Coperta de DUMITRU VERDEŞ

Volum îngrijit de *MITZURA ARGHEZI şi TRAIAN RADU*

TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

41

PROZE

EDITURA MINERVA
BUCUREŞTI • 1998

Cota 4.33590
Inventar FD 169567

BCU-Litere
1100 024 2822

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0540-2

TABLETE DE CRONICAR

III

(1933-1942)

Cota 4.33590
Inventar FD 169567

BCU-Litere
1100 024 2822

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0540-2

TABLETE DE CRONICAR

III

(1933-1942)

SORCOVA, VESELA ...

O zi pe an, întîia din an, circulă ramura florilor de hîrtie. O industrie necunoscută, scoate din sera familiei sărace şi din odaia fetei oneste, între Crăciun şi Anul nou, miile de tulpini în floare, obţinute cu foarfeca şi fantezia. Pe un cotor a crescut o grădină: trandafirul, muşeţelul, ardeiul şi florile fără nici un nume îşi extrag culorile şi contrastele din aceeaşi sevă de băţ uscat şi de sîrmă, potrivite să reprezinte splendorile neofilite ale unui buchet. Şi cele mai frumoase înfloriri aparţin unei clasificări anonime.

Străzile din toţi Bucureştii, asfaltul, betonul, caldarîmul şi poteca de pămînt au înviat în ziua de 31 decembrie încă o dată, animate de cobiliţele şi coşurile cu sorcove. Se pare că administraţia comunală, consacrată civilizării prin dispariţie, nu şi-a însuşit încă gustul reglementării comerţului de trotuare al trandafirilor Sfîntului Vasile. Aliate cu bulevardele, cu automobilele şi cu electricitatea, sorcovele au putut arunca o pulbere de poezie în aerul cenuşiu, concurat de galbenul leşinat al mimozei.

Toate limuzinele, toate apartamentele, la toate etajele şi în toate cartierele, numite cu silabe engleze, franţuzeşti sau italiene, şi cîteodată româneşti, ultima zi a unui an şi întîia din anul următor, au fost dominate de sorcova femeilor din mahalale, care acum patruzeci de ani purtau culorile proaspete şi sincere ale catifelei, pe scurteicile cu gulerul de vulpe. Dacă marea cultură de aspecte a centrului disprețuieşte fundătura şi casa de chirpici

cu copii mucoşi dar cu feţe frumoase, ea îi suportă biruitoarea influenţă. Două zile pe an, sărăcia periferiei comandă estetica adoptată în cuvîntul ei hibrid, de clasele rafinamentului plictisit şi al avuţiilor obosite. Petalele de foiţă introduc în clădirile şi mobilierele, calificate de spiritul artei comerciale «cubiste», oleacă de sînge şi un crîmpei de ruşine, ca un creştinism de pustnicie, ridicat din beciul Palatului pînă la tulburatul auz al Salomeii.

Mahalaua cu noroi a trimis rînduri multe de daruri cetăţii interioare. Advocaţii, profesorii, inginerii, medicii şi dentiştii ei s-au instalat pe canapelele şi în jilţurile cu cîte trei elasticităţi lascive consecutive şi au rămas valeţii preţuiţi ai cetăţii. Floarea de hîrtie şi sorcova n-au renegat încă bordeiul din care au pornit şi s-au întors înapoi, în lăzile cu gunoaie, într-a opta zi de la plecare. Conţinutul lor de iluzii şi mîngîieri s-a risipit în cîteva ore, ca al florilor adevărate care-şi iau parfumele înapoi.

Un igienist ne-a reprezentat pericolul sorcovei pentru cetate, nu din pricina unui simbol de invazie şi cucerire, dar din punctul de vedere ştiinţific şi medical. Oamenii cu educaţia principiilor, se spală pe mîini cu săpun de mai multe ori pe zi şi dezinfectează de cîte ori preţioasele lor degete briliantate sînt silite să apese pe clanţa tezaurului de seifuri ale unei bănci, neajutate de nici un servitor. Ei îşi clătesc cu lichid mentolizat nasul şi gura care primesc să respire aerul tuturor, nedespărţiţi subt cerul liber în compartimente şi acceptă mirosurile neflaconate. Concepţia vieţii strict igienice, recomandată de somităţi şi tratate, doreşte pe individul cu un venit de la un milion în sus garantat ermetic împotriva oricărei colaborări măcar prin văzduh cu vulgul şi germenii patogenici. Viaţa ideală, care permite omului selecţionat să trăiască un ceas mai mult sau unul mai puţin, e a tubului

transparent închis, hrănit prin porii părețelui de cristal. Nici un contact cu lumea din afară, de dincolo de cercul demarcant al venitului anual ! O bună organizație socială ar prevedea recrutarea lacheilor pentru uzul persoanelor superioare dinlăuntrul cercului, din personalul cu doctorat, asemenea persoane trebuind ferite de intercalările nocive invizibile şi servite în trebuințele lor publice şi private, de experți.

Sorcova răstoarnă igiena şi anulează prevederea socială care are specialişti şi operatori iluştri. Nu vă lăsați amăgiți de aparentele frumuseți ale unor flori, în care au tuşit fetele tuberculoase, copiii coxalgiți şi cocoşați. Mii de corpuscule şi de mucigaiuri imponderabile roiesc pe snopul sorcovei de zintîi şi trec din țigănie în somptuoasa locuință, zidită pe teren a cincisprezece mii lei metrul patrat. Promiscuitatea azilului, a spitalului şi a Morgii are periodicități supărătoare. Băgați de seamă. Nu pune mîna ! O sorcovă de zece lei otrăveşte cîteodată un etaj închiriat cu două sute cincizeci de mii lei anual, unui personaj care, pe cînd era student şi prețuia mai puțin, dormea la un coleg din gropi. Personajele de stat sînt puține; nu merită tradiția sorcovei, sacrificarea gripală nici a celei mai modest înzestrată dintre ele. Am luptat, se relevează igienistul, împotriva alcoolului, împotriva sărutului icoanelor, şi a merelor necurățate de coajă; am suprimat pe ambulanți; cum vrei să mă împac cu acest vehicul şi agent de tuberculoză ?

Igienistul nu avusese vremea să afle că prostimea se răzbună şi cînd nu se gîndeşte şi că şi sorcova, cu florăreasa care acordă boierului o noapte de plăceri cu consecințe, e predestinată să ştirbească frontierele artificiale şi să reducă obiala şi blana de lutru de Hudson la unitate.

Numai că toți copiii, care asaltează de ziua Sfîntului, domnii şi domnițele cu sorcova, ca să bată

piepții și umerii cu flori, au uitat stihirile vechi, fără să poată născoci altele. De la Crăciun încoace, Moș-Ajunul, Vicleimul, Steaua, Vasilca, Plugușorul și Sorcova s-au urmat în ignoranță. Colindătorii mărginiți la semnele exterioare și la pocnetul unui bici, nu mai știu să cînte. Mistica lor s-a isprăvit cu a preoților, cu a oamenilor politici, degenerați în ființe bugetare. Colindul nu mai cîntă, profeții sînt cu simbrie, mîntuitorii au tantiemă, comision și diurnă. Fructele pămîntului au un înțeles, o aromă: cele ale sufletului și le-au pierdut.

Am stat de vorbă cu îndrumătorii și le-am vorbit de marile așteptări ale oamenilor chinuiți și răbdători; ei au ridicat din umeri: limba nu putea fi pricepută, preocuparea părea puerilă, ca lătratul unui cîine la un cîine de porțelan de Saxa. În noaptea Moș-Ajunului copiii, care veneau să colinde, învățaseră două cuvinte: «Ne dai ori nu ne dai» și i-am întîmpinat cu covrigii, cu nucile și cu merele îndătinate. Ei au cerut gologani.

O să te vedem, sorcovă, înflorind ghimbi într-o zi, pe un buzdugan și sorcovind spinările prin blană și capetele prin căciulă – într-o zi de Nou An. Și o să te chemăm atunci, să ne sorcovești și pe noi.

Sorcova, vesela,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul,
Iute ca săgeata...

1 ianuarie 1933

FUM

Azi-noapte, păianjenii de gheață au tors ceața încet, la întuneric, și au țesut cu de-amănuntul de jur împrejurul lucrurilor o îmbrăcăminte albă de bumbac. Nu știu cum s-a luminat de ziuă și cum a putut fi darul fără zăpadă, văzut fără lumină. E un secret al lui să presare zarea cu praf în negură și să dezvăluie priveliștea în dreptul cerului vînăt.

Cronicarul științific ne-a informat, ca nu cumva să ne înșelăm, că fenomenul chiciurii nu surprinde pe savant, obișnuit cu aspectele banale și de detaliu ale naturii. Analizată cu mintea lucidă, chiciura se descompune ca orice corp, în elemente constitutive. Nimeni nu are să rămîie mirat că e formată din apă: apa vulgară, cu care se fac spălăturile și sifonul. Transportată în bobițe microscopice la distanțe și altitudini mari și trecînd prin filtrele Domnului, apa se preface în ceață, ceața se preface-n ace, și acele, cristalizate des, ca părul periilor de dinți, îmbracă pomii cu broboadă de horbotă groasă.

Trebuie să ne dezbărăm de tendința poetizării lucrurilor și să întoarcem costumele aparente pe cusătură. Să pipăim înseilările grosolane ascunse, neprostiți de imagini și neminți de impresii. Omul cultivat e dator să fie obiectiv. Și natur, adică netăvălit în rumenul pesmet al fanteziei. Ce e distanța care înfășoară muntele și cîmpia în valurile fictive ale unui văzduh nețesut și fără consistență ? Fizica o suprimă sau o apropie de cîte douăzeci de ori, demonstrînd că poeții s-au înșelat, de multe ori cu intenție. Și, pe de altă parte, ce este materia, destrămată la un microscop ? Omul cult trebuie să-și organizeze spiritul, ca omul-orchestră facultatea de a

cînta cu şase instrumente deodată, manevrînd paralel din coate, din călcîie, din suflu şi din chivăra cu clopoţei. Noţiunile lui de randament vor funcţiona ca un observator astronomic în contiguitate cu un laborator.

Nu vă uitaţi la stele: ele nu există pentru omul informat. Respingeţi sugestia cerului şi azurului, cum aţi lichidat şi chestiunea platitudinii pămîntului, care-i o sferă. Rolul ştiinţei este să numere, să puie în serii şi-n catalog: fii om de ştiinţă şi în dragoste. Iubirea-i apelul sexului anatomic. Simplifică vagile psihologii complicate şi sensibilităţile tragice ale existenţei, pînă la un semn plus, care cere, şi pînă la un minus, care se dă. Ce naiba ! Nu ştiţi că Freud s-a răzbunat pe imbecili, amestecîndu-le supa, friptura, strugurii, la un loc cu vopseaua în ulei şi cu cerneala ?

Cu toate acestea, chiciura şi-a pus catifeaua pe toate vegetalele cu trunchi şi tulpină, a înnălbit fir cu fir iarba săracă a cîmpului, acordîndu-le o aristocraţie, pe care barocul şi firul tricotat pe cărări, n-au cutezat să o viseze. Buruienile neutre, rămase-n pămînt ca nişte surcele, au fost corectate şi stilizate în materialul spontaneităţilor nocturne, şi peizajul orizontal al fărîmăturii se înfăţişează ca o grădină mortificată rece din ţinuturile aluminii ale lumii. În descreşterea depărtării plopii au căpătat elasticităţile curbe ale penelor de păun, şi conturele cu puf ale ciucurelui lor se desfac licăritoare pe sita cenuşie-mată a orizontului, apropiat ca o perdea de pîslă pe marginile grădinii. Un artist al culorii inexpresive ar putea ridica din stampa japoneză a ţinutului, cu pensula fină, zece nuanţe de cenuşiu, între fum-de-plumb şi argint, ale luminii de fulg a zării, de funingini frecate cu tibişir.

Sîrmele ghimpate, ruginite şi confundate în culoarea cursivă a vecinătăţilor risipite pe platou şi deal, s-au desfăcut de mimetismul cîmpiei şi aleargă,

groase cît frînghiile, pe şase rînduri pitite pe stîlpi minusculi. Telegraf pentru cîrtiţi şi pentru cine ştie cîţi pitici, locuitori neştiuţi şi văzuţi numai de copii şi de mîţe, aci, pe dedesubt, prin subteranele rădăcinilor adormite. Îi bănuieşti în ateliere şi căzărmi săpate-n lut, în adîncimi, culcaţi cîte o mie într-un dormitor, gîdilaţi la nas de vrejurile subpămîntene ale viei. O lume în felul lumii noastre începe subt brazde, cu deosebirea că oamenii de o şchioapă ai ţărinei îngropate sînt cu toţii bărbaţi – sau, mai bine-zis, nişte făpturi lipsite de fierbinţelile satanice ale popoarelor suprapuse, – sălbatice, caste şi naive.

Fără nici o îndoială, rîurile din fundul pămîntului, calde, cu prundişuri întinse şi plajă, sînt străbătute de corăbiile lor, împinse pe nămoluri cu prăjina. Mii de bărci alăturate sînt prinse de ţărmuri, pentru prinderea crapilor albaştri. Şi culegerea scoicilor miraculoase, care odată cu mărgăritarul dă purtătorului de bijuterii şi miresei inelul întreg pe măsura degetului mic şi brăţara de picior, se face prin scufundiş.

Ca să ghiceşti mai bine viaţa din întuneric, uită-te în jarul de aur din zăcătoarea vetrei aprinse, căci dacă n-ar povesti nimic focul, n-ar avea două rosturi pe lumea asta de vetre şi hornuri. După ce s-au mistuit buştenii şi buturuga roşie s-a rupt ca un miez de soare, ascultă ce spune şoapta văpăii, scrutează ce se petrece în furnicarul de scîntei. Cine înţelege, ştie tot, nu cum se face bobiţa ac şi acul gheaţă, dar ce se petrece în cremene şi dincolo de izvoare, în vălătucii de stele, în nisipuri şi-n nemărginiri. El citeşte-n flacără şi tăciune, ceea ce nu a vrut încă nimeni scri sau închipui. Cenuşa se strecoară din jar, şi jarul spălat se limpezeşte. Ia te uită cîte convoaie trec neatinse, prin focul vetrei tale, în giulgii şi în mantale. Scena din cuptorul de majolică cuprinde teatrul întreg al vitejilor şi se înghesuie în ea

basmele în fiecare ceas. Tu, care ai scăpărat veciile în gura căminului tău, crezi că ai cumpărat combustibil, fără să ştii cîte taine forfotesc în o mie de kilograme de lemne şi într-o lulea de tutun. Dacă te mai uiţi o dată, ai să vezi că gura sobei se desface cît lumea toată, şi scrumul ce se despică, sunînd cu o voce de greiere ascunsă în spuză, îţi dă pe faţă înţelesurile stricate de cărturari.

Veniră de colea, din stînga, o mie de voinici, în glugi albăstrii cu lăncile pe umăr, şi îngenuncheară dinaintea moaştelor cenuşei, care închipuiau momîia gînditoare a Egipetului între muşuroaie de piatră, cu patru feţe şi patru muchi întîlnite într-un vîrf. Şi-au trecut, urmate de o mie de călugări roşii, în mantale pînă la pămînt, cu două găuri tăiate rotund pentru ochi. Şi veni oastea de fier a marelui împărat, care se scufundă pe drum într-o minge de fum, mîncată de un cal cu coada de şarpe. Şi toată noaptea curseră lumile, neamurile, ginţile, vremurile, dărîmate şi reînviate de cîrligul de fier din tava sobei.

Şi a doua zi, l-am scos din groapa de subt grătar pe un făraş: nu se mai citea în dumicăturile prafului nimic. Şi am aruncat pe fereastră cenuşa, în chiciura albă...

1933

ANUL 1932

După ce a trecut apa, se numără pietrele, dacă au rămas. Pe deasupra documentului, a datelor şi a forfotirii, cunoscute din presă şi almanahuri subt numele activ de mişcări – mişcare politică, teatrală, literară – ca să indice o modestă schimbare fotografică a vieţii, omul viu ar fi interesat să caute pe lîngă o iscare a individualităţii precise, cîteva orientări, poate, noi. Toată lumea a pozat şi anul precedent exclusiv profil, în cazul nasului acvilin, şi exclusiv din faţă cînd linia s-a prea îngrăşat. Afară de cîteva kilograme, în genere în plus şi rareori în minus, ceea ce dovedeşte un progres, figurile au rămas din 1931.

În politică, oamenii se numără pe degete, de mai bine de cincisprezece ani, cu dispariţia celor două, trei proeminenţe şi tot aşa în toată cealaltă mişcare, aprecierile şi prognosticurile fiind relativ uşoare în jocul uşuratic al cursei guvernamentale. Capătul eforturilor a rămas şi în 1933 guvernarea, un sens politic unic de şaizeci de ani de educaţie specială. Încă nici o întocmire politică nu s-a schiţat în vederea altor scopuri, mai practice şi mai demonstrative, şi toate partidele, copiindu-se cu exactitatea hîrtiei transparente, profesează idealul identic, că realizările sînt posibile numai la guvern. De aceea nici nu se poate realiza ceva, ideologul din ajun parvenit la funcţiunea, de pildă, de ministru, devenind în douăzeci şi patru de ore de mimetism o simplă variantă a ministrului precedent.

De acest ideal au început să sufere şi alergătorii, infectaţi de morbul aşteptării. Anul trecut nu s-a

făcut grîu şi au rămas livezile viermănoase, din pricini sufleteşti politice, două, trei, patru, cinci sau şase partide, infiltrate în toată ţara, dorind întîi să guverneze pentru ca membrii lor să-şi vadă de gospodărie guvernînd. Cîteva programe şi două alegeri într-un singur an, repetat de trei patru ori, sînt în stare să stîrpească grîul şi tot porumbul, înlocuit cu cartofi de Canada şi cu cafea.

Idealuri de bună educaţie şi de prudenţă, violente în ceea ce priveşte oamenii, dar evazive în materie de idei. Niciodată nu s-au purtat mai puţin ideile ca în răstimp, fiecare om politic ferindu-se în stilul lui de-a putea să fie acuzat că gîndeşte dincolo de o duzină de situaţii admise. Nu ne putem plînge de o admirabilă disciplină. Poţi merge pînă la înfierarea unui partid întreg, declarat compus din hoţi şi bandiţi, cu condiţia să te ţii strict pe teren şi să nu pari cîtuşi de puţin că ţi-ar fi fost vizitat auzul, nici în somn, de vocile anonime ale Fecioarei din Domrémy. Cugetarea proprie a fost şi în 1932, ca, slavă Domnului, în toţi anii precedenţi, supusă întîi din partea proprietarului ei la un examen eliminator, ca nu cumva un plastron strălucit, de ceremonie eventuală, însoţit de clac şi decoraţii, să fie şifonat înainte de termen. E vorba de cugetarea exprimată şi semnată, cu conştiinţa unei răspunderi; căci, în particular, fiecare om politic se gîndeşte, dacă nu gîndeşte.

Faţă de această situaţie nu e de mirare că abandonînd vechile tăceri şi abstarcţii, patru ani de opoziţie i-au creeat domnului I. G. Duca, şeful partidului liberal, un temperament nou şi l-au determinat să intre, cînd era mai puţin aşteptat şi după o aşteptare de douăzeci de ani, cheltuiţi politic, în literatură. Ca domnii Herriot şi Barthou, şeful liberal debutează în beletristică, la o vîrstă cînd literaţii se retrag în politică, avîntat în scrisul literar

şi oratoria literară – şi nu i se poate tăgădui un relief personal.

Am fi dorit să sugerăm indirect că viaţa politică, socială şi artistică, exceptînd cîteva făgăduieli în găoace, a rămas pînă la finele anului consumat, cam acolo unde se găsea acum douăzeci de ani; ca şi cum patru universităţi cu zeci de mii de frecvenţe anuale, şi cu aproape două sute de mii, dacă nu ne înşelăm, de titraţi noi, n-au contribuit cu nimic la o înviorare a spiritului public. Un întreg tineret lipseşte la apelul timpului evoluat şi actele de viaţă şi de reflecţie sînt continuu semnate de oamenii vechi, ale cărora generaţii rămîn din nefericire pînă în ziua de azi cele mai valoroase. Şi dacă din cînd în cînd o individualitate s-a schiţat pe alocuri, ea nu-şi trage fiinţa din viaţa organizată ci, anarhic, din pămîntul necunoscut şi din buruienile sociale, ca iepurii, ca lupii, ca şarpele şi şopîrla...

1933

UN COD PENAL NOU

E interesant de notat cu ce se îndeletnicesc pensionarii existenţei şi aristocraţii salariilor, plătite cu truda şi sudoarea oamenilor vii, în cabinetele lor triste, capitonate cu covoare adînci şi burduşite cu saltele de piele la uşi. În mijlocul unui popor frămîntat şi zguduit de tragedii personale şi drame obşteşti trăieşte o lume, mică lume – este drept – dar suficient privilegiată, dacă nu i-ar lipsi putinţa intelectuală şi generozitatea ei, pentru a încerca strămutarea îndrăzneaţă a ideilor cardinale, din ipoteză şi studiu în societate. E o lume care nu simte laolaltă cu lumea, nu percepe timpul, nu aude evenimentul, nu distinge pulsaţia fenomenului, singularizată între cartoane şi despersonalizată de importanţa pe care o capătă în viaţa ei inexpresivă, monotonă şi turtită, dosarul, hîrtia spălăcită şi ştampila de cauciuc. Lume străină şi înstrăinată prin derivare constantă pe tangenţe artificiale, de tot ce e om, gînd, cinste cugetată, elan şi sinceritate, trăită între un biurou închis şi un club, între portari, uşieri şi cuiere. Ea nu participă nici cu suferinţa pe care nu o are la viaţă, nici cu mintea pe care o are la sforţările, dovezile şi rezultatele unui veac de gigantice iniţiative, indiferentă, impermeabilă, neutră, fără să realizeze măcar atitudinea contemplativă şi seninătatea.

Din cîte exact personaje se compune această lume, divizată în consilii şi comitete, satelizate de jur împrejurul unei acţiuni de învîrtire pe loc şi în spirale mărunte de-a-ndaratele, nu s-ar putea număra pe dinafară, dar aparatul lor de lux distilează, paralel

cu un buget considerabil, noţiunea, supernoţiunea, punctul şi umbra lui, în texte şi proiecte, ani de zile, zeci de ani, redactate de orice reporter curent în cîteva sferturi de oră. Pînă să scoată un ziar o mie de numere şi două mii de ediţii, pustinicii din jilţurile de marochin au discutat pe *filioque* şi abia s-au învoit ca în locul unui *deci* să puie pe *căci*, urmat de o virgulă semnificativă.

Desigur că unificarea legislativă din cinci corpuri de ţară cu legi deosebite comanda o grabnică fuzionare de reguli şi texte şi un Cod, şi Penal, uniform. Cum s-au grăbit comisiunile, comitetele şi subdiviziunile se vede după cincisprezece ani de la înfiinţarea lor, inspirată de la opera, ajunsă pe la litera B, a marelui Dicţionar al Academiei, terminat din munca izolată a unui singur autor, care nu-i nici academician, domnul Candrea.

Cadoul pe care-l pregăteşte înainte de toate unificarea legislativă e o pravilă, nu de drept civil sau comercial, ci de pedepse, poporul românesc bucurîndu-se în opinia grămăticilor plătiţi de el, de reputaţia unui neam de tîlhari şi făcători de rele. Domnii din comisii se socotesc mai presus de poporul, găsit aşa cum este în ţara lui, cu datinele, cu păcatele dar şi cu personalitatea lui proprie, şi vor să-l îndrepte. Infertili şi elementari, ei ar dori să-l îndrepteze cu pedepse extrase din registrele penale ale imperiilor defuncte.

Pe aceşti domni îi supără esenţial toată individualitatea fizică şi morală a neamului românesc, de care se leapădă de cîte ori pot să-l ia la palme şi să-l bage slugă şi rob la o lege de avariţie sufletească. Îi jigneşte petrecerea, îi estomachează veselia, le strică olfactivul, ca un usturoi, mirosul pămîntului gol, pe care ar dori să-l vadă decent îmbrăcat în pantaloni. Ofensaţi, bineînţeles, de spiritualitatea poporului, de bonomia lui, dezgustaţi de snoavele, de legendele, de fleicile, de ţuica şi de

vinul lui, ei ar voi să-l puie la regim de ficat şi să-l înveţe beţia cu apă chioară. Căutînd virtuţi, ei le descoperă ca monahul Pafnutie în cămaşă şi legiferează cusătura fără nasturi. Calvinismul românesc durează şi după încetarea din viaţă a profetului lui localizat, despre care s-a spus după moarte că avea o inimă vibrantă şi o frăgezime de suflet feciorească.

Nî s-au trecut pe la ochi două mostre din viitorul Cod Penal, ai căruia autori întîrzie să rămîie anonimi, din pricina, probabil, a plenitudinei conştinţei cu care lucrează la vălul de cernire a însufleţirilor noastre. Una modifică libertatea cuvîntului scris şi rostit, pînă la înterzicerea gîndirii, dezideratul final al şcolii. Însărcinată de stat să facă mai mulţi oameni şi mai puţini rîndaşi, Şcoala se vede interzisă să lucreze de Codul Penal. Dintr-un condei, se suprimă basmul, gluma, ironia şi dreptul de-a numi un cocoşat un cocoşat, înlocuit cu obligaţia de-a scri despre un domn cu picioarele strîmbe că prezintă liniile gambelor lui Antinous şi de-a le pupa cu litera cea mai groasă din tipografie. Natura are încă dreptul să facă neisprăviţi dar cetăţeanului i se interzice să mai păstreze în limbă constatările despre omul însemnat. Se interzice tot vocabularul vechi: puturos, lichea, pezevenchi, cîrn, burtă de popă şi devin ilegale expresiile: unde dai şi unde crapă, luleaua Neamţului, crezi în cruce, te usuci ca ea... Înjurăturile cu verbul şi substantivul cunoscut, oprite pretutindeni cu strictețe, vor fi tolerate numai în Camera deputaţilor. Au devenit atît de numeroşi în ţara noastră oamenii care au să-şi reproşeze infirmităţile morale, încît le trebuieşte garantată pacea examenului secret cu o lege ?

A doua mostră penală priveşte avorturile. Nu numai că nici unui medic nu-i mai este permis să mănînce o pîine din singura specialitate încă rentabilă, alături de a bolilor venerice, care adaogă la

pîine o bucată de şuncă, dar fiindcă vor nişte domni X. rămaşi în viaţă fără copii sau cu un singur copil, imposibil de repetat la vîrsta legală, nici femeia nu are dreptul de a dispune liber de sectorul maternităţii. Domnii X. cu sadismul venerabil al căruntăţii vor să-şi bage nasul unde nu-i priveşte, regretînd, poate, odată cu tinereţea, că n-au îmbrăţişat profesiunea de medici sau de moaşe. Altădată, Jean Calvin, întemeietorul calvinismului, edicta decolteul, pieptănătura şi limitele, numărate pe zulufi, ale fierului de încovoiat bretonul, fixa culoarea corsajului şi măsura cu severităţile boalei lui de rinichi – bietul profet se ştie că urină cu sînge – lungimea panglicilor purtate de fetele şi soţiile cetăţenilor din republica genoveză.

Fata care greşeşte nu intră în concepţia lemnoasă a legiuitorului de proiecte. El ţine să prezinte istoriei un cap de lemn. Fata n-are voie să greşească, neavînd permisie să iubească, iar dacă iubeşte să-şi aleagă un protector bătrîn, cu care greşeala devine legală. Începe ea, viaţa, cu poezie şi cu greşeală dar ce-are-a face ? Bărbatului i se cuvine, femeiei nu, osîndită să poarte nouă luni şi după nouă luni o viaţă întreagă. Pentru că vor domnii X. În mahalaua unde locuiesc, mi se prezintă aproape zilnic soţii legitime cu cîte cinci şi opt copii, care intră în prevederile domnilor XXX. Condiţia de a naşte cu orice preţ e împlinită cu exagerare. Însă femeilor din popor cu copii mulţi le fuge adeseori din casă bărbatul, sătul de maternitate, de paternitate şi poate că îndrăgostit de altă femeie. Descoperit şi mustrat, unul din aceşti asociaţi ai legiuitorului în ou mi-a mărturisit cu sinceritate:

– Mi-a dat inima brînci...

– Bine, bine, ticălosule ! i-am răspuns, dar ce se fac cei opt copii de acasă ? Uite, a venit nevastă-ta să mă roage să cerşesc pentru ei o pîine la primărie.

– Nu ştiu, domnule.

E simplu şi comod să iei de lîngă opt copii şi să o vîri în puşcărie pe mama care, îmbrîncită de inimă

la rîndul ei, a refuzat să-l nască pe al nouălea, cu un amant. Seara, întunericul, luna şi firea darnică a românului nu se tocmesc prea mult să împreune laolaltă într-o bucurie doi nefericiţi. Îşi poate permite legiuitorul să interzică oamenilor o libertate slobodă la cîini ?

În orice caz, legiuitorul are dreptul omenesc la perversitate însă şi datoria ştiinţifică şi umană de a nu trunchia chestiunea. Interzicerea avortului, fără dreptul întreg, al căutării paternităţii, într-o ţară unde o majoritate de flăcăi recrutaţi poartă numele de Dumitru Amariei, e o monstruozitate. Această căutare a paternităţii juriştii, care sînt todeauna bărbaţi, pretind că e atît de anevoioasă încît e mai util să fie înlăturată. Cum ? Iarăşi femeia trebuie să plătească fantezia comisiunilor şi subcomisiunilor oficiale ?

E ciudat că organizaţiile femeniste, grav interesate la această nouă ofensă a soţiei, a mamei şi a surorii, nu şi-au luat încă umbrelele ca să bată vreo comisiune descoperită că prepară supremul ultraj.

Nu ne vine să bănuim că o asemenea lege, de origină glacială străină, ar putea să obţie zece voturi într-un parlament românesc, care nu poate fi acuzat de ipocrizie, însuşire eminamente neromânească. Atunci cînd statul va putea să desfiinţeze concubinajul şi mortalitatea copiilor prin crearea unei ambianţe de belşug, avortul va dispărea de la sine, mulţumită sentimentului, pe care autorii de proiecte îl ignoră, că orice femeie îndrăgostită de bărbatul sau amantul ei, doreşte pasional să-l reproducă şi să-l înmulţească...

Psihologiceşte, aberaţiile pseudosavanţilor arhivari se explică. Masturbanţi în prima tinereţe, în tinereţea lor a doua s-au servit la casa de toleranţă şi însuraţi în a treia tinereţe pentru zestre, ei au atins epoca ramolismentului fără să fi învăţat respectul femeii, care i-a cumpărat cu dispreţ pentru o cartă de vizită destinată cutiei de scrisori.

1933

REGINA MARIA

La 23 ianuar, copiii mei, se împlinesc patruzeci de ani de la intrarea în ţara noastră a reginei Maria. Sfioasa prinţesă venea dintre talaze, din ţara împresurată pretutindeni de poveşti. Nu e numai o ţară, ca oricare alta, cu mărginiri pămînteşti şi cu poteci în afară: ea dă sus în văzduh şi de jur împrejur în mare. Drumurile-i sînt deschise de bărci şi lopeţi şi numaidecît închise la loc şi sigilate şi fiecare om care pleacă din această casă a lui îşi croieşte singur şi drumul şi călătoria, luptînd cu furtuna şi cu seninul, ca regina Maria...

Acolo, crapii cît bivolii şi şalăii cît căprioara cerbului, vin pînă la pragurile ţării, scot capul din valuri şi se uită cum se pregătesc tinerii de plecare, care încotro, mînaţi ca rîurile către rîuri cu guri depărtate. Ea, cînd a plecat de acasă, din castelul ei cu turnuri şi clopotniţi, purta la deget inelul unui prinţ de la noi şi care descîntat românește avea să-i aducă stăpînire trainică şi noroc, frumuseţe şi slavă. Şi a mai luat plecînd într-o luntre, gingaşe ca şi dînsa şi tot atît de sprintenă şi de neliniştită, Leul. Ţara ei e străjuită pe toate coastele, zguduite de cutremurele vîntului izbit în goluri şi creste, de un leu, care nu doarme niciodată, de veghe zi şi noapte pe înălţimi. Leul ăsta a întovărăşit-o pînă-n munţii noştri, pe unde odinioară se arătase cu suliţi şi pieptare de fier lucii, Radu Negru între voinicii călări. Făcînd drumurile de apă şi pe urmă drumurile de uscat, el a păzit-o pînă ce nu a mai fost nevoie, prin cele nouă mări şi nouă ţări, pe unde a trecut. La poarta munţilor leul a îngenuncheat pe doi genunchi şi

regina sărutîndu-l pe frunte i-a spus: «Acum poţi să te întorci: du-te sănătos». Şi leul s-a întors în ţara lui, unde se găseşte şi azi.

Ce mai putea să facă el aci, deprins cu gustul vîntului larg şi cu apele amare ? Mai ales că aştepta între brazi vulturul nostru mic, pe care vi l-am arătat tipărit în cărţile călugăreşti pe foaia domnitorului, cu crucea în cioc. El făcu întîmpinarea reginei pe limbă gospodărească de plugari şi ea văzu numaidecît că la noi e ţara făpturilor mici, a vrăbiilor, a cailor mici de Teleorman, a ţăranilor de o şchioapă, îmbrăcaţi la cinci ani ca la şaptezeci, lămurite de şes – şi rîse de plăcere că intră într-o ţară de păpuşi, care făceau întocmai ca oamenii mari, ca pasările mari, ca jivinele mari. Pe dîrele albe ale cîmpiei grase se tîrau poverile de grîu trase la juguri, de boi întovărăşiţi de cîini între care. Au cîntat naiul, cobza şi frunza pînă la Bucureştii lui Bucur. Pîinile ieşeau pline ca nişte ploşti din cuptoare, strugurii, ceapa şi usturoiul făceau movili şi clăi, oalele cu vin se vărsau ca de belşugul ciuturilor de fîntîni şi prisaca noastră adormea în greierişul serii.

Reginii îi plăcu felul nostru şi rămase cu noi pînă azi şi pînă todeauna, cu neastîmpărul Leului de-acasă şi cu şuierul încetinat de amurg al porumburilor şi cîmpului uscat.

O viaţă cu foarte multă greutate ar putea fi mai vie şi mai felurită decît cei patruzeci de ani româneşti ai reginii. Mă uit în desimea timpului şi în adîncul ţărilor şi nu găsesc: numai în basme şi cărţi se află împărecherile însufleţirilor şi vitejiile de care a fost în stare o femeie, chemată de şoapta pămîntului să-l stăpînească întreg şi nu numai în părticică. Prinţese şi regine cu steaguri mai învăluitoare decît al nostru, întinse pe vînt cu ciucurii lor pînă dincolo de răsărit şi apus, peste zările din urmă, şi-au împlinit viaţa cu o firimitură

dintr-un nimic, lăsînd aducerii aminte o mănuşă de dantelă sau cele două scîntei din vîrful urechii. Ele n-au înviorat vremea mai mult decît cu crîmpeiul vocii cărbunelui care se stinge.

Regina Maria a clădit ca Neagoe, ca Manole, ca Ştefan. A zidit cetăţi, a clădit împrejurări şi oameni, a ridicat vremuri neostenită, învierşunată în stăruinţă şi blajină... Ei i se datoreşte veacul suit, întîi tiptil, apoi tîrîş, drept în picioare pe talpă. Tăcerea pe care o auziţi are un glas şi glasul cînd va vorbi de la sine va spune lucrurile noi. Şi după ce a clădit, a scris, ca David psalmii lui de împărat şi stihurile de bucurie şi de întristare. Ea stă şi în rîndul întemeietorilor de popoare şi al zămislirilor de vorbe, de ghiersuri şi frumuseţi, urzite cu pana cît şi cu pensula înmuiată în lacrima de rouă a unui crin. Nici o răutate, nici o pizmă, nici o ură nu va fi în stare să întunece şi să micşoreze o lumină...

Ar încerca în deşert să încapă în vorbe mai gîngăvite povestea pe care m-aş sili să o înjgheb, auzului nostru copilăresc, la patruzeci de ani de viaţă cu noi laolaltă a reginei. Sînt prea slabe acele voastre ca să ducă pe ghergheful, potrivit cu izvoadele, firul de aur gros, care împunge singur în canava iar timpul de acum nu înţelege şi nu ghiceşte. Dar vă voi spune, pentru că atît putem pricepe împreună, că regina Maria a fost o mamă fără pereche în lumea regească şi neasemuită în lumea de mai jos, a bunurilor îngrămădite. Piciorul reginii a mişcat copaia cu mătase a fiecăruia dintre copii regali, mînile ei i-au scăldat şi înfăşat, inima ei i-a cuprins şi strîns, mintea ei le-a dat învăţăturile, apucăturile şi zestrea care nu se poate pierde.

Cîntaţi o rugăciune de tinereţe şi mîngîiere, acasă la voi, pentru regina Maria...

1933

STAREA DE ASEDIU

Fapt este că viaţa capitalei nu se vede influenţată de starea excepţională în care trăieşte mai mult decît real. Încă nimic nu s-a ivit în marele public cu tendinţa să nesocotească măsura şi să o combată, lumea toată fiind mai interesată la străduinţele ministrului de Finanţe de-a scoate aur din cenuşa vetrei.

Cît priveşte hibridul comunismului nostru, care s-ar simţi jenat în întreprinderile lui de propagandă şi determinare, el nu are să moară de prea multă supărare. În patria comunismului, Rusia, starea de asediu e o stare permanentă de război de clasă, şi ea prezintă aspectele tragicului cotidian prăbuşit peste populaţie. Tot ce s-a criticat ca Poliţie, ca Siguranţă, ca pedeapsă, la noi, constituie un joc inocent de copii faţă de caracterul exterminator al instituţiilor de apărare din republica sovietică, unde nici libertatea de-a munci şi de-a refuza munca, la discreţia oricui în statele burgheze, nu a putut fi realizată în visul de o fericire a proletariatului minţit. Se apără sovietele – hm, foarte suspect ! – împotriva cui, dacă nu a poporului însuşi ? şi se apără şi burghezia atîta timp cît stăpîneşte; cum înţelege ea. După paisprezece ani de experienţă rusească, apărarea poate avea şi stilul liniştit şi surîzător, pe care l-a adoptat starea de asediu la Bucureşti, unde chiar comuniştii dogmatici sînt rezonabili, posedînd bodegi, vii, cîrciumi şi măcelării...

1933

HITLERISMUL

Am urmărit din Bucureşti vocea noului cancelar german şi uralele celor douăzeci de mii de ascultători. Ce poate ieşi din acest fier şi din această piatră, adunate să dea o ineluctabilă sentinţă beznei comuniste, a căreia sentinţă a fost categoric declarată, n-ar putea spune nici bărbăţia luptătorului hotărît nici laşitatea omului politic, corcit între şovăire şi îndoială. Impresia unui leat nou, exprimat limpede francamente, s-a desluşit de la începutul pînă la sfîrşitul declaraţiilor, strigate Imperiului şi Europei.

Germania nouă are un ideal, cum nu i-a lipsit niciodată Germaniei. Un ideal viu, în acţiune şi atac, ideal de asalt, nu idealismul defensiv şi controversat între alb cenuşiu şi negru spălăcit. Ideal necomandat, ideal de popor coincident cu idealul de conducători. Într-alte părţi, şapte oameni dintr-un comitet cred în şapte feluri într-un principiu interpretat, pentru care se ţin conferinţe, se scot broşuri şi reviste şi ziare şi se capătă subvenţii. Un ideal în inacţiune e-o idee care a trecut prin mintea unui prost timorat, a unui şiret sau escroc intelectual şi care produce parale şi toată propaganda imaginată pentru captarea unei duzini de aderenţi e o înscenare de teatru.

Europa a trebuit să sufere toate consecinţele anihilării autorităţii germane, prezentă în Europa, asupra trei imperii desfiinţate, din care unul constituie actualmente o temniţă imensă, păzită de o inchiziţie imensă, o teroare şi o îngenunchiere. Lîngă Rusia comunistă s-a aprins incendiul idealului german. Este de crezut că ordonatul şi puternicul

popor va contribui decisiv la renaşterea autorităţii în Europa deficitară.

Pretutindeni s-a introdus cazuismul, gîlceava, spiritul de nuanţă şi întortochiere dizolvantă democratică. E ceva vorbă de făţărnicie în această vorbă dar aproape atît: rezultatele româneşti ale democraţiei se simt în viaţa fiecăruia şi în slăbirea fiecărui resort. Trăim o epocă a cîrpei, în vreme ce alte popoare retrăiesc epoca bronzului masiv; cîrpă moale, slabă, cîlţ. Contagiunea manifestîndu-se însă de la popor la popor, se speră că începutul hitlerist al Germaniei va introduce în aerul moleşit al continentului mirosul aspru al răcoarei alpine, care va putea ajunge pînă la noi, ca să ne scape de lingori. Evazivă, pe o linie obtuză, pe tangente şi derivate, viaţa noastră nu mai seamănă cu nimic, nu vrem nimic, nu strigăm, nu ne zguduim, avem emoţia miorlăită şi o energie de eunuci. Am uitat să iubim, am uitat să urîm: sîntem chibzuiţi şi amabili, sîntem binecrescuţi. Ne-am rafinat între mămăligă şi ceapă.

Vocea domnului Hitler a sunat altfel decît toate vocile din paisprezece ani de pînă acum.

1933

CĂLINDARE

Domnule redactor, ne scrie un cititor, horticultor. Departe de mine intenția de a mă opune noului calendar așezat în concordanță cu toate fenomenele cerului și ale preciziunii matematice. Sînt un prost și n-aș cuteza să mă răzvrătesc împotriva științei și a măsurilor pe care le comandă.

Am primit poruncă să dau ceasul cu o oră înainte, l-am dat înainte, și cînd mi s-a spus că era mai bine să-l fi dat cu o oră îndărăt, l-am dat îndărăt. Dar și mai bine ar fi fost să nu-l dăm nici înainte, nici îndărăt și să-l lăsăm așa, cum era, mi s-a mai declarat într-o zi, și l-am lăsat așa. M-am supus sentimentului legal, care m-a călăuzit încă din frageda copilărie, salutînd pe domnul prefect, fără să mă cunoască și fără să-l cunosc, numai din venerație pentru civilizație și constituție. Dacă aș primi ordinul să ies pe fereastră și să intru pe coș, m-aș gîndi că asemenea ordine lipsite de argumente pentru vulg, pornesc dintr-o matură chibzuință și au un sens obscur ochilor mei, însă întemeiat.

Înțelegeți de ce, antrenat prin educația măsurilor indiscutabile, am dat și calendarul înainte. A fost de-ajuns limbajul bunului-simț, ca să mut marțea peste treisprezece zile, fără să știu ce s-a ales din niște zile, pe care nici nu le-am trăit. «Mă, prostule, mi-a vorbit acest limbaj, habar n-ai pe ce lume trăiești. Tu crezi că ești în martie și cînd colo te găsești în april. Ești un inconștient, trebuie să reacționezi. Deschide bine ochi.»

M-am dus acasă vesel și am întrebat pe nevastă-mea:

– Ştii tu ce vîrstă are băiatul nostru, născut ieri la orele patru p. m. ?

Parcă i-am tras o palmă.

– Ce vorbă e asta ? Te-ai îmbătat ? Băiatul nostru e de-o zi.

– Vezi ? Greşeală ! El are paisprezece zile... Nu te uita aşa la mine. De părerea asta este onoratul Guvern, Calea Ferată, Regia monopolurilor, Percepţia şi toate autorităţile fundamentale. Şi o să-ţi mai dau o lovitură... Tu credeai că băiatul s-a născut la 30 decembrie 1932 ?... Te-ai ars. Nici n-ar fi legal. S-a născut la 12 ianuarie 1933...

– Dar în cîte sîntem astăzi, idiotule ? m-a întrebat nevasta, scoasă din pepeni.

– După unii, i-am răspuns, în 31 decembrie. Dar aceştia nu mai există. E 31 decembrie şi nu e, e şi el dar e şi 13 ianuar, dar e mai bine să fie în treisprezece. E mai ştiinţific şi totodată mai religios. Eu nu te oblig să pricepi, nici eu nu pricep, dacă vrei să-ţi spun drept, nimic. Dar sînt vesel... De ce sînt vesel ? Pentru că nu mai e cum era şi că s-a schimbat cum ar fi trebuit să fie. Nu simţi ceva nou în aer ?

Domnule redactor, am ieşit din legalitate, căci m-am încurcat. De cînd dau caledarul înainte, lucurile au rămas îndărăt. Beau cînd nu mi-e sete şi rabd cînd mi-este foame. Ziua legală şi astronomică ne trage nişte chiuluri şi nouă, horticultorilor, nepermise. Am pus varza cu o lună mai tîrziu şi mănînc ceapă de anul trecut, în loc de firul ei verde. Încep să mă răzvrătesc, domnule redactor, aglomerat de calendare. Ce-ai zice dumneata dacă ţi-aş mai spune că anul trecut, după Ministerul de Finanţe, a avut numai patru luni, şi că abia obişnuiţi cu el, şi-aşa anul în care ne aflăm va avea numai nouă, începînd nu de la început, cum stă anului bine, ci tocmai de la sfert.

Toată familia mea de horticultor modest s-a zăpăcit. Fiind oameni cum spusei, respectuoşi cu

civilizația, ne-am dat neamurile la liceu. Ei bine, un liceu are opt ani și altul numai șapte. Avem și un calendar al pensionarilor în familie, cu pensionari la treizeci de ani neîmpliniți și încă flăcăi. Unde mai pui că se mai arată un calendar la orizont, al școlilor primare, care dă anul în care sîntem cu douăzeci de zile îndărăt...

Ce mă înveți să fac, domnule redactor ? Mai dă și dumneata cu condeiul la gazetă și întreabă mai pe ocolite, ca să nu se supere nimeni și să nu se afle că întrebarea vine de la mine, Niculae Papură din Arcilar, ce s-a întîmplat de vreo cinci-șase ani încoace de au ajuns oamenii de stat să fie cu toții numai reformatori de calendare ?

1933

POVESTE DE PAŞTI

Profesorul nostru de botanică, se înţelege de la sine, că face parte dintre pitici, măsurînd la vîrsta de şaptezeci de ani abia treizeci şi cinci de centimetri, nici un cot întreg, cîte un centimetru creşte la doi ani, de obicei primăvara. E cel mai învăţat din neamul lui şi am făcut cunoştinţă cu el din întîmplare, într-o zi de april, cînd ieşise cu jobenul, cu barba, cu ochelarii şi în redengotă, dintr-un muşuroi. L-am prins în cîmpul nostru cercetînd cu lupa o buruiană şi încolţit de cîini înainte de-a putea să se strecoare în muşuroi înapoi.

– Vă aud de cîteva luni scormonind pe subt pămînt şi credeam că umblă vreo jiganie. Dar sînteţi un om aproape ca noi şi după chip, dacă nu m-aş îndoi că nu v-am văzut niciodată, aş pune rămăşag că vă cunosc. Sînteţi, în orice caz, un cărturar, zisei cu deferenţă şi făcînd un compliment, şi s-ar părea că aparţineţi teologiei şi anume celei protestante. Poate că v-am văzut ţinînd o predică pe o catedră la Milano...

– Sînt un simplu dascăl de botanică, răspunse domnul Max, o prescurtare de la Maximilian, şi profesez la Pitik Gymnasium, care se găseşte la optzeci şi cinci km. de aci, şi spunînd aşa, degetul lui arăta în pămînt.

– În interiorul scoarţei terestre ! explicai atunci copiilor, cu care ieşisem din clasă, pentru o plimbare pe terenul nostru de experienţe. Îmi daţi voie să mă prezint ? Pikipuk, directorul şcolii de copii ce vedeţi pe deal.

– Încîntat, domnule coleg, răspunse bătrînul, care-mi plăcea ca un copil de la sîn şi care părea că s-a născut cu o barbă artificială. Obrajii lui erau albi, netezi şi transparenţi, într-adevăr, ca la prunci şi o privire albastră naivă imita subt sprîncenile stufoase culoarea cinstită şi prea curată a limpedelui cer.

Copiii simţeau că dinaintea lor se găsea o personalitate excepţională şi fiindcă profesorul era cu mult mai mic decît ei şi părea fiul mai bătrîn al unui tată de şapte ani, ei nu-şi mai puteau lua ochii de la el şi se strîngeau tot mai mult, îndesîndu-se în el.

– Sînteţi al nostru, acum, îi zisei domnului Max. Tocmai ne trebuia un botanist şi v-am anexat la şcoala noastră. Consideraţi-vă angajat şi nu o să trăiţi rău. Casă, masă, luminat, încălzit şi spălat şi bani de buzunar. Ne-am înţeles ?

Pîn-a ne răspunde, copiii l-au luat pe sus şi, în alai de chiote de bucurie, profesorul de botanică fu strămutat pe braţe dincoace de rîu.

– Aş prefera să locuiesc în casa aceea, zise el, arătîndu-ne columbarul, construit ca un castel cu zece găuri în vîrful unei prăjini. Îmi place să stau singur şi fiindcă lucrez noaptea mi-ar trebui nişte licurici să-mi lumineze manuscrisul.

– Noi aci avem lămpi electrice de buzunar, nu duceţi grija asta. Cînd apăsaţi, se aprinde, cînd aţi dat piedica jos, s-a stins, îi arătasem noi mecanismul, cedîndu-i lampa noastră. Dar ne făgăduiţi că nu fugiţi ?

– E cu totul nepotrivită forma pluralului de politeţă cu verbul vulgar a fugi, observă, spre ruşinea noastră, profesorul. Daţi-mi voie să verific prăjina,

Domnul Max, ca un şcolar care dă examen de gimnastică, încălecă prăjina şi se duse pînă sus şi tot încălecat alunecă pe prăjină pînă la pămînt.

– Sînt foarte mulţumit, zise el.

– Dar o să-l ciugilească porumbiei, ziseră copiii încet.

– Nu vă temeţi de asta, răspunse domnul profesor Max, între «noi» şi porumbiei există o înţelegere veche. Ei îmi vor face loc. O dată, am stat o iarnă întreagă într-un stup de albine şi nu m-a înţepat nici una. Dimpotrivă, veneau la mine să le pui ţeapa la loc, cînd necăjindu-se foc scoteau ţepile din luptă.

Totuşi, nu am fost atît de încredinţat că pensionarul nostru nu va dezerta şi cîteva nopţi am stat la sentinelă la piciorul prăjinii. El ieşea cîteodată fără joben şi se uita de pe marginea coteţului de porumbiei în jos. Mă familiarizasem cu el; îi mai ziceam dumneata, dar nu-l mai numeam dumneavoastră.

– De ce te uiţi încoace ? îl întrebam.

– Îmi fac rugăciunea, răspundea şi într-adevăr era cu capul gol şi se apleca pe marginile cerului ca un vrăbioi, care ar fi fost un preot musulman.

Sau răspundea:

– Se schimbă timpul şi, într-adevăr, domnul Max, ieşea şi intra, ca figurile acelea de lemn, vopsite cu lacuri trandafirii, care apar la frumos şi dispar la urît. Mă cam supără un picior, zicea el, e semn de ploaie.

– Dacă te vei simţi rău, să nu-ţi pese, răspundeam. Avem aci pentru asemenea beteşuguri tot ce trebuie, aspirină, salicilat şi piperazină. Se ia cu apă şi trece. Ţine un tub.

Şi-i întindeam tubul cu pastile şi o sticlă cu apă.

– Numai să nu te dai jos ! Să nu te dai jos pe întuneric.

La masă, domnul Max trebuia servit cu tacîmuri pe măsură. Copiii au adus pentru el de-acasă cîteva servicii complete de masă, de la furculiţă pînă la pahare, care fuseseră ale păpuşilor. Şi ca să nu fie stîngăcit în mişcări îi făcuseră o masă pe masa noastră, în capul mesei, cu scaunul ei. Găsiserăm şi un sifon mic pentru şpriţul lui minuscul şi scobitori de dinţi care se pierdeau în degetele noastre.

Cît despre lucru de biurou din timpul zilei, domnul profesor fusese instalat pe o etajeră cu toată

biblioteca lui, o sută două volume groase, după care s-au scos de editori dicţionare de buzunarul jiletcii şi de mărimea unui timbru poştal. Cursul lui se făcea mai ales în natură, la faţa locului, pe muşeţel, mărgăritărel, flori de liliac, poala Maicii-Domnului, pelin, părăluţe, măghiran, calomfir, busuioc, izmă, levănţică şi iarbă mare de Sînt Toader. El spunea cîte soiuri de arome şi de miere se găsesc unite într-o singură floare şi cum se fac, dacă bate un vînt din Iaffa peste ierburi şi dacă stă mai mult o stea deasupra unui rotocol de ochiul-boului sau pe o coroană de garoafe, puterile slabe ale miresmelor fiind legate de pîlpîirile razelor, unele văzute cu ochiul şi altele simţite cu mirosul sau cu părerea. Printre buruieni se strecurase şi vietăţile acelea cărămizii şi cocoşate, cu puncte negre pe spinare şi care seamă cu nişte jumătăţi de boabe de mazăre cu picioare negre şi cu nişte broaşte ţestoase cît o mărgică.

Din munca lui, şcoala noastră s-a ales cu un ierbar şi cu un muzeu de toată frumuseţea. Şi tocmai ne gîndeam înspre toamnă să trimitem vreun greiere să caute şi pe doamna Max şi să-i dea ştiri de la soţul domniei sale, aflat în plină sănătate între noi – cînd a pierit şi odată cu el cărţile, tolba botanistului, flaconul cu clei, foarfece, lupa, toate uneltele lui.

Şi de-atunci în fice primăvară pîndim pe după gardurile de nuiele să mai punem o dată mîna pe el şi să-l încuiem într-un clondir cu dop. Mai trăieşte, nu mai trăieşte ? Şi nu cumva l-au mîncat pe domnul Max pisicile noastre ?

1933

CAROL AL II-LEA

Nu povestesc o fabulă dintr-un timp, dau o informaţie de actualitate. Am în mahalaua mea un lucrător mecanic şi el are un băiat. Băiatul fierarului e îmbrăcat cu o eleganţă luxoasă, în contrast cu costumul îmbîcsit de uleiuri minerale, al lui tătînă-su. Pe o uniformă de stofă azurie fină, insignele brodate fac din copilul de lîngă nicovală un egal voievod. Ionică sau Ionel, cum l-o fi chemînd, e coleg cu prinţul Mihai ! Face şcoală la Palat şi mănîncă la masă cu vodă. Marele voievod are mai mulţi colegi ca el, toţi copii ai regelui şi prietenii lui.

Cîteodată se încinge la masă controversa; cine are, de pildă, timbre mai frumoase în colecţia lui, băiatul lăcătuşului sau regele. Atunci regele ia pe băieţi de mînă şi dă fuga cu ei într-o odaie a palatului ca să le arate ce fel sînt timbrele sale. Căci Ionică sau Ionel, cum i-o fi zicînd, crede că cele mai bune timbre nu le are vodă...

Regele o fi avînd mai multe slăbiciuni, dar de una e sigur: moare după copii. Plăcerea lui e să glumească şi să se joace cu ei. Ochii regelui se umezesc între copii, ceea ce arată neascuns un sentiment, pe care francezii l-au numit cu o vorbă intraductibilă, delicată, «tendresse». Socotind într-o bună zi că voievodul Mihai creşte izolat şi observind în căutătura lui o duioasă melancolie, regele a înţeles că-i lipsesc copilului copiii şi i-a adus copii.

Un părinte mai puţin psiholog i-ar fi procurat copii de vitrină, artificiali, cu scrisori de recomandaţie şi transportaţi din casa lor pînă la palat pe un covor persan tras de asini albi. Regele a luat copiii din şcolile secundare pe nimereală, indiferent

de origine, de profesie paternă şi de rînd social. Aşa se face că între aceşti băieţi, camarazi cu voievodul, s-a brodit şi Ionică sau Ionel, cum i-o fi zicînd. Şi nu i-a ales nici după cel mai bine cifrat catalog.

Susceptibilităţile au avut uşor de suferit şi selecţionarea, fără selecţie, a regelui, n-a fost prea gustată de toţi oamenii politici, care de cînd nu mai fac copii, au în schimb nepoţi, viitori aspiranţi la ereditate. Dar voievodul s-a simţit minunat de tihnit şi sistemul de educaţie al regelui s-a verificat bun. Manierismul, stilul ţuguiat, complimentele, genuflexiunile şi limbajul sclivisit au fost trimise de rege la remiza cu valeţi. Voievodul creşte în mijlocul puştilor (de la «puşt») reprezentanţi liberi ai poporului, aşa cum e, inegal şi cum se întîmplă.

Remarcînd la început o naturală sfială a mahalagiilor noştri minori şi o stîngăcie de ţinută explicabilă la nişte minusculi mocîrţani, în raporturile lor cu voievodul, regele le-a trimis vorbă cu directorul lor de studii, un om şi jumătate de ofiţer în civil:

– Dacă se întîmplă că vreunul din voi mănîncă de la voievod o palmă, fără să i-o dea numaidecît îndărăt, aflaţi că acela va fi pedepsit.

Excelent principiu de educaţie şi excelentă notă pentru rege.

Dezlegaţi de convenienţe, mitocănaşii noştri s-au ţinut de jurămînt şi, de-a leapşa, de-a capra, de-a fripta şi de-a arsa, au făcut onoare îndemnului regal.

După lecţii şi după masă, voievodul în automobilul lui de două persoane mici, duce pe cîte unul din colegii lui de şcoală acasă, Ionică sau Ionel, cum i-o fi zicînd, coboară în suburbie, de lîngă princiarul şofeur, adeseori, şi prezenţa maşinii dinaintea gospodăriei modeste a lucrătorului care în materie de maşină nu are decît un sufloi şi un bormaşin, dă naştere unei curiozităţi şi confuzii savuroase...

1933

O MANIFESTARE...

Poate că dacă statul interpretat fără prezumţii ar proceda ca o autoritate tehnică şi ar publica un concurs pentru cel mai bun proiect de asanare financiară şi economică, i s-ar întîmpla ca Loteriei de stat să n-aibă decît greutatea alegerii, a celei mai perfecte dintr-o sumedenie de propuneri excelente. O comisiune onestă care ar avea în împrejurare sensul, pierdut prin multiplicarea comisiunilor inutile, al unui juriu răspunzător, ar ajunge ca la Loterie, la concluzia plăcut şi optimist surprinzătoare, că numărul inteligenţelor creatoare e vast şi că sînt în păturile publicului meşteri mai buni decît cei consacraţi printr-o mărginire de monopoluri.

Pentru că mi s-a făcut onoarea să fiu chemat să particip la chibzuinţa comisiunii care s-a exprimat cu unanimitate, în fiecare din cele o sută douăzeci de cazuri examinate, pot să documenteze experimental valoarea unui asemenea efort.

Publicarea concursului s-a făcut o singură dată şi numai în două săptămîni biuroul de recepţie a fost aglomerat de proiecte. Loteria de stat nu avea nevoie în primul rînd propriu-zis de afişe ci de proiecte de emblemă. Îi lipsea o marcă, o marcă de fabrică, un semn deosebit pentru imprimatele ei şi pe care, de pildă, celelalte regii autonome cum se numesc instrumentele de lucru şi de profit create, pentru ventilarea şi mişcarea averilor publice îmbîcsite şi stagnante, Tutunul, Pădurea, Electricitatea, Apa etc., nu o au încă nici ele.

Concurenţii n-au înţeles cu toţii sau obiectul concursului sau semnificarea acestui obiect, căci pe

lîngă peste douăzeci de embleme, ei au trimis la concurs o cantitate pe cît de mare pe atît de demonstrativă de afişe de publicitate. Comisiunea s-a găsit, fără să se aştepte, dinaintea unei manifestări artistice, cu atît mai impresionantă cu cît colaborau la ea, în majoritate, nume necunoscute curent în pictură. Într-adevăr, prestigiul personal secret sau orgoliul au refuzat participarea la un examen a celor mai mulţi consacraţi. Cu consacraţii ăştia situaţia e tot atît de dificilă şi de gingaşă în artă ca şi în politica de partid: ei sînt prin definiţie eminenţi şi mai presus de judecată. O cît de slabă îndoială, măcar stilistică, îi ofensează şi un concurs între mai mulţi şi între toţi, pe temeiul negreşit al puţinei rectitudini şi priceperi dovedite de numeroase jurii, are sensul unei ezitări în ceea ce priveşte comanda directă. Nu se aşteaptă, probabil, decît reabilitarea juriilor, care au dat greşuri memorabile la expoziţiile de pictură şi la preferinţele acordate monumentelor de piatră şi bronz, destinate să înfrumuseţeze sau să dezoleze zeci şi sute de ani o piaţă publică sau un scuar. Cu mai multă încredere în onestitatea şi competenţa – două cuvinte care înseamnă aproape acelaşi lucru – a comisiunilor, însuşi amorul propriu nervos şi cîrcotaş poate să cadă la învoială.

Primul concurent aplaudat e un... advocat, din contenciosul Băncii Naţionale. Emblema lui are puritatea severă şi hieratică a Minervei, separată de clasicismul imortalităţii şi trecută pe materialul provizoriu al hîrtiei, de intuiţiile unui condei de artist actual. Autorul nu avea nici un nume în viaţa artistică.

Al doilea, socotit pe rînd, e un sas din Braşov, cu nici un nume pe piaţă, iar al treilea, autor al unui proiect categoric expresiv, bizar şi de înălţime, e iarăşi un artist necunoscut, un evreu. Nu e inutil să se cunoască nici naţionalitatea pentru dovedirea

cinstei intelectuale a juriului şi fixarea încrederii concurenţilor actuali şi viitori.

O anecdotă, termină această efemeridă de o zi, raportată de pictorul Jean Steriadi, membru într-o comisiune artistică a Băncii Naţionale. Avînd nevoie de un proiect de bancnotă, Banca Naţională a publicat un concurs şi s-au prezentat mai mulţi specialişti, din care unul a pus, relativ la onorariu, cu toată gravitatea, o condiţiune de tiraj. Dreptul unei redevenţe asupra fiecărui exemplar tipărit.

1933

HÎRTIA

Cine se gîndea că hîrtia, definită de manuale ca o fabricaţiune de zdrenţe, va parveni la situaţia de azi, cînd peticul ţine loc de obraz şi un carnet cu patru foi dă omului înainte ?

Hîrtia nu mai reprezintă un material. Abia de cutezi să o mai cumperi. Te sperie mistica ei, mai presus de fiinţă. Ea comportă o animaţie mocnită, interioară, de filigran şi abstractul ei se îndreaptă către metafizica bancnotei. Cu cît e mai mică şi mai insignifiantă, cu atît volumul ei derizoriu exprimă mai biruitor şi mai categoric puterile comod selectate într-o cancelarie de inchizitori, pe cît de nul anonomi pe atît de formidabil salariaţi. Mînjită cu o ştampilă tăvălită pe un tampon, hîrtia, lamentabil democratizantă, peste legi, peste norme, zilnic destrăbălate de biurourile unei revoluţii ipocrite şi fără răspunderi, de mari conţopişti, echivalează cu împuşcarea fără judecată şi cu masacrul pe întuneric.

Hîrtia e somaţia, certificatul, permisul, petiţia, hotărîrea în cel mai bun caz şi diploma. Înainte de a te privi în ochii, de care se ascunde, omul legal şi invizibil, fortificat la o mare distanţă de dumneata, înapoia unei baricade triple de biurouri, îţi cere o hîrtie. Printr-o răsturnare de logică primară, determinată de chiar potentaţii aparent favorabili titlurilor, cînd hîrtia capătă acest nume blajin şi inutil, o citaţie semnată de unul care ştie să iscălească are însă mai multă valoare decît o licenţă, un doctorat şi o listă de lucrări personale. Într-o epocă în care funcţionarii experimentaţi sînt înlocuiţi cu titraţi tineri, plătiţi mizerabil, la o mare

autoritate tehnică inginerii solicitatori de posturi sînt obligaţi să subscrie, odată cu cererea timbrată, abdicarea precisă şi minuţios stabilită, de la titluri şi personalitate, ca o poliţă în alb în mîinile unui cămătar – şi bacalaureaţii sînt primiţi în rîndurile sergenţilor de stradă. Toate pergamentele laolaltă, dobîndite cu douăzeci de ani de studii, de ofiliri şi de eforturi, sînt supuse pe de altă parte unui examen de regulamente şi ordonanţe, prezidate de un arhivar protejat.

Sumedenii de autorităţi fac, emit şi privesc exclusiv hîrtii. Zeci de mii de slujbaşi sînt utilizaţi numai la mîzgălire şi colectare. Milioane de dulapuri depozitează dosare. Mii de clădiri, plătite cu o importantă fracţiune din buget, servesc să păstreze şi să treacă din generaţie în generaţie, milioane de tone de hîrtie, amplificate monstruos. Cinci fabrici furnizează acest imens băligar.

Totuşi, cînd ai nevoie de o hîrtie, care mărturiseşte un drept al dumitale, ea «Nu se găseşte». Este de-ajuns să o depui înregistrată şi cu o recipisă, pentru ca a doua zi să existe toate urmele hîrtiei afară de hîrtie. Aruncată în mare la Constanţa, ea tot se va mai găsi la Mangalia sau Dardanele; autoritatea din Bucureşti, mereu organizată şi reorganizată de spiritul agitat al cîte unui cretin împuternicit, o digerează. Cetăţeanul care nu are polul facil şi suta culantă se vede împovărat de hîrtii, fără să-şi poată reface de cîteva ori hîrtia lui de apărare.

Sînt, într-adevăr, reformatori, care mulţumită unei mediocrităţi native caracteristice, au complicat viaţa administrativă, crezînd că vor simplifica-o. Dintr-un aparat de stat defectuos şi care trebuia treptat şi cu atenţie dres, ei au izbutit să creeze (verbul a crea aparţine vocabularului obsedat al sterilităţii) o harababură mai scumpă decît face şi un balamuc primejdios.

Exasperată de pseudoactivitatea isterică şi funestă a imbecilităţii la toate stadiile şi dregătoriile, încinsă de jur împrejur de haos şi gata să cedeze sentimentului de panică, opinia publică aşteaptă un dictator. Dar nu e trebuinţă chiar de un exemplar integral. Lumea s-ar mulţumi cu un om cumsecade, din industrie sau negustorie, care ar fi dovedit cu o carieră, că ştie ce-i o gospodărie şi preţul unei duble de porumb; că nu s-a îmbogăţit din şperţuri şi comisioane; că n-a moştenit de la tată şi nevastă; că nu şi-a economisit celulele în colaborare cu medicina avortului; că a făcut şi a crescut copii. El ar avea de curăţit numaidecît cele cîteva pături de rîie succesive, stratificate pe spinarea unui popor care se scarpină în tăcere pînă la oase. Un foc bun în hîrtia veche, în registre, dulapuri, arhive !

Toată Elveţia, care nu are mai puţin de trei milioane de locuitori, titraţi de cîteva mii de aşezăminte şcolare, şi o bună mie de ani de experienţă, cunoscuţi în certificatul ei de naştere, se guvernează cu o carte poştală cu răspunsul plătit...

1933

POEZIA DEPĂRTĂRII...

Sînt amintiri penibile, supărătoare.

Sînt ceasuri care au trecut într-un fel nemaipotrivit cu evocarea lor, dar depozitul de rugină şi cocleală a rămas. Sînt oameni care se luptă să se cureţe de mucigaiul şi otrava oxidării.

Nu aţi uitat, desigur, ce nume căpătase Absentul... El se chema «Chestiunea Închisă». Consimţămîntul partidelor îl botezase în apele morţii. Aceeaşi consimţire care astăzi face tot ce poate ca să se scape de o atitudine, rămasă în spinare ca o cocoaşă cu vîrful de puroi.

Viaţa parlamentară, de stat, şi particulară, intimidată, sta subt teroarea acestei unici ameninţări:

– N-ai făcut declaraţii categorice, că te lepezi de «Chestia Închisă».

Ea devenise criteriul de viaţă şi de guvernare. Onoarea şi patriotismul erau concentrate în lepădarea silită şi de bunăvoie.

Era «bun român» tot omul politic, care lepădîndu-se făcea figură acră, tremura în scaun şi scuipa de cîte trei ori în punctele cardinale şi în punctele dintre puncte.

Pe cît a fost de promptă scuiparea înainte, pe atît de instantanee fuse tragerea scuipatului îndărăt, în gură şi suflet. Numai că, închegat şi amestecat prin contribuţia tuturor, operaţia fu mai anevoioasă şi odată cu gelatinosul lichid a trebuit să fie înghiţită şi o cantitate de materie străină. Oroare ! Prin libaţiune entuziastă nu s-a mai cunoscut al cui fusese scuipatul şi pocăiţii. Au băut, fără să clipească,

trecîndu-şi-o unii altora, scuipătoarea colectivă. Sînt împărtăşanii şi împărtăşanii...

Am trecut odată, în absenţa «Absentului», prin Sinaia, ca un foarte modest peregrin literar. Sinaia murise şi proprietăţile se lichidau pe nimic. Cu persienele lăsate, Peleşul şi Foişorul păreau că fac parte dintr-un cimitir de parcuri, vile şi mausolee. O gardă distrată îşi trimitea sentinelele fără baionetă şi fără paşi, încovoiate de tristeţe printre ziduri. Parcă trecuseră cinci sute de ani de la Vodă Carol I şi patru sute de la Ferdinand I. Foarfeca nu mai tunsese iarba, plantele se îngreuiau cu ciorchini de gălbinare, marmora începea să fie acoperită de un muşchi plumburiu.

Nu mai cînta nimeni. În cuprinsul pareurilor nu mai era nici un surîs şi însăşi apa uitase să umble. Trenurile treceau mai departe, fără să lase din vagoanele ministeriale nici un călător şi în gara pustie saluta tehnic şi administrativ un funcţionar cu şapca roşie. Orologiul era astupat de o hîrtie lipită cu cocă pe lucarnele lui. Stătuse şi orologiul...

Sinaia scobora încet printre staţiile mici, cu nume locale din Bărăgan.

Valul se îndrepta către cetăţile ardelene pregătite să copleşească prestigiul şi armele regalităţii.

La o primă întrebare, funcţionarul confuz al peronului nu înţelese. Peleşul, parcă nu auzise de el.

– Luaţi-o la dreapta, pe urmă la stînga, răspunse după repetarea întrebării. Şi mai întrebaţi...

Sinaia a înviat şi odată cu ea, vîrtejul. Toată lumea cuminţită, cu aceeaşi dexteritate cu care s-a depărtat, dă buzna şi se îndeasă.

Fracul, jacheta şi cipicul de lac fac parte azi din sărbătoarea celor cincizeci de ani din Castel. Şi Caraimanul, cu bărbia răzimată în fereastra cerului, pe coate, se uită în jos şi surîde. Ca un sarcast.

Un singur om e întreg şi egal cu Sine în toată povestea...

1933

BOEMA MANUALĂ

Poezia, căreia i se impută atît de mult rataj şi care a nefericit atît de mult tineret intelectual, rareori a dat în lumea zisă muncitoare, pentru că munceşte cu muşchii braţelor mai ales, chiar dacă nici nu munceşte, exemplare de ordinul Neculuţă sau de calitatea poetului Lesnea, de profesiune iniţială lucrător tipograf. Desigur că nu din vina poeziei. Anarhistul Jean Grave a fost un scriitor venit din sindicate, şi Lombard, autorul romanului *Byzance*, era bijutier.

În general, boema muncitorească se manifestează în exemplarele ei intelectualizate, de cele mai multe ori artificializate, prin ideologii din mistica materialistă. Cei mai sinceri şi fundamental mai oneşti dintre lucrătorii vizitaţi de speranţa unei societăţi mai bune, ca aceiaşi oameni de azi, de ieri, şi alaltăieri, visează ca nişte poeţi fără opere, scufundaţi într-o stare sufletească selenară, cea mai tristă dintre literaturi, aplicată, ca în menajele de poeţi mediocri; la supă şi la friptură. Pe cînd li se desluşeşte personal metoda după care peste o mie de ani omul va izbuti să fie tot atît de sălbatic şi de nul, ca şi azi, copiii se uită la odraslele altora, bine hrănite şi îmbrăcate, nevestele n-au cu ce să-şi cumpere un mantou, şi pantalonii boemului cedează din cusături şi stofă. Şi viaţa omului, care-i scurtă, se topeşte în universul indiferent.

O carte a muncitorului, o carte care nu ştim dacă a fost scrisă de un educator socialist, ar trebui pusă în mîinile lui înainte de broşurile însărcinate să traducă marxismul în vocabular curent şi rapid şi să

facă un socialist complet în trei săptămîni. Ea ar trebui să învețe pe muncitor înainte de toate decența aspectului, a costumului și a gospodăriei, o morală și un stil. Muncitorul să-și agonisească progresiv un dulap cu haine și cu încălțăminte, care fac parte din instalația lui socială, un interior curat și o igienă păzită – și, dacă îi va mai rămîne timp, să se gîndească și la perfecționarea acestei stări. E vorba de un limbaj pe care trebuie să-l știe fiecare, pentru înțelegerea comună a noțiunilor. Socialismul unui Jaurès e mai puțin abstract și confuz și mai tolerant decît socialismul tovarășului rus. Dar pentru că socialismul pretinde că revoluția socială izbucnește de preferință acolo unde este mizerie mai adîncă, această constatare de topografie politică se transformă într-un principiu, și atunci nu e bun socialist decît muritorul de foame, ca în călugărie, unde virtutea consistă în castrația voluntară. E un socialism de neputincioși.

Într-o lume aproximativ mulțumită, gîndește socialistul romantic și visător, nu poate izbucni revoluția. Ei, și dacă nu izbucnește, ce are să fie ? Noțiunile suferă o ridiculă răsturnare și de dragul revoluției viitoare se suprimă viața actuală. E un eroism antitehnic și pur alimentar. Căci oricare ar fi adevărul teoretic, livresc și propagandistic, experiența e clară: nefericirea materială – care-i cea mai penibilă dintre nefericiri – vine de la dezorganizarea individuală. Mizeria cea mai grea nu aparține salariului cel mai mic ci risipei de chibzuință.

1933

UN FOST MINISTRU ŞI AVORTUL

Doamnele feministe îşi aduc aminte, din cînd în cînd, că sînt şi femei, nu numai femei de stat, şi cu drept cuvînt sînt actualmente preocupate de o foarte serioasă pricină, dacă putem zice, profesională. Nu ştim precis, care domn ministru, de Justiţie sau de altceva, şi-a pus în gînd să perfecţioneze omenirea, înfiinţînd o nouă criminalitate şi serii noi de penalităţi. Pentru că marile proiecte pornesc mai todeauna din criteriile lui Molière şi din concepţiile lui Tartuffe, bunele intenţii ale bunului domn ministru, acela care va fi fost, suferă de minusculul defect că se ivesc într-o lume cu totul nepotrivită geniului domniei sale inventiv.

În România, trebuie amintit viitorului mare reformator penal, că se nasc copii aproape fără tată şi mamă, ca din văzduh. Pline sînt satele, oraşele şi mahalalele de aceşti pitici frumoşi, născuţi din dragoste pură şi simplă, fără forme şi fără coduri, tinerii neaşteptînd intervenţia unui domn ministru ca să intre în grîu şi porumb şi să facă ce au apucat şi ce le cîntă nestăpînitul instinct. Oare, domnii jurişti n-au auzit niciodată de aşa-numiţii cu mîngîiere dulce copii din flori – declaraţi în ţările catolice bastarzi şi urmăriţi de morala neputincioşilor pentru motivul animalic, dar curat, că doi copii mai mari, de şaptesprezece ori optsprezece ani, s-au iubit după cele mai inocente rituri ale naturii ?

Desigur că pentru organizarea socială era mai de aşteptat o căsătorie legală decît o logodnă slobodă subt scînteierea cerului şi în şuierul ovăzului adiat de vînt. Dar jumătate din ţara românească e... din

flori, şi bastarderia la noi nu e nici crimă nici păcat. Înapoiaţi cum sîntem, ne-a mers cîteva sute de ani destul de agreabil.

Vrem să spunem că avortul nu e practica normală a poporului nostru. Cînd o fată care a greşit din entuziasm se hotărăşte să avorteze, ea face acest păcat din pricina cîte unui domn bine situat şi căsătorit, proprietar de morală excesivă şi jignit la aspectul unei rotunjiri a coapsei, la care a colaborat. De frică, de ruşine, ea se şi sinucide, deşi în generalitatea cazurilor preferă să facă după cum îi cîntă natura şi naşte lîngă o mamă înţeleaptă şi un tată, blajin cu păcatul cel mai frumos şi mai repudiat al tinereţii.

Avortul poate fi combătut, nu pedepsit: el vine dintr-o crudă necesitate şi foarte rar are viciul drept obiect şi denaturarea. Pînă la funcţia de eventual deputat, femeia nu-şi pierde sexul şi instinctul: copilul e visul ei cel mai suav în poema iubirii. Domnule ministru, nu te amesteca, vezi-ţi de treabă ! Fă cîţiva copii şi dumneata, şi lasă fetele şi femeile de capul lor. E tot ce-i mai delicat în existenţă. Mută-ţi, domnule ministru, valoarea aiurea şi vezi dacă priceperile dumitale nu se potrivesc mai bine cu uşurările de ordin economic ale vieţii.

În Austro-Ungaria, desigur, morala era rigidă. Pentru un articol de presă, un român ardelean sau bănăţean înfunda puşcăria de stat, şi pentru că de la Buneştii Moldovei, tăiaţi în două de fruntaria catolicului imperiu, o fetiţă a trecut la Buneştii Bucovinei cu o ulcică de lapte, finanţii împăratului au arestat-o, au dus-o la post între baionete şi au ţinut-o închisă. Fetiţa avea numai şase ani subt catrinţă, domnule ministru, şi rigorile ungureşti şi nemţeşti, vrem să-ţi atragem respectuos luarea aminte, nu sînt nici gustate nici primite între valahii

de-aci. Domnule ministru, lasă avortul baltă, că nu prinde, cum nu a prins nici pedeapsa cu moartea, pe care niște mari patrioți cu influențe primite de la Beci și de la Pesta ar fi dorit să ne-o dea cadou. Femeia are dreptul să facă ce vrea cu trupul, cu lacrimile și cu plodul ei încă inexprimat.

1933

DOMNII BRĂTIANU ŞI SLĂVESCU

Guvernul precedent nu a fost niciodată mai sigur de lunga lui existenţă ca în ultima lui lună de zile. Prezidentul consiliului arbora un aristocratism ce-i permitea să facă tot felul de abstracţii şi afecta un optimism ironic. De ce să plec de la guvern ? întreba primul ministru presa. Tînăr sînt, sănătos – mulţumesc Domnului – sînt, de Maniu m-am lepădat: ce mai voiţi ? Domnul Vaida se căsătorise cu ţara din amor şi înţelegea să-i rămîie credincios, pînă la finitul vieţii domniei sale. Ca un papă, domnia sa se socotea nu numai infailibil – această credinţă au avut-o şi alţi prezidenţi de consiliu şi domnia sa o împărtăşea cu mai mulţi din domnii domniei sale miniştri – dar cu dreptul de a deceda în jilţ. A demonstrat-o temperatura domniei sale politică din vremea guvernării, a demonstrat-o mai cu seamă profunda şi nepolitica domniei sale uimire, după înlocuirea bruscă a cabinetului.

Certitudinile vexatorii ale guvernărilor întîrziate s-ar încheia cu calamităţi şi lovituri istorice, dacă n-ar exista acel Factor, pe care se supără foc orice guvern care cade şi orice partid neadus la putere. Mai tîrziu toată lumea politică se împacă şi se întoarce la Factor.

Din pricina duratei lui, guvernul precedent, ieşit dintr-un partid foarte simpatic, devenise inapt şi odios. Ministrul lui de Finanţe atinsese o formă a personalităţii ridicul dictatorială şi intrase în vîrsta morală a neputincioşilor cu veleităţi, transformînd ministerul într-o agenţie de provocare, de aţîţare, de meschin poliţism şi de agenţie sterilă. Ministrul a

crezut că o bună administrație se capătă batjocorind populația și înmulțind prin continuă și monstruoasă partenogeneză funcționarii, așezați pe mai multe planuri de autospionaj. E greu de găsit, de la fanarioți încoace, un arendaș sau un șef de arnăuți mai înduşmănit cu locuitorii și mai străin de sensibilitatea și inteligența lor ca precedentul ministru de Finanțe, furnicat de mîncărimea unei permanente excitații inutile și furios că nu se scarpină toată lumea o dată cu domnia sa și că nu dansează în ritm cu mădularele domniei sale, cuprinse de o febrilă dezarticulare.

Declarațiile domnilor Dinu Brătianu și Slăvescu, de împăcare a statului cu contribuabilii muşcați de toate măselele și îmbălați de toate gingiile, puse în serviciul maxilarului avansat al fostului ministru, au venit ca un tonic moral. Este sigur că metoda prieteniei și blîndeții, pe care orice guvern o datorește publicului, dă rezultat. Reducerea și a impozitelor și a severităților la putința omului de treabă care-i publicul, bun platnic și cinstit în marginea mijloacelor lui, face din contribuabil un asociat al statului și nu un adversar, exploatat la exasperare – și cifra încasărilor în regim ordonat este mai mare. Atît domnul Dinu Brătianu, pe care opinia publică nu a găsit pînă azi prilejul să-l cunoască relativ, cît și domnul Victor Slăvescu, dacă vor realiza cu de-amănuntul principiul binevenit și fericit al destinderii și al camaraderiei cu marele Camarad în suferință, vor putea cunoaște satisfacția că au inaugurat o epocă.

1933

ANUL 1933

Două realităţi noi bune: înmulţirea cărţilor româneşti şi ieşirea autorilor din faza criticismului steril. Ele aparţin anului 1933, care a dat primul catalog de librărie îndesat. E un început de epocă şi probabil că nu numai pentru literatură. Viaţa intelectuală întreagă va fi rapid influenţată în sensul emancipărilor succesive, care au început cu lepădarea de întunericul timidităţii.

Deja atmosfera lui 1933 se deosebeşte mult de ceea ce fusese mai nainte. Opiniunile gregare, făcute bloc, s-au desfăcut, manifestate în acţiuni şi atitudini, favorabile sau defavorabile, nu interesează: înainte de toate viaţa trebuie răscolită. O serie de oameni cuminţiţi de anticipările mormîntului au revenit la acţiune, separaţi de nămolul care-i încleiau şi care în curgerea lui uniformă şi disparantă prindea oamenii ca pe nişte muşte şi-i solidariza cu un lipici şi cu o scufundare (*enlisement*). Procesiunea lentă a tuturor cumineniilor se apropia de cimitir, cu panglicile mortului în mînă: mortul era sufletul lor, cadavru gras însă mîhnit. Oamenii au sărit înapoi şi s-au întors în bordeiele din care plecaseră, ca să miroasă aerul răspicat al credinţelor lepădate. Dacă anul ce trecu dete în politică optsprezece partide şi fracţiuni, multiplicitatea care indică un dezacord e binevenită pentru spiritul public: ne găsim pe calea vie şi forfotită.

Fenomenul durabil al slugărniciei a luat sfîrşit şi prestigiile au fost verificate. Nu mai este o ruşine să nu fii deputat, ministru sau funcţionar plătit cu o leafă aristocratică: e de-ajuns să fii un oarecare, o

pălărie, un baston sau un vot. Provizoratul marilor situații a fost identificat. Nu mai e o treabă pizmuită să fii guvern, partid, mare bancă și importantă S. A. Regula falimentului a intrat în moravuri. Cetățeanul nu face încă gaură în cer cu gîndirea lui, dar cetățeanul începe să gîndească și să analizeze. Profesiile susceptibile de o politicianizare totală au devenit rebele, certificatele, diplomele și distincțiile nu mai conferă mulțumirea cristalizării pe loc. Diamantul a făcut coarne și starea socială recunoscută și cu autoritate nu mai este obligatorie. De la sine, anul 1933 a suprimat o întreagă iconografie de situații morale stabilizate.

Tînărul care s-a hotărît să-și amendeze ifosele și să renunțe la trăncăneala goală, și face o carte sau un act, își însușește disciplina sau conștiința creatorului. Orice ar realiza el este bun, chiar dacă pare prost, căci adaugă la criterii o experiență și un lat de deget la urzeala de sentimente și idei, pe îngustimile căreia calcă pasul inefabil al inteligenței, amestecată cu voința bărbatului afirmat.

O lume fără nici o îndoială s-a obosit și cade ca o coajă de scrum și miezul de jar s-a ivit întreg. Iată-i strecurați pe lîngă vatră, pe cei ce ocupau scaunele la căldură, iată-i ieșind de-a bușilea și pe pîntec și ducîndu-se prin noapte tîrîș, cu mîțele și zdrențele după ei. Vîlvătaia a izbucnit dintre tăciuni și le-a ars genele și mustața. Miroase a păr și a prăjit în 1933.

Deocamdată, băieții nu s-au mai întrebat cum se poate face un roman, au lăsat definițiile baltă și au scris romane de-a dreptul, fără regulament și fără permis literar. Învățați încet, încet, să se îndoiască, să refuze, ei au trecut peste niște legi ale meșteșugului de-a ține mintea încremenită, ca peste un gard de livadă, ei au mîncat din pom, suprimînd misitia treptatelor operații de aducerea fructelor cu tăvile altora. Pomul e gustos, într-adevăr, dacă pui gura subt ramură și smulgi cu dinții din el.

Inventarierea bunurilor căpătate se va face vreodată şi todeauna prea tîrziu pentru o aşteptare de om fierbinte sau nu se va mai face; din lipsa timpului pentru arhivizarea în răspăr. În orice caz, registrul totalurilor generale e o operă de academie şi nu de viaţă: nu ne priveşte. Ceea ce ne priveşte de aproape este acţiunea; activitatea, opera, faptul. Anule 1933, fii binecuvîntat.

1933

H. BLAZIAN – *PLASTICA 1932*

A fost un timp cînd «Salonul» din Paris constituia un eveniment considerabil şi provoca un torent de articole detaliate, ale «criticului de artă». Criticul de artă era un domn croit din materiile suave ale dandismului şi un domn fără altă profesie decît a priceperii, evoluînd între cafenea şi teatru pe linia mărginaşe a picturii cu literatura. Sau criticul de pictură era un literat din vecinătăţile jurnalismului, căci numai el putea să pună hîrtie, ca să ţină un sezon şi să treacă mai departe şi sintezele, de care pictorul cel dintîi rămînea cunfuz, consternat şi totuşi impresionat plăcut.

Mult mai mult pictura şi muzica, decît de pildă literatura, exercită o atracţie marcată pentru vocaţiile capricioase şi nelămurite, cu lectură bună şi condei mediocru; domeniu în care impreciziunile şi rafinamentele alambicate nu pot fi controlate. Profesionalmente, vocaţia s-a stins: nimeni nu mai face carieră şi autoritatea cu o ureche supermuzicală şi cu o dioptrie fericită a ochiului închis pe jumătate, două ustensile uzate. Luxul timpului stricat cu vorbe goale nu se mai poartă. Aerul ambiant vorbeşte cu o conştiinţă: nu mai interpreta, iubitule, apucă-te de lucru.

Din pricina vederilor critice, au întîrziat şi unii pictori autentici să dea un randament în epoca facilităţilor personale, penetraţi cum erau de nevoia sufletească, de a pune pe fiecare la locul lui, ca să nu-i acuze marile posterităţi de complicitate.

Au fost şi la noi specialişti în expoziţii, care scriau semnînd cu litere importante, că nr. 43 e bine

şi nr. 5 lasă de dorit, pe cînd 103, plin de viaţă, parcă vorbeşte.

Tablourile aveau culoare şi sculptura relief. Frazele începeau cînd cu «Dacă» şi cînd cu «Examinînd», s-a isprăvit. Oamenii şi artiştii îşi văd de treabă; bine, rău, fiecare lucrează şi acest lucru este esenţial. La urma urmei, faci ce poţi şi gata ! fără fumuri şi supărare. Parcă boul n-ar vrea să fie mic ca un iepure, ca să scape de poveri şi parcă musca n-ar visa să fie mai puternică şi cu coaje ?

Ceea ce a lipsit însă cu adevărat, a fost un repertoriu anual al vieţii picturale, documentar înainte de toate. Masa de lucru a fiecărui intelectual, înainte de orice considerent de ordin artistic, are trebuinţă de o carte de imagini gîndite şi executate cu pensula şi cu creionul, ca să o răsfoiască, încondeiată de meşteri mici şi mari contimporani cu ei. E, într-adevăr, dulce să întorci foile unui album de icoane şi reconfortant să ştii că lumea lucrează la muncile reputate nepractice, cu o frecvenţă medievală. Fotografia n-a strîmtat teritoriul picturii şi mîna artistului nu poate fi înlocuită.

Confratele nostru, domnul H. Blazian, şi-a dat seama că lipseşte din biblioteca noastră cartea anuală a picturii şi sistematic a realizat apariţia, o dată la douăsprezece luni, a unei oglindiri a vieţii picturale. *Plastica 1932* este, mi se pare, în al treilea an numai de apariţie şi prezentată în condiţii tehnice clare, cu toate reproducerile curat imprimate pe o hîrtie aleasă, bine ajustată estetic, ce dă o idee suficientă omului cu gust despre mişcarea artistică românească. Documentul e preţios şi pentru azi şi pentru mîine. Lucrările nu rămîn fără un pedigreu cunoscut, pribege prin colecţii sau ascunse într-un iatac, şi mi-aş mai permite o observaţie, anume că multe din anecdotele plastice reproduse pe hîrtie sînt mai interesante decît în proporţiile şi valorile interioare ale originalului. De vreo zece ani încoace,

H. Blazian a strîns pentru a fi publicată cîndva romanţarea efortului românesc plastic colectiv, o cantitate de documente şi materiale cu neputinţă de găsit nicăieri în afară de arhiva domniei sale, în toată România.

Notăm pentru punct că reproducerile extrem de interesante arată la autor posibilităţi de accent şi de nuanţă identice cu subtilitatea judecăţii.

1934

ACCENTUL GRAV

Manualele de şcoală primară seamănă tot mai mult în textele de lectură şi aplicare, cu cartea ungurească, semănată cu purici culcaţi pe unul din şolduri. Pe lîngă cele două căciuli, una dreaptă şi alta întoarsă, pe care le primeşte vocala, ca să fie rostită *î* şi *ă*, un regulament emanat de la fantezia unei comisiuni de specialişti sau poate că numai capriciile grafice ale autorilor didactici (unul obscur lucrează şi patru somităţi iscălesc), distribuie un accent, pe cît de inutil pe atît de comico-bombastic.

Primesc în manualele copiilor ţandăra accentului grav cuvinte de felul următor: *aşa, făcu, era, văzu,* pe cînd cucurigu şi cotcodac sînt permise fără accent grav, întrucît aparţin cocoşului şi găinii, care nu merg la şcoală şi fac ouăle fără certificat. Există în gramatica de clasa a III-a primară chiar un capitol al «accentului grav», luat, aşa, de-a dreptul din limba franceză, unde calificativul de grav se raportă la calitatea vocalei şi nicidecum la apăsarea tonului, ca şi fratele lui gramatical vitreg, accentul ascuţit, aşezat pe litera *e*, cu totul distinctă, cînd este armată cu acest accent, de un *e* grav, cel puţin pentru urechile deprinse cu sunetul corect al limbii franceze. Institutorul autor român pune talpa condeiului ori de cîte ori îi iese din penita pedagogică vocala finală, striveşte şi lasă un zbenghi.

Trebuie să fie un fel de a fi mai savant decît permite meşteşugul şi materialul: nu se poate găsi o altă explicaţie la pitigăirea scripturală a vocalei finale. Căci în toată limba românească, *aşa* şi *văzu* nu se rostesc în mai multe feluri decît unul singur, şi

nu comportă două înţelesuri deosebite, după călcarea vocalei.

E o aplicare chineză care ar fi de dorit să dispară instantaneu din manualele şcolare, ca un gunoi tipografic parazitar. S-ar înţelege că trecînd pe asfaltul Căii Victoria, o căruţă cu imondice să lase să-i scape cîte un pai, două, prin crăpături, dar nu s-ar înţelege ca un trecător maniac să aducă într-o limuzină într-adins raţe moarte şi să le aşeze cu atenţie la fiece colţ de stradă, pe motivul că este colţ de stradă. Autorii de manuale nu procedează într-altfel, cînd aglomerează semnele scrierii cu cadavre, ba fac mai mult, obligînd pe şcolari să le respecte, să-şi umple ochii cu ţepi şi să le asimileze.

Cazurile de dubiu în lectură sînt prea puţin numeroase, ca să se recomande generalizarea unui semn absurd – şi ele se dezleagă lesne citind eventual o frază de două ori în auzul urechii. Dacă la perfectul simplu al povestirii, scriitorul ar dori uneori să aibă un semn la îndemînă ca să deosebească timpul descriptiv, într-un cuvînt, ca *alunecă* şi *salută*, marcat de două tonuri, din care unul prezent indicativ, el renunţă bucuros la stupidul, de pildă, amestec pe ultimă a «gravului» cu circonflexul răsturnat şi lasă cititorului alegerea timpului hotărît de vecinătăţi.

Dacă ministerul îşi menţine gravul, el e dator să completeze neapărat şi graficul sinonimelor şi să ne recomande semnul batracian pentru cazul cînd broasca uşii trebuie deosebită dintr-o aruncătură de ochi, de broasca rîioasă.

1934

IMPERFECTUL ŞI INFINITIVUL

Rostirea românească stabilită fonetic, trebuie să cadă din cînd în cînd în viciul savant al etimologiei; pedagogul, care-i un fel de al doilea secretar de redacţie de noapte al învăţămîntului, pîndeşte lîngă burete şi tibişir şi nu se lasă niciodată bătut. Săteanul zice cu vorbele lui de criteriu: iubeam, vorbeam, fugeam, stropeam, loveam, izbeam.

Nu e bine, eşti un prost, răspunde pedagogul: să nu mai zici aşa că-ţi pun 3. Pedagogul nu concepe să zică măcar pui în loc de pun (formă savantă). Ai să zici: iub-i-am, vorb-i-am, fug-i-am, strop-i-am, lov-i-am, izb-i-am... Ai înţeles ?

Fiindcă, vezi dumneata, trebuie să te gîndeşti la infinitiv, fără de care viaţa şi inteligenţa nu au sens. Poţi să iubeşti fără infinitiv ? Nu. Poţi fugi fără infinitiv ? Nu. De bună seamă. Vine *fugeam* de la a fugi, fugire ?... Păi, dacă vine, trebuie să-l pitigăieşti şi să zici *fugiam*.

– Nu vrea să meargă limba, domnule pedagog. Scîrţîie gura.

– N-am zor de gura dumitale. Pe mine mă doare gramatica. Ai înţeles ?

– Să vezi de ce n-am înţeles. Ce-mi pasă mie de unde vine. Vorba e unde ajunge. Că dacă viu eu de la cîrciumă e musai să miros a ţuică şi să umblu şchiop ? Noaptea, vorba face ca şi omul ce-i place. Se poartă cum trebuie, ziua ? Am isprăvit.

Unitatea gramaticală nu admite mai multe vorbe într-un singur cuvînt: pedagogul e ofensat. El vrea ca gramatica să se ţie, şi timpurile unui verb să fie solidare. De unde ştie el că imperfectul iese din

infinitiv şi de ce ar avea mai multă dreptate să scrie iubiam şi să nu scrie iubiesc ? Nu-i tot de un sunet vorba ?

Cărţile şcolare care nu rîvnesc alte merite, sînt pline de aceste caricaturi grafice şi verbale. În cartea de citire, copiii dau de fraza descriptivă că «Se primeneau copacii». Lectura trebuie parazitar complicată şi urechea zdruncinată cu fanteziile minore ale domnului Pedagogea. Ce trebuie să faci ? Să scîlcii limba copiilor, subt cuvînt că trebuie să vorbeşti în două feluri, într-un fel acasă şi într-altul la tablă ?

Contradicţia începe de la opt ani. Pentru două vocale, conştiinţa lui Ionică I. Ionescu e tergiversată, în urechea lui se războiesc două gîngănii. De cîte ori îi trece pe subt ochi imperfectul, el trebuie să fie turburat şi bunul lui simţ nativ este violentat de sute de ori în cîteva pagini de citire, destul de penibilă în sine. Efortul corectitudinii se stinghereşte în dialogul dintre literele *e* şi *i*, unitatea sufletească este compromisă şi, şubred, spiritul de certitudine al lui Ionică pune primul lui pas în viaţă şovăitor. Pentru satisfacerea infinitivului pur...

Cu abecedarul începe activitatea publică, nu cu localul de vot şi cu propaganda electorală. Ministerul şcolilor ar fi de mare utilitate, în faţa rezultatelor şcolare din examenul de la Sinaia, să restabilească normele naturale în programul de învăţămînt, temperînd zelul domnului Pedagogea, care intră în program ca în alegeri şi, deocamdată, să renunţe la infinitiv, chit că se supără Academia. Academia e clasa şcolarilor care au trăit, care şi-au dat toate probele în scris şi orale şi care sînt în aşteptarea ultimului *magna cum laude*, pentru care este de-ajuns glasul preotului, tărăgănat...

1934

ADVOCATUL

Dacă baroul a dat politicii oameni de mîna întîi, datoriţi materialelor subtile manipulate de ştiinţele juridice şi de meşteşugul controversei, literatura se urzeşte zilnic şi todeauna cu dreptul, albia tuturor afluenţilor veniţi din piscurile inteligenţei. Advocatul e un enciclopedist şi un artist. Spiritul lui, afinat la frecventarea contrăzicerii şi adversităţii de teză şi tribunal, deja nu se aseamănă în elasticitate, toleranţă, înţelegere şi generozitate cu oamenii celorlalte vocaţii. Intransigenţa neomenească adeseori s-a putut ivi în istoria veacului şi în cronica faptului mărunt şi meschin, dar niciodată ea nu a fost opera advocatului. Dar, ca să-şi cinstească breasla, rolul social şi chemarea, advocatul este adus şi de diversitatea proceselor lui să se documenteze în universalitate. Cînd se adaugă şi curiozitatea personală, exemplarul este cu deosebire reprezentativ. Contrastele, nuanţele, plusul şi minusul vieţii sînt pentru advocat noţiuni familiare şi o chestiune cu totul nouă, pe care din simplă întîmplare, cu zigzagurile şi complexităţile ei, el nu a cunoscut-o, şi-o asimilează numaidecît, măcar din debitul reticent şi încărcat de poveri de amănunt, al unui client halucinat de cazul individual. În acest instinct şi în această suplete advocatul român e nebiruit.

Celui ce aşteaptă în anticameră să-i vie rîndul, biblioteca advocatului îi oferă surprizele şi plăcerile, de multe ori ignorate în casa profesionistului liber, absorbit şi chinuit în specialitate, ospitalizînd alături cu volumele severităţilor disciplinii, placheta de tiraj timid strecurată între Drepturi, a poetului orientat

către Cassiopeea. Pe masa de lucru a Maestrului teancul de cărți săptămînal indică preocupările opuse diametral, ale personalității lui intelectuale. Unul din cei mai inteligenți advocați din trecut a fost profesorul Danielopol, tot atît de ascuțit și de vivace la bătrînețe cît un adolescent și sufletește tot atît de pur. Știa mai multă carte delicată decît toți învățații epocii laolaltă și nu atîrna pe cîntar nici treizeci de kilograme, cu ghiozdan cu tot.

La advocat pictorul și sculptorul află o pasiune și un sens adînc al lucrurilor frumoase, scriitorul o apreciere în tenuități exactă și omul, omul cum dă Dumnezeu, un sfat, un ajutor, o prietenie și o bunătate. Poate că uneori medicul refuză să se ducă în mahalaua depărtată, chemat de un bolnav, de teamă să nu-și murdărească limuzina de noroi: advocatul nu lipsește de la nici un apel. Omul trudit și năpăstuit de semenii lui primește speranța și îmbărbătarea de la el. Mai mult, însuși sceleratul este îndreptățit la mila, dragostea și apărarea lui, acordată îndoit.

Magistratul, un fost sau viitor advocat, în orice caz un advocat de dincolo de bară, împărtește cu advocatul facultatea de văz în spațiu mare și, în transparență, gustul de lucruri cu substanța fină și emoția suavă.

1934

PENTRU INOCENȚĂ

După asasinatul elevilor unui liceu din Bucureşti a fost interesantă de urmărit reacțiunea. Profesorii liceului şi părinții elevilor s-au întîlnit, ca de neobicei, din nevoia naturală să se apere în progenitura lor. Necunoscuți unii cu alții, ceea ce e regretabil, nu de azi, nu de ieri ci de zeci de ani, ei au deliberat, mai liniştiți decît permitea împrejurarea şi strîngîndu-şi coatele unii lîngă alții, între un cimitir şi penitenciar. S-a dat un fel de comunicat, din care reiese că toată lumea e mulțumită şi de sine şi de profesori şi de copii şi că vina educației nu aparține nimănui, nici unui om viu, nici unei mame şi nici unui tată, nici pocherului de-acasă, nici clubului unde se refugiază domnii şi doamnele, de urîtul gospodăriei, nici prezenței permanente în viața copilului a unguroaicei, a nemțoaicei sau a englezoaicei. Vinovat trebuie să fie, dacă nu grilajul grădinii Cişmigiu, piciorul din stînga al scaunului de la biurou. În orice caz, trebuie tras la răspundere un lucru de metal sau de cărămidă, căci om culpabil, în carne şi oase, nu se găseşte în Bucureşti.

Ba, mai de grabă, vinovatul cel adevărat este Eusebiu Popovici, care nu trebuia se se deştepte. Sau dacă se deştepta, trebuia să fie blajin şi părintesc, dinaintea revolverelor precocilor bandiți. Ce-ai fi făcut dumneata în asemenea caz ? Te puneai să te împotriveşti gingaşilor şi să te iei de piept cu adolescența ? Ferească Dumnezeu ! Îi pofteai să stea pe pat lîngă dumneata, îi mingîiai pe obraz, ca pe nişte candizi ce erau şi îi întrebai: dumneata, frumosule cu ochelari, cît vrei ? Un milion ? ține un

milion. Ba îți mai dau două sute cinci zeci de mii lei pe deasupra, pentru tramvai. Pardon, mai ține șapte sute cincizeci de mii, pe care să-i dăruiești tatălui dumitale, drept recompensă că a știut să te crească. Mi se pare că e un foarte bun magistrat, înverșunat să fie excesiv de drept cu toată lumea. Spune-i, cu sine să nu caute să fie tot atît de sever, spune-i să se menajeze, să mai închidă un ochi, căci țara are nevoie de oameni integri și corecți. Dacă micile sume pe care ți le încredințez nu-ți vor fi de-ajuns, ca să ajungi și dumneata sever, ministru sau deputat, să mai treci pe la mine și tot noaptea, pe la trei.

Dar dumitale, bondocule, ăla mic, cît îți trebuie ? Două milioane, nu-i așa ? Nu e prea mult. Te rog să mă ierți, atît am disponibil. Uite, renunț la duca mea în străinătate, desfac geamantanele și mă jertfesc. Ești generație tînără și ai nevoi, greu de satisfăcut cu un carton de prăjituri. Îți trebuiesc senzații, nu pot să ți le refuz. Or fi ele bune și matematicile la ceva, dar nu faci cu ele nici o brînză. Tatăl dumitale, spun drept, ce brînză a făcut cu catedra lui de profesor, plictisit de monotonie și amărît ? El ar fi dorit mai mult, mult mai mult. Ce vreți ? așa v-am făcut noi, nemulțumiți cu tot ce avem și am avea. Țara e un cîmp în care toți obosim, și e plină de locuri dezertate de toată lumea: natural, sîntem oameni aleși, ne trebuie todeauna altceva, și nu ne place nimic. Eu, vezi dumneata, aș avea de toate și numai rege n-am fost; tocmai umblu să mă fac președinte sau dictator, să-mi ajute Dumnezeu. Și dacă nu o să fiu, caută să fii dumneata: ai toate drepturile, ai împlinit șaisprezece ani. Pînă la douăzeci și unu trebuie să guști, să mănînci și să te saturi. Văd că nu te mișcă suma. Ei bine ! Dragă nevastă, adu încoace caseta cu bijuterii. Trebuie să o dăruim acestui tînăr de mare merit, care fără cinci milioane în cap se simte nenorocit.

În loc să procedeze ca un om cumsecade, Eusebiu Popovici s-a sculat din pat agresiv şi cu o impertinenţă condamnabilă a dat semne de rezistenţă. Ce puteau să facă scumpii copii ? Caz de legitimă apărare: au tras ! Acuzatul putea să se ferească, să nu-l nimerească gloanţele. Ţi-ai găsit ! A preferat să se încăpăţîneze. A găsit ce a căutat. Dacă nu ar fi murit în acest accident, putea să moară într-altul, căci a doua zi avea de gînd să plece, şi calea ferată prin Europa e lungă; orişicum, nu se făcea atîta vîlvă în jurul unui atentat derizoriu şi noi, părinţii, am fi alergat să aranjăm lucrurile ca să nu ajungă la Parchet. E aproape imposibil de chemat acum la răspundere fiul unui magistrat de mare prestigiu profesional, dar dacă Popovici nu murea, cine îndrăznea să sufle în talgerele Justiţiei ca în nişte străchini de ciorbă, fără să fie strict reprimat ?

Domnilor magistraţi şi domnilor juraţi, nu sînt nevinovaţi numai copiii, dar nici părinţii lor n-au nici o imputare să-şi aducă. Ei sînt nişte îngeri. De Popovici să nu mai vorbim, că a murit; dacă i-am răscoli viaţa şi afacerile lui avocaţiale, aţi vedea că numai o întîmplare fortuită a contribuit la moartea lui actuală. El trebuia să fie mort încă demult. N-aţi căutat dumneavoastră în Bucovina pricinile adevărate ale asasinării lui, care erau cît pe-aci să fie descoperite de mirosul ultrasensibil al unui judecător instructor, urmat de un stat major de agenţi, dacă nu devia hazardul ? Ce păcat că s-a descoperit o simplă pricină materială în locul pricinii de psihologie ! Trei luni de zile, mărturisiţi, convingerea dumneavoastră nestrămutată a fost că asasinatul e opera soţiei şi aţi ştiut cu o pricepere, de care trebuie viu felicitat judecătorul instructor, să faceţi pe această femeie să se părpălească în flacăra justiţiei.

O să insinueze acuzarea, că magistratul tată ştia cine-i asasinul şi că a putut să tacă – primind, ca un suprem sacrificiu pentru puritatea profesională, şi

tratamentul de cerectare în care a fost ţinută şi chiar osîndirea ei, eventual. E prima datorie, domnilor, a magistratului care se respectă să fie nu numai implacabil, cum a fost colegul Strajan, nu numai să puie nouă milioane, ascunse, deoparte, dar să şi aibă o înaltă concepţie despre personalitatea lui proprie şi să se comporte cu înţeles infailibil. Căci, vedeţi, dacă omul nu crede orbeşte în chemarea lui şi nu instrumentează bine orbit, cu vehemenţă şi inflexibil asupra celorlalţi, ce se mai alege din ordinea socială, cum se mai ţine urzirea intimă a fibrelor fundamentale, ce disciplină mai poate să fie ?

Domnilor, trăiască societatea, familia şi biserica şi vă rog achitaţi.

1934

PITER MUNDSEN

Un om disperat părăsi totul şi dădu fuga să moară. Deznădejdea lui nu căutase un mijloc de sinucidere cert şi care implica osteneala clasicului scenariu. Există ceva mai sigur în sinucidere, ca lumina şi ca glonţul ?

Prea înfierbîntat, Mundsen nu s-a mai gîndit.

Alergînd, el dete de rîul, pe malul căruia noi stam fumînd cu pipele şi contemplam harnaşamentul sportiv al unui amator de pescuit cu undiţa. Diletantul încremenea în josul apei, ca un birjar pe capra trăsurii cu biciul între picioare.

– În scuipătoarea asta ai să vezi că nu o să prinzi nimic. Todeauna rîul ăsta a fost sărac de apă. Aşa l-am pomenit.

– Pescuitul poate să fie un pretext al intelectualului surmenat. Ştii, ca să te surmenezi intelectualmente, nu-ţi trebuie mult: două, trei idei pe lună, care să nici nu-ţi aparţie, dar pe care să le gîndeşti după ce le-au mai gîndit şi alţii, e de-ajuns. Îţi acorzi un răgaz de cugetare în costum şi cu instrument. Domnul de devale vine de la Copenhaga. E un bărbat de valoare întortocheată şi blajin ca un păduche. Numai te uiţi la el şi te scarpini: a sûrîs şi te-a băşicat. Dacă prinde un limbric e mulţumit: el tot nu-l mănîncă.

Într-adevăr, o sfoară de mocirlă şerpuia pe cărarea albiei sterpe.

Omul exasperat veni în goană şi se aruncă în balele apei, căzînd în picioare şi zeama îi acoperi încălţămintea. Rămase-n loc privindu-ne cu ochii exageraţi de spaima morţii. Rîzînd noi ne mutarăm

mai jos ca să ne apropiem de spectacol. Sinucigaşul întoarse spatele jignit: Unul, care rîdea mai tare, se trînti pe abdomen, imitînd săritura în matca seacă şi simulînd înecul bolborosit.

– Dă-mi voie să te felicit, zise el. Eşti irezistibil... L-aţi văzut în ce goană venea ? A vroit să sară peste două maluri odată şi a nimerit-o la mijloc... Frumoasă figură pentru un danez ! Dacă nu te-am cunoaşte, te-am lua de suedez...

– Ascultă, prietene, să nu te mai repezi aşa... Nu prea eşti tare în gimnastică şi ţi-ar putea crăpa nădragii.

– Şi-ar fi putut rupe ciolanele şi să rămîie şontorog.

Se adunase lume, pe maluri, la comentarii şi omul se eplica gesticulînd:

– Vreau să mor !

În hohote, publicul înţelese. Mundsen voia să moară într-o duminică.

– Vreau să mor ! îl auzirăm strigînd. Se trînti cu faţa în jos, vîrîndu-şi-o în smîrc. Îşi mînji numai capul şi hainele noi.

Se întoarse pe partea stîngă şi rămase aşa, ca şi cum, ca să moară, ar fi trebuit să se tăvălească şi să se ude. După o şedere pe latura stîngă el va muri. Încercă să-şi vîre capul drept, împungînd nămolul cu creştetul, ca un berbec şi realiză numai o tumbă. L-a speriat o broască şi s-a sculat. Asasinul propriei lui individualităţi era un umorist.

Publicul bătea din palme.

O femeie grasă veni, de asemenea, de-a fuga, urmată de o droaie de copii, care ţipau. Ei strigau:

– Unde se află tatăl nostru.

Ea ţipa:

– Ginerele meu mi-a spus că pleacă să se sinucidă.

Văzîndu-l zbătîndu-se în drojdiile şi zerul pămîntului, ei scoaseră un răcnet a bucurie. Mîngîiat cu diminutivul Piter, sinucigaşul se numea Jupiter.

– Să nu se apropie nimeni, că vreau să mor ! zise Piter. Am revolver !

– Ce decepție ! murmura publicul. Avea și revolver !

– N-are nici un revolver, se face ! zise mama de-a doua a lui Jupiter. Și, rugătoare, către înecat: Întoarce-te la masă, Piter, zise femeia. După ce ai plecat a sosit și Fridjof, de la Silkeborg, cu șunca și damigeana.

– V-am spus că mor și repet că voi muri aci. Comunicați lui Djolfi că și în clipa decesului îl iubesc. Mormîntul mi-l veți alege lîngă țărm. Colo, mai în fundul peizajului, e un amator cu undița. Rugați-l să-mi ție un discurs. Vorbește dulce și știe să plîngă. Graiurile lui sînt atît de catifelate, și pentru morți și pentru vii, că-i ling.

Un măcelar atletic ieși din publicul jovial și ducîndu-se la omul, care se opunea, îl scoase afară tîrîș. Măcelarul îl trăgea de mînă, ca de un cîrlig.

– Cine ești dumneata, netrebnicule ? vorbea sinucigașul, dar măcelarul Medwig îi puse de două ori talpa piciorului în șezut.

– Cînd ești beat, apa face rău iar noroiul rău de tot, răspunse cu înțelepciune Bernard Medwig.

Scăpat de la moarte, Piter Mundsen o apucă spre casă cu familia după el.

– Mulțumesc, mulțumesc ! mulțumea femeia groasă, salutînd și zîmbind printre martori, ca la o ieșire de teatru.

Venea și pescuitorul cu undița, răscăcărat în kaki și strîns ca de un nasture neobișnuit, care părea că-i încheie fesele, una peste alta, ca un portofel.

– S-a întîmplat ceva, zise consilierul din Copenhaga.

– S-a sinucis un om, răspunse Solmes.

– Vai, nefericitul ! zise amatorul. Vreau să plîng și nu-mi găsesc batista.

– Dar s-a sculat și s-a dus la masă. E unu fără un sfert.

1934

SĂPTĂMÎNA CĂRȚII

De la salahorul Eminescu pînă anul trecut, 1933, scriitorul literar a fost disprețuit de personajele și partidele politice și vechi și noi. Mi se pare că nu mai departe decît luna trecută un domn subsecretar de stat se întreba în plină ședință publică, nedumerit, ce mîncare de pește este și aia, scriitorul.

În două singure forme tolerează omul zis politic pe literat: întîi, hamal și odăiaș la gazetă, subt direcția unui făcător de voturi și de afaceri sau, în cazul cel mai pur, a unui analfabet sonor – și al doilea, chibiț la masă și club. Gravii și adîncii dintre scriitori sînt închiriați pentru articolele gîndite la bărbier de geniul imbecil al cîte unui nevropat, măsurați cu centimetrul, salariați ca niște slugi și dați afară la telefon.

Ne aducem aminte criteriile de apreciere ale unui mare boier defunct, căruia i se vîrîse în conștiință necesitatea unei tipografii mari cu două ziare și o editură, creații caracterizate printr-un sistem de premii originale: plătea sau nu plătea, abonatului i se asigura anual un ceasornic de părete, la care cineva cîștiga un leu și douăzeci și cinci de bani pe bucată: erau o sută de mii de abonați neplătiți... Proprietarul director venea în cabinetul lui pe la orele zece dimineața, ca să examineze redactorii în opera lor, cuprinsă zilnic, după dorința lui expresă, în plicuri galbene cu mențiunea numelui autorului pe plic. Un alt director, administrativ, prevăzut cu foarfecă, tăiase din ziarele apărute în ajun contribuția fiecărui colaborator pusă pe biuroul stăpînului. Boierul lua plicurile în mînă, le cîntărea în palmă cît făceau și

legănînd cu satisfacţie pachetul cel mai greu, îl aprecia cu vorbele: «Bun băiat», şi nu simţea nevoia, niţeluş cam tragică, dacă s-ar fi manifestat, să deschidă plicul şi să citească. Se întîmpla că cel mai bun băiat şi mai valoros redactor al ziarelor boierului era autorul unei mişcări în armată sau în magistratură...

Acest patron de literaţi în jug nu era un om de rînd. Moştenea pe tatăl său, poreclit cu titlul unui roman al lui Zola, avea pergamente academice, probabil, conducea o fracţiune conservatoare şi scobora din împăraţii Bizanţului: dacă o fi fost adevărat acest amănunt indiferent.

A doua formă, a chibiţului, distingea pe scriitorii veseli, cu eleganţa facilă şi bulevardieră, care ştiau snoave porcoase, le debitau cu vervă şi creionau epigrame. Rolul nu era destul de precizat între lăutari, chelneri şi dame, dar scriitorul putea să consume la discreţie, fără să-şi arunce ochii la coloana jenantă a preţurilor din listă. Cu o condiţie: să moară a doua zi şi în toate zilele următoare de foame, pînă ce boierul degenerat din Mecena îşi mai aducea aminte de el la un ospăţ. În toate celelalte momente, afară de epoca strechei, boierul, care iubea pe literat numai la acces, lipsea sistematic de acasă, de la telefon, de la club, de la teatru şi poetul n-avea nici o putinţă să dea de el, ca să-şi poată plăti, după o gîdilare cu o romanţă, chiria pe o lună sau o pereche de ghete.

Genul boieresc meschinizat s-a întins după evenimentul petrolului şi al industriilor protejate şi la oamenii de afaceri. Literatura rămăsese o chestiune de criză şi mîncărime. Pînă anul trecut.

E vorba de literatura noastră românească şi de scriitorul nostru, de limbă românească. Dacă vreo cîţiva din ei – şi nu din cei mai individuali – şi-au ornat o umilă carieră cu surogate, lucrul se datoreşte unei spinări perfect încovoiate şi unor dimensiuni de

limbă, care pot servi tuturor trebuinţelor de spălare caldă şi de şters fără zgîrietură. Literaţii evadau din demnitatea meşteşugului lor – căci putem fără nici o falsă ruşine să clasificăm munca literară între meserii – şi se orînduiau valeţi, mîzgîliţi la butonieră neagră de o panglică fină, cu o trăsură de unire terminată, între decepţie şi lichelism.

Se citea, aşa-zicînd, franţuzeşte. Parisul avea literatura lui puternică şi densă şi tipul scriitorului muncit de viaţă şi chinuit de o etică personală, pentru francezi. Însă avea pentru Orientul, pe care îl meritau cititorii pomeniţi mai sus, o sumedenie de scriitori de strict export, necunoscuţi în Franţa, şi preferaţi boiereşti.

Anul trecut, în 1933 adică, regele a hotărît o sărbătoare a cărţii româneşti. Anul următor, sîntem încă în cursul săptămînii acestei iniţiative, sărbătoarea a fost repetată, prezidată de rege. Dintr-o dată, cartea românească şi scriitorul ei au cîştigat doi paşi mari, ieşind în priveliştе. Cine a putut să observe şi să analizeze figurile domnilor oameni politici prezenţi la sărbătoarea literară a regelui, a plecat cu o duioşie în suflet neuitată. Lunga convorbire a suveranului cu scriitorii i-a impresionat; aceşti domni nu mai înţelegeau rosturile statului, aproape compromis de nişte rosturi ce ar putea să fie şi literare. Carte da, dar o carte abstractă, inexistentă, un loc comun vernal, da ! Ceva nepipăit, inform, fuliginos, da, da ! Însă era altceva: regele ici, scriitorii colea şi cărţile între ei: stupefacţie superlativă.

Totuşi, într-o oră de repetire a unei ore din anul trecut, domnii s-au recules, au acceptat, au surîs: s-au cam obişnuit şi se vor obişnui de tot. Tot începutul e greu. Partidele politice şi guvernele vor sfîrşi să-şi definească sensul statului cultural, al statului asociat cu ostenelile literatului.

Regele a vorbit despre carte ca un cărturar subtil şi ca un artist, nu exagerăm nimic, cu zăcăminte sufleteşti adînci: nu e vina suveranului, dacă vorbitorii care l-au precedat nu s-au putut situa în altitudinile sale. Dar regele a făcut altceva, care-i esenţial pentru creditul nostru intelectual, pentru rîvna artistului părăsit şi pentru norocul cărţii uitate: le-a dat amîndurora prestigiu.

De la rege, să se noteze bine şi corect, numai de la rege, nu de la învăţaţi, nu de la cărturari şi apostoli profesionali, porneşte şi sporeşte această renaştere. Numai de la regele Carol al II-lea.

1934

AUGUSTINA

Desenul de contur al Augustinei făgăduieşte. Ochii ei negri ascund un foc adînc. Gura ei, de o plastică înaltă, ştie să surîdă catifelat. Culoarea de creolă a obrazului, a grumazului şi a braţelor grele, mîinile fără oase, coapsa zveltă, umărul puţin întors, ca al unei statui care se uită îndărăt pînă în sculptura greacă, fac din Augustina o prăjitură a poeziei, şi fiecare crîmpei din ea are ceva de spus la ureche.

Augustina e o mincinoasă şi trupul ei o vulgară escrocherie a naturii. Nimic din ce a făgăduit nu poate să ţie. În peizajul ei frumos, cu cărările presupuse tari, potcoava intră ca într-o mocirlă şi se înnămoleşte. Vînătorii călări, care au fost minţiţi să caute cu săgeata vulturii albi în stejari, se grăbesc să o ia la fugă înapoi. Ramurile sînt decorative, şi păsările din ele – împăiate.

S-au păcălit o sută de arcaşi. Augustina îşi continuă jocul şi a rămas cu el. Cavaleri şi bărbaţi însuraţi şi taţi de coconi – vînătorii s-au păcălit cîte o singură dată, dar au rămas tributari. La încrucişarea drumurilor, Augustina cere vamă şi redevenţă, şi i se plăteşte. Fiecare trecător prin pădurea ei de hîrtie şi cîlţ e consacrat unicul şi singurul şi constrîns să-şi recunoască păcatul de seducător în abonament. Augustina are o sută de abonaţi ai unui lot care nu a ieşit niciodată şi o sută de abonaţi plătiţi. Mere picturale, prune de pergamoid, păpuşă de gumă, inimă de cîrpă: cinci sute de mii de talanţi venit.

1934

AVORTUL

Nefiind cîtuşi de puţin jurişti – facem acest plural de discreţie – nu sîntem nici prea informaţi asupra răspîntiilor în care se întîlnesc principiile noilor coduri, discutate în mai toate articolele de fond ale ziarelor de circulaţie. Dar situaţi la periferia juridică, putem deriva din rădăcina latină, ca să ne fie permis amestecul în călimărul altora, un titlu şi pentru noi, de justiţiabili: căci dacă nu putem nici judeca, nici apăra, nici face legi, avem dreptul să fim daţi în judecată şi osîndiţi. Fără să fim întrebaţi cît ne pricepem în coduri şi nu.

Deocamdată, s-a observat mai ales de la război încoace, tendinţa curioasă de agravare a tuturor pedepselor, lipsită de un corespondent în crearea de situaţii noi. Dacă interzici călătorului însetoşat să bea cu buzele din gîrlă, este obligatoriu să pui pe marginea drumului cu apa o doniţă sau o oală, şi cînd opreşti ceva ce se cheamă murdăria, trebuie să înfiinţezi edicule. O lege are todeauna două părţi şi legiuitorul chibzuit nu suprimă o funcţiune, ca să organizeze numai consecinţele ei. O lege pe un singur picior nu e o lege ci un exerciţiu literar. În acest caz de ce să scrim legi şi să fim jurişti cînd putem servi pe cititor cu o proză umoristică direct, oferindu-i snoave şi lucrînd în calitate de romancieri. Literatura aceasta n-ar trece decît prin riscul să fie proastă: rău ea nu poate să facă vizibil; pe cînd literatura juridică şi legislativă provoacă în viaţa vie, în substanţa socială, în carnea şi în sufletul oamenilor, rînduri de nenorociri şi epoci lungi de nedreptate. O lege nu se schimbă uşor, dacă apucă să fie impusă de un

raportor trecător, ales în Vlaşca sau în Teleorman, şi un cod ţine cîte o sută, două sute de ani.

La Odessa, în regimul bolşevic, municipalitatea, care prin partea locului pare să fie şi autoritate executivă, s-a scîrbit atît de mult de invazia pe trotuare a urinii încît a lansat o ordonanţă penală, afişată în tot oraşul. Cine va mai fi prins cu faţa întoarsă pe stradă în anumit fel, va fi împuşcat fără judecată. Căci nici comuniştii n-au ajuns la acea perfecţiune ideală de a suprima detestabilele obişnuinţi ale rinichiului şi ale vezicii şi probabil că însuşi domnul Stalin, care subt toate celelalte raporturi înfăţişează puritatea infailibilă, practică detestabila infirmitate a scularii de cîteva ori pe zi de la biuroul dumisale din Kremlin şi a trecerii într-o încăpere, poate că nu cu totul scutită de miros.

Ordonanţele se fac cu acelaşi material ca şi legile, şi sînt în toate regimurile mult mai uşor de construit decît o vespasiană. Cîţiva studenţi, usturaţi de o inexorabilă necesitate, treceau, pe înserat, prin Odessa şi au luat poziţie în dreptul unui zid. Erau parcă vreo şase inşi aşezaţi la rînd. Şase gloanţe de carabină i-au dat numaidecît peste cap. Sîngele le-a curs în acelaşi timp cu urina şi poate că murdăria a fost şi mai mare. Desigur că autoritatea sovietică a sporit simţitor, pe urma energicului act. Dar de asta are omul nevoie ? Să întreţie magnificienţa unei forţe davastatoare şi prestigiul unei poliţii care ştie să tragă la ţintă precis ? Pentru atîta lucru se face o revoluţie şi o primenire de sisteme ?

Atîrnă, desigur, şi de legiuitori. Dacă la autoritatea comunală, de pildă, se găseşte, să zicem, un personaj care urinează cu sonda, în clondir personal, ordonanţa niţeluş pervertită va fi răzimată pe o sticlă cu gîtul larg şi pe supresiunea omului şi naturii.

Aşa se petrec lucrurile şi cu viaţa femeii, considerată în Codul Penal. Un fost ministru de

justiție, învățat cu femeia stearpă și sterp el însuși biologic și social, trecea drept un personaj fără acte în trecutul lui și, într-adevăr, nu folosise în nici un fel colectivității. Se cunoștea din activitatea lui izbînda cea mai relativ onorabilă, cînd nu este însoțită de fapte, că era imens de bogat: împrejurare caducă și derizorie pentru o personalitate cu veleități de conducător. Ce-a ieșit din acest dovleac zîmbitor cu mustață blondă, a fost de speriat, după ce domnul ajunsese, grație unei amabile nulități, membru într-un guvern. El făgăduia munca silnică pe viață femeii, fecundată în ceasul de uitare de sine și de har, de către o brută. Dacă ministru ar fi avut un flăcău și dacă progenitura lui ar fi strîns în brațe pe fetișcana servitoare din casă, într-o noapte, această slugă, concediată la trei luni de sarcină vizibilă, era obligată să păstreze în pîntecul ei nevinovat și credul un animal, consolată că îl are prin transformare în sînul ei a gălbenușului boieresc.

Legiuitorii recenți se pregătesc să condamne avortul sarcinii din aventură, silind femeia să poarte în pîntec, în brațe și toată viața în spinare copilul unui seducător, căruia i-a fost rușine să se prezinte dinaintea ofițerului de stare civilă cu ea. De părerea lor sînt și prelații.Se cunoștea cazul unuia care și-a lăsat femeia repetat însărcinată cu șapte copii pe drumuri, înainte de a deceda întru Domnul. Poate că am uitat numărul copiilor, dar unul mai mult sau mai puțin nu îndulcește cazul. Un preot căsătorit în București și tată de copii legitimi a sedus o călugăriță și i-a pus în locul cuvenit și un copil. Călugărița a trebuit să părăsească cinul și să nască, ocrotită de preot. În ziua cînd și-a regăsit amanta și odrasla, care-i seamănă atît de mult, încît se și uită chiorîș ca autorul, nu a existat posibilitatea de sancțiune. Dacă acest copil, crescut în ațîțare și mizerie, va pune la douăzeci de ani mîna pe revolver și va doborî pe tată-su înveștmîntat în odăjdii,

cronica judiciară va fi scandalizată. Avortul legalizat ar fi venit în ajutorul şi al femeii, şi al copilului, şi al părintelui, şi al societăţii, cum i se spune acestei ambianţe municipale.

Un caz petrecut acum vreo treizeci şi cîţiva ani. Una din domnişoarele frumoase, bogate, bine născute şi cultivate din Bucureşti, era însoţită de guvernanta ei, o domnişoară englezoaică, într-o plimbare, vara, la Şosea. Au pus mîna pe amîndouă bivolarii de la cărămidărie şi toate aceste bestii excitate au trecut peste ele. Tatăl domnişoarei avea un nume vechi în aristocraţia românească. Anchetele au rămas fără rezultat, şi fetele însărcinate. Au fost expediate la Londra şi nimeni n-a mai auzit de ele. Ce face juristul în avort ? Condamnă ? Nu vi se pare că sentinţa lui ar constitui un omagiu şi ar exprima părerea de rău că nu s-a găsit şi el printre bivolari ?

Duhovnicul actual e medicul, pentru toate durerile, şi fizice şi morale. Experienţa unui medic e vie şi autentică, neîmpiedicată de dogme, făcute pentru lacune şi de principii croite pe manechin. Cum n-a fost ascultată cu toată cuviinţa legiuitorului această mare autoritate reală omenească ? Sînt medici în parlament, o parte importantă a învăţămîntului aparţine medicilor. Ei au participat la discuţii, dar părerile lor au fost cu grosolănie înlăturate. Cum se poate ?

Dacă totuşi legile trebuiau să aibă o logică şi un sens, dat exclusiv de jurişti ca singure foruri competente, atunci logica pornea paralel cu orînduirea mamei, dreptul pentru mamă şi pentru copil la căutarea paternităţii, strict interzisă de coduri. Ar fi fost un fel de justificare la noile severităţi ale Codului Penal.

E vorba – nu este aşa ? – de o legiferare serioasă şi demnă – în principiu. Căci, în fapt, lucurile vor fi trăite ca şi înainte şi ca în toate speciile, unde legiuitorul nostru, orgolios să inoveze, nu rezolvă

nimic şi totul continuă nestînjenit de texte goale şi de articole numerotate.

Este foarte caracteristic însă că toate doamnele feministe, doritoare de a purta barbişon, mustaţă şi pantaloni, n-au avut şi nu au nici un cuvînt de spus în grava chestiune a maternităţii.[1]

1935

[1] În ultima redactare, Codul Penal admite avortul în caz de viol, substituire de persoană, alienaţie mintală – şi cînd viaţa mamei este în pericol (n. a.).

GRECII

Cînd nu joacă table, grecii fac revoluție. Meschină indeletnicire pentru poporul măsurii și al proporțiilor, creator de arhitectură. Ca o răzbunare împotriva ramolismentului istoric, grecii au iluzia că se afirmă, bătîndu-se unii cu alții. Serii de cetățeni în uniformă cu numele în *is* și *os*, agită periodic, cînd infanteria, cînd marina, suindu-se în capul și spinarea celorlalți și suprimîndu-se periodic.

Pe cînd Grecia era Ellada, eroii ei se chemau Ulise, Homer, Praxitele, Pitagora, Arhimede sau Euclid, și marea vehicula pe valuri basmele din care au ieșit artele, științele și cîntecele lumii întregi. Cum s-a putut întrerupe marele torent și cum a putut devia din geometria ei aparent cristalizată, linia greacă pînă la mărunțișul cîtorva deputați locotenenți și colonei, perpetuu nemulțumiți și a cărora vitejie se exercită de preferință în ieftina ispravă de exterminare a compatrioților ? Probabil că și popoarele își pierd gustul, ca homarii, atinse de un chist invizibil și bolnave de un puroi sufletesc.

Le-a rămas oamenilor, de la front, doctrina comenzii, în majoritatea lor, nostalgia poruncii nediscutate, și ei ar dori să prelungească starea de război chiar dacă n-au făcut războiul sau l-au făcut aproximativ ca un film sau ca o piesă de lectură peste timpuri, peste voință și peste inteligență. Se trezesc în ei ideile care nu le-au venit la învălmășeală și ar voi să provoace situațiile pe care nu le-au putut obține în luptă. Diverse individualități s-au deșteptat eroice, după ce a încetat războiul și primejdia pentru sine a trecut ca în zicala țăranului

român. Dacă la unii recrudescența visată a puterilor politice constituie un termen de diminuare a puterilor fizice și morale, la alții, mai tineri, e vorba de un berbantism cocoșesc. O găteală, o pană stacojie la coadă sau la pălărie, locul unde licărește văpaia fulgului lung e indiferent. Și stofa nu se mai pune la socoteală, în care-și croiește omul politic cezarist proiectele pentru îmbrăcarea unui manechin subiectiv: poporul strîns și înghesuit.

Acești mari eroi abstracți, pe care-i dau o dată Grecia și altă dată alte peninsule sau țări, urmăriții în viața lor adevărată, în viața lor mică și truculentă, sînt adeseori ceea ce este fiecare din noi, apăsați, speriați, în panică morală, nefixați într-o concepție care variază de la o zi la alta, cu nivelul nestatornic în acțiune, fantezişti și jucători la o loterie. Servili pînă la trivialitatea față de cei pe care și-i dau drept stăpîni, lăudăroși în mic comitet și servind argumente improvizate pentru evanghelia *Ubermenschului* și destul de canalii. Le-ai da o forță nouă și nu știu cum s-o utilizeze. Slujindu-și înfumurarea, ei fac răul în cantitate, neprincepîndu-se altcum și, după trecerea lor la putere, licheaua e mai numeroasă și visteria mai goală.

Nu e aici adevărul. Grecii, nu pot să fie de două ori dascălii lumii, o dată prin elite și altă dată ptin caracuda lor. Grecii, de la care putem învăța ceva, nu trag din naționalitatea lor nici o însușire pedagogică; ei sînt grecii nevoiași ai zilei curente, la fel în ceea ce privește pilda vieții cu grosul tuturor neamurilor de oameni. Așa greci sînt și valahii scoși acum din vechile vocabulare ungurești, grație unei calificări zugrăvite pe steagul nou al unui om politic de demult. E un eroism fără strălucire dar tenace, al acestei categorii a poporului întreg, un eroism în masă. Nu știi de unde vin elanurile candidaților la revoluții și despotisme și care le permit să călătorească des dintr-o țară săracă în toată Europa

ca să-şi întărească bărbăţiile în mediuri izbutite şi să discute partea păsărească a vieţii, netociţi la munca istovitoare şi fără randament a unei activităţi exprimate. Cine nu cunoaşte preţul kilogramului de cartofi şi se găseşte stîngaci în faţa chelnerului tarifat princiar, poate să fie un supraom, dar nu un bun conducător de oameni de rînd. El poate să ştie cîteva limbi din literatura cărora îşi poate zmălţa cuvîntările cu citate: nu interesează. Criteriul este todeauna dincolo, în viaţa omului anonim, a familiilor grele, a poporului obscur. Cu acest unic material, ignorat şi trecut cu uşurinţă între nulele menite să puie în valoare cifra derizorie a unui ambiţios, este de lucrat.

În afară de el, totul e fals şi greşit. Înconjurul săptămînii dă un grafic exact numai atunci cînd e făcut cu strădania fiecărei ore şi zile, şi pe schema graficului comun se poate stabili o existenţă colectivă, relativ satisfăcătoare. Vezi şi dumneata cum poate legifera un flăcău, care poate să fie un famen şi ce poate înţelege din viaţa familiilor şi a tineretului un om politic, care îşi uşurează problemele personale prin două raclaje pe lună, şi care urcă tribuna ca să ne convertească la eroismul lui – chit să condamne într-un proiect al noului Cod Penal refuzul femeii singuratice la maternitate. Participînd odată la un program literar care debuta cu conferinţa unui profesor de filozofie, inutil de adaos «ilustru», din consecinţă în consecinţă, acest orator, care mînca de trei ori pe zi franzelă cu lapte, a emoţionat auditorul prin revolta lui sinceră şi inconştientă, că ţăranul nu ştie să «prepare» mămăliga.

După ce vor trece toţi barbarii albi ai lui Paul Verlaine, între suliţi purtate cu fracuri şi între jobene cu blazon; după ce fiecare grec, mai mult sau mai puţin grec, va fi experimentat sistemul lui personal de căpătat biceps şi mai ales spinare, va veni rîndul

omului insignifiant, al omului ras o dată pe săptămînă, al oamenilor împovărați, liniștiți, resemnați, lipsiți de doctrină și de «spirit» revoluționar. Ei nu vor umbla cu eroismul senzațional și vor rămîne tot atît de măsurați și cuvincioși, tot atît de obscuri și de puternici prin adîncimea gloatei lor, ca și azi, însă atunci fanfaronada insului bombastic și imoral și experiențele lui vor fi interzise.

1935

ZIUA CĂRȚII

După ce domnul ministru al Instrucțiunii Publice, doctor Anghelescu, a afirmat că școala nu înseamnează carte și că lucrul numit cultură se capătă la librărie (viața prezintă surprizele întoarcerilor subite și pocăințe demonstrative chiar atunci cînd rămîn verbale), ne-a vorbit, din partea Academiei Române, domnul Mrazek. Autoritatea dumisale petroliferă ne-a făcut o lecție de literatură, indiferent de timbrul unei voci aproape stinse, vocea de laborator și a dulapurilor cu bulgări etichetați, indiferent de un ușor accent central european încă păstrat, lungul, foarte lungul și am putea spune imensul discurs instructiv al savantului gînditor de țițeiuri ne-a lămurit ce se poate crede, pe criterii de la una mie șapte sute, despre cărți, într-o Academie. Obiectiv și tehnic, domnul Mrazek a tratat literatura ca un nămol reziduar, prin decantări și filtrări, succesiv amestecată cu cea mai pură *Aqua fontis* de vocabular, debarasată de cîteva rînduri de impurități. Dacă literatura ar fi încredințată pentru utilizarea la maximum de eficacitate colectivă mîinilor apropiate de piept și de gestul care împietrește mișcarea, ale domnului Mrazek, domnia sa i-ar consacra un regulament bine studiat și o poezie bună nu s-ar mai putea face, după principiile neîntinate, decît la prefectura de poliție și la corpul jandarmilor călări.

Majestatea sa regele se deosebește în credințele literare de factorul academic. E, poate, uimitor însă reconfortant, ca un rege să apere independența artistică, sustrasă controlului cimitirelor culturale, și revoluția intelectului creator. Mormîntul de pe care a

vorbit academicianul a fost împins deoparte, ca o roabă cu oseminte, şi este de crezut că oratorul a rămas confuz. Lasă că vechiul conflict imaginat de bătrîni, al artelor cu moralitatea artelor, se discută de cînd se scrie, fără soluţie, – majestatea sa a vorbit răspicat, ca şi anul trecut, cu acelaşi prilej al Săptămînii cărţii: dar sala însufleţită violent de cuvîntul aprins al regelui şi sculată din staluri arată prin tunetul aplauzelor unde stă adevărul. Regele atacă tot mai precis şi mai dîrz. Majestatea sa a spus ceea ce nu s-a mai rostit din locul unde-i stă spada, de la Marcu Aureliu; că dreptul la viaţă popoarele nu-l cîştigă numai cu armele, ci cu cartea. «Primăria a dăruit scriitorilor un loc, eu le dăruiesc două milioane la început – şi înţeleg ca să se găsească destul suflet în ţara noastră pentru ca pilda mea să fie urmată: e o datorie !» a silabisit regele, întărind cuvintele cu gestul, cu privirea şi cu o aluzie tăiată cu foarfeca de fier.

Nu e de ascuns o situaţie, pe care o cunoaştem cu toţii. Paralel cu un servilism deosebit, indicativ, împrejurul suveranului, care reprezintă în ţara noastră de contraste preocupările uitate, drepturile curate şi libertăţile de gîndire şi conştiinţă pe linia lor cea mai înaintată, se taie o atmosferă de semitonuri, cu şoapte şi atitudini după perdele. Poate că oamenii care îl cultivă mai mult, lucrează mai mult la o discreditare. În sala Dalles, suveranul a putut să cunoască manifestarea publicului nepolitic şi a unui public de elită. A putut să aibă satisfacţia dovezilor directe şi entuziaste de dragoste cinstită şi impresia clară că maturitatea slobodă şi tineretul sînt cu el. Nimeni nu va putea să refuze caracterul de sinceritate nudă şi semnificarea sentimentelor care leagă inextricabil o lume de voinţa şi individualitatea majestăţii sale.

Cînd domnul general Condiescu, prezidentul Societăţii Scriitorilor, a declarat suveranului, în

incomparabilul lui discurs de mare şi perfect camarad al damnaţilor purgatoriului literar, că scriitorii îl iubesc, ca pe unul de-ai lor, adevărul a fost repetat de zeci de mii de strigări cu bătaia palmelor, dezlănţuite ca un flux de putere în confirmarea lui. Şi cînd s-a strigat din sală «Trăiască regele», strigătul acesta n-a fost comandat. A fost o sărbătoare liberă a spontaneităţii. A izbucnit expresia gîndului că mîna regelui, printre atîtea oficialităţi şi interese, este destinată şi socotită în stare să accelereze mersul timpului şi victoria dreptului onest şi a dreptăţii în ţară şi nu numai în literatură. Bine considerat, cărturarii identificaţi cu persoana regală echivalează cel puţin cu un mare şi puternic partid.

A mai spus domnul general Condiescu că o întreagă clasă românească bine situată nu cunoaşte nimic din munca literară românească. Vîrtejul de aprobare care a zguduit, la cuvintele prezidentului Societăţii, sala, face cît un program şi cît un ideal activ.

Alegerea domnului Condiescu la prezidenţă, de curînd pricinuise atitudinea ironiei îngăimate. Subt cuvînt că acest coleg de curaj n-ar fi un profesionist, o categorie de membri, subit dispărută după alegeri şi după speranţe formulate, voiau să se aleagă un sclav al călimării, de lîngă tinicheaua cu cocă. O impertinenţă timidă şi o neputincioşie. La discursul generalului, revelator al unei judecăţi crude şi al unei îndrăgostiri de profesie vibrantă, toată lumea a văzut că nimeni altul niciodată nu şi-ar fi permis în auzul şi în prezenţa regelui ţării să spuie adevărul întreg, să-l documenteze şi să insiste cu preciziuni de francă bărbăţie. În cincizeci şi patru de ani de regalitate, niciodată şi de către nimeni nu s-au rostit dinaintea tronului, la o solemnitate, nici cuvintele generalului Condiescu, nici gîndirea regelui, nici însufleţirile precise ale unui public pînă astăzi

stîngaci şi absent. Se poate afirma că ziua de 12 mai 1935 mărturiseşte şi hotăreşte un început.

P. S. Trebuieşte notat că în solemnitatea cuvîntărilor, demarcaţia dintre autoritatea stearpă a trecutului şi viaţa care vine, a făcut-o discursul domnului profesor Gusti, plasat în mijlocul şedinţei, ca o piatră de hotar. Publicul a fost viu impresionat de toată ţinuta oratorului, intelectuală şi verbală într-o împrejurare obişnuit servită pe vremuri de renunţarea la personalitatea ideilor şi de eliminarea sincerităţii din actele colective. Atmosfera nouă în care se petrec lucrurile noi şi oamenii noi care le compun sînt opera unui incontestabil nou în viaţa naţională, regele Carol al II-lea.

1935

BILETE DE PAPAGAL

COCÒ

– Bună dimineaţa, Cocò. Nu ne-am mai văzut. Cîţi ani trecură ?... Te-am ţinut la naftalină şi aş vrea să nu miroşi. După ce te-am scuturat cu nuiaua, ţi-am suflat în fulgi ca să ţi-i răscolesc, crizantema mea burzuluită. O să te mătur pe cît voi putea cu peria de haine, de-a-măruntul; o să te vizitez pe subt aripi şi pe la coadă şi o să te stropesc cu pulbere de piretru: mi se pare că ai făcut molii, amestecat cum te-am găsit cu nişte gulere de jder jerpelite şi cu o căciulă de berbec...

Deşteptă-te, uite ce ţi-am adus, Cocò ! Acuarele, ca să te sulimenesc din nou; o pereche de ochi (ai tăi au cam scăzut) şi, într-un flacon de parfum, nişte extracte de suflet. Vreau să te pui pe picioare şi să te văd că te mişti şi să-ţi aud vocea de castaniete. Şi vom pleca la drum împreună. În repertoriul flaşnetei «Faust», «Lohengrin» şi «O sole mio» îşi împrumută reminiscenţele alternativ, flautul seamănă cu violoncelul şi Beethoven aduce, descompus dulce, cu polka mazurca. Vrei ?...

Ţi-am pregătit, ca să nu ţi se urască singur, şi un cobai, dresat de naturalist să nu o ia la fugă, sperios de zgomotul străzii. O arhivă de bilete stă dinainteţi: nu te mai silesc, scoţi ce vrei şi cîte vrei; numai vino, te rog, cu mine, Cocò. Îţi făgăduiesc că dacă ţi-e frig să te bag în buzunar, pînă o trece ploaia...

De data ceasta mi-am ales un loc mai bun, cu autorizaţie scrisă, şi nu mai sîntem constrînşi să ne ascundem, mutîndu-ne prăvălia de douăzeci de ori pe zi, dintr-un cartier într-altul. Stăm bine, Cocò, avem certificat şi uniformele Poliţiei nu mai aleargă

după noi. Trec şi surîd. Vrei ?... Ne-am intercalat, în sfîrşit, în armonia socială. De cînd ai făcut pe mortul, toată lumea te vorbeşte de bine şi te regretă. Hai, suie pe flaşnetă. Una ! două ! trei !...

Întîi, să trecem pe la copii. Ştii, prietenii noştri credincioşi, care ne primeau cu alai la porţile şcolii. Alţi copii, natural, Cocò: celor de-acum cîţiva ani le-a ieşit mustaţa, sînt acum ingineri, advocaţi, medici şi poeţi, sînt oameni serioşi, ăştia vor să îmbătrînească mai curînd. Portretele însă nu se şterg, au rămas şi le-au luat alţi copii la purtare, muguri de oameni, minuscule şovăieli între îngeri şi muşte. Noi sîntem evangheliştii cu flaşnetă ai pruncilor pînă la zece ani: pe urmă începe viitorul, Cocò, viaţa de apoi, drepturile, datoriile, sensul juridic. Nu e de noi ! Începe activitatea ! Cine o să creadă că tu ai dormit leneş douăzeci de anotimpuri şi că te-ai simţit bine morfinizat cu nasul într-o căciulă ?

Sîntem doi puturoşi, Cocò, şi cu cobaiul nostru trei, putrezi de dulcele viciu al trîndăviei. Nu ne prea place să ne ostenim după seminţe şi pîine, şi vrem să vie seminţele şi pîinea la noi. Dacă nu vor să vie, ne întoarcem pe partea cealaltă şi mai dormim doi, trei ani, pînă ce se îndură să treacă viaţa.

Nu, Cocò ! De astă dată ne punem pe muncă: eu învîrtind manivela, flaşneta cîntînd «Bărbierul din Sevilla» cu nehotărîre, şi tu scoţînd biletele zodiacului pestriţ.

Bună dimineaţa, Cocò ! Întîi o să facem o baie de benzină...

PE BĂRĂGAN

Ceasul rău e ca un demon, ca un păianjen, ca un strigoi ? Iată-l aruncîndu-şi sfoara prin văzduh şi din lumina cerului de-a dreptul în întuneric, doborînd zburătorii. Un drum de rînduri de morminte apasă

inima greu, apasă pămîntul unde au căzut aripile şi s-au risipit.

Înfruntînd verticala firmamentului, de multe ori biruită, azi pasărea de fier a căzut, la un joc de baloane prin stolul cărora de confeti a voit să se strecoare curmeziş, fără să atingă băşicile ca de săpun.

Moarte instantanee. Încă surîzînd s-a sfărîmat capul frumos al energicului aviator. Durere fulgerătoare: secunda ei se continuă repetată în carnea noastră însufleţită. Moartea tinereţii nu poate fi primită cu ochii împietriţi ai statuilor, care nu ştiu să plîngă. Se zbate o pasăre mai mică în mine, chinuită. Copiii care pier pe rînd în azur sînt ai noştri.

Strigoiul îi prinde la mare şi-i scufundă în otravă.

Un zburător a vroit să scape, scoborînd cu umbrela. Umbrela nu s-a deschis.

Jertfă de fiece secundă: ridicarea din cîmp în golul veciei. Între aripi şi motoare, aci, jertfă de sine permanentă, a Supraomului adevărat. A şaizecea parte din minut, nesimţită pe drumurile cirezii, e categorică în văzduh şi decisivă.

Plîngeţi, vulturi; plecaţi-vă, steaguri. Pluteau în ceruri douăsprezece morminte...

DE-A MOARTEA

O mare metropolă valsată de bagheta lui Strauss în mijlocul unui imperiu şi aplaudată ca o baletistă, nu-şi mai poate usca pantofii şi ciorapii de sînge. Ea dansează încă, dar după un ritm halucinat: în vîrtejul muzicii, partenerii au ajuns cu dansatoarea în cimitir. Nişte cavaleri scheletici şi-au pierdut anatomia pe drum şi cîntă, cu o suvenire a vocilor stinse, romanţe culese din epitafe.

Valsatorii s-au exterminat unii pe alţii, cu artileria, cu mitraliera şi cu glonţul singuratic. Din Strauss au trecut în asasinat patetic, viaţa metropolei se împuţinează treptat. Nasturii de aur au căzut de la tunici odată cu tresele şi cu epoleţii şi nu au mai rămas bumbi nici la pantaloni. Dansatorii valsează cu o mînă la betelie, ca să nu şi-i piardă la o piruetă pe un vîrf de picior, şi cu mîna slobodă omoară. Mocirlă de măruntaie !

Cine îşi poate recunoaşte dreptul mental de a ucide, de oriunde ar putea să-i vie avîntul de moarte, mînjeşte cartea pe care se roagă şi icoana la care a îngenuncheat. Ce mi-a dat mie dreptul să-ţi curm ţie viaţa şi să vărs sîngele tău ? Ştiu eu de unde vine sfînta viaţă şi cum s-a zămislit sîngele sfînt ?

– Goril monstruos, retează-ţi mîna din încheietură cu săcurea. Sînge vrei ? Pune laba pe buturugă ! Cel mai mult ce poţi, este să-ţi verşi sîngele tău: păcatul te priveşte numai pe tine.

VEAC NOU

Limba cîntarului după război nu s-a mai întors în locul de unde căzuse. Instabile, talgerele mai sensibile şi-au pierdut cumpănirea, căpătată mai de mult cu adaosul cîtorva alice de aur. Le mişcă umbra, le clatină şi le apasă ceasul şi rareori scînteia licărită din sticlirea lor le mai leagănă puţin.

Şi tot aşa, şi flacăra lămpii, cu care înţeleptul caută prin întuneric cărarea, pentru ca talpa lui sîngerată să calce drept, se sparge şi e smulsă. De la izvorul focului dintr-o stea, pînă la candela lui e un drum, pentru a fi din nou aprinsă, care se parcurge o singură dată. Sculele de măsurat şi de zărit înainte s-au ştirbit. Gorila nu ştie să le utilizeze şi la ce răspund, pipăitul ei îngroşat nu mai poate deosebi

coaja copacului de atlaz, diamantul de calcar. Degetul nu-i foloseşte şi rîde că are zece de prisos.

Gestul începe de la pumn.

A văzut o carte: i-a smuls foile şi a suflat în cîte una. Foile au zburat şi Gorilul a rîs: l-a gîdilat una la nas şi l-a făcut să strănute.

A văzut o statuie goală într-un parc. S-a scărpinat de ea. A luat-o de pe soclu şi a dus-o în scorbura lui. Rece era statuia şi fără miros, şi buzele nu a voit să şi-le deschidă.

A văzut un şir de mărgăritare, şi l-a înghiţit.

A văzut oglinda, şi a lins-o. Se vedea în oglinda lui.

PÎINEA NOASTRĂ...

L-am întrebat: «Ce mai faci ?»

Mi-a răspuns: «Îmbătrînesc».

M-am uitat la el. Nu avea treizeci de ani. De unde ştia el că îmbătrîneşte ? Cum a putut să bage de seamă ?

«Ai atîta timp slobod, încît să te mai gîndeşti la dumneata ? Ce meserie ai ?» l-am întrebat.

«Sînt profesor» a răspuns. «Treizeci de ore pe săptămînă. Sînt extenuat».

«Nu-ţi iubeşti meseria, nu-ţi iubeşti şcolarii. Păcat, te iubeşti pe dumneata... Şi extenuat, cum eşti extenuat ? Treizeci de ore ale dumitale pe săptămînă, le trăiesc alţii într-o singură zi şi nu sînt extenuaţi».

«Chestiune de sănătate. N-am rezistenţă».

«Dacă-mi dai voie, voi constata că eşti mare cît un bivol. Ce-ţi lipseşte ? Altă meserie nu mai ai, pentru cîte ore rămîn săptămînal pînă la cel mai puţin optzeci şi patru ? Douăsprezece ore pe zi risipite ziua şi douăsprezece dormite. Nu ţi-e ruşine să suferi ?»

Acum o sută de ani neamul acestui intelectual era robit stăpînului şi ţărînii. Era desculţ şi dezbrăcat,

dormea pe coceni şi se chinuia pe arătură, mulţumit cu o bucată de mămăligă rece.

Vorbeam cu el dinaintea unei vitrine luminate cu electricitate, pe un asfalt curat, şi interlocutorul meu îmbrăcat decent şi cu o cămaşă proaspătă subt cravată era, pe lîngă trecătorii întorşi de la o muncă grea, elegant.

«Ţi-aş cîrpi din toată inima două palme», i-am spus.

El nu s-a supărat. A oftat. Ştia că are mare nevoie de cîteva palme periodice şi-i părea rău că nu are cine să i-le tragă. Toată lumea, uite, cerşeşte două palme pe zi şi nu e cine să le tragă. Cel mai tînăr mare fabricant, după domnul Rockefeller de nouăzeci de ani, e domnul Ford, care uzinează cîteva mii de automobile pe zi şi încă nu a băgat de seamă că îmbătrîneşte.

JAURÈS

Douăzeci de ani de la asasinarea lui Jean Jaurès, întîiul rănit al războiului. Entuziastul degenerat care a tras în el poate că a ştiut că acest Jozua era în stare să oprească războiul din drum.

Socialistul Jaurès a fost un cărturar, un învăţat şi un mare orator, chiar în patria lui plină de oratori. Fiu al unui amiral din marina franceză şi-a împărţit geniul săracilor, ascultînd îndemnul lui Christ. El corecta prin rafinament, subtilitate şi delicateţe, o doctrină brutală, care făcînd abstracţie de timp, de evoluţii, de idei şi de individualităţi, prezintă viaţa cu pornirile ei gratuite, ca un izvor de untură, de jur împrejurul căruia o umanitate lacomă se încîlceşte într-o luptă fără sfîrşit, ca să se murdărească de grăsime şi să alunece pe ea.

L-am auzit pe Jaurès vorbind, cu faţa către cîteva mii de oameni, adunaţi din toată lumea ca să-l

asculte la Paris şi împărţiţi în trei grămezi, pe trei sectoare ale cîmpului de adunare. Imensa lui orchestră de gîndire parcurgea toate claviaturile, de la un suspin ca de vioară pînă la tumultul de uragan. Glasul lui vorbea în acelaşi timp, întors către răsărit către miazăzi şi nord, cele trei limbi ale auditorului: franceza, engleza şi germana, cu o egală perfecţiune şi cu un singur înţeles.

La 2 august 1914 s-a strecurat afară din Europa cea mai înzestrată minte: poate că ultima minte.

HINDENBURG

Moartea Prezidentului Hindenburg nu poate descompune fizionomia acestui simplu şi atroce bărbat. Rareori au funcţionat precis în oamenii ridicaţi la stăpînirea lumii echilibrul şi tăria cu glaciala lor perfecţiune.

Izolat şi ridicul într-o concepţie de apărare a patriei, împotriva primejdiei care putea să vie, după el, numai din răsărit, în Prusia Orientală, şi taxat ca maniacul ţîcnit al unei idei fixe, Hindenburg la începutul războiului mare ocupa, bănuit de infantilism tardiv, pe un sector din Vest, un infim loc de general subaltern, printre generalii fragmentari, de puzderie, ai frontului francez, modest şi disciplinat ca un caporal.

Împărăţia îşi aduse aminte fără voie de ideea fixă şi de mania tenace. Ruşii invadaseră Prusia Orientală, se îndreptau spre Berlin. Putea să fie prea tîrziu. Scos din sîrmele ghimpate ale frontului vestic cu mîna Împăratului ciungă, Hindenburg primi cu simplicitatea lui egală comandamentul suprem al frontului compromis.

Toată lumea cunoaşte stilul înfiorător în care şi-a împlinit generalul misiunea. Bătălia de la Tannenberg a fost anormal de cumplită: istoria tuturor timpurilor

n-are ce pune alături de această groaznică tragedie. Nici blocurile de piatră, împinse tîrîş la piramidele cimentate cu sînge şi prăvălite peste cîteva sute de oameni striviţi dintr-o singură dată la o cotitură de pîrtii, n-ar putea cumpăni decimal volumul catastrofei.

Penibila măreţie a spectacolului înfrîngerii a fost uriaşă. Din ofiţerii chiar de Stat Major ai Mareşalului, cîţiva au înnebunit. Oştiri întregi, alungate de focul circular, năvăleau ca să scape, în focul dimpotrivă, al nămolurilor mazuriene. Alte armate, cu braţele ridicate la cer, treceau peste pardoseala de cadavre scufundate de-a-n picioare, scufundîndu-se încet şi ineluctabil la rîndul lor, podind cu capetele încă aparente trecerea înainte şi dispariţia înceată a rîndurilor noi. Nu se putea veni în ajutorul forţelor intrate în orizonturile morţii nicidecum.

N-a fost satisfacţie refuzată de împărăţia pocăită idolului german. În uitare, în glorie, în stăpînire, prezidentul Hindenburg a rămas neclintit, un smerit ţăran al patriei lui.

ELEMENTE

I-a intrat odată autorului în cap că temelia unei instituţiuni corecte se aşază în şcoala primară – şi fiind vorba de un cap încăpăţînat şi-a făcut din ideea lui un vehicul de călătorie printre lucruri, o bicicletă. Călare pe şaua lui minusculă, a umblat în zigzag să afle care-i dascălul cel mai bun de şcoală primară şi nu l-a găsit. A găsit foarte multe persoane binecrescute şi foarte mulţi dascăli decepţionaţi de o profesiune prost aplicată şi dîndu-şi silinţa să intre într-alt compartiment sau etaj social. Un sentiment de provizorat unanim îi face să sară ca puricii şi să nu se fixeze, fiecare dorindu-se deputat sau ministru, şi profesorul mic voindu-se profesor mare sau

advocat sau prefect şi orice afară de profesor al unei catedre de şcoală primară.

Bonaparte făcuse greşeala să afirme că fiecare soldat pleacă la război în raniţă cu bastonul de mareşal. Principiu funest şi care se învaţă la şcoala de învăţători. Dacă-i aduci aminte că soldatului îi trebuieşte mult mai repede şi mai des o faşă şi un flacon cu tinctură de iod, dascălul te bănuieşte că nu înţelegi complexitatea lui sufletească, o stare sufletească de simplă mediocritate. Henri Fabre a creat entomologia toată la Serignan, pe un maidan de lîngă şcoala lui primară, unde a stat dascăl de copii şaizeci şi cinci de ani. Bastonul lui de mareşal ? *Fichez-moi la paix*, a răspuns bătrînul dascăl, cînd Academia din Paris s-a transportat în Midiul lui, ca să-l consacre pentru gazetele ilustrate.

În şcoala primară, ca la teatru, dascălii se plîng că le lipseşte recuzita, decorurile şi costumele, tot artificiul menit să facă dintr-o comedie bună o farsă. Şi cînd colo, ce le lipseşte e sufletul. Nu le place meseria pe care şi-au ales-o şi se pregătesc pentru alta. Le zbîrnîie în urechi cuvîntul carieră şi cuvintele carieră strălucită, mişcate din locul lor.

În trei ani am parcurs toată şcoala primară şi am dat numai de dascăli trişti şi de dăscăliţe melancolice, un furnicar de literatură decadentă, de rămăşiţe şi fragmente. Impresie de tîrg de fier vechi, de hîrburi, piese singuratice, roţi cu toţi dinţii afară de unul, ruginituri şi cadavre metalice.

– Nimic nu-i în stare să psioneze atîta lume, care bîjbîie într-o catedră jerpelită şi un întuneric fără fund ?

– Nimic.

Revoltat şi de ignoranţă, autorul a ocărît odată toată meseria cu scopul de a căpăta măcar un răspuns ocărîtor. Întorcîndu-se din hîrtia, în care îşi vîrîse nasul ca să scrie, către învăţători şi institutori, le-a cerut să-i trimită definiţia Regulii de Trei... Omul

aşteaptă de patru luni definiţia şi toţi dascălii s-au ferit de ea. Definiţia publicată ar fi fost utilă: ea nu se află tipărită în nici una din cărţile de aritmetică primară... Dar cerea o definiţie clară, dovedit priceputa şi trăită. Autorul va mai aştepta cîţiva ani imposibila definiţie a Regulei de Trei, şi pînă atunci copiii lui vor ajunge la licenţă – şi poate că vor fi matematicieni, fără să fi cunoscut Regula de Trei. Mai mulţi matematicieni interogaţi au dat definiţii evazive. Ştie ceva măcar Facultatea ?

Profesoara căreia îi povesteai aventura şcolii primare era o profesoară de şcoală primară. Nici ea n-a ştiut Regula de Trei. A făgăduit să facă din ea un subiect de scrisoare documentată şi o aştepţi de la Crăciun. A căutat-o, probabil, şi nu a putut-o afla. Se va fi consultat cu inspectorii, cu directorii, cu toţi melancolicii profesiunii. Ca în anatomie, organismul e complet, dar a înţepenit numai şoldul prin absenţa uleiului coxalgic.

Profesoara nu a înţeles nici problema problemelor.

– Dată fiind o problemă de cifră, şi-a permis autorul să-i spuie, enunţul fiind cunoscut, cantităţile just exprimate, ce trebuie aflat ?

– Rezultatul ! natural, zise profesoara.

– Pe rezultat eu îl însemnez cu ix şi nu mă preocupă.

– Se poate să nu te preocupe ? Ce rost mai are litera *R* care implică răspunsul ?

– Într-o problemă sînt două probleme, una principală şi alta indiferentă...

– Într-o problemă nu e decît o problemă: *R* egal 2,76.

– Dacă mie îmi iese 2,71 crezi că mă interesează ? Bani 76 sau 71 nu exprimă nimic practic şi nu răspund la nimic. Nici nu vreau să ştiu. Notez cu ix ori igrec. Pot să notez fss: răspunsul e identic.

– Eşti nesistematic, a răspuns profesoara.

– O, te cred, fermecătoare doamnă profesoară. Nu-mi poţi dezvălui numele parfumului care vine

atît de bine fiinţei dumitale aritmetice ? Pare un miros de la natură al carnaţiunii dumitale superb liniate. Dacă totuşi este permis ca o persoană didactică să fie de carne şi sculptură.

– Ah ! răspunse un sentiment comprimat al profesoarei. Mai bine mă făceam altceva...

– Eu revin ca un catîr la problemă. Întîi şi întîi, cum ziceam noi la şcoală, problema trebuie pricepută. Nu ? Asta mă interesează. Nu-mi trimit copiii la şcoală ca să adune, să scadă, să înmulţească şi să împartă. Lucrul se poate învăţa în piaţă şi la bucătărie. Vreau să ştie cînd se adună şi cînd se scade şi ce poate fi adunat şi scăzut.

– Îţi place teatrul lui Bernard Shaw ? a întrebat brusc profesoara, plictisită de aritmetica elementară.

Partenerii intrau, contrariu pedagogiei, într-o regulă de doi.

DE-A PUŞCA

Cîteodată, poveştile capătă fiinţă şi Guliver la Brobdignac nu mai e snoava scrisă de Swift pentru animarea bunelor dispoziţii, ci o realitate.

Două state, de dimensiuni invizibile, din America de Sud se găsesc în rezbel permanent. Comunicatele oficiale ale acestor microorganisme au o frumuseţe înspăimîntătoare. Bolivia şi Paraguaiul se măcelăresc cu o cruzime de scorpioni. La mica lui imensitate Paraguaiul întreg are opt sute de mii de locuitori. Într-o zi înaintează bravele armate boliviene, după ce în ajun cuceriseră o cotă importantă vitezele oştiri paragueze. În sfîrşit, un regiment întreg a fost distrus complet.

Brazilia şi Argentina, marii vecini ai acestor nenorociţi, îi asistă de la narghilea. E un joc mai amuzant decît o luptă de tauri sau de cocoşi. Şi nimeni nu intervine. Ca să nu le jignească demnitatea naţională: sacrul drept la scoaterea ochilor.

Foarte probabil, peste trei semestre nu mai rămîne în viaţă nici un bolivian şi nici un paraguez.

1935

STERILIZARE

Poate că nu este nevoie să fii numaidecît doctor ca să te intereseze ideile cu aplicare medicală. E suficientă calitatea de pacient. De la 1 ianuarie 1934, în Germania a intrat în vigoare o lege a sterilizării... Pe cînd se înfăţişa problema depopulării mai accentuat şi ajunsese un ministru de justiţie şi la noi, la inexplicabila necesitate de legiferare penală drastică a capacităţii femeii singuratice de a creşte şi educa o progenitură socialmente pribeagă, în America, de pildă, şi în Elveţia, se practica sterilizarea bărbatului cretin şi a femeii imbecile. Teoria belşugului, ştirbită de obiecţia calităţii.

Dacă din maimuţă s-a putut naşte omul; dacă dintr-un analfabet cum a fost tatăl lui Le Verrier, poate ieşi o mare inteligenţă matematică; dacă Beethoven s-a ivit într-o familie de muzicanţi succesivi – se pare stabilit că dintr-un beţiv şi un idiot purcede neapărat un tîmpit sau un criminal. În crimă, se găseşte todeauna un germen, mai vinovat decît asasinul. Cine a cercetat un mare număr de tîlhari şi-a dat seama, fără să aibă nevoie de studii şi de o lectură de specialitate, că toţi prezintă sufleteşte o particularitate şi că actele lor poartă semnul, cînd al maimuţei cînd al degenerescenţei. Nimeni nu împlîntă cuţitul fără să-i fie mîna împinsă dintr-un întuneric al conştiinţei. În umbra lui de goril se distinge conturul păros şi cocoşat care urmăreşte pas cu pas asasinul.

Dar sînt în circulaţie şi libertate formele atenuate ale degenerării şi ale epilepsiei, cvasicretinismele, imbecilităţile fragmentare. Ele se duc la şcoală,

obţin diplome şi certificate şi, prin jocul numărului, al demagogiei, al relei credinţe sau al avuţiei, istoria o mărturiseşte, parvin la locurile de răspundere cu exponentul moral de iresponsabilitate intact, conduc evenimentele, dau epocilor febrilităţi, le împrumută o patogenie personală, strîmbă linia ascendentă a popoarelor, bîntuie statele, dezlănţuiesc furiile, revoluţiile şi războaiele... Din frecventarea evazivă a studiilor, administrate de dascălii normali, deminormali sau anormali, ei au învăţat meşteşugul trebuincios, ca să substituie factorului psihopatic impulsul gîndirii. Urmărind în timpurile nezguduite de tragedii istorice, activitatea numită intelectuală a lăcomiei, invidiei şi poftei, nu este greu de văzut că, într-adevăr, în interiorul chiar al unor scheme de cugetare şi idealism acţionează un resort al perversiunii.

O aserţiune a doctorului Boeters se deschide pe o perspectivă impresionantă: «Fără sterilizare, va veni ziua în care poporul german va fi stăpînit şi violentat de o majoritate de nebuni, imbecili şi criminali născuţi».

N-am putea preciza dacă această profeţie din 1924 a medicului german s-a şi realizat, dar ea are un înţeles ştiinţific universal. Că spirochetul, măcar, ia parte activă la o mare cantitate de acte individuale şi colective, nu mai rămîne de demonstrat.

Dar în starea actuală a societăţii este greu de deosebit, fără un miros rafinat şi o experienţă personală a ideii şi atitudinii, infiltraţia maladivă. Se pare că ori de cîte ori unui om îi vine inspiraţia să fericească lumea instantaneu, după o metodă rapidă, obişnuită de preferinţă la cosmetice, şi pe care a înlăturat-o cu stăruinţă vulgara noastră viaţă normală, făcută din concesii, suprapuneri şi interdependenţe, acel om nu trebuie trimis într-un parlament, fără un prealabil tratament de sanatoriu, înzestrat cu chirurgia necesară.

După constatările medicului citat, o sterilizare care nu stinge ardoarea sau frenezia organelor ci le face numai obşteşte inofensive, durează cît o ţigară fără carton, cincisprezece minute. Pacientul se poate singur da jos de pe masa de operaţii, poate lua numaidecît un taximetru şi umbla după treburile lui, ca şi cum nu i s-a întîmplat nimic. Însă, efect remarcabil, el nu mai e vizitat de iluzii năzdrăvane, devine liniştit şi esenţialmente util: ca un clapon. O corectură anodină a tiparului halucinat restabileşte tipul social...

1935

VIEȚI PĂSTRATE

Sînt persoane din cele mai bine situate ca să se consulte cu epoca, dar pe care un eveniment le îngroapă subt sfărîmăturile lui, după cum sînt şi evenimente dărîmate în bloc, dintr-o singură dată, ca un mal de pămînt. Unele morți aparente amăgesc. Mormîntul se mişcă ritmic, îngropatul e viu şi respiră şi după ce, decolorate şi putrede, coroanele cu panglici şi cu sentințe imprimate pe *moar* mai stăruiesc să decoreze cu maculatura lor jerpelită locul de odihnă.

Dar ca şi viii, şi morții sînt de mai multe feluri şi, între atîtea feluri, unii sînt cu deosebire interesanți. ne gîndim la o doamnă, soție a unui om politic defunct şi pe care, cîteodată, dimineața palidă a existenței fără speranță o găseşte la masa de lucru cu condeiul în mînă. Dacă defunctul a scris şi el, cucoana, soția lui, scrie în schimb cu o pronunțată nuanță de talent şi ironie şi cîte o pagină ia drumul tiparului, ca o făgăduială că odată vor ieşi în franțuzeşte cine ştie cîte volume de memorii. Păienjenii tac şi țes.

Viul curent democratic al propoziției simple, cu subiectul imprecis şi cu predicatul atîrnat, de care suferă o generație de doamne femei, nu a răzbit prin poarta încuiată cu pecețile unei demnități exclusiviste şi distante. Claustrată în domeniul interior, castelana îşi mîngîie mortul, transformat subt pipăitul mistic în marmură albă. Transmutare din vremelnic în etern, doamna trăieşte cu această eternitate a ei şi care nu-i de nasul orişicui.

Venită de la o femeie, care a jucat un rol în politica propriu-zisă, o sentință a doamnei face autoritate pentru feminism. «Cînd vrei să determini femeile să comită prostii, scrie doamna, le faci să creadă că au spiritul masculin, tot așa cum pe omul politic îl induci să prefere greșeala, cu aprecierea că are spirit european».

Un întreg batalion de bărbați cu fustă a pornit să cucerească o putere grotescă și recorduri iluzorii. Sentința aparține unei vieți parcurse, unei severități de experiență și durere, suportată cu o vitejie mută îndelungă și liniștită – o viață care nu-i o viață de toate zilele, și care în frumusețea ei tainică poate să fie tot atît de înșelătoare și inutilă ca toate celelalte vieți...

1935

BILETE

POEMATA

Un poet poate trece din extrema dreaptă şi ceva literară în stînga extremă şi ceva, şi invers, cu o iuţeală de glonţ. Sufletul lui, care dansa în verde, a jucat în albastru, schimbîndu-se culoarea balerinei, ca în operetă, cu un comutator. Din latină discursivă, slova lui se face chirilică dintr-o dată. E, desigur, o proprietate, poate chiar un talent, dacă talentul nu implică în căutarea prin interiorul liniei, o linie personală definită: în şapte feluri nu cristalizează nici o materie, felurile sînt la plural în materie de personalitate, semilichide şi moi. Mi se pare că a scris un francez vorba asta, că poţi să fii şi în artă ceea ce se cheamă pe franţuzeşte «un mufle». Căci există, într-adevăr, o clasificare posibilă printre genuri, a genului javră, capabil să parcurgă toată gama, de la culanţa facilă a soneriei cu elemente uscate pînă la frămîntarea absconsă şi pînă la notaţia, împodobită cu pauze în scîrlionţi şi cu tăceri frizate pe cărarea într-o parte. Oftează întunericul...

În mîinile unuia versul se face armonică şi un elan de repetire accelerează vorba găunoasă, o trece de paroxism dincolo şi intră cu ea cîntînd, de-a dreptul în marele gol şi hău. Într-ale altuia, el rupe chibrituri, le aruncă vîrfurile şi păstrează fragmentele albe, lipite cu clei. Am văzut foxtrotul jucat în hipnoza şoldurilor, monotonizate la trei unice mişcări de halucinare, şi pe doamna de bună condiţie pierzîndu-şi ţinuta la miorlăitul saxofonului, fără să ştie că prinsă în fatalitatea grotescă a unui ritm i s-au suit fustele de mătase pînă la pandantiv. E o beţie şi în factice şi în mediocru. Dar traforajul

care construieşte o catedrală din foi de placaj şi scoici aparţine unei arte de penitenciar.

Se pot scrie în lirica metrului repetat, sute de mii de versuri, fără o singură ruptură, în transă de patos avîntat. Un orator bisericesc ajunsese, obsedat de ritmuri, să vorbească exclusiv în şaisprezece silabe, tocate, lapoviţa oratorică se umfla în deluviu, predica putea să dureze opt ore, netulburată. Dansa în acest ierarh, răsucit în două sensuri, un demon al stihului robinet.

Dar se poate scrie în stenograme, poezia poate să fie şi un sisitem de semnalizări, cu sîrme, cu disc şi lanterne.

ABSOLUTUL EXPERIMENTAL ?

– Dincolo de uscaturi se zvîrcolesc apele şi dincolo de ape furnică Cerul. E adevărat ?

– Cum să nu fie adevărat ? Dacă s-ar putea măsura toate volumele cu cifre, raportul de cantităţi dintre ceruri şi uscaturi ar fi proporţional cu un raport dintre suflet şi om. E mai mult suflet decît corp într-un om. Ce zici ?

– Atom înecat în cisternă. Aş vrea să ştiu dacă se poate produce absolut experimental.

– Be, a: ba. Be, i: bi. B, o: bo. Be, e: be. B, u: bu. Observi armonia ? E o perfecţiune. Mă uit la un punct şi, cu cît mă uit la el mai mult, cu atît îl văd mai puţin. E aci un mister. Dumneata mînînci strugurii cu sîmburi şi cu piele cu tot ?

– Dar dumneata cum îi mănînci ?

– Răspunde la întrebare.

– Aparţin unei rase şi unui teritoriu septentrionale. La noi, strugurii ajung în stare de stafide.

– Repet întrebarea, ca să te definesc. Cu sîmburi ?

– Nu. Numai cu piele.

– E foarte interesant. E caz. Poți da unele amănunte ?

– Cu plăcere. Stafidele care vin la noi sînt fără sîmburi și numai cu piele.

– Din ce în ce mai interesant...

– Probabil că, sau avem de-a face cu un strugure care crește firesc fără sămînță...

– Sau ? sau ?... Precizează. Am scos carnetul și creionul.

– Sau exportatorii extrag sîmburii, din motive de chintal.

– Dacă ar fi vorba numai să le micșoreze stafidelor greutatea, de ce nu le ia și pielea ?

– Dacă le-ar scoate și pielea, nu ar mai rămîne stafide.

– Judicios. Cu toate că stilul e prea direct. Prefer indirectul. Îmi dai voie să notez și acest adevăr ? Îl cred esențial. Să-ți fac o mărturisire: de douăzeci de ani o simt, dar niciodată nu mi-a fost atît de clară noțiunea, ca în dependența dintre sîmbure și piele.

– Parcă ai scris altceva decît ți-am spus.

– A ! fără îndoială. A scrie e todeauna altceva, cu totul altceva. Trebuiesc suprimate din cinci cuvinte vulgare trei, ca să rămîie singure două, cuvintele noduri. Să-ți spui și un secret, dacă vrei să faci cuvinte. Orice cuvînt poate deveni un cuvînt nod. Îl debarasezi de cuvintele aderente, atîrnate și parazitare. E o tendință de absolut experimental.

Fata care spăla paharele, influențată de dialogul clienților, scoase oglinda de buzunar în soare, dansînd, și văpaia clară a oglinzii însufleța mîța zveltă a jocului ei.

– Stai puțin... Sîntem în absolutul experimental.... Mai am de notat ceva... Mă ierți două secunde...

Salomeea și discul.

ROMANUL MINUSCUL

Mi-a povestit un prieten cazul unui avar din Moscova, relatat într-o povestire de Pușkin. Foarte

zgîrcit şi bogat, avarul locuia un imobil pătrat ca o cetate cu o singură poartă de fier, blindat la toate ferestrele şi etajele, şi se temea de hoţi. Ca să nu-şi cheltuiască aurul cu o nevastă şi cu nişte copii, bogatul trăia în singurătate. Avea un cîine de pază şi cîinele murise. S-ar fi putut afla că nu mai era păzit. Avarul ieşea noaptea şi lătra în mijlocul curţii...

Un alt prieten, un literat, mi-a povestit din experienţă şi observaţii personale că şoarecele mănîncă pe vultur. E vorba de acel şoarece de cîmp, cu urechile lungi şi moi, ca un cîine, şi pe care îl întîlneşti hipnotizat de un extaz nesfîrşit, sculat în două picioare şi rugîndu-se parcă imensităţii cu labele dinainte unite, pe Bărăgan. Poporul i-a dat acestui sfinx cu ochii mari înlăcrimaţi, numele stupid de poponete.

La ivirea omului, el îşi păstrează atitudinea de încremenire şi rugăciune, pînă ce acest alt animal se apropie de el. Atunci, ca la teatru şi fără nici o mişcare care i-ar micşora prestigiul atitudinii, el dispare automat în pămînt, ca să reapară mai tîrziu, tot aşa, ca pe un resort dintr-o cutie cu capac.

Vulturul, pe care îl mănîncă şoarecele din Bărăgan, e o pasăre de pradă a şesului mat, un vultur mic, vioi şi cu pupila ochilor deosebit de hotărîtă şi rece. Neputînd ataca turmele, ca hultanii stîncilor, tîlhăria lui se mărgineşte la jivinele cu gustul contestabil, din care şoarecele pinguin e cel mai voluminos. Victima de jos, din ţărînă, face cu vulturul din fundul cerului un schimb de sticliri ale pupilei. În momentul cînd a fost zărit, şoarecele l-a văzut şi el pe vultur: şi l-a înţeles. Pasărea se aruncă drept, pe tangenta rapidă, şi şoarecele aşteaptă nemişcat. Şoarecele nu dă greş. Vulturul a venit şi a căzut lîngă el. Căci chiar în fracţia de timp, în care trebuia să fie înşfăcat precis de vultur, şoarecele şi-a mutat şezutul cu cîţiva centimetri, şi vulturul nu-şi

mai poate întrerupe săgeata. Pasărea cade-n cioc, şi şoarecele i s-a şi pus călare pe ceafă şi a masacrat-o.

O perversitate ignobilă îl face pe şoarece să prefere savoarea creierului, oricărei alte arome a unei alte părţi de mădular de vultur. Ceea ce nu-i de mirare. Şobolanul, un frate foarte inteligent al popîndăului, smulge capul găinii care-l urmăreşte imprudent prin zăbrele şi fuge cu el.

1935

NICI TU NU EŞTI DIN LUMEA ASTA...

Zice Psalmistul:

M-am uitat în bogăţiile mele şi nu le-am găsit.

Ţi-aş fi căutat patruzeci şi două de pietre mari de mărgăritar şi patruzeci şi două de smarald, şi Ţi le-aş fi trimis înşirate pe o metanie pentru mîna Ta gingaşă, care deapănă vremuri şi zile.

Întunericul şi vîntul mi le-au furat fără să ştiu, şi tocindu-le scînteile le-au împrăştiat pulberea printre ciulini.

M-am dus în pădurile mele să adun patruzeci şi două de sălbăticiuni şi să Ţi le trimit părechi, mistreţi şi căprioare. Pădurile nu mai erau, şi jivinele plecaseră în codri străini.

Ce să-I trimit eu regelui meu, ca să ştie că îl iubesc şi că mi-e gîndul la el ? zise Psalmistul. Din lucrurile mărunte nu pot cu nici unele să fac patruzeci şi două arătoase şi pline. Să-i fac patruzeci şi două de cîntece. mi-e teamă că cele şapte corzi n-au să răsune de şapte ori la fel.

Rege bun, zice Psalmistul. Mulţumeşte-te cu vorbele mele gîngave. Nu te-ai mîniat niciodată. Ai răbdat musca, ţînţarul, viermele ascuns şi duhul de putregaiuri. Rabdă şi uită, rabdă şi laudele mele.

La Curtea Ta fără paharnici ospeţele sînt uşoare şi tăcute, nopţile line, uşile închise. Dănţuitorii şi lăutarii n-au intrat în Palatul Tău, să turbure timpul şi să-l întrerupă; feciorelnicul somn al Prinţului e liniştit. Eşti dintre toţi plugarii cel dintîi muncitor la lucru. Visele încă nu s-au ridicat de la pămînt, boii mai rumegă în staule, vulturii satu încă agăţaţi de

stînci, oamenii se mai lenevesc atunci cînd căutătura Ta teafără desface marea de beznă şi slovele de cărţi.

O fereastră a Palatului Tău nu se mai stinge. Rege cărturar. Tu ştii ceea ce nimeni nu ştie din stăpîni, că urzitorul de stihuri are de dus la capăt o chemare, că are de îndurat o suferinţă şi că dregătoria lui smerită vine de peste oameni şi de peste rînduielile lor. Auzul Ţi se pleacă la el şi ascultă: pana şopteşte hîrtiei pentru Tine.

Te-am văzut o dată încins cu orarul şi îngenuncheat la o sărbătoare domnească. Tu nu erai din lumea asta. Murmurul buzelor Tale mişcate de o rugăciune nu erau de aci. În veştminte de aur şi îmbrăcăminte neagră, fariseii şi vameşii maimuţăreau o chemare şi o năzuinţă, ca să-ţi fie plăcuţi.

Te-ai ridicat din genunchi şi ai fost mai înalt decît lumea căreia Te-ai plecat. Ochii-ţi albaştri ca fumul stelelor căutau drept şi sus, săruta-Te-ar Domnul pe frunte şi piept.

Zice Psalmistul: rabdă şi laudele mele.

1935

REGINA MARIA

Ziarul periodic suferă de o inferioritate faţă de confratele lui cotidian, că pomeneşte oamenii pe care îi cinsteşte şi ziarele plăcute, cu întîrziere. Sărbătoarea s-a stins, procesiunea s-a isprăvit, corurile au tăcut; revista săptămînii vine ca un credincios care s-a sculat către prînz, cînd se mătură biserica şi cînd locul preoţilor a fost luat de ţîrcovnici. Şi dacă mai pot să umble paracliserii cu tămîia, ca să-i răscolească cenuşa, lanţurile cădelniţii oprite nu mai pot suna.

În ziua de 29 octombrie regina Maria şi-a sărbătorit data cea mai de seamă. Foaia în care ne spovedim melancolia apăruse sau se afla la tipar. Eram datori să facem parte cu închinăciunea steagului nostru de hîrtie din convoiul care se îndrepta spre Sinaia să cînte subt ferestrele reginei un imn de slavă. Ne chema datoria, dar inima ne împingea mai ales. Regina ne este dragă, cu simplicitate ţărănească. Ne place frumuseţea ei, ne place gloria ei, ne place vasta şi frămîntata ei individualitate; şi ne plac şi peste placul nostru faptele acestei suverane, care dictează ca o împărătească şi suferă ca omul cel mai din urmă. Cărţile scrise de augusta ei mînă delicată, cu o pană zveltă şi fină, ne povestesc zbuciumul care-i aduce lacrima în lumina ochilor, în vreme ce cronica vremii a făcut însemnare cu cerneală de marmură şi bronz despre bravura ei victorioasă.

Dar dacă apari mai tîrziu cu o văpaie înflorită în vîrful lumînărilor tale, cînd din arderea candelabrelor şi a sfeşnicelor mari a mai rămas să amintească

sărbătoarea singur fumul făcliilor înăbuşite, de mucuri, ai mîngîierea că ziua pierită mai durează şi că sărbătoarea pentru tine e la început şi nu mai poate trece. Şi te-ai mai ales cu un folos, de ziua reginei tale, că ai citit elogiile scrise şi n-ai aflat în ele inspiraţia dragostei şi frăgezimea cuvîntului spălat în apă curată şi călcat ca o batistă de in transparentă. Scriitorii n-au ştiut să fie juvenili şi candizi, oamenii politici n-au găsit în paleta lor vînătă culoarea viorie şi litera zuvelcată, zborul intelectului a fost fără aripi, ca o înălţare în văzduh, de bolovani. Bijuteria umană rară, care-i o regină în fiinţă, o regină gingaşă. coborîtă dintr-un basm adevărat nu e de nasul nostru gros şi nu poate fi plimbată într-o trăsură de foi de nenufar, escortată de fluturi prin dîrele vocabularului nostru. Elita gîndului nostru nu a sărbătorit o regină, ci o vîrstă, ani grămădiţi, decade revoltate, trecuturi şi numai trecut. Nu se mai găseşte nici o subtilitate şi nu mai trăsare nici o isteţime în vorbele pe care le-am îmbătrînit.

Volumul al treilea din *Povestea vieţii mele* ni l-a dăruit marea noastră singură regină, de ziua naşterii ciudatului ei destin pe lume. Îl răsfoieşti. Îţi permiţi să umbli cu degetul prin puritatea atîtor petale proaspete, încondeiate cu o slovă şi cu un parfum. E ultima carte a povestei, şi ea aduce pe cititor din ziua urcării pe tron pînă la întoarcerea la mormîntul mic al prinţului Mircea şi – regina biruitoare, regina care şi-a zidit viaţa cu piatră pe o piatră şi a încins-o cu un curcubeu ieşit din mîinile ei, regina neasemuită altor regine – îşi sfîrşeşte uimitoarea poveste trăită cu vorbele psalmistului: «Toate sînt deşertăciune».

1935

[BIBLIOTECA PENTRU TOȚI]

În editura românească «Biblioteca pentru toți», apărută acum patruzeci de ani și imitată fără nici un succes de încercările nenumărate ale decepționaților experienței, reprezintă singurul efort continuu și constant; ceea ce este enorm. Dar mai mult; toate inițiativele instituțiilor de cultură, din care nu poate să fie exclusă nici Academia Română, cu celebrul ei Dicționar, rămas cam pe la litera a doua a alfabetului – nu-mi aduc aminte, la jumătatea sau la unul din sferturile acestei litere – au dat greș radical, în timp ce «Biblioteca pentru toți» mergea înainte, fără să se fi oprit niciodată și nicidecum.

Viața ei este paralelă cu toate relele istoriei românești și încurcișată cu ele, ca activitatea Enciclopediei cu Revoluția franceză și cu consecințele ei – și cum trebuie amintit, cele mai mari acte sociale, politice și economice românești s-au succedat, afară de prima unire, de războiul cu turcii și de crearea Regatului după 1890, «Biblioteca pentru toți» a ieșit în 1895.

Pentru pitorescul special și demonstartiv al nașterii ei să nu uităm că autorul acestei Biblioteci a fost un german, librarul Müller, care se gîndise, desigur, de ceea ce reprezintă, în cultura adevărată, ilustra Universal-Bibliothek. Ideea i-a fost glorios catastrofală, tîrîndu-i în neant toată averea. Apoi, urmașul lui, cu atît mai meritoriu în cutezanță, cu cît el lua o moștenire tragică, a fost un evreu: Leon Alcalay. Biruința lui cinstește zece generații întregi

de cultură românească pentru care «Biblioteca» e un monument.

Şi cine ar putea să creadă, într-un timp de titluri, de pergamente şi de doctorate, că enciclopedistul Leon Alcalay a fost un analfabet, că din Fenicia, din Siria, din Cartagina şi de pe toate coastele Mediteranei, pe unde au negustorit ascendenţii lui, el nu putuse învăţa nici să iscălească.

1935

ÎNSEMNĂRI DE IGNORANȚĂ

Ți-aș face mărturia uneia din suferințele mele de incultură. Nu știu și nici nu pot să cînt, invidios și pe curcanul din bătătură, care își începe todeauna bîlbîirile lirice pe același ton, exact. N-aș putea să o numesc precis nota tonului acestui senior umflat, în veșminte de Louis XIV, mîndru de picioarele lui și care poartă evantaiul la spate. Am identificat-o și o controlez cu o furculiță. Odată, cînd se îngîmfa din pene arnăutul curcilor albe, furculița căzînd a vibrat ca un diapazon. Am dedus că două sunete reprezintă același punct de portativ, dacă trec unul prin celălalt de-a dreptul și dacă se suprapun.

Probabil că mijlocul de a percepe ce spune muzica, prin figurație grafică, e barbar și face parte din seria vorbirii pe nas. Am cunoscut un om care cred că răsuflă pe urechi. De cîte ori îi fac o întrebare, el are nevoie ca să pornească, de cîteva preparative mecanice ale instrumentului verbal ca un automobil, de nu-și pune dialectul în funcțiune înainte de a se scăpa, ca printr-o lovitură de pistol, de un prea-plin de aer, păstrat undeva în sistemul respirator. Nările-i sînt imobile și gura rămîne strînsă. L-am căutat dacă n-ar avea subt guler și cravată, pe beregată, o gaură, două, trei, de flaut. Nimic. După ce începe, el răspunde mult, și trebuie lăsat să se exprime neîntrerupt, ca să nu aibă nevoie de o nouă pregătire de dampf, ca un cimpoi, care, ca să se umfle pentru joc, trebuie dezumflat întîi de resturile amorțite ale cîntecului precedent.

Graiul lui trece prin infinite gorgoane împrumutate de la un sistem complicat de supape și

glande şi de băşici orînduite pe clapele harmonicii lui interioare, şi care i se desfac între silabe. Elanuri dogite de flaşnetă parcurg tangental cuvintele şi o sumedenie de intonaţii false caricaturizează vocala şi oratorul. Ca să scoată mai iute vorba el strînge pumnul, strănută, trînteşte piciorul sau se întoarce chinuit pe şolduri, dansînd o dificultate.

Dar omul grăieşte, izbutind să fie gramatical şi logic. De ce n-aş putea eu să iau cunoştinţă de melodie cu ochiul, şi ascultînd cu auzul să gust muzica pentru schema ei în zigzaguri, inele şi curbe ?

Sînt un muzicant detestabil, recunosc, dacă mă emoţionează şi robinetul de apă, din care pică boaba lichidă la intervale. Ea poate să evoce ochiului meu perspective, adîncuri abrupte şi creştete grandioase. Mi-a troznit un raft cu cărţi şi am văzut fulgerînd instantaneu o lumină, pînă în Paradis. Cum crezi că mi-a fost relevat sensul Psaltirei, pe care sileam să o înţeleg pe căile intelectuale ? Scăpărînd un amnar în pădurea Cobiei ca să iau foc în lulea. Însă mi-ar fi cam cu neputinţă să transport sensul meu în priceperea dumitale. Vezi ? Cam aci stă lacătul înţelesurilor: ţi se descuie ţie uşor, şi stă în mîinile mele închise ca o piatră.

Orchestra mea e vulgară, însă variată. Nu ştii cît mă predispune să visez scurtul vîjîit al coasei, aruncată ritmic în trifoişti şi tîrnul tărăgănat, purtat pe drumul de nisip. O panoramă de basme se desface în forme de sidef moale, evoluate vaporos, şi zarea se zugrăveşte cu sunetul de schit al unui clopot, venit nu ştiu de unde. Cît priveşte bătaia de noapte a orologiului din creştetul casei, de douăsprezece ori, chemarea ei mă turbură şi mă descompune: aş lua din pod un geamantan şi aş fugi, rănit de o dorinţă medievală.

Într-o după-amiază sumbră era la mine povestitorul Ion Vissarion, care trăieşte cu zece

copii, în brazdele plugului şi între vacile lui şi crede la ţară în metempsihoză. Cînd vorbea el, se lăsa de noapte, şi prin ploaia de înmormîntare, urzită în peizaj cu întunericul, ascultam lătratul sufocat de spaţii al unui cîine. Vissarion spunea că într-altă viaţă a visat că-l chema Vasile, şi că era preot într-un sat din Argeş... Mă uitam la el cu un ochi. Căutînd satul călare a găsit o biserică veche, în care slujise într-adevăr odinioară odihnitul întru domnul Popa Vasile.

Nu puteam să glumesc. Am rămas într-un cot pe masă singur. Nu mă miră nimic şi nu tăgăduiesc nimic, poate că totul întodeauna e adevărat. Ultimul meu proiect este să mă reduc, să mă înec în mine şi să ajung cel mai prost om de pe lume, dar, ştii, un prost adevărat, de la alfa la omega, un total...

Se iscase tocmai vîntul, un uragan care a luat o tinichea de pe undeva şi a învîrtit-o în văzduh. Ce să-ţi spui ? N-am auzit muzică mai frumoasă la Beethoven. Dar de ce-l citez pe Beethoven ? Nu-mi aduc niciodată nimic aminte de el... îmi trebuie un comparativ literar. Dar cînd îl ascult mă asaltează o herghelie de jivine speriate cu capete de oameni şi atunci îl compar şi pe Beethoven cu Bach, de care iar nu ştiu nimic pînă ce nu-l aud din nou.

E admisibil să pricepi aşa ? Cum înţelegi dumneata, muzicantule, lucrurile astea şi muzica ? Ştii ceva mai mult ori te zbaţi în nemărginire ? Eu dacă m-am apucat să scriu n-am căutat nici nume, nici preţuire. Am vroit să-nvăţ ce am aflat, şi ca să învăţ mai bine ştiinţele mele noi le-am repetat cu creionul, şi repetînd le-am dichisit, ca să mai scot, dacă se putea, şi ceva peste ce învăţasem.

Cer să-mi răspunzi ce e muzică, pentru dumneata. Însă te rog să mă fereşti de tehnicitate şi savanterie, şi să cauţi să-mi dai extractul adevărat, alcaloidul precis.

1936

VIOARA DOMNULUI INGRES

Iubite prietene din Zig-Zag.

Domnul Ingres era un mare caligraf al formei. Desenul lui era complet ca o majusculă. Bucle rotunde perfect, grosimile la locul lor, alternate cu subţirimile unui creion sigur de sine şi stăpînind relieful şi concavul ca o materie plastică asemănătoare cu cristalina transparenţă a gelatinei, se insinua pînă în ascunsele şi adîncile amănunte ale perspectivei unui detaliu. Domnul Ingres putea orice şi vîrfului grafic al instrumentelor lui de înfăţişare a obiectului pe material neted nu-i rezista nimic. Era fără să vrea şi fără să ştie un maestru din linia meşetrilor seculari, putînd fi înrudit în meserie cu oricare din ei.

De ce era domnul Ingres nemulţumit ? Îl supăra imensa lui cursivitate în răsturnarea dificultăţii ? Uşurinţa de zbor prin golul unui cerc ? Se voia pe sine mai puţin dibaci şi mai îngreuiat, căuta condiţii de asperitate, piedicile şi durerile pe care curba nu putea să i le ofere sau, ca un artist enervat de monotonia geniului, dorea riscul şi circumstanţa penibilă ? Comentariile interogative la starea lui sufletească pot varia înmulţite la nesfîrşit.

– Vrei să-ţi cînt ceva ? întreba domnul Ingres pe cîte cineva uimit dinaintea unei picturi a domniei sale. Ştiu să cînt mai bine decît zugrăvesc şi desinez. Am o vioară. Vrei să o auzi ? Tot ce ţi se pare bun pe şevaletul dinaintea căruia rămîi consternat, e numai o foarte palidă introducere la ceea ce vei asculta numaidecît.

Fericit să se facă ridicul, marele meşter lua vioara din cutie, o acorda cu migală, o sprijinea de bărbie şi da naştere unei lamentabile macaronade.

Vioara domnului Ingres a frecventat-o şi domnul Friederic Nietzsche, în aspectul mai voluminos al pianului. Autorul vorbelor lui Zarathustra se voia muzicant şi, desigur, mare muzicant. Dacă l-a frecventat pe Richard Wagner, care n-a voit niciodată să fie mai bun sculptor decît compozitor, este că a urmărit să-l înspăimînte şi să-l terorizeze muzical. Prefăcîndu-se că uită pe clavecinul compozitorului sulul de hîrtie cu portativ, în liniile căruia filosoful poet scrisese o nouă compoziţie simfonică, el nădăjduia să fie citit şi gustat cu o ureche admirativă de către Wagner. Trebuie să presupunem că operele muzicale ale domnului Nietzsche erau tare slabe, dacă sfîntul din Bayreuth s-a sfiit să-i vorbească de ele. De la adoraţie, domnul Nietzsche trecu la tăgadă şi fiindcă se pare că nu strălucea printr-un prisos de ceea ce ne-am deprins să numim caracter, el scuipa unde cam linsese, cu toată expresivitatea feroce şi dur masculină a sprîncenilor posomorîte.

Cine nu are vioara lui, fără să fi semnat nici Apoteoza lui Omer, nici profeţiile lui Zarathustra ? Medicii pretind că în muzică ar fi fost de-a dreptul fenomenali şi în pictură văzul lor neaşteptat de nou ar fi dus arta pensulei la un prestigiu nebănuit. Numărul doftorilor care exercită literatura mai mult chiar decît magistraţii, ale căror studii implică rafinamentul şi diafana transparenţă a poeziei în gîndire, e în toate literaturile considerabil. Nu s-au înregistrat încă poeţi dentişti sau farmacişti, dar celelalte specialităţi, de la medicina sugaciului pînă la tratamentul arteriosclerozei sînt superior reprezentate în literatura artistică. Vioara domnului Ingres s-a popularizat şi reprodus, ca să exprime întodeauna suspinul după alt lucru decît ai învăţat, o

nostalgie, un spleen, o absență, pe care o singură activitate nu o poate împlini și două activități pot și mai puțin.

Personalități ilustre într-o privință și care au ajuns să răzbească în gloria dureroasă, pizmuiesc notorietatea omului politic și chiar a unui actor, suferind de succesele oratorului și ale junelui amorez dramatic. Vioara lor e multiplă, aceşti oameni incomensurabili au mai multe viori, ca domnișoarele de odinioară mai multe dexterități, acuarela, canto, broderia, dansul, pianul și limba franceză, învățată de la o guvernantă saxonă. Se cunosc exemplarele acelor clienți de advocat, care ajung să afirme că au «spiritul juridic».

Dar parcă cea mai izbutită vioară îi aparține amatorului de științe medicale, cititorul de tratate, doftor fără doctorat și chirurg abstract, recrutat din tot felul de profesiuni, care duc la o boală și deschid pacientului perspectivele științei lui Hypocrat. El are todeauna gata o rețetă pentru orice sfat și autorizat de o intuiție infailibilă ia pulsul și temperatura cu gravitate, roagă să i se arate limba, întreabă cîți ani are bolanvul, precizînd că-i lipseşte numai o diplomă, ca să fie un mare medic oficial.

Vioara domnului Ingres e mai mult din zilele noastre decît din timpul de acum o sută și ceva de ani, al primului ei proprietar. În desen el a fost ce-a fost, un mare artist, dar în muzica vioarei a fost și un mai mare precursor. Nimeni nu mai e mulțumit nici cu meseria, nici cu cifra lui, și fiecare ar voi să cînte pe un alt instrument, să fie altceva, să trăiască într-altă formulă, să se ducă, să se tot ducă și să nu stea pe loc.

Prezetul nu-i al lor, trecut nu au, ziua de mîine cine știe dacă mai vine.

Biruie după legea statorniciei pînă și flașneta, totul este să te ții de ea; exclusiv de ea, cu pasiune. Secretul e derizoriu, dar însemnează capital.

1936

C. STERE, CUGETĂTORUL !

Domnul Stere nu este numai domnul Stere; este şi sterismul, adică tragedia intelectualului izolat în propriul lui orizont.

Oamenii din jurul domnului Stere s-au modificat, înţelesurile au descrescut, concordanţa s-a rupt.

Domnul Stere, fondatorul cu profesorul Cantacuzino al revistei «Viaţa românească», face parte din şcoala matematică a cugetării, pentru care un lucru comportă un singur înţeles şi numai unul: o şcoală care a orientat cultura şi viaţa timp de cîteva sute de ani, pînă la război.

Individualitatea masivă şi dură, făcută pentru autoritate şi pentru o expresie dictatorială a existenţei.

Domnul Stere s-a retras din circulaţia forfotită, împrejmuindu-se dincolo de bine şi de rău.

A indica o individualitate este a o descoperi în contrasensul cursului normal, monoton şi tipic.

Domnul Stere a ieşit din monotonie încă din prima domniei sale tinereţe, cînd făcea parte din monotonia rusă şi strămutat în monotonia românească nu putea vieţui în pace nici cu ea, fiind esenţialmente antimonoton, ca orice individualitate, antipolitic, ca om politic, antisocial, şi antiliterar, ca om de litere, aproape antiştiinţific, ca om de ştiinţă.

Dacă te uiţi cu băgare de seamă în timpuri, cazul Stere e cazul individualităţilor, fie că au avut răgazul să aibă dreptate, fie că dreptatea lor aşteptată încă nu s-a împlinit.

S-ar putea împinge sensul ideii mai departe şi s-ar putea defini proporţiile individualităţii în raport

indirect cu popularitàtea şi cu termenul recunoaşterii colective; ceea ce n-ar avea de fapt multă importanţă, fiinţa individualităţii pure rămînînd singuratică, în eternitate, cu piscurile înalte, emancipate de tovărăşia cu pămîntul.

Alţi contemporani sînt înzestraţi cu daruri tainice şi sedative.

Viaţa lor surîzătoare şi abilă prezintă, ca mătasea imitată, toate culorile care se poartă, o subţirime gentilă şi elsticităţile de urzeală şi preţ cele mai variate, armonizate cu orice croială şi mai multe croieli în aceleaşi costume.

Ei nu supără şi nu strîng.

Domnul Stere are harul suferinţei; acolo unde apare se deosebeşte şi tulbură: în parlament, în universitate, în presă, în literatură.

Timbrul personalităţii domniei sale bate orele întregi, cu sunete grave, inatent la agrementul şi facilitatea secundei.

Din orologiul unui turn nici tehnicitatea epocii nu poate să facă ceasornic de buzunar, o brăţară la încheietura mîinii sau o jartieră cu cadran.

Dintre toate căile parcurse zilnic pînă la un număr de casă, omul fericit dispare, ca să petreacă sau să se odihnească. Domnul Stere şi-a ales drumul fără sfîrşit şi fără pauză al înconjurului lumii, înfăţişat todeauna pe linia de margini, de unde vin constelaţiile şi vîntul...

Acest om, căruia nu-i lipseşte nici una din avuţiile intelectuale şi de prestigiu ale unei elite întregi, putea să fie idolatrizat, purtat pe pavăză, pe umeri, învăluit cu steaguri, cu lauri şi nimburi.

A refuzat !

1936

ÎNTÎMPINARE

Desigur că nu ziarele lipsesc ceasului de apariţie a unui nou ziar.

Dar cele mai multe le repetă pe toate celelalte şi afară de strigarea încă o dată a unui titlu din douăzeci pe străzi, nu le deosebeşte aproape nimic. Materia, cum se cheamă, trece brută din foaie în foaie, devenită afiş, iar transformarea ei, actul personal al ziaristului, constituie în presă o preocupare numai a cîtorva condeie.

Ziaristica e o îndeletnicire independentă şi face apel la însuşiri cu totul originale, necerute de la nici o altă sîrguinţă a talentului şi inteligenţei. Substanţa îi este proprie, dar încă nu i-a fost extras alcaloidul pur. Singuri francezii au izbutit să facă din ea o artă. Parisul produce ziarele cele mai conforme stilului cotidian, de a scri pentru evenimentul care nu te priveşte şi pentru cititorul care te uită.

De vreme ce şi scriitorul scriitor şi ziaristul scriu deopotrivă, opinia bună a celor dintîi despre sine a propus clasificarea prin subdiviziune sublaternă, inspirată de la confortabila etimologie. Superficial şi fals !

În toate realităţile lui ziarismul e un gen, ca teatrul. Ochiul, gîndul, toate funcţiunile de intelect şi sufleteşti ale ziaristului se împrumută, într-un singur tempo complex, din intuiţie şi sinteză. Ceea ce se anină succesiv, alternativ şi prin alipire, la scriitorul de priză, situat în varietatea răzleaţă, la ziarist se petrece prin pătrundere verticală şi instantanee.

Ziaristul îşi începe ideea şi subiectul de unde svîcneşte şi place: sintaxa noţiunilor lui aparţine

fanteziei. În douăzeci de linii acordate unui obiect fizic sau de imaginație, statornicit pe un amănunt fluid, el e sprinten, plastic și liric, una într-alta, contras într-o atitudine de obiectivă, simpatică indiferență. El nu face corp cu ideea în care aleargă, ca să ajungă la declamație și ifos monoton: sare din fugă într-alta și parcurge distanțele dintre punctele opuse în minimum de timp pentru maximum de efect.

Nu e o definiție aci pentru ziariștii de carte de vizită, care n-au nici o complicitate cu pana și cu cerneala. Aceștí numeroși fac încă o altă categorie în presă, urmărind altceva decît expresia și genul. Este foarte probabil că aceștí deobicei «directori» vor fi aruncați la coș prin înmulțirea ziarelor evoluate.

Pînă acum cîțiva ani, publicul solicitat exclusiv de două rotative, aparent antagoniste dar asociate într-un monopol de interese, n-a putut citi decît două gazete. Astăzi apar în București cel puțin treizeci de ziare; împărăția rotativelor se arată provizorie și fragilă și nici publicul nici ziariștii cu o vocație nu mai au religia hîrtiei de împachetat. Se caută și se așteaptă manifestarea unui fel particular de a fi al ziarului. Presimțirea există și în profesie și la public: considerabila înmulțire a foilor e indicativă. Presa trăiește o epocă de încercări, experimente și destituiri: încet, încet, presa kilogramului lichidează. Neputînd corespunde unei viței care se transformă esențial continuu și asuprind-o, viața se leapădă și refuză abonamentul.

Harul mătăsii se acordă păianjenului cu metrul. Și vine un soroc. Prețioasa zestre cheltuită se isprăvește atunci cînd păianjenii bătrîni fără dantelă izgonesc pe cei tineri din poligoanele lor, cu un sentiment de proprietate universală a borangicului subtil. Tinerii își reconstruiesc năvoadele inpalpabile mai departe: mosorul e intact. Firul nou îl caută și cititorul.

Să completăm desenul: după ce și rețeaua furată s-a rupt cu el, păianjenul fără ață poate fi întîlnit în ogradă, călătorind pe jos.

1937

SCADENȚA

31 octombrie, seara. Forfotă mare de lume săracă. E ultima zi de plată la percepții, a debitelor întîrziate, cu nouăzeci la sută «bonuri» și restul «numerar»... Candoarea contribuabilului anonim ține să o ia din toate puterile înaintea publicului, îmbulzit compact și cu îndărătnicie naivă la «Casă».

Neputînd să deplaseze spinările, să-și facă drum și să se strecoare mai iute pînă la compartimentul primitorului, fiecare din depărtarea lui ridică mîna cu hîrtii peste capetele cu ceafă, ca la un apel; ca și cum ar putea să fie recunoscut după gest și felicitat că plătește. Brațul întins osteneşte, casierul scrie, bineînțeles, încet și mai uitîndu-se o dată, iar funcționarii, la care bieții oameni ai mahalalei se aprovizionează răbdători cu chitanțe, au de cercetat amănunțit în blocul de registre.

Singuri cîțiva inițiați ai privilegiului, în complicitate de confidențe cu ministrul, bun psiholog, știu că peste două zile ultima scadență, amînată de mai multe ori, va mai fi prelungită cu o lună.

Mitana Gheorghe și Dumitru Ilie încep să fie însă luați îndeaproape considerare blajină și respectați. Ei plătesc de unde nu prisoseşte nimic. Banul lor, rupt de la gură și din cămașă, reprezintă valoarea jertfei de toate zilele și agenții fiscului, un tineret nou și cultivat, o cunosc. Vizitînd strădania, sărăcia și datoria la domiciliu, edificarea lor e informată exact. Dar nici prezența domnișorului cu ghiozdanul subsuoară, în dreptul porții de la casa pitită în salcîmi, nu mai inspiră groaza șperțarului sălbatic de altădată, salariat cu o mie opt sute de lei, proprietar

de imobile şi automobile şi învîrtind negoţuri cu oameni de paie. Ba e primit «agentul», cu un sentiment vecin cu simpatia, care îşi găseşte între contribuabil şi fisc din ce în ce mai precis expresiunea. Ca un verişor, care, din cînd în cînd, mai dă şi pe la rudele din mahala, el e întîmpinat cu titluri armonizate pe sentiment: «A venit studentul». Mai de mult era numit «ăla de la pricepţie».

Trebuie spus un lucru, care mai repede se tace decît nu se ştie. Raporturile actuale dintre autorităţile de urmărire şi execuţie ale Departamentului Finanţelor cu publicul contribuabil sînt exclusiv opera, pornită fără atmosferă dar intrată în maturitate, a domnului Victor Slăvescu. Cadrul în care se mecanizează penibila luptă dintre două necesităţi, nevoia cetăţeanului şi bugetul, a fost renovat fundamental, de la moral pînă la mobilier, de fostul atît de scurtă vreme ministru, adversarul pateticelor laude şi îngîmfări de sine şi al imperialismului fiscal. Autor al primelor îndemnuri la voie bună şi la stil din partea organelor de stat, în România, eleganţa lui de gospodar cărturar nu s-a oprit la literatura de biurou obişnuită şi la o aritmetică meschină. Ştiind că stările sufleteşti concordă cel puţin cu o ambianţă, fostul ministru a creat acele edificii întîlnite în toate cartierele capitalei, frumoase ca nişte case de nuntă, spaţioase, cu aer mult, cu lumină multă şi cu o întocmire a împărţirilor interioare clară, unde fiece lucru se trăieşte în văzul tuturora.

Localurile mai îngrijite întîmpină cu o peluză verde înflorită pe Dumitru Ilie, care aduce statului, păstraţi într-un nod de batistă, trei poli din munca lui de curăţitor de maţe, din Abator.

1937

TURNUL CU PRICINA

Primim din cînd în cînd cîte o chemare la datorie. Vreun cititor căruia îi merge, regretabil, prost, vreun aşa-numit şomer, vreun tînăr cu oarecare literatură, vexat în temperament, anonimi şi uneori iscăliţi, cer presei să puie la inimă intens conflictul lor personal cu viaţa şi penelor să se mobilizeze. Uitînd de cele mai multe ori că litera şi cerneala suferă de conflictul lor suplimentar, cu foarfeca doamnei Anastasia.

Dar şi naivitatea confraţilor de aparenţă luptătoare adaugă la recriminare reproşul că, de pildă, intelectualitatea scriitoare preferă bătăliei cu gogoloaie de hîrtie tipărită pentru gunoi, un aşa-numit pe chinezeşte turn de ivoriu. Toată lumea care gîndeşte este obligată să participe la atitudini.

Dacă vrem să observăm exact, atitudinile sînt numerotate şi etichetate.

Întîi, două extreme: una de stînga, alta de dreapta. Prima e suspectă din partea Moscovei şi a doua dintr-a Berlinului. Atitudinea democratică e un camuflaj subvenţionat iar poziţia nici de prea mult centru nici de prea mult la dreapta sau la stînga, aparţine marii industrii, preocupată de un singur ideal, să sugrume poporul, să-l prefacă în glicerină şi săpun şi în muniţie de război.

Va să zică, politica românească actuală, pe oriunde ai încerca-o, e plătită de cineva... Gîndirea liberă e inexistentă şi opinia oricărui ziarist şi scriitor se manifestă exclusiv contra franci. Amabila noastră epocă şi-a pierdut sensul sincerităţii şi capacitatea de a crede că un cap mai este în stare să

funcţioneze gratuit. Sîntem o marfă puturoasă şi cine dă mai mult pe acest burduf de cîine e sigur să-l aibă de partea lui.

Rezultatul net al celor o sută de ani de cultură sistematizată: ticălos centenar ! Iată de ce am avut un Eminescu, un Creangă, un Caragiale, dascăli buni, învăţaţi, generali, preoţi şi regi mari. Am atins acest apogeu: nu mai credem credinţele nimănuia şi ne îndoim şi de facultatea noastră de a crede în ceva.

Camaradul te minte, prietenul te vinde, adversarul nu ştie să te respecte. Ai nevoie de un tovarăş de muncă: nu-l găseşti. Colegialitate nu-i. Vrei un om, la suflet, la sapă, la nicovală, la mistrie: caută-l. Ieri cincizeci de mii de oameni de toate condiţiunile aglomerau zece kilometri de bulevarde circulate, ieşind însufleţiţi dintr-o cîmpie îngrădită. Douăzeci de atleţi s-au jucat cu mingia ori s-au bătut cu pumnul.

Atitudine ? Pentru ce ? Pentru ziarele care învăluiesc în straie de hîrtie acest vicleim variat, inconsistent, fugace ? Pentru aplauzele unei galerii de o sută de inşi, apţi la deosebirea unei cifre morale şi a unui exponent ? Pentru a plăcea unui cititor care se fereşte să iscălească sau care semnează din cabotinajul unei bravuri presupuse ? Există un loc în luptele de teatru şi de circ ale politicii, unde soldatul să fie sigur două zile de camaradul lui ?

O viaţă şi o experienţă de zeci de ani e clar informativă. Să mintim neîntrerupt, să afectăm un entuziasm neruşinat în cele mai grele ceasuri, pe care le cunoaşte semenul mijlociu, prins într-un vîrtej de douăzeci de vînturi ? Slova, inima sînt de prisos.

Haide iute, să ne ascundem în turnul de ivoriu. Să ne baricadăm în el, chiar dacă nu e decît o clopotniţă părăsită sau podul unui grajd. Şi să ne uităm la constelaţii...

1937

PLANETĂ DE REGE

Acum şapte ani cînd te-ai întors la noi în zbor, Cocò, mărite doamne, încă nu murise. Dar zăcea numai bolnav, cum zac ai lui, prins de-o cracă şi cu capul culcat în fulgii gulerului de puf. Îşi alesese o ramură care murise, ca să moară şi el pe ea încet, stînd cu nasturii de mănuşă ai ochilor, închişi.

Ţi-a zărit aripa cu auzul şi s-a deşteptat. Ciorile îl aşteptau să se cleatine niţel, mai ameţit, şi muştele se şi roteau împrejuru-i, sigure că n-au să fie prinse de ciocul lui, neştiutor să mănînce asemenea zburătoare. Şi a înviat Cocò atunci şi ţi-a ieşit nainte, cu ciocul plin de bilete norocoase. Nu ştiu dacă l-ai văzut. Dintre ciorile cu frac, coţofenele în redingotă şi cucuvăile gătite, penele lui, care nu se rotesc ca ale curcanului, se pierdeau, eclipsate de cîrduri şi stoluri. Nu i-ai auzit, desigur, nici cîntecul, într-atît cîrîit: a cîntat şi Cocò o dată, în viaţa lui, cu toate că n-aş putea să spui dacă el a zis cîntecul sau caterinca de subt biletele lui. Măria ta n-avea timp să citească, doamne, bilete, că trebuia să citească în căutăturile strîmbe din ochelari şi în măştile schimbate, spălate dis-de-dimineaţă cu apă de pete şi înfrăgezite cu nevinovăţii din borcan. Şi în loc de bufniţe şi cloncani cerul se umplu pe neaşteptate de îngeri... Zburau şi momîile cotonoage, care încotro, cu chică goală şi cu ţăcălii de paie. Înfricoşînd obişnuit pitulicea şi floarea pe tulpină, cîrjile lor au fost apucate şi ele de un avînt de dănţuire grăbită.

Au sunat şapte ani din ziua aceea, acum cîteva zile – şi într-acest răstimp aripile de ţiplă şi mucava muiate de ploaie, s-au răscopt. Pe gardurile din

fundul moşiei conăcesc cîţiva foşti vulturi. Suflul de găină şi clapon i-a trădat la cîntatul cocoşului. Ei n-au putut să-ţi rămîie şoimi pe steag, acvile pe scut şi semne de carte şi au rămas în curtea cu raţe. Cînd îşi cheamă cîinele şi vine mîţa bătrînă, vînătorul care nu umblă după şoareci, n-are ce face cu viclenia înfometată.

Te-am văzut în ziua de 8 iunie, măria ta, în mijlocul unui tineret care-i al tău, în mijlocul unui popor care-i al tău, în mijlocul dragostei din inimi, nu din chibzuială, şi care-i slava ta. Ţi-au trecut pe dinainte toate vîrstele sprintene şi vii: zece rînduri de neamuri, salutîndu-te cu braţul întins: sînt ale măriei tale, le stăpîneşti. Ale măriei tale sînt şi sufletele, şi braţele, şi minţile. «Cîrrr !» au ţipat cioara şi momîia ei, care fugea de lumina stindardelor, ca să se ascundă. Cioara se poate lăuda că a lipsit. Hîrş ! cioroi, – piei cu omida şi musca !

Într-alte ţări, măria ta, legiunile, lăncile şi arcaşii au venit de jos, ca o răscoală. În ţara măriei tale ei au venit de sus, ca sfinţii, s-au făcut gloate şi pîlcuri la porunca dorinţei măriri tale. Ce s-a făcut aiurea fără domni, în ţara măriei tale s-a croit de către Domn – revoluţie regească. Mărite doamne, poţi orice: tînăr, teafăr şi tare, nu te mai poate opri din drumul croit cu săgeata, nimic. Stelele sînt ţintuite pe arcul măriei tale, zodia te poartă.

Iată că şi Cocò, care nu mai era nici mort nici bolnav, s-a întors la lumină, de ziua măriei tale.

1937

EFEMERIDE

CHESTIA ÎNCHISĂ

Pînă acum şapte ani, suveranului absent i se da numele în ţară, de «Chestia închisă». A se fi vorbit şi scris despre fostul prinţ moştenitor, era interzis. Interzis era şi să visezi. Prezenţa în cugetul public a exilatului trebuia îmbrăcată cu o tăcere cernită, destinată în mintea slabă care a recurs la grosul artificiu, să macereze amintirea şi să dizolve figura. Procesul de intenţie, ajuns la subtilităţile inchiziţiei spirituale, izbucnea pînă în parlament în apostrofe guvernamentale.

– Ştiu la ce te gîndeşti, ameninţa degetul cuiva.

– Vă înşelaţi, mă gîndesc cu totul la altceva, răspundea vinovatul.

În fond, toată lumea se gîndea exact la un singur lucru, afirmîndu-se verbal nu ştiu, n-am văzut, după ce gustase dintr-o Regenţă de suverani civili şi cu potcap.

Voievodului Mihai, din moneda căruia părintele mai păstrează şi azi, ca un document de sentiment, băncuţa de cinci lei, gravată cu o fizionomie de copil, i se împletea pentru o monedă mai mare şi mai grea, o coroană, în care mărgăritarele şi florile alternau cu spinii stilizaţi în aur.

În 1930, la 6 iunie, suveranul a sosit în ţară şi a căzut în capitala ei, de sus. Afară de vreo zece politicieni, surprinşi într-o confuzie a eului şi într-o contradicţie remarcabilă, publicul capitalei, de unde pornesc atitudinile şi hotărîrile, a primit evenimentul cu ovaţii sufleteşti. Cîţiva, înzestraţi cu mobilităţi instantanee, sau raliat opiniei publice şi cei mai amărîţi au fost convertiţii tardivi sau numai pe

jumătate sau numai pe sfert şi în optime, în aşteptarea unui portofoliu, care – *donnant donnant* – i-ar fi raliat marelui sentiment al disciplinii definitiv.

Unii l-au avut, portofoliul. Unii încă nu, amînînd sentimentul. Alţii l-au pierdut... Împrejurimile i-au apropiat pe cei din urmă, raliindu-i altor sentimente sau resentimente; ortografia puţin interesează.

E tot o chestie închisă, mocnită în cenuşa dezamăgirii, un combustibil ieftin de surcele şi rumeguş. Fum fără foc, retorică fără lealitate, îngîmfare fără bravură.

NASURI DEFUNCTE

5 iunie. La Academie sughiţuri. În acelaşi loc din care a pornit, jumătate dormitivă şi jumătate inconştientă, răzmeriţa cîtorva insignifianţi grămătici, îmboldiţi de creatorul lor, atent să-şi asigure pretutindeni o gardă pentru acoperit cutezanţele bravurii personale, suveranul a ţinut să dea o lecţie de inteligenţă, de nobilă ţinută şi de îndrumare literară. Atitudinea de pîn-atunci a unor academicieni, transformaţi în detectivi cu cîini, a tins constant să-i tăgăduiască, ofensîndu-i-o, competinţa şi să facă din literatura, străină de toate preocupările instituţiei, un beci rezervat răzbunărilor cu pumnul şi cu limbariţa şi vrăjmăşiilor asasine, de concurenţă. Academia interzicea cu fanfaronadă priceperea în arte, sprijinul şi faptele de cultură, necontrolate de cheful şi accesele unui comediante cu bîzdîg, al căruia nas bosumflat, luat la purtare, avea să fie tăiat.

Tăierea a fost o retezare radicală.

Era ziua primirii poetului Lucian Blaga, căruia domnul Petrovici, beneficiarul unei reputaţii de eleganţă şi de nectar intelectual, raportată desigur la forma pantofilor şi la colţul batistei, i-a recitat unul din importantele prin didactica lor articulare, ale

domniei sale texte şi compoziţii oratorice model. În timpul discursului domnului Blaga, domnul Iorga, monitorul cîrnilor deformaţi, s-a comportat ca un zeflemist de bîlci şi faţă de un Martor, care-i dicta decenţă, ca un băiat gătit. Şoapte rînjite între ureche şi falcă încercau să întrerupă prestanţa tînărului cărturar, solicitînd umorul puhav al vecinilor de galerie. O ţinută de farsor de Cişmigiu şi de crai informat, de răspîntie, care tocmeşte preţul lîngă o plăcintărie, dă fum pe nas şi sună sute în buzunarul pantalonului din stînga.

Iată cum boturile cu mustaţa tunsă la nară, rase şi flocoase, au fost puse pe labe. Penibil dar util.

Citat din cuvîntarea de mare leat, a suveranului:

«Am ales într-adins această şedinţă din sesiunea anului în curs, şedinţă solemnă în care Academia primeşte în sînul ei pe autorul *Poemelor Luminii.*

Am voit să asist la această şedinţă, fiindcă am ţinut să ascult acel frumos gînd ce-l are poetul şi filozoful Lucian Blaga, cînd face elogiul nu al unui predecesor, ci al predecesorului subconştient, acela care stă la origina formaţiei sale spirituale şi la temelia talentului său.

Am mai ţinut să-l asist la această recepţie pentru că ea are o mare însemnătate: *Academia primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al unei noi şcoli literare româneşti; pe primul reprezentant al talentelor literare româneşti de după război.*

Recepţia lui Lucian Blaga la Academia Română este consacrarea oficială şi definitivă, a literaturii actuale româneşti.

Elogiul acesta al satului, pe care l-a făcut noul academician, este chiar simbolul vădit al căilor noi pe care trebuie să le calce cultura românească de mîine şi nu pot decît să mă unesc în totul că din satul nostru va ieşi – probabil printr-o forţă de neînfrînat a subconştientului nostru atavic, Cultura Majoră

Românească – aşa cum o defineşte noul nostru coleg.

Ţăranul şi satul au dominat fără îndoială literatura noastră.

Au început s-o domine prin poeziile populare ale lui Vasile Alecsandri, au continuat s-o domine, pînă la covîrşire chiar, prin poporanism, prin „Sămănătorul" şi prin „Viaţa Românească".

Dar azi, cînd literatura se zbate să-şi găsească o nouă cale, descătuşată de acel *calapod sentimentalo-rural* – necesar poate la începutul veacului, dar o adevărată piedică pentru marile creaţii – vine Lucian Blaga şi ne arată cum trebuie priceput satul.

E o adîncă lecţie de etică culturală; este *pentru cine vrea să înveţe* şi una de superioară etică politică.

Trec, poate, peste tradiţia acestor şedinţe, căci mă adresez mai mult decît prin cîteva cuvinte banale de bun sosit, domniei tale, personal, *şi o fac fiindcă consider problema ce ai pus aşa de covîrşitoare astăzi, tocmai cînd sufletul şi gîndul scriitorilor români caută drumul ce-l au de ales.*

Ce frumos ai pus acea problemă a satului copilăriei, a satului „idee" – dă-mi voie să adaug, a satului „suflet" – satul cu matcă a culturii româneşti.

Aceasta nu vrea să zică, însă, ruralizarea operei intelectuale româneşti cum nici dumneata, filozoful, nu eşti rural, dar vrea să zică, că de la sat, de la matcă, de la crisalidă izvorăşte tot ce e adevărat românesc, – chiar cînd este transpus în oraş, sau chiar într-o mare metropolă a lumilor străine.

Deci, te felicit pentru că ai fost ales.

Dar *felicit mai cu seamă Academia că te-a ales;* căci şi-a făcut ea însăşi un bine, *introducînd subt cupolă literatura modernă şi vie a României de azi.*

Şi, salutîndu-te pe tine, Lucian Blaga, salut literaţii de astăzi ai ţării mele, cari, chiar dacă îşi

permit uneori licențe în arta lor, sînt o generație de scriitori plini de avînt și talent».

CĂRȚILE DOMNULUI

La 6 iunie, guvernul a ținut să-și vadă de ziua zborului de întoarcere, cărțile. Invitațiile au fost discrete, ca la o sărbătoare de însuflețiri mute. Nu s-a ținut nici un discurs la Pavilionul Fundațiilor Regale, instituțiile cele mai active ale timpului. În total, vreo sută de persoane. Nici un fel de ceremonie. Maiestatea sa regele, cu o simplicitate impresionantă, a vizitat vitrinele, încăperile, într-o tăcere calmă, tulburată plăcut numai de muzica vîntului pe învelitoarea pavilionului cu cărți.

Alături de suveranul în costum de drill alb, călca un soldat zvelt, foarte tînăr, în cea mai simplă ținută. A crescut înalt și privirea teafără arată seriozitate și adîncime. Marele voievod nu mai e un copil. O maturitate candidă cifrează caracteristica înfățișării.

MARȘUL TINERETII

6, 7, 8 iunie. Tineretul, căruia după război i-a rămas inima la uniforma încă nepurtată de el s-a grupat după vîrste, între străjeri și premilitari. Trei zile Bucureștii au dat spectacolul zecilor de mii de costume orînduite în disciplina îndatoririlor prescrise. Orașul a fost al tinerilor, al emblemelor și al steagurilor mari, mișcate de băieți și fete. Încinse cu centurionul și cu breteaua curelei peste umăr, domnișoarele au găsit în croielile despicate ale unui veștmînt cochet, albastru și bleumarin, posibilități fermecătoare de alianță a eleganței cu amorul-propriu al cetățencei militare... Steagurile lor înalte,

ca de cruciați, au fost alese de culoarea nuanțată a gălbuiului trandafiriu.

S-a simțit în imensa mișcare a tinereții, altoită în toate formele pe viața ostășească, pipăitul care le ține și le strînge într-o precisă și elastică, totuși, organizare. Ritmul e lăsat juvenil și spontan. Nici o rigiditate nu-i împiedică exuberanța și frumusețea. Sute de autobuze și tramvaie au mutat neîntrerupt dintr-o parte într-alta a orașului, aceste corpuri de armată, distribuite în pîlcuri, învăluite de cîntece, ale unui nou avînt și ale unei idei de cea mai bună psihologie. Este în pregătire o altă lume și o altă stare. Premilitarii, băieți de șaptesprezece-optsprezece ani, se duc în uniforma kaki, cu mîna pe carabină, soldați de pe acum și construiți din cel mai puternic material, la tragerea în țintă.

Nimic teatral, nici un cabotinaj: numai liniște, numai surîs cinstit, numai viață și numai sănătate.

SINTEZA

13 iunie. Discursurile suveranului, urmate în valuri neîntrerupte, culminează la Universitatea din Cluj, care i-a decernat titlul de Doctor, într-o ședință de mari solemnități. Toată lumea care gîndește și pricepe e de acord, ascultîndu-l sau citindu-i cuvîntările publicate în ziare, că puterea de intelect și de voință a suveranului, nou în tot ce vorbește, tînăr și voinic în tot ce începe, bărbat rostit în tot ce duce la capăt, cu o energie și rapiditate fără comparativ, reprezintă apogeul epocii și în șapte scurți ani de Domnie relieful așteptărilor unui veac. În cuvintele sale ideile capătă o expresie nebănuită, dificultatea devine ușoară, marele se face util și grandiosul practic. Gîndirea simplifică, acțiunea execută prompt, tumultul e redus la element: o sută de zigzaguri și curbe încîlcite derivă pe o diagonală

scurtă. Şi mai mult decît în anii precedenţi se afirmă copleşitor talentul de sinteză şi stăpînirea esenţială a materialelor sufleteşti şi fizice, venite în concordanţă cu scrutările maiestăţii sale.

Se petrece acest bun fenomen, că harurile regelui conţin esenţial toate înzestrările, ale monarhului, ale omului politic, ale cărturarului, ale preotului, ale soldatului şi ale plugarului, împletite strîns cu artistul.

Oricine îşi dă seama clar că lupta de valori este inegală şi că biruinţele toate sînt ale regelui, oricare ar fi problema şi evenimentul.

1937

LUI COCÒ: MĂRTURISIRI DE REÎNCEPUT

COPISTUL

Cred că n-am cerut de la viaţă mai mult decît poate să dea unui om de rînd şi n-am intrat în gloatele ei ca să o silesc să-mi satisfacă lăcomiile sălbăticite ale insului şi o trufie de cimpanzeu intelectualizat.

Pe vremea cînd mi-am ales din toate uneltele pe cea mai uşoară, pana nu făgăduia uceniciei nimic, nici douăzeci şi trei de salarii încălecate, nici portofolii, nici mandate în Camerile legiuitoare. Făcînd din condei un adjuvant, un adaos la profesie, e altceva. Mi-au displăcut însă procurorii care cîntă frumos, medicii tari în anecdote, arhitecţii epigramişti şi toate complexităţile care sîcîie buna părere despre sine între cîteva îndeletniciri de amator, nemulţumite cu stricta meserie. Omul e bun, întrucît poate izbuti să fie ceva de capul lui, într-o singură disciplină – şi un singur punct pe care ai luat poziţia e prea vast ca să poată suprinde, chiar el, activitatea mărginită la dimensiunile lui. Asta permite şi o ţinută, o sinceritate.

Am început, cum se zice, să scriu, la o lumină în care condeiul, suspectat de superficialitate într-o lume perfect superficială, comporta siguranţa inaptitudinii şi declasarea – dar am ţinut punctul ales nedezlipit de talpă, indiferent unde putea linia să ducă, într-un vîrf ori într-o rîpă. N-am voit să fiu nimic catalogat şi am lăsat să mi-o ia înainte todeauna cine a voit, ca acei sportivi excesivi, care ţin cu orice preţ să anuleze distanţa şi să te întreacă. Îi găseşti răsturnaţi la o cotitură de drum, peste

cincizeci de kilometri, cu vertebrele sfărîmate şi cerîndu-ţi o picătură de apă. Viteza îmi este înceată. Îmi trebuie vreme să mă uit şi să văd şi să ţin dreapta.

DIHORUL

Îţi vorbesc pentru întîiaşi dată de mine în vreo patruzeci de ani: ceea ce nu e prea mult. Nu m-am împiedicat încă de frumuseţea mea de-a lungul liniilor mele de cerneală. Din cîţi pot avea o părere rea despre ele nu am putut găsi unul care să mă întreacă în părerea mea. Cu toate că prevăzut cu un blindaj, de care se turtesc gloanţele ca nişte gogoloaie de mămăligă – ceea ce mă interesează cînd cineva m-a vînat, este felul cum trage şi felul de puşcă. Dacă n-am trimis încă telegrame de felicitări dătătorilor la semn, este că ei nici nu m-au nimerit nici nu m-au mişcat. În loc să descifrez armura şi spada clară, am descoperit în scris atitudinea dihorului şi putoarea acestei vietăţi noctambule, strămutată într-o însufleţire vulgară. Dar n-am chibiţat nici o profesie, n-am fost samsar de principii, precupeţ şi boiangiu de idei.

O VIAŢĂ

O activitate unică de patruzeci de ani, încă neîncheiată – bineînţeles – tu mi-ai făgăduit că o să trăiesc mult – poate primi numele de viaţă, fără să forţezi sensul cuvintelor. Această viaţă profesională nimănui nu o datoresc. N-am făcut nici o vizită, nu am solicitat pe nimeni cu manuscrisul meu sau cu juneţea mea ostentativă. N-am căutat poale, pulpane, bărbi. Am voit să încerc pe socoteală proprie dacă un singuratic poate războ fără protecţii şi recomandaţii

şi împotriva tuturora, izolaţi şi laolaltă. Sînt autorul personajului, nu al cîtorva cărţi.

Reţeta cealaltă, a clanului, a complotului, a chibzuirii solidare, a cotelor, a minunatului oportunism, todeauna bună, permanent hrănitoare, ce să zic ? m-a dezgustat. Am vrut să birui singur – şi aş fi nedrept cu norocul meu, dacă aş minţi. Am biruit: după patruzeci de ani de activitate am împotriva penei mele neuscate şi chinuită de ţelul imposibil al perfecţiunii, Facultatea, Academia şi toată grotească falsă cultură a timpului tău şi, în acelaşi timp, tot ce gîndeşte frumos şi direct într-o elită, se află de partea mea. În limbaj corect asta se cheamă biruinţă.

Reţeta mea de tinereţe s-a verificat adevărată la drum. Eşti dator să învingi singur, nu importă solidaritatea, complicitatea.

ÎNTRE VRĂBII

Dar într-o bună zi, părăsind toată presa, zilnică şi periodică, mi-am dat cuvîntul să nu mă mai întorc, ascuns între copii, cîini, mîţe şi albine. Le datoresc copiilor mei nevîrstnici o educaţie de limpezimi severe şi iniţierea de fiece moment la realităţile pe care le vor trăi cu independenţa intelectului şi a inimii, ferite de concesii servile şi de disoluţia personalităţii în limonadă. Te-am abandonat, Cocò. Am părăsit minusculul tău ziar «Bilete de Papagal» în plin succes şi am schiţat cîteva cărţi. Vream să mă opresc definitiv la acest fel voluminos şi greoi al slovelor caligrafiate.

N-aş putea trece, într-un rezumat, peste însemnătatea Biletelor cotidiane. Ele au dat îndrăzneală şi nerv unui mare tineret remarcabil, respins de pretutindeni, unde inteligenţa este tolerată de pontifii unui trecut revolut, pe brînci,

îngenuncheată şi lingînd soneria de la uşă. În istoria literară a ceasului, se va desluşi o coincidenţă între apariţia şi durata Biletelor şi valvîrtejul impetuos al unei producţii artistice fără precedent, emancipată de lanţul şi de iobăgia maimuţoilor consacraţi – şi în tumultul actual, generator de puteri şi tendinţe, oricare ar fi ele – viaţă înainte de toate şi afirmare ! – degetul fin al disociaţiei, va putea identifica un fir tors în dantelă de Papagalul de odinioară.

Cocò trecuse în grădină şi se juca vioi cu vrăbiile şi mîţele noastre. Nu mă gîndeam să-l mai turbur şi să-l pui din nou pe maşina de tipar ca să-şi smîngălească penele reînnoite. Tu ai învăţat alte lucruri de cînd te-am luat din tipografie acasă, uimindu-te de ce descopereau naivităţile tale în fiece zi. Cocò a curăţat ştubeiele, a pus altoaie aristocratice pe măceş, a semănat şi cosit trifoiul, a scos bujori, crini, tuberoze şi dălii... Ce mai caută el la zaţ şi maşină ?

UŢA, UŢA !

Păi, să vezi, dommule, ce s-a întîmplat. Veni cineva pînă la zăbrele şi l-a scuipat, şi a fugit. A venit altul. A dat cu o piatră şi a fugit şi el. S-a mai arătat unul care i-a interzis graiul lui tătînă-su, neavînd autorizaţie de la fitecine, dascăl de fitece.

Vara, cum se da pe o scîndură aşezată cu mijlocul ei pe o buturugă, s-a pomenit, legănîndu-se odată cu el, la capătul de peste buturugă, cu un găligan. Credea că i s-a părut. A clipit din ochi ca să se desluşească, şi i-a holbat mari, şi i-a strîns, le-a dat drumul iar. Era adevărat. O arătare lungăreaţă se da uţa, pe scîndură, cu Cocò. Se lăsa în jos, se da în sus. Cînd se făcea mare de tot, înălţat cu încălţămintea şi ciorapii pînă în azur şi cînd mic de tot, lovindu-se cu şezătorul lui de pămînt.

Scîndura era a ta, Cocò. N-aş fi avut niciodată necuviinţa să poftesc pe cineva să ocupe loc pe un scaun atît de instabil şi de şubred şi care nu era măcar un strapontin, mai ales că scîndura avea şi un cui nr. 10 bătut pe dedesubt şi înfipt în scîndură cu vîrful întors în sus. Ce-a devenit cuiul, de cînd se întărîta necunoscutul la joacă, a înţeles Cocò mai tîrziu, cînd a văzut că nu se mai putea dezlipi de el.

Apoi, Cocò s-a pomenit cu nişte alţi domni bătrîni, care putînd să vie pe poartă, ca lumea, preferau să sară gardul, mai zgîriindu-se cîte nitel în ghimpi. Nici unul nu era din mahalaua lui şi toţi aveau nişte înfăţişări alese, pe care le mai văzuse la fotograf sau la gazetă, aşa cum se cade omului mare cînd vrea să fie frumos. Şi scîndura s-a scoborît odată de tot, încălecată de boieri şi rîndaşi.

Cocò s-a lăsat legănat o lună, două luni, şase, un an. Domnul lungăreţ nu venise chiar să se joace: umbla după altceva: voia să fure puntea. Îi trebuia scîndura lui Cocò: asta lipsea fericirii lui. Îi trebuia şi grădina lui. Îi trebuia şi numele lui Cocò, ca să şi-l mistuie în rînză.

Prea multe vrei, domnule cu zgîrciuri lungi ! Dă-te jos ! Un singur lucru pot să ţi-l uit, pot să ţi-l las, cuiul care a intrat în dumneata. Să mă ierţi, nu pot să ţi-l scot. N-am cleşte pentru asta. Du-te cu el, la urma urmei, şi cu scîndura tîrîş între picioare.

CATERINCA

Haide, Cocò ! ia-ţi locul pe flaşnetă, că nu ne dau bărbile, lichelele, gingiile şi rădăcinile putrede pace. Ele ţin la Biletele noastre, care le ghicesc mai bine decît camarazii noştri din Bulevard, şobolanii albi, purecii cobai. De cînd n-au mai ieşit, se simt la nelocul lor, îmbolnăviţi de urît sufletesc. Bătrînii cer chiar mai mult: cerc şi bici, ca să sară şi să li se pară

chiar mai mult: cerc şi bici, ca să sară şi să li se pară că au mai întinerit.

Cîtă lume înzorzonată, dom' Cocò ! Clientelă multă şi noi clienţi. Nu le mai citeşte nimeni, nici molitva, nici prohodul, nici bilete galbene şi verzi şi ar vroi, pînă la îngînarea stîlpilor, să li se mai zică din a pravilă cîte ceva. Te-ai supărat, Cocò: îmi pare tare rău. Nu vream, cum se zice în sat la noi, să te deranjez – dar biletele scoase cu mîna n-au nici un haz: trebuie papagal.

Iar o să ne lăsăm un timp vrăbiile, cîinii şi prisaca, garoafele şi buruienile, fiindcă ne cheamă boierii să le spunem cît mai au de trăit şi să-i tragem de cioc. Lasă, într-o seară de ploaie, o să ne întoarcem iar acasă, cu pelerina peste caterincă...

1937

POLEMISTUL

Calitatea polemicii lui, de care s-au temut naivitățile, odinioară, ale cîtorva generații, speriate că sînt arătate cu degetul și cu limba, e derizorie și vulgară. Dar efervescență spumoasă și ușurință saponină de a se multiplica în clăbuc gigantic și gol, a dovedit. Jucînd în regie pe profetul beciurilor Erodiadei, a urmărit să parvie. Un permanent atentat științific, literar și politic, purtat din bibliotecă, dosar și documente, a slujit idealul și polemistul a parvenit iute. Anul trecut povestindu-și chinurile și umilințele la microfon, a mărturisit că la vîrsta de trei ani citise letopisețiii. La nouă ani dorea probabil să facă un copil și negăsind cu cine, s-a resemnat, poate, să se refuleze. Precocitate inversă, la șaizeci și opt de ani amenința să restituie decorațiile – pe care nu le-a mai restituit.

Greutatea ar fi fost să se menție în copacul în care s-a suit, prin alte metode. După ce scuipase de jos în sus, acum își arunca scuipatul de sus: mai sigur și mai lesne. Crezînd că și zefirii strecurați prin frunză voiau să-l sufle, să scuture pomul și să-l doboare, el scuipa într-acolo. Îl înfricoșa trecătorul, care văzîndu-l călare pe cîte zece ramuri odată, îi număra fructele spînzurate la nas. El nu putea să le cedeze, nici pe cele căzute, spurcîndu-le pe toate pentru sine. Cînd nu se ajungea glomotocul salivei, veneau zerul și lătura lui, încredințat, ca broasca gropilor, pe care ai apucat-o cu delicată băgare de seamă de pielea spinării, ca să examinezi obiectiv pe dedesubt, că te-a opărit pe mîni, în elementara incontenență a fricii, cu un lichid coroziv și că te-a carbonizat. Nu trebuie pomul scuturat ! Odată căzut

dintre rodii, îl mănîncă furnicile, ca pe omida voluminoasă, cuirasată pe spinare cu douăsprezece coarne decorative inutile.

Problemele de literatură, de artă, de limbă, de individualitate, Polemistul le discută, azi, în scris şi grai, ca în gura pieţii, precupeţeşte, de unde se vede că în lipsa unui gîrbaci scos din mişcare şi pus în cui şi care făcea urechea atentă şi modera poftele excesive, s-a organizat cu interesele ocupate şi prin linsoarea reciprocă o stare morală a turpitudinii, a toleranţelor morbide şi abdicărilor, şi o vacanţă netulburată. Balonările de personalitate şi rîgîiala ei sînt toate actele lui de polemică şi bravură.

Fondul vulgar, incapabil şi să se stăpînească şi să ridice o gîlceavă la un nivel literar, de sarcasm şi satiră, se cunoaşte mai ales în supărare. Cifra tipărită cu orice fel de culoare nu-şi schimbă valoarea şi nu capătă nobleţă de la vopseaua cu care e unsă şi de la preţul hîrtiei.

Cînd se sfădeşte, toate orificiile lui se intelectualizează şi participă la luptă: dispensă de argument ales, de prezentare, de fantezie şi de ţinută. Căci ceea ce scrie fără talent şi adeseori fără gramatica simplă şi cu o fenomenală absenţă de măsură şi de bun-simţ măcar prostesc, sau ceea ce patronează sufletul lui, îl împuţinează zilnic pe el şi numai pe el.

Coloanele publicaţiilor lui mărturisesc într-o trăncăneală dezolantă acea pornografie abjectă şi suburbană pe care are tendinţa, fătarnicul şi neputinciosul profesor şi academician, să lase a se crede că o urmăreşte. Istoricul de după Tocilescu e mult prea depărtat şi străin decenţei elegante şi aristocraticei atitudini a unui domn, cum ar trebui să fie. Prestigiile-i improvizate şi false, sînt verificate în activitatea de presă. Inspiraţia învăţatului vine din «Kikirezul» de odinioară şi prin mari convulsii atinge uneori posibilităţile de a fi mediocru din

«Furnica». Silindu-se să pulverizeze un antagonism, domnul cu pricina îşi dă pe faţă tărîţele din care s-a iscat un om. Mărunţişul n-are curs. Aurul lui e tinicheaua şi mărimea lui monetară nasturele de pantalon.

Orice s-ar putea întîmpla, scrisul implică din partea chiar a unui reporter al faptului divers, necum de la un literat cu sacul încărcat de diplome şi titluri, dacă nu tocmai talent, binevenit şi în crîmpeiul anodin, măcar stilul unui pardesiu, expus pe un manechin.

1937

BRAVURA LAŞITĂŢII

Cîte cepe degerate plăteşte vitejia domnului Iorga şi a dobitoacelor domniei sale de presă, care au insultat zi cu zi, un an şi jumătate un absent, vede cititorul acum, cînd, plictisit, absentul şi-a scos cureaua şi le-a ieşit în drum. Iată-i din spate, fugind cu geamantanele nici bine închise, ca o trupă de măscărici, cu nota hotelului neplătită.

Dacă acesta e semănătorismul moral, şeful şcolii nu are de ce se felicita. Jocul de-a lupta, dusă din cîteva citadele, aproape culturale, unde şi-a putut asigura oameni de serviciu titraţi, împotriva unui scriitor necuprins în hore, răzleţ şi care şi-a căutat de singurătate şi pană, urmărit de scîrnava brutalitate şi de şiretlicul înzorzonat al pretinşilor foşti regeneratori de suflet şi de viaţă cinstită, pizmătăreţi, îmbuibaţi cu bunuri, subvenţii şi salarii, pînă în pîinea lui şi a copiilor lui, a fost grotescă dar odioasă şi abjectă faţă de supremul deziderat al culturii, invocată pentru acoperit neruşinarea. Cultura promovează prin definiţie tocmai sforţarea stingheră, indiferent chiar de merit şi meritul mai mare sau mai puţin al individualităţii în acţiune.

Artileria de apă chioară a tunarilor strîmbi şi gheboşi din falacioasa falangă, scoasă-n front crăcănat la comanda unei umbrele a unui Don Chişot corcit, a tăcut îndată ce s-au arătat prezentele «Bilete de Papagal».

Poate oricine să-şi dea seama de cîtă confortabilă tăcere are nevoie zgomotul comandantului, ca să poată fi perceput şi cîte comodităţi condiţionează lansarea sulitei sale boante, croită dintr-un băţ de

cauciuc. Tăria lui e o similitudine, exerciţiu de-a eroul în loc închis, păzit şi garantat fără adversar. Trînta dreaptă nu este obişnuinţa acestei paiaţe. El se simte bine şi la larg cu oamenii izolaţi în dispreţul tăcerii şi cu morţii din morminte. Cu aceştia, da ! el se poate război orişicînd. Admirabilă morală ! Bună pilduire despre cît preţuiesc şi se justifică o atitudine şi o credinţă.

Şi mai poate să-şi dea seamă cititorul, minţit cu o permanentă şi sfruntată impudoare, şi de altceva: cîte muşte stau lipite pe căciula bravilor farsori fără adversar. Întîia adiere de evantaliu care se strînge ca să-i lovească în obraz, i-a speriat, că li se clatină căciula şi că zboară muştele în văzul tuturor. Aceste muşte şi căpuşe ei ştiu că le cunoaştem dar s-au bizuit pe stilul nostru de a nu lua cu împrumut de la adversar şi de-a nu căuta praful de puşcă cel mai bun în putregaiul lui gata făcut. Ei se găseau aliaţi prin escamotare cu delicatul nostru respect de fiinţa vie şi cu mila noastră de infirmităţile declamatorii ale omului nebun şi prostului fudul.

Cineva ne-a informat pe neaşteptate că un ochi al domnului Iorga s-ar fi defectat brusc şi că unul din rinichi ar fi încetat să-l mai servească pe academician: informaţia a ieşit şi la gazetă. Am adunat repede manuscrisele din tipografie, ca să le înlocuim. Nu primeam să ducem înainte o disertaţie, la patul unui bolnav, care putea să implice, dimpotrivă, după cîteva ore un necrolog. Bravurile şcolii neosemănătoriste ne lipsesc. Dar în ziua următoare, o altă informaţie de ziar a dezminţit categoric. Domnul Iorga era în plină şi mare sănătate: ne-am bucurat. Farsorii se află în stare de perfectă funcţiune. Putem continua.

Viaţa lor, mascată cu retorica ipocrită a locurilor comune, care într-o vreme de esenţiale şi sincere purităţi, au făcut carieră şi pentru clovni, cu toate că sîrguincios ferită ochiului şi judecăţii, cu obloane,

lacăte, perdele şi deghizări potrivite, o cunoaştem bine şi vroiam să facem o nobilă abstracţie de asemenea hoit în activitate. Cînd martorul dezgustat rămîne pasiv, situaţia le place, ca o schimonosire de triumf: ei dansează, dau atacul cu tifla şi limba. Dar dacă martorul devine agresiv, socotelile se încurcă. Şi la o luptă propriu-zisă ar fi curs, împuţită, o altă emoragie decît a sîngelui rănit cu vîrful limpede al spadei curate.

1937

TRENUL MALAXA

Vinerea trecută s-a petrecut un eveniment, prea puțin relevat. O fotografie ca oricare alta, de peron, și o simplă listă a călătorilor de probă l-au trecut cu indiferență subt o jumătate de tăcere.

Pe liniile ferate a fost lansat un tren de concepție nouă, frate mai mare, mai nervos și mai iute, al așa numitului tren automotor: trenul aerodinamic. La o anumită iuțeală aerul comportîndu-se în raport cu obiectul care-l străbate ca în experiența de fizică a pistonului împins în interiorul unui tub închis, opune rezistență și îngreuiază înaintarea: știe și Cocò. Problemă: a se găsi trenului o putință de pătrundere ușoară în zidul de aer, cu o cheltuială redusă. Soluție – formă de glonț, soluție Malaxa.

În ultimii ani, micul scarabeu din seria precedentă a primei soluții, a ieșit pe toate drumurile, străbate toate distanțele știrbind prestigiul și autoritatea trenului mare, negru și puturos, înfășurat într-o nedespărțită satanică aureolă de pîclă, de funingini și fum. Cochetul concurent, îmbrăcat ca natura în culorile aprinse ale fluturilor și florilor, părea o jucărie de vară, a lui Moș Crăciun, încărcată cu pitici și păpuși. Neașteptata lui ivire în peizaj aduce prospețimi fragede și naive, stîrnește larma bucuriei în pîlcurile de copii. Cînd o apucă din Agigea la stînga, pare gata să dea o fugă pînă în mare, să se scalde și să se joace cu băieții. El pare să sosească de-a dreptul din țara lui Guliver și a lui Swift. Încăperea lui e ca o cameră curată de fată mare la fereastra căreia cîntă într-o colivie minusculă scatiul

Domnişoarei Mimi Pinson: tren de mireasă, tren de artă japoneză.

Singur numele vocalic al autorului a lipsit din dările de seamă şi din declaraţiile tehnice şi comerciale, în ziua pornirii trenului încercat pe drumul Constanţa. S-a putut lăuda evoluţia rapidităţii în circulaţia feroviară, preciza viteza noului tren, practicul şi civilizatul confort al realizărilor «Regiei» C.F.R. Constructorul, inginerul, creatorul acestui lucru nou şi care inaugurează o epocă, a fost complet intercalat în principiul lui Flaubert, că artistul trebuie să se absenteze din opera lui, şi ca nişte adepţi viguroşi ai scriitorului francez, călătorii oficiali care ni s-a spus că au cam dîrdîit de frică, duşi pe sus cu 120 km. pe oră la litoral, n-au suflat o vorbă. Poate că asta a fost şi dorinţa categorică a constructorului, om neobişnuit de surd la vocea lătrată a orgoliului, nesimţitor la beţia de sine şi complicat dincolo de toate limitele şi înţelesurile curente. Dar dorinţa nu era obligatorie. Trebuia spus publicului adunat în cele două gări ca să vadă, să pipăie rezultatul concret al unui imens efort în întregime strict românesc, cine a biruit problema şi rutina. Căci între atîţia dascăli ce se recomandă singuri în ceasul de criză morală şi materială a unui tineret, care-şi pune, ieşit din bibliotecă, pasul sfios pe planeta populată de farseuri, oratori şi demagogi, numai de la un compozitor de realităţi concrete este de învăţat ceva.

Cocò i-ar putea spune acestui tineret cîteva cuvinte despre inginerul Malaxa, pornit din casa părintească a unui modest advocat din provincie, cu un compas şi un creion în buzunar – şi cu o judecată rece. Unui papagal îi este desigur permis să îngîne, dacă limbuţia calificată găseşte cu cale să nu vorbească. Riscul nu e afară din cale de grav. I se poate imputa lui Cocò că a fost plătit să scrie şi Cocò

poate să răspundă gutural, cu şase silabe neaoş româneşti, pe care le-a prins cu urechea lui în parlament... Pentru că e avut, inginerului Malaxa nu i se dă voie să fie aplaudat fără parale. El n-are dreptul la sentiment, la elogiul gratuit, la prietenie, la dragoste, la emoţie, la sinceritate. I se refuză dreptul la plăcerea originalului: el trebuie să fie mulţumit cu copia, cu plagiatul şi erzaţul, cu cromolitografia.

Totuşi, acest om care face caravane de elefanţi şi mamuţi de fier – şi în acelaşi timp bijuterii cu motor pentru persoane în toată firea, e un senzitiv şi un inspirat, zice Cocò. Mareşalul fierului şi oţelului are, copii, adaosă la crîncena lui voinţă o stare sufletească de adolescent. Uitaţi-vă la el, cît e puţină la trup ineluctabila lui energie, tăcuta lui hotărîre. Cocò spune că omul cel mai tare din ţară şi mai sever cu sine, îşi trage invariabila lui prismatică personalitate şi candida prospeţime din ascetism. O firimitură de pîine arsă şi un pahar de apă îi întreţin pulsaţiile cîte îi sînt necesare, ca să nu fie niciodată, în dura lui încordare, obosit. Hainele de pe el sînt mai simple decît ale ultimului lucrător dintr-o uzină a lui. N-are vreme, n-are somn, n-are hodină şi refuză să se vadă şi să se măsoare într-altceva, decît în munca lui. Ca să nu se întîlnească niciodată cu imaginea sau cu tristeţea lui, care l-ar putea influenţa să se iubească, nici un ciob de oglindă nu se găseşte în biurourile lui, nici măcar la cuierul unde vizitatorul intimidat atîrnîndu-şi pălăria, ar voi să-şi rectifice şuviţa de păr de pe chelie. El munceşte la 6 dimineaţa, la 7, la 8, la 9; toată ziua şi la toate ceasurile din zi, din noapte şi din viaţă.

Dar ca să recapete ton şi răcoare şi să nu fie furat de bunul întuneric, inginerul citeşte noaptea tîrziu în camera lui de student o carte cu versuri. Cocò a fost

la el, la fereastră, şi l-a văzut întorcînd cu degetul încet pe genunchi pagina foilor cu irizări suave.

Cocò i-a scos, iată, constructorului de forţe în acţiune o planetă de vrăjitor. E adevărat ce spune Cocò. Sau nu-i adevărat ?

1937

SECETA

În Țara de Sus a Zimbrului n-a plouat de două luni şi mai bine. Porumbii i-au văzut soarele, s-au ridicat de-o şchioapă printre bulgări, s-au răsucit, au îngălbenit, s-au uscat. Grîul rămas la genunchiul broaştei cu o boabă-n vîrf, a murit. Mor şi vitele pe dealuri cu gura-n pămînt.

N-a murit, sau încă n-a înnebunit semănătorul. El se uită în jos, în sus şi-n cele patru vînturi şi pustietăți de pucioasă, ca să vadă, nu cumva o geană de nor va potoli setea bolovanilor. Nori nu vin, sau vin şi trec. Vine însă norul de praf al limuzinei. Cine joacă între pereții capitonați, pe canapeaua ei, nouă, cafenie ? Opozant ? Guvernamental ? Bărbat politic de stînga ? Bărbat politic de dreapta ? Şi, limuzină după limuzină, fuge ca bivolul în streche după bivolița aprinsă.

Duminică a trecut peste Radu, un copil de opt ani, care păştea o capră în sîrmele troscotului din marginea şoselei, un bivol de ăsta zănatec. Copilul a rămas mort în praf, cu cămaşa albă pînă la genunchi, cu brîul roşu şi cu fluierul în brîu. Pălăria şi bățul i-au sărit cît-colo. Şi maşina s-a dus !

Maica lui l-a găsit răsturnat cu spinarea în sus, i-a luat cu degetul noroiul de sînge de la nas şi de pe gură şi l-a culcat pe Radu cu fața-n soare, pe dîmbul şanțului şoselei. Femeile din cătun au stat în preajma lui toată ziua, şi jăluiau pe tăcute «mortul», pînă ce l-au dus pe năsălia de frunze acasă, bărbații.

A fost, cum se zice pe la dumneavoastră, un spectacol penibil pentru automobilele ce treceau în două drumuri pe dinaintea gingaşului cadavru culcat pe dealul pieziş, între lumînări de ceară, şi nu-mi

vine să cred că l-a uitat cineva. În seceta cîmpului şi-n zarea săracă, în care cocenii popuşoiului uscat, înfipţi ca un cimitir de steaguri strînse, pe mormintele unei oştiri, căzută pe sute de hectare, mormîntul încă nescobit în pămînt al băiatului căpăta un înţeles mai adînc.

Dumnezeu să-l ierte ! Ce-are de iertat Dumnezeu unui prunc, cu ceva mai înalt decît capra lui şi răzimat cu bărbia într-un băţ de cioban ? Un cîine, zdrenţuros ca şi porumbul şi pămîntiu ca şi seceta, se uita şi el la mînuţele puse pe piept ale prietenului din bătătură.

Soarele arde, vîntul arde, ţărîna arde, gîndul arde şi el. În Ţara de Sus a Zimbrului e deznădejde, Doamne, şi căutătura omului întunecată. De ce-l pedepseşti ? Ce ţi-a făcut ?

1937

DOMNU' BABEŞ

Îmi dai voie, Cocò, să-ţi prezint pe domn' Babeş ? Nu ţi-aş putea spune cum îl mai cheamă. Dar ce-ar adăuga şi împlini Dumitru, Gavrilă ori Ion înaintea numelui de Babeş ? Nimic. Domnu' Babeş e domnu' Babeş: atît. Pe unii oameni îi chemă cît o carte poştală. Nu e de trebuinţă.

Mai trebuie ceva la Cocò ? Domnu Babeş e celebru într-un crîmpei întreg de soare şi de nisip. N-o să-ţi spui dintr-o dată, cine-i domnu' Babeş, ci pe încetul şi cu firimitura, ca la lucru bun. Ca să-l cunoşti şi să-l pricepi, domnu' Babeş trebuie văzut în pielea goală sau aproape în pielea goală; cu niţeluş pantalonaş unde se cere şi cu o bucăţică de tricou: pieptul descoperit, spinarea grea, umerii groşi, braţele agere, genunchii sprinten înnodaţi; un snop de frînghie nouă.

Fiecare vietate cu felul şi cu substanţa din care trăieşte. Degeaba te-ai duce la Mangalia, tot pe mare, ca să vezi o altă celebritate, mai lungă şi mai iritată, de prin partea locului, la domiciliul ei. Acolo stă un fost mare prim-ministru ilustru pînă la Balcic din pricina ideilor şi soluţiilor lui de viaţă practică socială, însă care nu se arată decît relativ nud, fără niţel pantalonaş, dar cu niţică pălărie, niţică umbrelă, niţel ghiozdan şi niţică barbă. Aşa se potriveşte povestirea aci, cu niţică şi niţel. Într-altfel, la fostul prim-ministru cu pricina, totul e numai mare şi mult, foarte mare şi foarte mult, cît mai mare şi cît mai mult, porţiile lui fiind, în toate, înzecite şi însutite, ca ale în veci pomenitului Pantagruel. Acestuia îi umblau pofta, fălcile şi rînza toată ziua şi toată

noaptea, canonit să macine şi să nu se poată sătura, visîndu-se şi în somn că are o sută de stomace, cinci kilometri maţe şi din fiecare mădular mic cîte o duzină sau cîte un ciorchine, ca la struguri şi ca la banane, pentru ca atunci cînd adoarme o boabă sau o păstaie, celelalte să lucreze.

Dar cine-i domnu' Babeş, Cocò ? Scriitor, orator, deputat ? ministru ? Ia te uită-ncoa puţin. Ne aflăm în sala de gimnastică de la «Anef»: nu e nici o greşeală de tipar; aşa-i zice anul asta. Anul trecut îi zicea «Onef»: s-a schimbat o literă. Cuvintele se spală şi ele din cînd în cînd.

Ce-ai văzut la geamlîcurile sălii ? O să-mi răspunzi că: marea albastră, spînzurată pe sfoara cerului întinsă, ca o togă de catifea cu horbote albe forfotite. Da... Oleacă de poezie nu strică, dar nu e asta. Ai văzut aşternuturile palide vaste ale ţărmului lin povîrnit. Da, şi o să-mi spui că asta e plaja. E adevărat. Ai văzut clădirile, sălile, curţile, bazinurile, orînduiala curată şi preciziunea cinstită a complexului aceluia de mijloace, ţinute-n viaţa liber activă de o disciplină strictă şi calmă. O să-mi spui că asta se cheamă operă şi creaţie şi că pe toate le-a făcut cu mînile şi cu rîvna lui, împrumutîndu-şi o schinteie de la rege, generalul Bădulescu. Şi asta e-adevărat.

Dar ia uite cine intră acum în sala de gimnastică, între copii. Domnu' Babeş ! Uite-l cum vine, cum rîde, cum se bucură şi ce mulţumit e. Copiii l-au aşteptat, l-au primit, l-au strigat, i-au făcut loc, l-au luat între ei. Domnu' Babeş e camaradul lor cel mai mare, li se topeşte inima, nu mai pot de dragul lui, mor după el. Cine-i domnu' Babeş, ăsta e domnu' Babeş: are lipici la copii. Are el şi alte lipiciuri, nici vorbă, dar ăsta-i lipiciul care-i place mai mult, al copiilor. Cînd l-au zărit, au ţipat cu toţii: Bună dimineaţa domnu' Babeş ! În toate zilele şi toată ziua numai entuziasm în ţinutul Anefului, al domnului Babeş, al copiilor şi al mării.

Anul trecut vedea de copiii Eforiei domnu' Colibaşu, oltean de-al nostru, din Colibaşi. Anul ăsta stă şi se uită şi-i lasă gura apă. A venit rîndul lui domnu' Babeş. Copiii nu-şi mai aduc aminte de aritmetică, de gramatică, de geografie, de domnii profesori care le-au dat opt, şase şi trei, nici de Charlie Chaplin, nici de Micky Mouse: toate au trecut la o tensiune sporită şi la un diapazan înalt, în domnu' Babeş. Vorbesc de el la masă, la joacă, la culcare: îl visează. Pe lîngă că e cel mai învăţat, cel mai deştept, cel mai bun şi mai frumos din toţi oamenii de pe pămînt, dar mai are ceva: e mai voinic ca toţi şi-i bate pe toţi, dacă şi-ar pune mintea cu ei. Zău, dacă nu-i adevărat.

Şi cînd îi vezi surîsul de feciorie nevinovată, al acestui om care răstoarnă lumea şi care adună copiii, ca un şef de orchestră, stăpînind blînd, cu degetul ridicat, fluturi, petale, suflete şi arome, răbdător, bun şi neostenit, leal şi îngeresc, te gîndeşti ce ar trebui să fie întodeauna învăţătorul şi profesorul tuturor copiilor noştri, de la alfabet pînă la licenţă şi dincolo de ele.

1937

ZGOMOTUL ŞI ORAŞUL

Subt presiunea ziarelor, care cred că trebuie servit publicul de preferinţă în chestiunile anodine, poliţia circulaţiei automobile a revenit la o măsură abandonată acum şase ani. Ordonanţa renunţării la claxon e din 1931 şi de fapt, imediat după publicarea ei, s-a renunţat la ordonanţă.

Incontestabil că în Bucureşti e mai mult zgomot decît activitate. Asta nu începe în stradă, porneşte de mai departe şi de mai sus – din psihologie. Un automobil care străbate de la un capăt la celălalt bulevardele cu claxonul deschis fără trebuinţă, atestă din partea conducătorului, de obicei amator şi amator impertinent, o pasiune muzicală de laudă şi reclamă, curentă în politică, în ştiinţele istorice şi în literatură. Dacă nu zbiară ca să zbiere, automobilistul se simte înăbuşindu-se. În treburile culturale poliţia n-are ce-i face, dar în circulaţia cu zeci de kilometri pe oră poate să-l prindă, să-i dea o amendă severă, şi chiar un toc de bătaie ar fi binevenit.

Melomanii claxonului sînt însă rari relativ la masa şoferilor. Dintr-o sută, nouăzeci de conducători fac zgomot ca să nu calce pietonul, care trece strada boiereşte şi de multe ori tot atît de obraznic ca şi şoferul provocator. S-a crezut că a interzice semnalizarea cu zgomotul în Bucureşti, unde toate căruţele şi trăsurile ţin stînga şi unde majoritatea publicului, ostilă automobilului cînd nu e într-un automobil, împiedică normala circulaţie, nu foloseşte nici liniştii, nici vieţii. Numărul morţilor ar fi sporit, atîta tot.

Poliția era mai documentată decît oricine asupra naturii speciale a frumosului dobitoc încălțat cu pingele plate sau cu tocuri înalte, din zadarnicul ei contact cu capetele de lemn, de ani de zile, de la răspîntia bulevardului cu Calea Victoriei. Trei-patru comisari, adeseori însoțiți de chestor, guvernează greu, cu sergenți, cu semnale electrice, cu lanțuri, stopuri, refugii și linii de tibișir, această răspîntie pe unde același pieton, întors de sute de ori din drumul greșit, îl mai greșește de cîteva sute de ori într-adins.

Exemplul Londrei nu părea edificator pentru noi, capitala Britaniei fiind populată de englezi și de niște englezi care n-au în vocabularul național expresia lui gură-cască. În România, circulația merge altfel și ordonanța trebuie făcută pentru români. E o secundă în care claxonul funcționează ca un reflex și nimic nu poate să împiedice sufletește pe un șofeur conștiincios și prob, să răcnească la un om gata pregătit să-i cadă subt radiator. Bineînțeles că pietonul scăpat de moarte printr-o lovitură electrică în timpan, înjură pe șofeur, după ce a trecut. Bucureșteanul înjură mașina cînd claxonează, că a claxonat, și o mai înjură și cînd, înfiorat de tăcuta lunecare a cauciucurilor trecute pe lîngă el, nu a claxonat. Propozițiile care incep cu idiotule ! sînt făcute pentru toate cazurile unui automobil în funcție. S-a socotit și am fost și noi de părere că nu poate fi interzisă semnalizarea auzului, fără pagubă pentru trecător – că trebuie numai reglementată și redusă de ordonanțele circulației, la expresia punctată. Un punct, două, trei puncte de claxon sînt utile: numai muzica lungă, de harpă eoliană trebuie radical interzisă. Idem, demarajul pe loc, în stație, care-i stupid.

În privința claxonului, toată lumea s-a înșelat, afară de chestorul D. Botez. Interzicerea semnalizărilor, introdusă de domnia sa acum cîteva zile, dă admirabile rezultate.

Zgomotul circulației automobile pentru riverani nu era totuși cel mai remarcabil din snopul de zgomote neîntrerupt al străzilor circulate. Cine locuiește (ca mine, în parenteză) pe una din numeroasele artere mari, cunoaște zgomotul cu mult mai voluminos, înnebunitor, al tramvaielor, a cărora groaznică hărmălaie se întrerupe două ore pe noapte. Vijelia masivă urlătoare a tramvaiului se repetă la minut. Cînd se întîlnesc paralel în dreptul camerei dumitale de dormit două tramvaie, fiecare cu remorca lui, e ca o prăbușire. Iată un zgomot ce nu poate fi suprimat fără suprimarea tramvaiului, dar ce fel de absurditate ar fi aceea care ar cere desființarea lui ? Orice se poate – un lucru e cu neputință, să tacă orașul ca Bărăganul.

Cetățeanul se adaptează ori se mută la țară.

Zgomotele orașului se pot evita prin construcția îngrijită a locuințelor. Primăria, care are un regulament pentru alinieri, canalizări și coșuri de fum, poate să-i adauge un paragraf pentru gălăgie, rezervînd camerilor de odihnă în plan punctul dintr-un imobil cel mai surd. Mai mult nu se poate cere și se cuvine înainte de toate să fim inteligenți și să pricepem. Idilica substanță a vieții, trăită între turturele, între sălcii plîngătoare și tulburată numai duminica după-amiază de fluier și cimpoi, nu poate fi căutată într-o cetate cu un milion de locuitori.

1937

CARNET BALNEAR

EFORIA

I

Localitatea Eforia, de care şi-au înseilat iluziile cîteva rînduri de vizionari ai milioanelor uşoare, cîştigate în minimum de timp cu minimum de necaz, e pustie. Cîţiva rari vizitatori de limbă ungurească şi foarte puţină lume din Bucureşti colaborează la impresia de sfîrşit de sezon şi de septembrie, a cochetei staţiuni părăsite. S-au clădit sute de case, toate goale. Apartamentul de patruzeci de mii de lei, scăzut la cinci mii, n-are amatori şi camerele, încă anul trecut cotate la nouă mii de lei, se oferă inutil, pentru plata impozitelor, cu două mii. Pe tăcute, proprietarii le-ar închiria şi cu cinci sute de lei – şi n-au cui.

Socoteli anumite de inflaţie sufletească au făcut că s-a clădit mult şi silit, înainte ca edilităţile indispensabile să fie făcute. Frumosul hotel «Bellona» se ridică pe balcoane şi terase în zare lîngă un heleşteu de imondice, în care se varsă canalizărie Sanatorului – şi jumătate din localitate pute a el... Pretext de reverie pentru vizitatorul terestru inexperimentat. Se va întoarce acasă cu noţiunea că marea şi excrementul au ceva definitiv comun. Nu ştiu cîte multe milioane a costat opera arhitectului Cantacuzino: ancorată la ţărm ca un mare vapor cu cinci etaje, ea domină coasta, oceanul şi cerul. Ce folos ! cînd treci prin faţa lui, unde lucrează bucătăriile, spectacolul dezordinei şi al ruinei începute, apare pe ferestrele de la subsoluri. Şi iarăşi un miros ! – de rîntaş prăjit în grăsime proastă: origina de restaurant a rezultatului din heleşteu. Muştele trec alternativ şi după preferinţă de pe

farfurii, dincolo şi îndărăt. O vană orhestră cu tobă acoperă din viori, armonici şi vocalize, cu un văl muzical, mesele fără clienţi şi toată această melancolică porcărie.

Localitatea are vile albe, cuburi interesante, faţade cu vitrină, luminate seara cu aprinderi filtrate prin mătăsuri portocalii. Are mai multe hanuri scumpe. Are o ultimă clădire monumentală, realizată într-un an, minunat echilibrată, în suprafeţe vii, şi desinată cu o perfecţiune de mare gust: Casa de odihnă a Societăţii Corpului Didactic. Are un lung trotuar de faleză, plaja cea mai întinsă şi mai largă de pe această parte de litoral. Ce folos !

Preocupată de alte idealuri – primăria n-a introdus apă în staţiune. Am plătit litrul de apă cel mai ieftin trei lei şi cu bacşişul cinci – şi l-am plătit şi şapte lei. Indiferenţa municipală e categorică şi precisă, căci transportată pe o conductă sau măcar cu sacalele, o apă excelentă se găseşte la o palmă de loc de Eforie, la Agigea. Piaţa, necontrolată de aristocraţii primăriei, e nepermis de scumpă. Gheaţa e absentă la preţ abordabil. Singură pîinea e foarte bună, dar nu pe răspunderea comunală ci din vina unui brutar onest, pripăşit în localitate şi care pune în copaia de frămîntat făină curată de grîu. Punctele circulate sînt murdare.

Graţie aceloraşi socoteli anumite a fost mutat traseul de cale ferată al generalului Ionescu, făcătorul liniei Constanţa-Carmen Sylva, linie care de la plecarea domniei sale din Direcţie, n-a înaintat spre sud cu un centimetru. Acum, pentru că a revenit la post, generalul ar trebui, poate, să vadă de ce linia care străbătea staţia pe mijloc în întregime, dîndu-i o animaţie sprintenă şi un pitoresc particular, o apucă acum anapoda pe un ocol enorm, în cîmp dezolat şi în pămînt sterp, şi iese într-o gară foarte depărtată de localitate, cu toate că încadrată confortabil la marea ei distanţă ? Ce necesităţi au implicat toate aceste

subite schimbări radicale, de fapt împlinit, în vreme ce haznalele se deşartă în mijlocul unui orăşel fără apă ? Primăria face ca domnişoara de la ghişeu, care nu se spală dar se platinează şi se împrumută ca să plece la Paris.

Am căutat să aflăm cui aparţin creierul, iniţiativele şi energiile luxoase comunale din localitate. Unui domnişor simpatic, todeauna absent însă foarte prezent în Bucureşti, proprietar al unui căţel cărămiziu de o sută de mii lei – şi locotenentului domniei sale, viceprimarul, un fost zidar, care începe să înveţe româneşte...

Ar fi timpul să se mai schimbe ceva: oamenii comunali, halucinaţi de fantezii de municipiu. Eforia, care-i abia o suprafaţă dezlînată, de petice fără aderenţă, are încă mult de aşteptat, în ritmul activităţii actuale de zigzaguri, pînă să se poată dezmierda decent cu titlul, vizibil tipărit pe imprimatele oficiale, de oraş. Lucrînd prin acces şi aventură, ultima săritură, a gării, a complicat parcă într-adins cu cîţiva kilometri pătraţi problema echilibrului organizat, dincolo de puterile confuze ale unor edili politiciani. Este trebuinţă de gospodarii destoinici care au întemeiat acolo, în gol, în vînt şi nisip, o aşezare pînă deunăzi prosperă, ameninţată de bancrută.

P.S. Un exemplar, să-mi dea voie, forţează de cîteva săptămîni, cu admirabila lui stăruinţă, să intre în colivia lui Cocò. A primit sugestii, inspiraţii, telefoane: s-a eschivat. Exemplarul n-a priceput. Cocò e un papagal politicos şi de stil indirect şi nu-i place să fie înghesuit cu dragostea. În atare împrejurare preferă pe alde Cocòş. Proştii nu pot să disocieze şi devin enervanţi de reciprocitate.

La metoda cramponării s-a adăugat metoda notiţei anonime de ziar, cu tălmăcire progresivă, orizontală, oblică, tangentă şi în sfîrşit impertinentă. Cocò rămîne impermeabil.

Tinere domnule Babeş, lămureşte pe un dulce imbecil că eşti un simplu profesor, abia niţel mai mare decît copiii pe care îi instrueşti la bravura pieptului, la lealitatea ochiului franc şi a pumnului cinstit şi sănătos. Spune-i că trăieşti din ce-ţi aduc dumitale copiii şi că laudele mele din numărul meu precedent nu mi le-ai plătit cu derizoria taxă de gimnastică şi înot, de zece lei, la care am participat şi eu, ci cu sufletul, cu entuziasmul şi tinereţea rîvnei dumitale.

1937

UN RĂSPUNS

Aş fi voit să mai stăm de vorbă cu cititorul şi despre alte obiecte decît domnul Nicolae Iorga, dar deficitar în atitudinile surprinse în derută şi arătate fugind, maestrul şi-a dat seama că pierde terenul şi s-a ambiţionat să reapară subt proprie iscălitură. Pseudonimul «Cocoş» nu-i mai era de ajuns marelui curcan, care s-a văzut obligat să cheltuiască şi cîntec personal. Răspunderea, trezită silit la optsprezece luni de ocări în pîlc şi alai, implica din partea unui maşinist obişnuit să manevreze pe alţii şi preferînd riscului personal, la lumina tiparului, sfoara intrigii ascunse şi calomnia şoptită, ieşirea din anonimatul colectiv. De altfel, i s-a repetat sugestia din anturaj că e momentul să-şi scoată momîia din academii şi ligi şi prestigiile din naftalină şi să dea, o dată, şi singur din pană. Omul din dulap a iscălit un hrisov menit să-i salveze tiara şi să-l puie din nou în stăpînirea pierdută a literaturii şi didacticei româneşti.

Domnul Iorga s-a executat: fără tragere de inimă, dar s-a executat. Paralel cu datoria de a face faţă împrejurării de vitrină şi publicitate, se simţea dator să-şi salveze bravura şi către personalul de serviciu. Tot trimiţîndu-şi rîndaşii din curte ca să discute ei soroacele şi plăţile întîrziate, autoritatea stăpînului se discreditează şi obrazul începe să-i fie discutat la bucătărie şi grajd. A venit dintre păinjinişuri şi perdele şi s-a prezentat. Cu ce fel de hîrtie a plătit o rată ? Ducîndu-şi mîna stîngă la buzunarul hainei din căptuşală şi scărpinîndu-se simbolic subsuoară. Boierul e om cu ifose mari dar decavat. Bancnotele

cotate nefiind mai mici de cinci sute şi o mie de lei nici pe piaţa intelectuală, el n-are decît falsificate şi amînă pînă ce va agonisi aceste... documente. Domnul Iorga nu-şi plăteşte datoriile literare cu moneda corespunzătoare, a spiritului şi a talentului. Îi trebuiesc fişa antropometrică şi datele biografice, un *curriculum vitae*, semnat ca proza domniei sale detectivă de către un agent, ca să se poată rosti asupra rostului unui poet în literatura unui timp. Prilej pentru subtilul domniei sale vals de a fugi încă o dată de partener.

La studiile noastre de expresie şi de natură moartă, domnul Iorga adoptă procedeul «Biletelor de Papagal», de la care a putut să înveţe, în şase săptămîni de cînd reapar, că portretul e rezumativ, concret şi mai concludent decît articolut descriptiv – şi a publicat *Un Fra Angelico român: T. Arghezi*. Dar un titlu de erudiţie nu ţine loc de calitate: eticheta, bună în trebile de societate, nu acoperă golul unui text. Domnul Iorga nu ştie să facă uz de gen şi în loc de un clişeu sintetic, obţine un pamflet descriptiv. Vrînd să construiască o sferă iese o lipie.

Am afirmat că «polemistul» Iorga nu e un polemist decît în absenţă. Îndată ce are în faţă pe adversar, arcul i se înmoaie, săgeata se sfarmă ca o macaroană, iarba nu mai ia foc şi fierul domniei sale de cauterizat oamenii cu o crestătură infamantă pe frunte, trebuie roşit cu chibritul.

Domnia sa nu este ceea ce numeşte, cînd îşi enumără succesele în element haotic, un luptător. Lupta subînţelege corectitudine şi acest amănunt de croială sufletească nedegenerat e viu şi la făpturile derizorii ale biologiei, prevăzute cu ac şi oţet. Domnul Iorga insultă şi se împacă. Geniul domniei sale rezidă în mahala. Ori cheamă la judecată pe un gazetar, care s-a îndoit de lumina domniei sale

orbitoare, nițel mucegăită, și cere să i se facă scuze și să fie recunoscut în instanță.

Biletele noastre duc altfel de polemică, fără insultă brută și împăcare brută. Deprinderile maestrului sînt descumpănite și ele pot să afirme despre redactorul lor că e «cel mai agresiv dintre pamfletarii care nu cruță nimic, om sau idee». Într-adevăr, domnul Iorga s-o fi așteptat după ce a opărit trandafirii cu o mie de căldări de lături, să punem stihar de atlaz alb și să sosim cu cădelnițî aprinse și cu mătăuzul scufundat în apă de lavandă.

Polemica e proză frumoasă și pamfletul ei operă de artă. Lucrul care poate să identifice măestria și să-i controleze substanța și ținuta – modelul alături cu interpretarea – e polemica penei de scris. În războiul cu puşca, materia se isprăveşte şi fără gloanțe în cartușieră, cu lancea pierdută și cu baioneta ruptă, soldatul pune mîna pe ce găseşte şi dă. În polemica vorbelor ea trebuie să fie infinită și n-ai de apărat numai opera sau persoana, ci și apocalipsa lor. Nu dai ca să scapi: cinstea noțiunii se păstrează la inventar. Datoria cere originalitate, nivel, vigoare, acuratețe și exemplară onestitate, satisfăcînd ceva mai mult decît necazul sau mizeria morală a unui autor. Polemica de rînd rămîne cînd i-a trecut ziua sau i s-a terminat săptămîna, o vociferare fără caz și o insultă fără conținut: o ploaie de semne de exclamație.

Am citit cu luare aminte portretul încercat de domnul N. Iorga. În «Neamul Românesc» care îl reproduce cu un aldin declamatoriu, articolul are patruzeci și opt de rînduri și vreo șase sute de cuvinte. Dacă aș avea loc mai mult l-aș reproduce și eu, ca să-și facă cititorul meu comparativ o idee exactă de lipsa elementarelor însușiri literare trebuincioase la condiționarea unui text polemic, indiferent de ce tratează și de neplăcerile pe care

le-ar provoca. Domnul Iorga s-a ostenit, să opuie «Biletelor de Papagal» un bilet de păun. Îl invitasem să apară în arena deschisă, ca să facem şi dovada relei credinţe. Angajat într-o împrejurare precisă, domnul Iorga dovedeşte mai mult: necinste şi neputinţă. Nici o idee, nici o imagine, nici acele două, trei cuvinte împărechiate, care colaborează la satisfacţia estetică, aşteptată înainte de orice alt considerent, de justeţe, de articulare exactă şi de profunzime, de la un scriitor curent, necum de la unul cu faima glorioasă şi cu poziţie în buget. «Biletele de Papagal», lipsite de orice fel de orgoliu, au şi uşurinţa de-a uita cu totul de sine, libere să preţuiască o pagină bine scrisă, de la oricine ar veni şi împotriva lor. Dar asupra domnului Iorga şi a şcolii domniei sale au o superioritate de ton.

În aşa-zisul domniei sale portret domnul Iorga adună peticele din care şi-a compus timp de un an şi jumătate campania de însănătoşire şi moralizare literară (!) le lipeşte la rînd şi semnează: N. Iorga.

Capetele pe care îşi reazimă sentinţele majore, dau schema metodelor sale de viaţă şi de ştiinţă. Adevărul e alternat cu minciuna conştientă şi cu falsul voit, puse alături şi în balansare, ca să cîştige din realităţile diminuate o culoare de autenticitate. Istoricul n-are conştiinţă. Pedagogul e în toată întinderea moralului un imoral disolut. Rectorul nu se deosebeşte de martorul care jură cu mîna pe cruce că recunoaşte în concurentul lui un asasin.

Fostul prim-ministru are complexiunea tîlhărească. Din capul putred şi din ciuperca inimii pînă-n tălpi, în pasul cărora, pe marmura paraclisului, auzul recunoaşte călcătura parcă, înnăbuşită, a spărgătorului de altare, fătarnicul mentor e un cinic al cheilor sufleteşti şi al chivotelor forţate. Numai o epocă fără control şi fără vreme, alergată de iniţiative rapide şi împînzită de munci începute şi care trebuiesc duse

pe neodihnite la capăt, poate să-l lase să se strecoare prin arătura ei.

Nu pot să consacru unei judecăți punct cu punct a materialului din textul semnat N. Iorga, comentariile dintr-o dată, pe care le comportă. Voi face-o treptat, în fiecare număr viitor al acestei cărticele săptămînale. Deja i-am luat cititorului prea multe pagini, publicînd pentru documentarea lui, reproducerea unui articol, aflat la sfîrșitul numărului prezent și care arată locul unde legătura unui sentiment gingaș al meu, murdărit de domnul Iorga, s-a rupt. El documentează aserțiunea și fanfaronada domnului Iorga: «Mi-a *trimes* cu dedicații îngenuncheate primele sale opere». Nimic nu se poate schimba în diametralul lui opus fără cauze certe și numai din necesitatea de a schimba un costum. Cititorul mă va ierta – l-am mai rugat o dată – că pentru întîia oară într-o lungă activitate literară sînt silit să vorbesc de mine.

Cu toate că nu e nevoie de prea multe iertăciuni din partea cititorului. Nu-mi fac apărarea mea. Individual, mă apăr, fără să fiu nici beat de mine nici dement, și mă îndreptățesc, cîteva cărți, în slova cărora și-au tocit dinții mai multe rînduri de rozătoare. În cîte o literă cu pietricică ș-au spart și măsele. Apăr însă dreptul la dreptate, la omenie și pură cuviință al cîtorva noțiuni abstracte însă vii și sacre, peste generații și veacuri, atacate într-alte vremi de potentați analfabeți și de viziri și acum, în țara noastră, de către cărturari... Măreți creatori de cultură, ei n-au comun cu o cultură mai mult de pulberea stîrnită cu pămîntul, neașezată pentru rădăcini și brazdă, și dărăcită în pieptenele vîntului... Această apărare ne privește pe toți, și scriitori și cititori.

Domnul Iorga are însă și un curaj: să-mi cenzureze, pentru demagogia necesității grele de a scăpa dintr-un impas, sentimentele naționale, din exploatarea cărora dominia sa a parvenit. Ești

național prin ceea ce are mai veșnic și mai propriu naționalitatea: prin limba pe care o scrii și pe care nu o scrii ca un plagiat. Criticul Ibrăileanu, îmi pare rău să amintesc, a pus un semn cîndva de încrucișare de drum, afirmînd că «pînă la Arghezi s-a scris într-un fel; iar de la Arghezi încoace se scrie într-altfel» și nu era vorba nici de talent nici de fantezie, nici de acea «simplă îndemînare verbală și un meșteșug în jocul vag al imaginilor», de realitatea cărora nu poate face abstracție nici domnul Iorga, cînd mîzgălește un portret, dar de temeiurile naționale ale cuvîntului românesc.

De altfel opinia, oricare ar fi, a domnului Iorga, mi-e perfect indiferentă în ceea ce privește caracterul național al activității mele. Am testimonii mai mari și mai grave, emanate de la autorități morale mai presus mult de ceea ce dau vremii aventura oportunistă și mimica în două acte. N-aș fi dorit să citez și mă mulțumeam cu conștiința corespondenței, dincolo de contingențe, credințe, sincerități, mașinații și ipocrizii, a scrisului meu cu misticile însuflețiri. Legionarul Vasile Marin, mort în fața Madridului, știa versurile mele pe dinafară: nu l-am cunoscut. Legionarul Ion Moța, tovarășul lui de viață și de moarte, a prețuit cartea mea, *Cimitirul Buna-Vestire* – care este o satiră, nu o pornografie, canalie ! – ca o revelație. Nici pe el nu l-am cunoscut.

Asemenea mărturii pe zăloaga dintre foile cărților mele îmi sînt de ajuns. Înțelege oricine ce preț mai pot avea față de ele certificatele de sentiment național ale unui *jouisseur*.

1937

BUN SOSIT !

Într-al şaptelea an de Domnie, suveranul, întors acum voios acasă, în casa lui, care-i şi ţara noastră, dragă Cititorule al lui Cocò, s-a hotărît să-şi facă drum prin gospodăriile străine. Cu geamantanul sumar, ca un student, în vreme ce studenţii din străjeria lui plecau prin toată ţara, la munca braţelor însufleţite, El s-a dus în haina omului de toate zilele, amestecate cu gloatele de călători, ca un necunoscut, la o muncă mai grea, pentru că mai gingaşe, de măsurare a gîndurilor majestăţii sale cu cele ale arhitecţilor vieţii politice din toată lumea.

Era trebuinţă, se gîndeşte Cocò, ca majestatea sa regele să se arate şi pentru alt rezultat văzului Europei, dezobişnuit de chipul românesc în priveliştea oficială a statului nostru.

Pînă într-al şaptelea an, Domnia i-a fost înfăţişată de către nişte demnitari, a cărora caricatură, «văzută» de creionul ilustratorilor pe genunchi şi pupitru, ai presei din Occident, sintetiza în ziare bărbăţia românească într-o imagine efeminată şi tendinţele ei continentale în linia mongolă imberbă a Cereştei Împărăţii. Un chinez de aparenţe plăpînde, alternase sforţarea teatrului verbal cu pauza lungă de siestă, permanent bolnav de un chin benevol care-i făcea sferturile de oră de sănătate mai scumpe şi mai căutate. Chiulotele îmbăiate la Ostanda, şi le călca la Geneva, uscate pe Riviera.

El apărea melancolizat de reminiscenţele unei aristocraţii, care nu se învrednicise de nici un blazon genealogic, în toate capitalele hărţii politice, pe toate litoralele, pe toţi gheţarii şi în toate costumele cu

mîneca şi cracul variate pitoresc după sezon, fotografiat ca o vedetă pentru crîmpeiele informative de ecran. Şi în cele din urmă, a interpretat cu o genială măestrie unitară, pe care nu ar fi egalat-o dintre actorii români nici Ion Iancovescu, după actul gloriei în mii de tablouri şi de instantanee, ultimul act, al decadenţei.

Acest model manciuc, a fost o fatalitate a iconografiei naţionale să fie întodeauna flancat de un negru fără buze şi cu dinţii afară din gură ca un vitriolizat din amor, indigen aproape zulus sau senegalez, croit pe jurnalul englezesc, ca semenii lui de culoare, care lepădîndu-şi izmenele natale între banani şi maimuţe, adoptă la Londra pantalonul cu dungă, brigiul şi jobenul mat, locotenentul a putut să documenteze şi el publicul străin, că la o jumătate de populaţie asiatică românească, răspunde o jumătate africană. Cînd delegaţia Italiei a părăsit o memorabilă şedinţă a Ligii Naţiunilor, politica şi războiul Romei păreau să aibă din partea României un adversar mandarin, secondat de un abisin.

Marele brahman are două sigure, însă concrete opere monumentale la gloriosul activ: introducerea în relaţiile dintre contribuabili şi fisc a declaraţiei, care înmulţeşte vama şi graniţa cu Codul Penal de douăzeci milioane de ori, între fiecare cetăţean şi stat. Soclul acestui monument a fosf un vraf de vagoane cu formulare tipărite, aruncate din pricina unei greşeli de corectură sau dintr-a unei subite inspiraţii suplimentare, într-o noapte, şi înlocuite cu alte vagoane de imprimate.

A doua operă e de humor: invenţia cepei şi a mămăligii pentru poporul românesc. Dar poate că trebuiesc înmulţite monumentele cu unul: magnificul confort personal distribuit ca şi în trecut pe latitudini. Ilustrul mongol a realizat din sudoarea acceselor de muncă şi de temperatură economii superbe.

Reprezentația în cifră rotundă, a costat, se spune de către prieteni, un miliard.

Uite, Ilie șchiopule, parlagiu de categoria treia, din Abator, care cîștigi două sute de lei pe săptămînă și pe care te aud emoționat de arcușul dumitale pînă la disperare, scîrțîind o romanță pe scripcă subt socul din curtea stearpă, de ce ți-a scos Toba, pentru o datorie de douăzeci de mii de lei, adunați cu țîrîita neplătită, cocioaba în vînzare. E prețul unei cutii de havane, dăruită gustului aromatizat al domnului Litvinov.

Majestatea sa Carol al Doilea, regele României, a călătorit în țările din Apus și lăsînd orașelor și metropolelor străbătute, amintirea unei prezențe chipeșe clare, a reabilitat, deslușit cu surîsul, cu limpezimea căutăturii și cu toată făptura lui, desinată ager și curat, pe Făt-Frumosul de pe Dunăre, Mureș, Nistru și Olt.

1937

CUM POLEMIZEAZĂ DOMNUL IORGA

Dacă aşa şi-a scris şi cărţile de istorie cum îşi scrie articolele de polemică, profesorul trebuie viu felicitat. E locul să i se mai creeze un institut în ţară şi încă unul în străinătate.

«Cînd un popor întreg comemora pe Ştefan cel Mare (scrie domnia sa) el îşi rîdea de marele ucigaş».

El este subsemnatul sau în vocabularul maestrului: el este eu – iar Ştefan cel Mare, mare ucigaş, ar fi fiind o calificare ireverenţioasă a subsemnatului.

Am scris o singură dată numele lui Ştefan şi atunci nu despre Domn, ci despre o carte a domnului Iorga: *Istoria lui Ştefan cel Mare* – ceea ce nu-i totuna. Ştiu că domnul N. Iorga se confundă cu naţia, aceasta fiind totuşi mai mică decît domnia sa, dar nu într-atîta încît să înţeleg Ştefan cînd zic Niculaie.

Sînt de atunci exact treizeci şi trei de ani... Memoria cinstită a domnului Iorga, se împărechează însă cu entuziasmul erorilor. Bunele domniei sale procedee de polemist corect ! Tipărindu-şi volumul, subsemnatul, care se numea pe atunci diaconul Iosif Theodoreseu şi scotea cu camaradul lui, domnul Demetrius, o revistă literară, «Linia dreaptă», incompatibilă cu funcţiunea din Mitropolia Bucureştilor, semna pentru întîia oară, într-ascuns, cu numele T. Arghezi, ca să nu poată fi recunoscut. În numărul 3 din 15 mai 1904 al revistei, am făcut o dare de seamă despre cartea domnului Iorga. Suprim pasajul inutil de forme şi detalii relativ la ortografia autorului şi copiez:

«N. Iorga: *Istoria lui Ştefan Cel Mare*. Cui se îndreaptă această carte ?: „poporului (român)" precum în slove galbene se citeşte pe copertă sau stratului mai cult din România ? Domnul Iorga a văzut după ce s-a litografiat foarte căutata şi întortocheata, dar lipsita de gust copertă, că felul în care şi-a scris acest al nu ştiu cîtulea spre infinit volum, deşi l-ar fi vrut pe înţelesul tuturor – cum de pildă fu *Coroana de oţel* a domnului Coşbuc – n-a ieşit aşa. De aceea, după ce ridici o pagină, citeşti un al doilea subtitlu care desfiinţează pe primul: „povestită neamului românesc".»

În ziare, în cărţi de matematică sau de medicină, varietatea de ortografie este oarecum legitimă; acolo, cel puţin fiecare alcătuitor de fraze are una particulară. Dar aci, la domnul Iorga, profesor universitar, om cu tendinţe de unitate, cu „metodă", cu „ordine", cu acces la tribuna întîietăţilor; rînd pe rînd poet, critic, istoric, reformator, conducător etc., etc., etc., (*De omni re scibili et quibusdam aliis*) reacţiunile retrograde, bizareriile, capriciile nu se îngăduiesc. Acestea pot fi tolerabile celor ce nu se azvîrlă spre căpestrele culturii şi ideilor ţării acesteia şi nu cravaşează gardurile, cucutele şi închipuirile întîlnite. Aceştia nu pilduiesc ci ascultă.

Istoria lui Ştefan cel Mare, de care ne ocupăm, e scrisă greoi şi încurcat, cum este tot ce poartă numele: N. Iorga, deasupra sau dedesubt. Ea probează natural erudiţiune, dar acesta e un lucru pe care l-au fixat examenele de profesorat ale autorului şi o nouă dovadă – aceasta publicului – că profesorul de istorie îşi merită catedra e zadarnică. Cred că în mîna *poporului* pentru care ar fi trebuit s-o scrie, n-are să se deschidă volumul de şaptezeci şi cinci de bani.

Cel care iscăleşte aceste rînduri, a purces cu toată dragostea să o citească. Ei bine ! după douăzeci de pagini i-a fost imposibil să urmeze. Cu sforţări

înzecite, la intervale răcoritoare, a biruit-o. Avea senzaţiunea că se luptă cu cineva; care voia să-l înăbuşe şi aceasta a făcut-o excluzînd spontaneitatea primului pas – numai ca să poată în conştiinţă iscăli notele acestea, care, de altfel, pot sluji de post-scriptum public al lui, cu mici modificări oricărei cărţi a domnului profesor universitar N. Iorga.

Domnia sa are o dibăcie permanentă de a întoarce pe dos priceperea citeţului; nu ştiu cum face fraza (un naiv şi timid logofăt de artă scria, nu de mult, despre domnul Iorga, că este un maestru al condeiului), nu ştiu cum o strînge de gît, că ea e opacă. *Stil* în româneşte n-a fost prea departe cineva cînd a zis că nu găseşte; proza domnului Iorga e perfect privată de el. Nu-mi răspundeţi că „le style c'est l'homme" căci tot domnia sa pierde.

Nomenclatură multă, foarte multă; şi numai naraţiune, şi îndopată cu vorbe azvîrlite din condei (nu ele ar constitui vederea critică, singurul lucru interesant pentru ne-istorici într-o astfel de lucrare - care lipseşte) expresii cu scopul *patriotic* de a aţîţa pe cititor pînă acolo unde sîngele străin îi pare dulce spargerea vaselor lui virtute, limitele cîmpului său limitele pămîntului, la care altul n-are drept la viaţă Ei, dar, şi acestora li s-au învechit vocabularele».

Am reprodus textual, cu toate naivităţile lui acest text scris acum, va să zică, treizeci şi trei de ani. Cititorul a constatat că Ştefan cel Mare nu e calificat de incompetinţa autorului notiţei nicăieri. E calificat numai autorul cărţii, cu o competinţă poate discutabilă însă excluziv autorul.

Numai din întîmplare am păstrat «Linia dreaptă» Aş fi putut să o pierd şi să n-am un răspuns cu document la învinuirea pe care mi-o aduce domnu Iorga în faţa tribunalului unui «popor întreg», ca ş cum aş fi fost un om politic şi nu un simplu scriito şi gazetar, un preşedinte de consiliu, un conducăto cu răspunderi în stat. În setea domniei sale de a

proprietarul tuturor dreptăților posibile, domnul Iorga pierde simțul raporturilor și al măsurii. Dacă am fi în Rusia și dacă domnul Iorga ar fi unul din secretarii domului Stalin, după Djerdjinski, necazul domniei sale de a i se contesta, de pildă, geniul teatral sau sinceritatea literară, s-ar manifestă în criteriu comunist, acuzîndu-ne că ne-am îndoit de rezultatele planului cincinal sau de durabilitatea cauciucului Prowodnik – și ne-ar fi împușcat, încă de la apariția volumului de versuri *Cuvinte potrivite.* Statul comunist are cel puțin acest bun, că înlătură discuția, răspunsul și replica și odată cu ele nevoia de a servi argumentul – și satisfăcînd numai forma unui juriu regional te poți debarasa și de un țar necum de un pornograf...

1937

ALEX. VAIDA VOEVOD

Domnul Vaida e doctor după chiar nomenclatura răgăţeană, care nu admite titlul decît pentru medici. Între numeroşii doctori în cîte toate, domnul Vaida e un medic, propriu-zis. La Karlsbad sau la Viena, urechea şi mînile sale au ascultat inima şi au pipăit ceea ce se cheamă foalele în jargon ardelean. Probabil că pe la Karlsbad a cunoscut pe Georges Clemenceau, medic şi el, însă dezgustat în folosul politicii şi al literaturii – şi s-a dezgustat şi domnia sa de medicină. Încă un medic care n-a practicat medicina e şi domnul C. Argetoianu şi pe vremea tinereţii domnului Vaida fusese tot medic şi Nordau, trecut la socialism, filozofie şi critică literară...

Medicina e pentru naturile complicate un punct de plecare. Satisfacţiile pe care le poate da, nu sînt prea multe în afară de laborator, de unde iarăşi nu poate ieşi după o alergătură de treizeci de ani de jur împrejurul celulei, ca în cazul doctorului Carrel, decît o carte literară: *L'homme, cet inconnu*. Medicul care-şi alege cu devoţiune medicina profesională e adeseori un nevoiaş al intelectului ca toţi meşteşugarii mărginiţi de o meserie luată scop, mulţumit să recolteze bancnote lîngă irigator şi seringă şi să prescrie invariabil cele treizeci de reţete şi treizeci de «specialităţi» ale unei osteneli cu anecdote şi calambur între bolnavi şi sticle. Revolta împotriva abrutizării, pe care o pregăteşte adepţilor lui ironicul Esculap, nu vine, desigur, dintr-un sentiment de băcan în halat cu tichie şi cei care s-au putut emancipa de clientelă, mai întodeauna tiranică,

prost şi greşit servită, au putut să facă figură bună, dacă nu şi strălucită, într-alte compartimente active.

Domnul Vaida a fost un dîrz deputat în parlamentul maghiar, unde rafinamentul diplomatic culminează în şovinism şi a dat Europei centrale un biet Machiavel în personalitatea primului ministru Tisza, reţinut cu măsurile lui de gîndire şi judecată, de către pacea de la Buftea. Bărbatul politic, căruia domnul Vaida îi sugera eleganţă şi subtilitate faţă de românii transilvăneni, a prezentat semnăturii românilor din Regat şi germanilor din comisiune, amuzaţi de cugetarea lui politică bufă, o hartă cu graniţa scoborîtă dincoace, peste munţi, dedesubtul regiunilor petrolifere, pînă la Ploieşti...

Comparativ cu colegul şi prietenul domniei sale de o viaţă, domnul luliu Maniu, un doctrinar de temperatură rece, rigid şi monahal, domnul Vaida, jumătate sceptic şi jumătate epicureu, reprezintă la Bucureşti elasticitatea, sinuoasă fără perfidie. În grădina domniei sale florile sînt toate deschise şi e todeauna soare ziua şi toată noaptea lună plină, ca într-un basm cu pitici. Celălalt, misterios şi îngîndurat, pare să iasă în toate actele sale dintr-un confesional, prin perdelele căruia ar fi aflat, o dată pe zi, de cîte păcate şi vicii suferă lumea. Domnul Vaida surîde... Vine de la un restaurant confortabil, proaspăt bărbierit şi cu un gust de benedictină şi havană rămas în căpşuna limbii, după masă. A prezidat în redingotă un concurs de frumuseţe, care ar fi spălăcit firma oricărui alt om politic şi l-ar fi plasat în loja din teatrul de reviste Trancu-Iaşi. Amator de forme în maieu şi probabil şi de plastica debarasată de acest impediment tricotat, domnul Vaida şi-a arbitrat concurentele prin ochelarii născuţi parcă odată cu el, ca monoclul lui Petre Carp, decretînd frumuseţea gradat şi dreptul la calitatea de «Miss». Şi nu i s-a întîmplat nimic ! A zîmbit cîtăva lume, cum a zîmbit şi expertul şi s-a

isprăvit. Îndopîndu-şi pipa, expertul s-a dus la Interne, unde tocmai era, mi se pare, ministru.

O atitudine de boier caracterizează pe acest democrat de nuanţă. A guvernat cu ţărăniştii partidului din care a făcut parte, însă cu surplusuri şi rezerve, cenzurat de presă substanţial, observat în mişcări, denunţat pentru absenţele sale de la ortodoxia oficială. Însă nu se ştie cum i-au călcat degetele pe clapele autorităţii, din eroare sau din entuziasm – căci intenţie nu documentează natura doctorului că ar fi putut să fie: – guvernările au coincis cu împuşcături şi decese. O reminiscenţă involuntară poate, din medicina veche, care concepea vindecare fără ventuze şi lăsări de sînge.

Domnul Vaida e un naţionalist, şeful unui naţionalism personal, cu partid personal şi preferînd situaţia de întîiul într-o familie politică mică gradului de fruntaş într-o organizaţie numeroasă şi din dogmă o părticică: partidul milionarilor. Pe drumul sentimentelor şi ideilor naţionalismul vaidist are analogii cu socialismul de nuanţă Vandervelde şi Bebel, doi revoluţionari care cînd au strîns capital şi-au îndulcit bazele, dînd extremele îndărăt, pînă la mijlocie.

Un amănunt tulbură simetriile observatorului. Noul partid al Frontului domnului Vaida are pe domnul I. Gr. Perieţeanu, advocat, poet şi tip Louis Quinze, cu piciorul minuscul pekinez. Şi îl are şi pe domnul D. R. Ioaniţescu. În constelaţia unui eventual guvern de lumini, ar mirosi a lampă de bucătărie.

1937

ALEXANDRU SAHIA

Tinereţea intelectuală începe să dureze puţin. Cîţiva scriitori de vîrste apropiate au dispărut la scurte intervale, de la Gib Mihăescu la Anton Holban şi la Sahia, după numele părintesc Stănescu. Cel din urmă nu împlinea treizeci de ani şi ce a zămas din el e un mormînt în sudul judeţului, la Mînăstirea, acoperit acum cîteva zile.

Ca şi alţii din generaţia lui, Alexandru Sahia a colaborat sau poate şi-a făcut şi debutul literar la «Bilete de Papagal», seria cotidiană. Copil sfios, cu o pînză de tristeţe aşternută prea de vreme pe ochi, îl întîlnesc în suvenire aducînd un manuscris de liceean la prima noastră redacţie dintr-o tipografie. Vom căuta în colecţie să dăm de contribuţia lui, destul de rară, ca să-i prezentăm cititorului o imagine a scrisului acestui băiat isprăvit, care a fost în mijlocul colegilor de anii lui, un bun, corect şi inimos camarad.

Între douăzeci şi trezeci şi cinci de ani, s-a manifestat şi la el, ca la majoritatea tinerilor cu o intuiţie, acea stare sufletească de nedesluşire şi haos frămîntat pe care o cunoaştem subt numele de criză, cînd au loc conversiunile, devotamentele, eroismele şi cele mai multe sinucideri... E timpul sinceritãţilor primejdioase şi al jertfelor dezinteresate, pubertatea fecioriei chemată de acţiune. Un Ioan evanghelistul şi un Werther sînt constant prezenţi în emoţia fragilă a fiecărui tînăr cărturar, aşteptînd vocaţia, dragostea sau pieirea.

Odinioară, în catedrala Notre Dame din Paris am asistat la tunderea în monahism a cinci doctori în

medicină, a doua zi după diploma definitivă. Nici unul din ei nu era mai bătrîn de douăzeci şi trei de ani şi fiecare se înfăţişa în frumuseţea tinereţii lui prea curate ca un sfînt din epoca marelui creştinism. Tinerii medici călugări se consacrau leprozeriilor din colonii, adică unei morţi hidoase care pe unii îi chinuieşte o viaţă şi pe alţii îi ucide în cîteva luni. Tărîmul conştiinţei e cel mai delicat şi cine se aventurează să calce prin tăcerile lui, trebuie să se spele în aghiazmă astrală de orice ţărînă şi de orice gunoi.

Alexandru Sahia a vizitat Rusia bolşevică, o ţară de o sută cincizeci de milioane de oameni stăpînită de două milioane de comunişti, o ţară în care o clasă intelectuală a dispărut întreagă prin asasinat politic şi unde zi de zi orice năzuinţă de libertate şi orice tendinţă de individualizare sînt doborîte cu glonţul. Un ţar proletar cu fruntea de două degete e dictatorul posomorît al noului imperiu. Lui Sahia, gingaş ca o mimoză, acest regim i-a lăsat o amintire fermecată... Criza lui morală, probabil, întîrzia, solicitată de moarte. L-am văzut cu cîteva luni înainte de a-şi fi pus mînile pe piept şi fără să cunosc răul care trebuia să-l curme, l-am aflat şovăitor, umbrit în certitudini, descentrat şi confuz.

Bietul băiat de treabă, cinstit şi candid, s-a întors rănit de moarte în satul de unde pornise sănătos.

1937

EFORIA
II

În cetăţuia albă cu terasele scunde şi apropiate de nisip, ca un block-haus edificat pe fruntariile depărtate ale imperiilor coloniale, mărginite cu Sahara, majestatea sa regele a luat reşedinţă la Mare. Eforia îi pregătise odinioară o vilă între vilele de pe faleză, cuprinzînd cu un remarcabil spirit de indiscreţie şi cu o insinuantă absenţă a sentimentului distanţei, reşedinţa regală în mijlocul proprietăţilor private cu vitrină pe trotuar. Această casă n-a putut sluji decît unui iahting-club, care e acolo mai la locul lui iar cortul de popas al suveranului a fost construit dincolo de toată lumea bine situată şi de casele ei, în plina pustietate odihnitoare dintre pămîntul arid şi zarea mişcată de talaze. Maiestatea sa regele are astfel în cadrul ferestrelor leagănul stelelor, cerul şi marea, şi dedesubtul jilţului în care citeşte, ciudatul tărîm al Dobrogei, asemănător în totul cîmpiei Bethleemului şi Iudeii unde şi-a pus tălpile cereşti pe ţărînă nevăzutul de oameni Dumnezeu.

Ne-am mai oprit la frumoasa localitate a Eforiei într-un număr al nostru anterior, cînd încă edilitatea nu-şi pusese marea ţinută ca să primească pe suveran.

În articolul nostru *Eforia* fusese vorba de problema edilitară a interesantei aşezări balneare abia începută şi numaidecît amplificată în aşa proporţii, prin mutarea gării peste doi-trei kilometri de fostul ei traseu, încît să o complice fără soluţie normală cu putinţă.

Primim de la Eforie două întîmpinări.

Una emană din atmosfera domnului primar, cerîndu-ne pur şi simplu să renunţăm la impresiile noastre şi să le înlocuim cu ceea ce ar fi dorit domnia sa să fie aceste impresii. Pe lîngă situaţia edilitară creată de domnia sa sau de oamenii pe care şi i-a ales ori nu, comuna suferă de o situaţie morală particulară. Ca să nu fie implicat în ea individual fiecare servitor în parte, ceea ce ar subdiviza responsabilitatea şi ar pulveriza-o pînă la inexistenţa dorită de către fostul şef de cabinet al domnului ministru Costinescu, proprietar al unei ferme ce-şi treieră grîul la o palmă de loc de Eforie, la Agigea, răspunderea trebuie necesarmente concentrată în funcţia primarului, pentru ca golurile dăunătoare prestigiului unei localităţi în care se păstrează scutul regal să fie împlinite de însuşi primarul, om cu trecere la prefectură şi la guvern.

S-a afirmat în articolul precedent că ajutorul de primar şi personalul care face tot ce urmăreşte în Eforie şi ce vrea din persoana primarului, e un fost zidar, recent şi foarte incomplet familiarizat cu limba românească. Nu e turc sau tătar, cum ar fi fost poate mai normal prin partea locului, unde litoralul românesc oglindeşte Asia Mică, ci, fără bineînţeles intenţia de a-i contesta legitimitatea, maghiar. E relativ dezagreabil urechii să audă chiar în Ardeal limba estropiată ungureşte, dar în Dobrogea, la o autoritate, acelaşi lucru părea surprinzător. Primăria noului oraş Eforia a introdus această posibilitate la staţia cea mai mondenă de pe coastă. O populaţie de lucrători constructori de vile, exclusiv ungară, formează sedimentul permanent al vieţii active din localitate, viceprimarului trebuindu-i oameni cu care să se înţeleagă. Cînd se vorbeşte atît de categoric de primatul muncii româneşti, luat ca o ţintă politică de către chiar unii din proprietarii de marcă din Eforie, această stare de lucruri pare o anomalie.

A doua scrisoare primită din Eforie descrie moravurile noi din această zonă periferică a țării și necontrolată sau girată abstract de prezența în marginile ei a proprietăților unui număr de personalități, mulțumite să nu le dispară iarna, ușile, ferestrele și mobilierul. Trecînd peste accentul acid al scrisorii, reținem dintr-însa faptele de romanțare ale unei vieți, din punctul de vedere social, destul de dinamică. Viceprimarul, care locuia acum cîțiva ani la debarcare, o magazie, a devenit, în foarte scurtă vreme, neașteptatul proprietar al unei clădiri impozante, așezată pe trei fațade, într-o răspîntie, unde terenul, enorm de scump, nu poate fi la îndemîna unui salarizat. Are în clădirea lui un restaurant, o bucătărie și alte întreprinderi locative, care aparțin cu toate instalațiile lor imobilului și sînt închiriate cu zeciuială.

Dacă în revista de față ar putea să se dea loc faptului divers brut, ar fi de reținut din a doua întîmpinare mai mult.

Desigur că ar fi mai mulțumit Cocò, ca toate aceste povești aparent întemeiate, să fie anulate din partea primăriei sau a domnului primar, printr-o dezmințire ceva mai directă și mai puțin vagă decît precedenta – și documentată. De vreme ce iubește Eforia, Cocò îi va pune todeauna la dispoziție măcar o pagină din revista lui.

1937

SENSIBILITATE ŞI IMAGINI ?

Dîndu-şi seama că nu este de ajuns să oferi tunet şi fulger şi simplă tăgadă prost, domnul N. Iorga consimte s-ar zice să se ruşineze de o atitudine care nu e de literat şi încearcă lămuriri literare. Aşa, de pildă, se încredinţează auzului, pe dinaintea căruia îi trec de ani e zile dintr-o ureche într-alta, un rînd întreg de cuvinte şi formule goale, mereu alungate – şi lăsat în voia înregistrărilor mecanice, ia din ele două şi administrează în revista domniei sale, pe deoparte «de direcţie literară, artistică şi culturală» şi pe de alta –neoficial – directorul în directivele sale e destul de discret – de însănătoşire aşa-zisă, un articol: *Imagini şi sensibilitate.*

Titlu mult şi articol puţin. Chestiunea e tratată călare pe greblă. Un subtitlu făgăduia şi mai mult: «în adevărata poezie şi în cea de astăzi».

O eroare de început: nu există adevărată poezie nici poezie adevărată. Ar fi adevărată poezia care place autorului articolului: foarte inconcludent. Ce-i place domnului Iorga nu-i place domnului Eminescu: punct mort. Poezia este şi nu e.

Un birtaş din drum, cînd ne scoboram odată cîţiva foşti băieţi, covîrşiţi de luminile Alpilor, ne spunea că ar fi auzit cum că sus e foarte frumos... Declaraţia ni s-a părut prea supărător şi elementar directă şi am căutat să aflăm de ce credea birtaşul că e acolo foarte frumos. Era foarte frumos fiindcă auzise că e lume multă pe munte şi englezi... Desigur, un punct de vedere, ca şi la domnul Iorga, care în poezie tot un birtaş se cheamă, dar nu din pricina lui era muntele frumos şi în ce-l priveşte nu

era nici frumos nici urît, era numai munte. Frumusețea ne aparținea birtașului și nouă, pentru motive deosebite, noi mulțumindu-ne să nu căutăm cauze, ca birtașul, logic cu farfuriile lui.

Poezia poate să fie adevărată pentru multe cuvinte: pentru că începe cu p, pentru că sfîrșește cu a, pentru că are trei silabe, pentru că sună, pentru că tace, pentru că are ritm, rimă, strofe sau pentru absența acestor nimicuri. Poezia nu e adevărată: poezia e poezie, peste deprinderi și peste cuvinte. Poezia domnului Iorga e versificarea, calîpul materializat: poezia noastră este emoția cu care am scoborît din creștetul alpin alb. Asta e de ordinul, într-adevăr, al sensibilității, dar atît de apropiate vocabulele, ce departe-i măduva.

Să rezumăm.

Articolul trebuia să concretizeze imaginea și sensibilitatea în literatură. Domnul Iorga le politicianizează numaidecît. Citește cineva literatura poetică a momentului ? Nu o citește fiindcă nu există. Ba o citește fiindcă e scumpă. Cum să o citească dacă este editată de Fundațiile Regale ? Dar cum să nu o citească, dacă Fundațiile sînt conduse de domnul profesor Rosetti. Nu o citește. Ba o citește. O citește pentru că nu există și nu o citește pentru că există. Din acest fel de-a fi și nu a fi, se desprind, uite popa, nu e popa, două «principale elemente»: imaginile și sensibilitatea.

Asta ar fi deosebirea «poeziei tinere» de «poezia veche». Vedeți, cuvintele sînt cam trădătoare și noțiunile perfide: te aperi de ele și tocmai vin.

Poezia tînără e absurdă și monstruoasă fiindcă imaginile nu se succedă «logic» (vezi birtaș) și nu sînt «măcar sugestive». Cîtă mai vorbăria, tată ! Și iarăși perfida insinuare a noțiunii: «chemare tainică». Dacă e chemare tainică și este – de la poezie la scriitor și de la poezie realizată la cititor, logica vine aici ca umbrela la chipiu.

Totuşi succesiunea logică nu-i poezie... «Poezie nu poate fi o descripţie făcută cu exactitatea cui ridică un plan sau vine să-ţi vîndă mobila (sic) din casă pentru o datorie». (Epigramatic ! şi e vorba, bineînţeles, de mobilierul cititorului, nu de al directorului revistei.) Numai *Mortua est* are dreptul la excepţie, fiindcă se potriveşte argumentării mele ca nuca-n părete.

Fac o «teorie fără pretenţii» zice, simţindu-se şubred. Toate imaginile astea vin poetului pe negîndite, din subconştient – ale poeziei adevărate; pe cînd cu poezia de astăzi se schimbă lucrurile, imaginile fiind cerebrale şi pline «de ifos»; aşa-zişii poeţi înşeală lumea fără doctoratul în litere. Nu sînt cel puţin bolnavi, epileptici, nebuni. Dimpotrivă, sănătoşi tun, «trăind în sînul familiei ori făcînd birocraţie stearpă» – alternativ.

Pe mine nu mă păcăliţi. Eu sînt N. Iorga !

Atît balamuc e greu de găsit într-un articol. Dacă autorul l-ar fi trimis la «Bilete de Papagal», ar fi fost aruncat la coş, răspunzîndu-se la Poşta lui Cocò: «Idiot, foarte idiot, rog nu mai trimiteţi». E un noroc că revistele pot fi personale.

Prinse din vînt, cîteva lucruri auzite stropesc anorganicul manuscris al domnului Iorga. Cînd gîndeşti fără să gîndeşti şi cînd nu pricepi tema pe care vrei s-o tratezi pentru îndrumarea sau explicarea altora, a persevera e nu numai foarte delicat, dar şi caraghios. În această tristă proză poetică e remarcabil numai spiritul de politicianizare. Domnul Iorga ţine să spere că poeţii nu scriu pentru că le vine, ci ca să dăscălească pe cineva. Lampa le arde noaptea deasupra condeiului, ca să poată trage pe sfoară mai bine. Atîţi scriitori care cad tineri, ofiliţi în scrutarea nivelurilor şi ostenind să vîre o idee în stih, sînt nişte escroci şi cînd au murit. Penibilă poziţie intelectuală la un cărturar !

Şi cum e scris bietul articol al bietului domn Iorga ! Auziţi sinistrele banalităţi: «divinul vers», «cîntăreţ al idealelor», «fluturător al steagului de luptă al pasiunilor», «vizionar chinuit», «plutind în ireal». Cineva observa că invidios de felul cum sînt scrise «Biletele de Papagal», domnul Iorga vrea să ne arate ce poate şi face pe breazul.

Ascultaţi mădular de frază: «un fond de ideologie destrămată care nu vrea să se fixeze şi crede că prin acest refus a mărginit domeniul însuşi al creaţiunii sale». Şi fraze cu de cîteva ori care, de care, pe care, raportaţi la subiecte răzleţe. I-auziţi monstruozitate literară: «ifos prin care acela care»...

E de necrezut că acest neputincios nepriceput al condeiului are nasul să dea lecţii de artă şi meşteşug scriitorilor care se străduiesc cu toţii să capete o limbă românească îmbelşugată, netedă, ageră, croită limpede şi puternic stampată.

1937

O JAVRĂ

Mi-am adus aminte de ea ieri: o uitasem; javra e un barbăţel. Stînd cu un librar de vorbă, l-am văzut pe librar scoţînd pălăria, la trecerea unei umbre cu cap prin marginea ochelarului meu şi, convenţional, mi-am dus mîna şi eu la marginea pălăriei. Mi-am ridicat ochii. Erai dumneata, domnule javră, şi tocmai îmi lipsea o pagină la Bilete.

Secunda e uneori foarte încăpătoare pentru fragmentele de atitudini mişcate şi se deschide, una dintr-alta, în cîteva părţi, ca oglinzile Brot. Simţindu-se cu muşiţa pe suflet, javra, în primul reflex a şovăit, căutînd să dispară pe dungă. Ridicîndu-le într-un al doilea reflex, imprecis, cînd mi-au ajuns degetele la pălărie, am identificat toată javra. Se uita la mine pe furiş... În reflexul următor am văzut-o şi satisfăcută. Gata să şi-o puie la loc, pe calapad, şi-a întors pălăria din drum şi realizînd cu ea un salut magnific, a surîs jubiliar un mare surîs.

Omul ăsta cu pometele depărtate de coltucul bărbiei şi suite pînă în linia căutăturii, crestată ca la franzelă, surîde în zăbalele gurii cu o articulaţie maxilară de schelet. Zîmbetul lui spunea, ca toate surîsurile rînjite, susceptibile de o spiritualitate de fason şi de o gîndire proprie, înghiţită în portret şi cu care te-ai obişinuit din noul învăţămînt secundar şi universitar, din provincie, din cafenea şi din capitală: «Nu ţine seamă. Mi-am scos şi eu bretelele şi am vrut să mă pui niţel în călimara dumitale. Trebuia să-i fac plăcere cuiva de care mă folosesc. Aşa e viaţa, maestre, şi trăiesc şi eu, ca toţi egalii calibrului meu, în formulă».

Livida javră poartă numele de Ion Sîn-Giorgiu. A cerut să strălucească şi nu a strălucit. A voit să fie şi nu a fost. Mai doreşte şi nu se mai poate. A încercat de toate dar fiind o javră agasată, se pripeşte. Dacă soţia, căreia îi făgăduise într-un fel de avînt lătrat că va fi ministru, cu gîndul la Ion Bîzdîgan, îşi pierde toate iluziile bisanuale, nu mai dă pe toată pielea lui retractilă o para. Ai impresia că e o imitaţie în care pielea de pe el miroase a bidon şi sudoarea lui a dop. Ion Sîn-Giorgiu este unul din acei belferi sentimentali urîţi, la care pedanteria se exprimă artistic, recitînd în apartament poezii şi căutînd imagini cu lună.

A încertat şi n-a izbutit. A scris versuri şi toate au fost proaste. Iată un volum cu coperta de sidef: *Arcul lui Cupidon*. Ridic o foaie şi citesc: «Lui Tudor Arghezi, pildă şi stimulent literar pentru noi toţi şi în cazul de faţă şi judecător preţuit. Ion Sîn-Giorgiu». S-a arătat în critică şi n-a mers. Abordînd eseul, n-a făcut nimic. S-a dat – mă rog ! – politicii urgente şi din geam, în geam, unde i se părea că vede o şuncă atîrnată pe dinăuntru, şi-a răzimat scara portativă pe ziduri şi a trecut pe la toate. A putut să parcurgă partidele ca nişte staţii succesive în minimum de timp, scoborîndu-se la fiecare şi luînd bilet nou, de distanţă mică.

A voit să se afirme cum ar spune limbajul lui, în ciclul germanic şi să reprezinte, conferenţiindu-l, Nordul şi mitologia lui. S-a lăsat, copia lui lichidînd dinaintea originalului sigur de sine şi redutabil, Ion Marin Sadoveanu, care îi şi suflase de mult, pe Wagner, pe Goethe şi întregul cler intelectual saxono-scandinav. Glumele groase ale naturii sînt cîteodată dezesperante. De ziua naşterii prezintîndu-i-se cutia frontală voluminoasă, din care au ieşit mai multe cutii diminutive şi cea din urmă goală, la majorat el le-a despachetat cu febrilitate pe toate dar nu le-a mai putut pune la loc: ultima cutie crescuse.

Sînt feluri de carne, ca şoarecele, care nu se gătesc cu nimic.

Dezamăgit, s-a întors la domnul Iorga, căruia îi servea odinioară de lombric, ca recrutul liberat din armată cu o tresă pe mînecă, de bumbac, la vechea lui bătrînă bucătăreasă, părăsită pentru fustele mai sprintene, rămase nesimţitoare la bocanc.

Are mi se pare numai vreo patruzeci de ani şi e ars definitiv, din urgent devenind telegrafic, din telegrafic expres şi instantaneu. A fost o javră şi a mai rămas o coadă.

1937

DOMNULUI M.R.

E regretabil pentru Cocò cînd un cititor îi cere la o explicație explicații și comentarii la un comentar.

Îmi face plăcere că știți și dumneavoastră pe dinafară versurile mele, ca Vasile Marin, însă nu se putea cita numele dumneavoastră, care abia se face cunoscut printr-o scrisoare, numai pe temeiul acestui merit, desigur, măgulitor. Dumneavoastră, slavă Domnului, trăiți, chiar dacă aveți o idee sau o credință, pe cînd Marin și Moța, care n-au sucombat de indigestie sau scarlatină, au murit precis pentru aceste două lucruri, o idee și o credință.

Poate, o să vă obiectați, singur, nevenindu-mi să cred că-mi veți mai rectifica sentimentele cu o a doua scrisoare, că ei au murit pentru niște idei care nu sînt și ale dumneavoastră. Toleranța respectului trebuie să rămîie un simplu deziderat.

Ah, dragă domnule, convingerile oamenilor morți conștient pentru ele, nu se cenzurează și nu se discută. În toate limbile și pentru toate mințile, eroismul e pur și simplu eroism, o stare morală care covîrșește judecata. Supremul bun este incontestabil viața. Dacă e un bun și mai mare, lepădarea de viață dinaintea unui gînd, și dacă ai capacitatea să-l realizezi în plină tinerețe și sănătate și să treci peste tot ce-i în tine om și animal, orice critică și analiză ofensează.

Moța și Vasile Marin nici n-au fost măcar niște oameni de rînd, pentru ca filozofia de pe sofale să le găsească lamentabila scuză a sacrificiului de sine într-un fanatism primitiv și necontrolat. Intelectuali de cea mai fină rasă, ei au dat o dezmințire violentă

acestui viciu de cinică putrezire care caracterizează curent pe cărturarii adaptați societăților moleșite și puhave prin toate mădularele și fibrele fizice și sufletești, și moartea lor voluntară, căutată cu simplicitate, în marginile unei discipline aspre, a făcut într-un văzduh de pîclă orgoliile să se umilească. Aproape devine indiferent să se precizeze sensul politic al unui supraom.

Aducîndu-ni-se învinuirea că mi-ar lipsi sentimentul național, evident, elementar și organic, la tot ce naște și durează într-un tărîm și într-o ambianță – m-am documentat cu două autorități naționaliste, a cărora valoare întrece incomparabil, calitatea morală a pîrîșului meu. Și mă ținești de rău că-mi caut dreptatea lîngă doi dreptași ?

1937

PROPRIETARI DE CULTURĂ

Sînt de acord cu dumneata, cititorule, că acest cuvînt de «cultură», atît de încăpător, de rentabil şi de bine purtat, este la noi o producţie de război, un *Kriegsware,* şi cea mai bună marfă de import, necunoscută, ca şi trabucul, în noul ei ambalaj, introdus de germani. Unde s-au afirmat alţii prin idei noi, germanii au răzbit prin tehnicitate, ştiinţificeşte şi industrial, reglementînd personalitatea, făcînd-o practică şi aducînd-o la îndemîna oricui. Ei sînt şi autorii doctoratului în Bele-Arte şi Muzică. Nu e o vorbă goală spiritul latin, dar pe rînd el se manifestează spontan şi prin acele intuiţii care l-au făcut pe Louis Pasteur să vadă bacteriile cu imaginaţia înainte de a le identifica pe lentilă, la microscop, individualitatea intelectuală germană e un rezultat de disciplină al voinţei şi al tenacităţii.

Rămîne de gîndit şi de sofisticat, care din aceste două extreme, a inspiraţiei şi a voinţei, e mai autentică, subiectiv. Inspiraţia a creeat cîteva elite, dar tehnicitatea a făcut un popor, chiar două popoare, dacă trebuie să pomenim şi pe niponi, nişte şcolari germani, mai aplicaţi chiar decît profesorii lor. În Germania toată lumea s-a dezvoltat la un nivel şi pînă la război orice german citea, în abonament, după cum se ştie, cîte şapte publicaţii: ziarul local, un ziar berlinez, o revistă de medicină, una de arte plastice, una umoristică, una economică sau universală şi, în sfîrşit, revista meseriei abonatului, ţinută la zi cu toate realizările internaţionale de domeniul strictei profesii. Cînd bate un vînt, toţi germanii se orientează în sensul lui, fără o singură

excepție. După război, erau în Germania republicană șapte milioane de comuniști organizați. Astăzi sînt patruzeci de milioane de hitlerişti. Transformările sînt colective, unanime şi subite, fără acces, fără germinație lentă, prin voință.

Această voință pur germană a luat numele de Kultur, asta fiind toată cultura: voința şi munca pe care voința o comandă. Cultură sinonimă cu arta, cu poezia, cu literatura, cultură cu un înțeles de sine stătător, dezlipit de o îndeletnicire de specialitate e o eroare particulară a noastră, traducători prin aproximații ai unui substantiv cu un conținut neînțeles.

Germanii detestă pe francezi pentru că le tulbură echilibrul cristalizat al voinței, nu pentru Alsacia şi Lorena. Creatorii din nimic, după pilda lui Dumnezeu, sînt şi spirite critice: putînd să înființeze cu ușurință şi organic, ei nu pun prea marele preț al ființei efortului răbdător şi penibil pe opera lor; şi nici pe a celorlalți. Schimbările vin din necesitățile de fază ale curiozității şi analizei. Religia rezultatelor le lipsește. Inteligența lor atacă şi rezultatul şi viața şi în locul certitudinilor organizate funcționează îndoiala. Lîngă Franța neliniştită şi surîzătoare e clădită Germania sigură şi masivă, care eliminînd pe evrei, colportori de îndoieli, a vrut să scape de umbră şi de un reziduu de clarobscur, aflat şi în lumina clară. Jidovul e nomad şi se întoarce: el nu e todeauna omul, misitul, negustătorul – el e şi o idee sau un sentiment: lucrul cel ce umblă prin întuneric, gîndul tangent, insinuarea melancoliei în optimism, senzația de înserare şi amurg în soarele ferestrei, întrebarea, şovăiala, dubiul matematic... Sînt, mă rog, vreo două sute cincizeci de ani de cînd René Descartes a scris *Discours de la méthode*.

Noțiunea de cultură se intercalează şi are un sens în acest punct de limită: voința germană şi ironia

franceză, cu neputință de conciliat – individualitate, nu știință de carte, nici artă.

Cînd citești pe coperta unei publicații de provincie mică, tăbărîtă la București și care se vrea creatoare, «revistă de direcție literară, artistică și culturală», subtitlul nu răspunde la noțiune: literară nu e, fiind scrisă prost; artistică nu e, fiind urîtă și lipsită de gust – e numai culturală, adică: ce ? Și nume și adjectiv, cuvîntul e deopotrivă de sec. Cariera pe care o fac cuvintele zero, e înfiorătoare.

A plecat la cultură de aceasta, o grămadă de lume fără idei, fără talent și fără chemare nici de jos nici de sus – și ceea ce a dat ea e singurul lucru nou și neașteptat: culturalii, o clasă de paraziți ai cuvîntului scris și ai vorbei zise; foarte bine plătiți cu foarte multe fonduri culturale... Belferi mediocri, politicieni de prisos, pensionari sterili. În cazul lor, cultură ar însemna mai repede propagandă decît altceva, însă propagandă culturală, adică propagandă pentru nimic.

Cultura e ocupată pînă la ultimul strapontin și, pe scenă, se produc în acte fără sfîrșit o seamă de dascăli care au priceput cel puțin foloasele de materie și de prestigiu ale unui cuvînt exploatat fără înțeles. E o piesă de mimică și contorsiune, un dans fără picioare, un cînt insonor, o vastă maimuțărie. Similitudinea de arcuș freacă similitudinile de coarde ale unei similitudini de vioară. Ați văzut la cinematograf analizat în descompunere saltul, de pildă, al panterei: Fiara se ridică lin, dezlînată, descrie o curbă moale în aer și se lasă pe pămînt ca un fulg.

Așa se face să ne-am pomenit după vreo douăzeci de ani de imitație în vid a unei acțiuni propulsive, interpretînd cultura ca suma tuturor actelor de creație intelectuală și cu cîțiva proprietari ai acestui latifundiu fals. Ei poruncesc artiștilor, ca domnișorii de odinioară ieșiti din arendași cu țigănci , chiar ca

robilor ţigani. Inexistenţi în poezie, ei vor să comande poezia; gîngavi în proză, ei administrează, absolvă şi osîndesc prozatorii. S-au instalat proprietari ! Secondaţi de rîndăşia imbecililor, gradaţi în elan după stupiditate şi obrăznicie, ei se propun stăpînii limbii, ai gîndirii, ai geniului şi ai penei, dau sentinţe, dictează oprelişti, pun vămi, şi în numele unor belşuguri ce nu-s ale lor, pentru că nu-şi dovedesc fertilitatea cu pergamentul operei personale, în numele roadelor jefuite, întreţin o poliţie de urmărire şi un fals tribunal de corcituri morale şi caricaturi.

Dar scutul proprietăţii nu e paza de zi şi de noapte, de toată ziua şi viaţa cu ciomagul şi cu puştile a unei linii de mărginiri factice, după cheful boierului cu argaţi şi cîini, ci numai dreptul, pur şi simplu, realitate intelectuală.

1937

RADIO: CASA CU DIRECTORI

Dăm o rețetă infailibilă confraților care nu și-au putut încă aranja, cum se spune, o situație și cărora onoratele administrații de ziare le plătesc la doi ani o chenzină.

Nu e nevoie de un prea mare efort.

În strada Berthelot din București, dacă o apucă din strada Popa Tatu la stînga și face cîțiva pași pe trotuarul drept, șomeurul nostru dă de un zid lung și în mijlocul curții pe care o separă vede, ca într-un raman de Stendhal, o casă de maici catolice și aude un clopot sunînd orele de studiu pentru fetele pensionare. Nu-i aici. Casa către care i se îndreaptă pasul e lîngă ea. Un grilaj vesel, o poartă dată de părete, un portar în uniformă bleu-ciel, cu șireturi late de aur: ai ajuns ! O limuzină stă gata lustruită de plecare în fiece minut: «mașina» de serviciu. Cineva vrea să vorbească de urgență cu guvernul despre lucruri importante și automobilul ține loc de telefon. De pildă, imediat înainte sau după numele domnului prim-ministru un reporter a pus într-o informație care trebuie citită la prînz, cuvintele «pentru că» sau «dat fiind că» și Prezidentul de Consiliu trebuie consultat neapărat dacă nu preferă alte vocabule, notița fiind auzită de întreagă Europa plus România. Un director s-a însărcinat cu imponderabilele lexicului și ale emisiunilor și simțul lui pentru taina tainelor decelează și în propoziția simplă «Spălați-vă cu săpunul Ix» o subtilitate de stat.

Dacă nu vede nici portar nici automobil, solicitatorul se va lua după șanțuri, varnițe și cărămizi, casa fiind todeauna în construcție și

reconstrucție. Cînd un director general vrea să-și urce biurourile sus, se mai pune un etaj și cînd se răzgîndește și scoboară, se adaugă patru camere noi, la parter. Apoi, numărul directorilor, al subdirectorilor, generali sau parțiali, sporind aproape săptămînal, după rețeta infailibilă pe care au promis-o, trebuie să crească și imobilul într-o parte oarecare. Candidatul poate să intre, căci, sigur, a nimerit. La urma urmelor, el se putea duce după muzică: într-o cameră trebuie să cînte la orice oră din zi un gramofon. E sediul Societății de Radiodifuziune sau Casa cu Directori. Fiecare funcționar de rînd are cel puțin cîțiva directori, special atașați la persoana lui.

Dar candidatul să intre deocamdată numai ca să întrebe, ca să cunoască: solicitarea va lua forma potrivită, după cîteva zile. Dacă întreabă de unul din directorii generali sau de toți, să fie dinainte prevenit că biurourile respective sînt goale: în cel mai agreabil caz găsește o domnișoară cu degetele diafane care își corectează carnația surîsului, sprîncenile și culoarea obrajilor în oglindă, sau fumează o țigară. Discreția unui «pardon !» urmat de o retragere îndărătul ușii e inutilă și naivă: domnișoara primește cu creionul pe buze, fără să le întrerupă conturul, părînd că suge sînge de ploșniță dintr-un cilindru nichelat.

– Domnul director general e la Prezidenție...

Simpli directori sînt vreo patruzeci și cinci: nici unul nu e la biuroul lui, fiecare cugetînd în oraș iar prezența nefiind radical obligatorie decît o dată pe lună. Dar poate că solicitatorul vrea să vadă Toporul de Oase. El e prezent, întodeauna prezent. E un domn înalt care și-a învățat ochii să se uite strînși pentru o mai fină inspecție a vizitatorului și care vorbește foarte puțin pentru că muncește îngrozitor: o foarfecă, o sticlă cu gumă, hîrtie multă și teancuri stau pe biurou. Cîteva dactilografe de vîrste inegale, reproduc opera acestei munci, debitată în fragmente

cu punct şi împărţite pe clase: «Cînd veţi auzi gongul, sînt orele patrusprezece şi zece minute», «Au fost orele patrusprezece şi zece minute», «Lama de ras cu dungă albastră vă întinereşte».

Poţi să-i spui tot ce doreşti: lucrează, te ascultă şi tace. Să nu-l întrebi însă: «Dumneata eşti Toporul de Oase ?» că se scoală din jeţ, îşi părăseşte activitatea brusc şi te ia deoparte de nasturele din piept: «Da, într-adevăr, eu sînt Toporul de Oase, şi ce topor şi de cîte oase ! Mai mult: sînt un mucenic... Suferinţa mea e atroce... Muncesc, mă spetesc şi nimeni nu mă ajută... Tot ce gîndesc, tot ce propun e de prisos. Şi sînt un mare iubitor de oameni. Toată lumea trece peste mine, nu pot să fac nimic. Sînt chinuit, însîngerat, crucificat... Cei pe care îi pot ajuta mai puţin sînt prietenii pe care îi cinstesc şi iubesc mai mult: e de ajuns să ţiu la cineva că e dat afară din slujbă. Aproape că-mi vine să nu mai iubesc pe nimeni. Sînt un nenorocit: singurul reţinut în postul meu de Topor de Oase şi avansat cu cruzime, sînt eu, oricine s-ar schimba, oricine ar veni... Vezi în ce tragică împrejurare mă aflu: sînt plătit ca să sufăr şi cu cît sufăr mai mult cu atît sînt plătit mai mult; e intolerabil... Plînge-mă, iubite omule, sînt de compătimit...»

Toporul de Oase face toate programele emisiunii; dar nu le face nici el. Adevăratul director general activ, redactor, referent, şef de orchestră şi confereţiar, e Domnul Vasile, părintele plăcii Telefunken şi Vocea Stăpînului, criteriul, regizorul de zi şi de noapte al undelor Bucureşti şi Radio România.

Solicitatorul confrate va pleca, prin urmare, din strada Berthelot şi acum începe acţiunea lui: în cinci articole de gazetă, fulminante, el va înjura difuziunea, muzica, proza şi pe toţi directorii masaţi grămadă. Reţeta n-a dat niciodată greş. El este deja viitorul colaborator al institutului de artă, cultură şi

mică publicitate şi va fi într-o săptămînă invitat în comitet la o discuţie de principii.

– Ce doriţi ?... Nu mai avem nici un post de director general, toate fiind ocupate. Societatea are nevoie însă de remarcabilul dumneavoastră spirit de observaţie... Vă încredinţează un post de director la Universitatea Radio... Poate că vă place mai bine la Radiojurnal... Totuşi, mi se pare că un loc de director general se poate afla pentru dumneavoastră la Mersul Vremii, la Cota Dunării, la Ultimele ştiri. N-avem la aceste departamente ale programului decît douăzeci şi unu de directori generali: veţi fi al douăzeci şi doilea, vreau să zic, aţi înţeles, cel dintîi din douăzeci şi trei...

Candidatul confuz şi intimidat ar voi un post mai mic. Nu ţine chiar la o Direcţie Generală sau la o Direcţie.

– Iată avantajele pe care le oferă un post ca acesta, argumentează Comitetul: şaizeci de mii pe lună. Şi o iscălitură de primire a unui plic închis, la domiciliu. Căci, vedeţi dumneavoastră, i se explică solicitatorului, dacă aţi primi numai zece mii lei pe lună, ar trebui să justificaţi salariul printr-o activitate şi Societatea obişnuieşte pe asemenea salariaţi să-i concedieze... Pe cînd şaizeci de mii de lei vă pun definitiv la adăpost.

Reţeta nu e, cum se vede, complicată. Cine mai vrea să fie director general ?

1937

LA MOARTEA OMULUI ŞI A DATORIEI

Un tînăr prieten din redacţia ziarelor unde a cărat cu spinarea defunctul salahor de presă Alexandru Sahia, băgat în pămînt deunăzi, s-ar fi formalizat de o impresie personală a lui Cocò, care a pus o lacrimă neagră pe mormîntul lui. În Bilete s-a scris la pobregania tînărului confrate că «L-am văzut cu cîteva luni înainte de a-şi fi pus mînile pe piept şi fără să cunosc răul care trebuia să-l curme, l-am aflat şovăitor, umbrit în certitudini, descentrat şi confuz».

Unele notiţe de ziar au relevat şi ele cu amabilitate dar cu aceeaşi tendinţă de subliniere a unui adevăr alterat, simplele noastre impresii, care au putut să fie, de ce nu ? şi probabil, şi nişte simple erori. O impresie la căpătîiul unui mort nu se cade judecată ca un enunţ; sinceritățile sînt întristate. Cu toate că cititorul n-ar fi putut să fie sigur că o impresie s-a putut raporta la altceva decît la starea demoralizată a unei tinereţi, sfîrşită la netimp. Chiar dacă fraza de mai sus ar fi voit să facă afirmarea că murind, tînărul socialist nu prea mai credea cu intensitate în idealul roşu, încă formalizarea colegilor, care l-au cunoscut mult mai de aproape decît Cocò, e oarecum forţată. Să nu fie mai repede vorba de a se fi descoperit poate în incertitudinile de aspect ale unui camarad, şovăitor între fericirea genului omenesc şi mormînt, propriile şovăieli din intimitatea conştiinţei.

Accept, în orice caz şi rectificările şi mustrarea prietenilor de vîrstă ai lui Alexandru Sahia, însă nu mai mult. Îmi permit să refuz nemulţumirile de paradă ale foştilor lui patroni, care aflaţi într-un

foarte lung flagrant delict de absență, ar încerca în cenaclu o reabilitare celestă, participînd la resentimentul camarazilor lui ca la un beneficiu net. Mi s-ar fi spus într-adevăr, că și stăpînii ar fi fost – ah ! cîtă suferință – afectați, mă rog frumos, de o fugitivă impresie a Papagalului nostru.

Acestor oameni în doi peri, proprietari de presă și unii academicieni, le lipsește calificarea de a fi emoționați de un lucru drept spus ori greșit – și li se potrivește cu totul altă articulație de limbaj. Ei n-au fost camarazii lui Sahia, ci niște industriași democratici ai hîrtiei, care în loc de a fi vîndută asfaltată ori unsă cu clei de muște, se vinde tipărită. Curajul lor de opinie particulară cînd e vorba de a restabili între patru ochi jocul de cuvinte încrucișate al opiniilor unui mort, bîjbîie și se împleticește dacă e trebuință de făcut față convingerilor și principiilor, păzite zi și noapte de agenți și de o gardă militară, de-a lungul trotuarului și din ascunzători.

Ilustrul literat care conduce ziarele în chestiune, parează atacurile cu publicarea fotografiei adversarului însoțită de complimente, și mergînd de-a buișile pe scara ideilor, de cîte ori se vede pus în situația de a-și lămuri, ca șef de ziare mari și ca fost președinte de senat, cu joben, țelul și năzuințele, el răspunde cu o scenă de pescuit sau de vînătoare și cu amintiri din copilărie – chit ca împletindu-și această activitate de presă luptătoare cu aceea din Academie, să caute o adiacentă deviată, recomandînd la premiu, cu un raport confidențial, mai naționalist decît chiar naționalismul antagoniștilor săi radicali, o carte oarecare de oarecare literatură.

În ceea ce privește proprietatea materială anonimă a ziarelor conduse de acest băiat politic, însuflețit de un mare lirism al undiței și al cartușului, ea calculează tirajul, deverul, mica publicitate, și aparține, elementar sau complex, unui domn cu numele de floare de cîmp sau de cîmpie în floare,

primit de toţi oamenii politici de pînă alaltăieri ca o autoritate a reportajului fără gramatică şi ajutat să agonisească mult. Un ziarist englez a semnat Scotus Viator. El a fost mai scoţian, semnînd Scrutator, şi a intrat atît de profund în celula pseudonimului, ales cu o amuzantă cunoştinţă de sine, încît s-a şi numit aşa, cu valoarea lui proprie, cum şi-ar schimba numele în Louis Quinze un negustor de pantofi cu tocul înalt.

În cazul precis al lui Alexandru Sahia s-a petrecut şi altceva decît o cocoloşire a sensibilităţilor directoare, mîhnite de afirmarea că poate fostul lor redactor nu mai găsea într-un salariu de subalimentat destule motive ca să le adore mîna stîngă, să o sărute şi lingă.

Începuseră să fie arse ziarele pe stradă şi nefericitul tînăr a fost concediat brusc cu mai mulţi colegi de-ai lui. Li s-a pus în vedere tuturor între patru ochi, că poliţia îi urmăreşte, şi au fost frăţeşte sfătuiţi să se risipească prin ţară. Mai lucid, unul din ei, mi se pare că însuşi Sahia, s-a dus, după un timp, de-a dreptul la autoritatea invocată, să ia informaţii. Funcţionarii au rîs şi pribegii au înţeles: era a formă de dare afară cu «truc», pentru evitarea legiuitului preaviz. Dovadă că ziarele au şi fost trase în judecată de redactorii eliminaţi. Ba s-a spus mai mult, că înşişi patronii au lansat, pentru a rămîne inocenţi şi puri şi a căuta o scuză piezişă; ideea unei reforme interioare, argumentînd că dacă a fost ceva, aşa, ca un fel de nitică dezordine a doctrinei de stînga la ziarele acuzate de comunism, autorii ei înfometaţi au fost aruncaţi pe fereastră. Literatul de pe manşeta gazetelor nu a luat chiar el această istorică iniţiativă. El e un candid de stînga şi un dulce de dreapta: două degete de sirop de zmeură şi restul sifon cu trei degete spumă. Bébé închide ochii. Şi democraţia lui

costă, se spune, o sută de mii lunar: patronii n-au găsit mai ieftin.

Din panică în absurd. Ca să placă mai mult într-o metamorfoză purtată actualmente ostentativ şi de discreditaţii cu speranţe ai politicei vechi, patronii, de perfect acord, au încercat să dea ziarelor o convertire oblică la naţionalism, prin concedierea redactorilor evrei. Au apucat să fie scoşi din redacţie vreo cîţiva şi operaţia s-a oprit, datorită unor evenimente petrecute într-altă parte decît în marile seninătăţi ale tezaurului sufletesc al întreprinderii.

Cu toate acestea, n-aş mai fi repetat pentru aceleaşi circumstanţe numele lui Alexandru Sahia şi n-aş fi răscolit o vatră, în care plămînii lui combustibili au suflat cu sînge pînă s-au isprăvit. Prefer fătărniciilor elogiului fătărniciile injurioase, dar ziarele la care face aluzie nu-i cruţă lui Cocò politeţa literară şi în golul de zece rînduri tipografice dintr-o coloană, îi acordă şi lui uneori o menţiune gratuită.

Dar am fost azi la casa de nebuni. Am vizitat un bolnav, găzduit într-o cameră, desigur, curată. Bolnavul a fost cel puţin zece ani redactor la foile în cauză, conduse, zice vorba, de un literat. El se cheamă Alexis Nour. Nu poate fi ruptă mental legătura directă dintre bolnav şi ziare, dintre ziare şi boala lui.

Alexis Nour a uitat să mănînce... Regimul lui de salarizare, parazitat pe un sentiment de mare demnitate, care a răbdat şi a tăcut, cheltuind carnea şi măduva unui trup aproape abstract, l-au adus la această fantastică metamorfoză. Pe masă erau un ciorchine de struguri neatins şi doi pesmeţi cu lapte aşezaţi pe o farfurie. Medicii, oferă zadarnic bolnavului, rînd pe rînd, toate suculanţele variate. De treizeci de zile foamea lui ucisă se lasă aşteptată. Nici un organ nu mai funcţionează afară de

inteligența, vie și analitică și fizicul bolnavului a parvenit la o acurateță imaculată și la o insensibilitate de cristal. Se adaugă la starea lui de levitație aeriană simțimîntul că e prizonier și singur în tot universul, ca unicul luceafăr. Copilul lui, un băiat de vreo treizeci și cinci de ani, scăpat cu sforțări cumplite dintre beatitudinile dictaturii proletariatului, s-a prezintat autorităților românești acum vreo doisprezece ani la Nistru, istovit și redus aproape la mersul tîrît: e în Egipt, bacalaureat și șofeur la Cairo.

Părintele din ospiciu a fost cîndva căsătorit, în Basarabia, cu o femeie rămasă în Rusia și de care s-a despărțit după nașterea pruncului. De-atunci, el a trăit singur, dînd ospitalitate în sărăcia lui tuturor săracilor din lume și împărțind cu ei un covrig. Alexis Nour e român basarabean, dintr-o veche familie moldovenească, un învățat, un om informat în toate domeniile, de sobrietatea și candoarea morală a lui Zamfir Arbore – încă un adversar categoric și documentat al împărăției comuniste.

Pe cînd toată lumea uitase Basarabia, vreau să zic înainte de războiul cel mare, Alexis Nour a lucrat în podurile fierbinți și la o temperatură de iulie toridă, sporită de învelitoarea de tinichea a unei case din Iași, cea mai frumoasă hartă etnică, pe care a putut-o întocmi vreodată un român – revelatoare. De Transnistriania nimeni nu avea cunoștință: Alexis Nour a făcut cunoscută românilor o regiune care pornind de a Nistru înaintează pînă aproape de Marea Caspică, vorbindu-se moldovenește în zeci de localități cu nume românești din Muntenia și Moldova. Sovietele au și înființat aci o așa-numită Republică Moldovenească, destinată să influențeze poporul de dincoace, din țară, și un post de radiodifuziune. Hărțile lui Alexis Nour au slujit în ediție oficială la masa diplomatică, pe postavul căreia s-au semnat tratatele interesînd statul român.

Dacă azilul bolilor mintale nu-i punea la îndemînă una din camerele lui cele mai îngrijite, Nour trebuia să se culce în Cişmigiu sau la Şosea. «Poate cel puţin să doarmă, domnule doctor ?...» «Aţipeşte o jumătate de ceas...» «Şi ce face el, toată ziua şi toată noaptea ? Citeşte ? Scrie ?...» «Nu. Nu poate. Stă culcat şi se gîndeşte...»

Stere şi Ibrăileanu, de la «Viaţa Românească», l-au sprijinit o dată, de mult, pe refugiatul basarabean. Acolo l-a cunoscut de aproape şi gloriosul povestitor al revistei, actualul dirijor de presă. În treizeci de zile încă nu s-a dus să-l vadă nici un coleg, nici un director, nici un patron. Literatul din capul gazetelor e impermeabil şi pateticul lui egoism, ilustru ca şi talentul lui de prozator, nu se lasă sedus de camaraderie; acestui mare obez, i-ar trebui o inimă şi nu o are – iar gazetele lui nu se recunosc obligate la nici o datorie. Dragostea creştinismului, frăţietatea masonică şi grija de oameni democratică au stilul lor deosebit la aplicare dincolo de texte. Alexis Nour scade de la ceas la ceas, ca o candelă palidă, ce-şi sfîrşeşte untul de lemn. I-am făgăduit să mă mai duc la el săptămîna viitoare. Mi-a răspuns: «Nu mă mai găseşti...»

Iată !

Poate că Direcţia ziarelor la care au scris Alexandru Sahia şi Alexis Nour, şi-a făcut o socoteală practică: să cheltuiască o singură dată – o coroană, un discurs şi un articol cu date biografice şi clişeu.

1937

RADIODIFUZIUNEA: PROGRAMUL VORBIT

S-a vorbit ani de zile despre insolubila chestie a muzicii postului nostru de radiodifuziune şi o foarte bogată corespondenţă, primită zilnic de portar, arată diversitatea gusturilor şi a clandestinilor, căci în bună regulă abonatul, plătit, prin factorul poştal sau la o adresă de casă, pe atît mai obscură pe cît o repetă microfonul mai des, dă din umeri, aude sau întoarce comutatorul. Încă nu li s-a interzis abonaţilor această impoliteţă.

Muzică savantă sau muzică populară ? E frumoasă şi una şi alta, bine aleasă şi împărecheată echivalent. Ca să împace relativ pe toată lumea microfonul nostru alege o placă la întîmplare şi iese ori Wagner ori chiotul mustăriei. Căci mai există o categorie muzicală: ţigănească. Respectul pe care îl datorează şi cumpărătorii de flori sau ziare şi politica generală factorului rom, nu împiedică totuşi pe radioamator să asculte taraful cu o ritmică strîmbătură de nas, muzica specială a categoriei cuprinzînd tot atîta psaltichie cît şi miros, evocator de grătar cu ţuică.

Dar, în sfîrşit, măcar de-ar cînta şi Wagner şi Beethoven şi lăutarii la toate emisiunile de zi şi de noapte. Orice fel de muzică şi cea antipatică, pentru motive savante sau populare, e todeauna muzică: un zgomot urcător şi scăzător, colorat şi vioi, care drege monotonia existenţei: asta o ştie bine şi săteanul, creatorul melodiilor frumoase şi al cuvintelor, cîteodată şi mai frumoase.

Se putea însă ca Direcţiile să nu inoveze nimic şi să primească muzica de-a gata, fără să colaboreze cu inspiraţii personale la program ? Se putea să nu

inventeze conferința și pe conferențiar ? Nu se putea. Direcțiile generale fiind cuvîntătoare și culturale nu se puteau lipsi de sprijinul cuvîntului citit din program. Și e perfect natural. Un intelectual nu poate lua parte la conducerea postului fără să impuie drepturile intelectului mărginit, pedagogia paracliserului și un număr de vorbitori recrutați la biurourile de servitori.

Ați urmărit toată caravana de conferențiari. Prin scăpare din vedere, vorbește și cîte o minte expresivă în cîte o cuvîntare corectă. Norma postului de radiodifuziune caută încîlceala limbii, urzită cu încîlcirea ideilor, și de cele mai multe ori – aproape unanimitatea cazurilor – conferința, propusă a da auzului străin modele din frumoasa noastră vorbire și analizei critice mostre de inteligență, elastică și spirituală, românească, e odioasă. La muzica țigănească postul de Radio își face o cinste să opuie o corespondență vorbită.

O să dăm lista cheltuielilor de întreținere generală a postului și cifra de cost a valorilor care colaborează la compoziția sonoră și grăită, la redactarea textelor, la organizarea întregului așa-zis program vorbit, biurocratizat, înțelenit, azi mediocru, mîine prost și zi cu zi mai insignifiant și mai nul. Feluritele interese tangente la post au împiedicat, cu toate campaniile purtate pentru ameliorarea programelor, preciziunile obiective și concludente. Abonatului îi este și astăzi destul de lesne să-și dea seama de tot ce nu se face și întrebarea dacă și publicul și societatea și statul n-ar cîștiga mai mult ca Radiodifuziunea să fie dată cu chirie unei trupe de actori sau unui cinematograf, e foarte la locul ei.

Numai dacă între timpuri nu i se va oferi și lui Cocò, în Casa cu directori, o slujbă de Director General...

1937

CÎT PREȚUIEȘTE O CREDINȚĂ

O convingere e o încredințare personală, destul de arbitrară, care nu are nevoie prin definiție de probe: convingerea cu probe se cheamă judecată și ea fiind un produs al documentului se poate transmite și verifica. Nici judecata nu e todeauna în absolut perfectă concordanță cu materialul dezbaterii; e de ajuns să fie sinceră, dar fiind publică și neavînd nimic de ascuns, poate să fie rectificată chiar de către emițătorul ei, sporită sau diminuată, dacă a fost parțial greșită.

O credință e tot atît de personală ca și o convingere, dar nu mai e un pur fabricat al capriciului: ea se referă la conștiință și la o stare de revelație a conștiinței. Probele nu-s indispensabile nici credinței însă credința presupune o sinteză de probe, o intuiție justă, venită diagonal. Lipsa probelor e împlinită cu autoritatea probată și ceea ce dă autoritatea este ceea ce se cheamă la om caracter. Caracter ? Da. Caracterul se probează și cel ce probează caracter nu mai are nevoie în credința lui de probele comune, pe care tot le ceri unei credințe fără autoritate.

Mai deosebește o convingere de o credință condiția duratei; convingerea poate fi de-o zi, pe cînd credința e cel puțin de-o viață și se numesc credințe toate acele convingeri care implică paralelismul vieții cu ele și răspunderi. Convingerea te privește, dar credința mă privește și pe mine și ne privește pe toți, căci credința poate să fie o credință falsă sau o falsificare: spirocheta insinuată în om s-a perpetuat prin generații și epoca trebuie să

controleze, ca să nu devie victima unei idei creată de mușița ei. Și credința poate să mai fie și conștient mincinoasă ori căpătată.

Un om de caracter a fost la noi regele Carol I, care a și pus caracterul înaintea inteligenței și a culturii școlare. Un alt om de caracter din epocă a fost Lascăr Catargiu. Mai încoace de noi un om de caracter este Petre Carp. Cum și-au dovedit ei caracterul ? Prin acte de credință rectilinii și prin acte de renunțare. Un om care stă deoparte și își măsoară publicitatea; care nu caută cu orice preț glorie, bunuri și dreptăți, e un om de caracter.

Am în familie un ofițer care a condus dimpreună cu un coleg, tot atît de discret ca și el, cel mai ilustru regiment din războiul național, cu cele mai mici pierderi de oameni. În luptă strînsă cu germanii, numele acestor doi ofițeri au fost citate, cum se zice în termenii faimei militare, la ordin de zi, pe toată armata... germană. Dacă un titlu poate fi într-adevăr valabil, apoi el e acela pe care ți-l acordă adversarul. Ofițerul meu s-a întors acasă după un tifos exantematic personal și după ce i-a vărsat mațele un obuz. I s-a prins de piept distincția Mihai Viteazul. Azi, în civil, la cheotoarea hainei poartă un fir de panglică violetă atît de slab încît nici nu se cunoaște. Nimic ostentativ la el. Singurul om care nu vorbește niciodată de front, de nenorociri colective, care nu pune probleme și nu le rezolvă la o masă de guralivi în redingotă, este ofițerul meu. L-am îndemnat pentru că are și un talent literar sigur să utilizeze originalele-i note de război creionate pe genunchi, să scrie o carte. A refuzat: «Ce s-a făcut s-a făcut; bine că a ieșit cum a ieșit», răspunde ofițerul. «Ce să mai vorbim degeaba ?» În ajunul războiului, era în activitate. La un prînz de prieteni și camarazi, gîlceava politică iscată între taberile încolțite după prăjitură l-a plictisit atît de formal, încît eroicul și inteligentul ofițer, care trebuia mai tîrziu să dea de

furcă germanilor şi să-i facă să-l respecte, adormise la masă într-un cot.

El poate crede temeinic în ceva şi poate capta în credinţa lui şi tîrî după el, cum a făcut cu ofiţerii şi soldaţii lui, publicul, dacă i s-ar adresa. Dar el nu iese în public cu credinţele lui, nu le propune, nu le comandă: i se pare că ar fi demagogie. Şi nici nu crede în ceva, aşa, care să poată excita speranţe. Citeşte ziare, discursuri, declaraţii şi din cînd în cînd scuipă. Are o serie de drepturi: se mulţumeşte să nu le ceară, mărginit în cifra unei pensiuni derizorii. Nu găseşte timpurile mai rele ca altădată, nici oamenii mai buni.

E un om de caracter.

Petre Carp era cu via lui personalitate un retrograd, un reacţionar. Presa din vremea lui l-a combătut cu înverşunare. El nu-şi întemeia nici un program pe o situaţie politică nouă, a ţărănimii cu vot. Însă, cu mult înainte de reforma exproprierii, pe tăcute, fără teorii, fără doctrină şi fără jurnalism, şi-a împărţit moşia la ţărani... Abia din bătănie s-a aflat că boierul şi-a dat sătenilor averea. Nu se mai găsea în comerţ celebrul unt de Ţibăneşti. Nu mai erau ai lui Ţibăneştii: îi dăduse.

Om de caracter !

Alătur aci pentru contrast, caricatura omului de convingeri, de credinţe şi de caracter. Zece ani domnul Iorga a scris împotriva evreilor tot ce reeditează după el o presă care şi-a găsit programul gata făcut, întocmit de domnul A. C. Cuza, un om de credinţă şi de caracter: l-am apucat cu o credinţă păstrată intactă cincizeci de ani. O credinţă se discută, se combate, dar se salută ori de unde ar veni. Timp de douăzeci de ani după aceea, domnul Iorga a trecut dincolo, la evrei. Dacă funcţia de haham putea să însemneze putere şi mulţi bani, s-ar fi făcut haham şi ar fi tăiat şi gîşte şi împrejur. Presa era dulce, finanţa gustoasă. Cu banii domnului Aristide Blank

şi cu insistenţa directă a părintelui, tînărul inginer Iorga, actualul director al Şcolii de meserii, s-a specializat doi ani în Italia. Ne mărginim la o singură indicaţie.

Deodată, domnul Iorga redevine antisemit. O credinţă, două credinţe, trei credinţe pe rînd. Cînd a fost credinţă şi cînd necredinţă ? Cînd a fost adevăr ? Cert este că domnul Iorga a intrat într-o situaţie de rotaţii enervantă: în lupta de individualităţi consumată într-un ungher politic, a pierdut. Naşul tuturor botezurilor şi-a găsit un naş. Ca fază finală, e interesant cum devine naşul fin şi cum se lasă să i se vadă la sfîrşit ceea ce naşul vede de obicei la început.

Dar nu e vorba de compus o simplă ironie. E ceva mai tragic. Domnul Iorga e un fost prim-ministru, e un profesor, un educator, un mentor, un academician, un senator pe viaţă, unul care strigă pentru moralitate pînă şi în literatură, un conducător politic.

Ce mai poate însemna o credinţă în opinia cititorului, a omului mijlociu, a tînărului care se prezintă vieţii neîntinat, la pilda unuia cu credinţele schimbate odată cu nădragii ? Ce încredere mai pot avea ei în cuvinte, în declamaţii, în scrisul şi graiul scriitorului şi oratorului social şi politic ?

Se pare că ultima conversiune a domnului Iorga se datoreşte unui legitim sentiment de răzbunare împotriva lipsei de vedere şi de minte, este drept, a proprietarilor «Dimineţii» şi «Adevărului» care nu i-au oferit domniei sale direcţia ziarelor, ca să-i poată opune naţionalismului un adevărat front democratic proprietate a domniei sale. Jocul a fost cu atîta dibăcie dus de domnul Stelian Popescu, căruia nu i se poate contesta meritul de regizor, încît domnul Iorga nu s-a dezmeticit la timp, ca să sugere măcar domnia sa domnilor Pauker, Blumenfeld & C-ie, o idee. Directorului «Universului» îi trebuia în scenă un număr cu barbă, umbrelă şi ghiozdan şi l-a

intercalat în personal. Fiind de concepție catilinară, domnul Iorga încearcă însă acum să scape din linia eliptică pe care aleargă învîrtit în plină viteză, căutînd în smucirea din fatalitatea atracției o constelare nouă imposibilă în jurul planetei proprii, a tuturor nuanțelor de naționalism – și dezechilibrarea sistemului Stelian, care și l-a făcut satelit.

Convingeri și credințe, caractere și paiațe...

1937

OMENIE

Nu ştiu dacă trebuie să public scrisoarea de mai jos şi şovăi să o dau la tipar. Dar poate să mă creadă pe cuvînt cititorul, care a luat cunoştiinţă de articolul din numărul precedent. Scrisoarea mi-a ieşit înainte fără să o caut, o scrisoare pierdută. Cînd am primit-o, acum aproape doi ani, răsfoiam o carte şi, întrerupînd, am citit scrisoarea şi am uitat-o acolo. Azi, a căzut singură din raft, la o dereticare.

Coincidenţele aparţin unei reguli care comandă toată viaţa şi trebuiesc ascultate. Nu vreau să fac din pagina scrisă cu creionul a lui Alexis Nour un document, cu toate că este documentară – şi mai ales n-aş vroi să o transform într-un document de invinuire; mai degrabă îi dau loc pentru interesul ei de împrejurare şi psihologie. În această privinţă, biletul actualului bolnav, din spitalul de boli nervoase din Bucureşti, este un foarte interesant grafic de sensibilitate.

M-aş sfii să-l public, din scrupulul mai cu seamă al delicateţei: să nu par că aş socoti pe autor absent şi conştiinţa mea liberă de a istorisi lucrurile unei vieţi ajunsă la termen. Am nădejdea că odihna spitalului, a camerei liniştite şi albe, de hotel englezesc, care îl găzduieşte, cu ferestrele luminate de jocul petalelor roşii ca de un havuz al grădinii, va readuce în floarea sufletului ofilit miligramul de parfum, desprins din locul lui un moment şi pribeag.

Nu m-am putut duce cum i-am făgăduit să văd a doua oară bolnavul, dar nici el nu s-a «prăbuşit»: vorba e a lui. Informaţiile pe care le-am luat la

telefon indică poate o foarte nedesluşită fragmentară înviorare.

Dar mărturisesc şi altă speranţă, imaginînd un cititor cu dare de mînă şi care ar putea fi proprietarul unei moşii de munte cu conacul singuratic şi cu o cameră slobodă în conac... Atmosfera spitalului înfricoşează timiditățile lui Nour şi confidenţa ştiinţifică fioroasă pe care mi-a făcut-o în poarta spitalului la despărţire, şoptindu-mi insistent la ureche că nici un regulament, nicăieri în Europa, nu împiedică vivisecţia în ospicii, mi-a zbîrlit pielea cu un fulger de frig şi m-a făcut să înţeleg teroarea bolnavului şi refuzul lui de-a dormi... Dacă l-ar fura somnul, el crede că ar putea să-i fie furat, adormit, trupul de medici... Domnul doctor Braşcu, care ne-a asistat cîtva timp stînd de vorbă, nu poate face nimic împotriva acestui sentiment de groază ascunsă, nici cu surîsul, nici cu logosul, nici cu bunătatea; dar Alexis Nour ar cîştiga sănătate dacă ar putea să fie găzduit liber undeva, afară din medicină şi departe de un ospiciu.

În capul scrisorii lui e lipit un anunţ, tăiat din mica publicitate a unui ziar, cu următorul conţinut:

> «Aduceţi cîini găsiţi, bolnavi sau pe cari nu vreţi să-i ţineţi, la adăpostul de cîini din strada Maior Şonţu 18 (lîngă Arc, autobuzul 2)»

lubite domnule Arghezi,

8.II.1936, Bucureşti.

«Cord mic. Aproape „en goutte", cu diametrele subt limita inferioară a normalului».

Din 1910, cînd am aflat-o prin razele Roentgen, şi pînă acuma – viaţa mi-a trecut subt greutatea acestei condamnări. Am priceput de ce toţi bărbaţii din familia Nour au murit de tineri, fără să ajungă măcar la patruzeci de ani. Am înţeles de ce îmi lipseşte de atîtea ori energia faptei, a loviturii cu

mîna, deşi nu mi-a lipsit niciodată energia hotărîrii sau a dezlegării. Am mai priceput că trebuie să evit cu orice preţ – clinica şi spitalul, unde mă aşteaptă, cu jind, anatomii. Doar cazurile unor corduri «en goutte» se prezintă extrem de rar ochilor ştiinţei. Cînd voi fi cadavru – mie mi-e perfect egal cu ce mă vor duce la groapă, cu ce şi cum: ciopîrţit sau nu. Dar pînă atunci să mi se dea voie să mă împotrivesc unor observaţiuni clinice asupra funcţionării inimii mele... Tocmai ceea ce îmi spuneau unii medici – prietini: «un caz extrem de interesant din punct de vedere» etc... Iar unul dintre dînşii, mai tînăr, m-a prevenit: «nu trebuie să ţi-o spun, dar evită clinica şi radioscopia, căci...»

Şi acest trăsnet căzuse asupra mea tocmai atunci cînd am reuşit să-mi iubesc copilul, să ţin la viaţă, la artă, muzică, filosofie. Deduce de aci şi dumneata: cîte zbuciumări scînteietoare sau întunecate nu te-ar fi cuprins în locul meu ? Treptat, bineînţeles, mă reculegeam şi ajungeam la soluţii, le completam cu experienţa, la fiece boală, la fiece deraiere. Raţionam: rudele mele mureau înainte de patruzeci de ani, fiindcă aveau unele cusururi, unele pasiuni. Eu – opresc orice cusur sau slăbiciune: nu beau, nu petrec... Albia vieţii mele «ruseşti» desfăcîndu-se în 1914 şi anii următori, am fost nevoit să mă acomodez cu altă albie – şi nu pot nici pînă astăzi.

Astfel, am ajuns unde am ajuns. Am trecut şi în faţa d-tale ca ceva nu tocmai de înţeles. Cînd ai muşchiul inimii cît al unui puiu de găină, iar creierul – mai mare decît normal – nu poţi satisface măcar exigenţele proprii; darmite ale altora, să te apropii de alţii din partea aceea a caracterului tău, pe care anume s-o înţeleagă !

Nu sînt încă invalid. Inima mea cea mică mai rezistă. Dar în ultimul timp, am fost prada bolilor şi situaţiilor, încît, fără ajutor străin, nu voi putea să-mi revin «în fire» şi, deci, voi reprezenta «un caz

anatomic» extrem de interesant – cu o zi înainte decît aş dori-o. Pînă atunci mă aşteaptă o agonie mai mult sau mai puţin lungă, subt toate aspectele, începînd cu moral, material... Pot să ţi-o spun numai d-tale.

Micile fărîmituri de la masa «Adevărului» sînt absolut insuficiente şi nu se poate obţine de acolo sporul lor. Starea mea, din cauza privaţiunilor, se menţine gravă şi tinde să se înrăutăţească. Fac scămătorii de rezistenţă, dar seria lor nu se arată lungă. Şi atunci – iată cu ce mă adresez d-tale.

Pot lucra, acasă deocamdată, la extrase din presa rusească – pentru un ziar, sau la altceva, asemănător. Nu ai d-ta vreo putinţă ca, fără să-mi pierd posibilităţile minimale să mai cîştig ceva în acest sens ? Şi fiindcă, deocamdată, am nevoie de o mînă de ajutor – n-ai putea d-ta să obţii pentru mine de undeva etc., etc.

Acestea spuse, rămîn multe de subînţeles.

Al d-tale devotat, Alexis Nour.

Propunerea că ar putea să lucreze datează dintr-un timp cînd nu i s-a putut da de lucru şi nu mai poate fi actuală. Pe lîngă informaţia rusă, de care dispunea ca foarte puţini confraţi români, informaţia engleză şi americană îi era tot atît de familiară şi ar fi putut oferi unui ziar o pagină zilnică de cel mai mare interes pentru cititorul român. Ziarele sînt mînate cu totul de alte preocupări. Există o foaie care aparţinînd unui istoric s-ar putea crede că ar trebui să dea preferinţă informaţiilor de caracter: nici vorbă. Încredinţată unui cretin verbos, în a căruia imbecilitate se complace la maximum dermul gingaş al proprietarului, ea serveşte de baie de mocirlă şi de moral unui soi de om, care, absent din guvernul prezidat de el cînd girează, are de unde să strige printre băşicile de lătură cînd nu mai este ministru, că a guvernat.

S-a făcut acum doi ani pentru Alexis Nour numai ce s-a putut – şi mă simt dator să pomenesc cu toată rezerva dar şi cu toată deferenţa, aci, numele domnişoarei Aurian de la Direcţia Presei, a căreia promptă şi sîrguitoare camaraderie ar fi putut sluji drept pildă, măcar tardivă, colegialităţii unor patroni indiferenţi şi proşti.

1937

«IUDAICA» ÎN IDIŞ

Reproducem un document pitoresc: domnul Iorga în Israel. Clişeul înfăţişează, micşorat de opt ori, un manifest de propagandă al fostului prezident de cabinet, din timpul guvernului domniei sale pitoresc. Primul ministru se adresa evreilor în ovreieşte, admiţînd prin urmare oficial, în naţionalismul domniei sale, inadmisibilul, că evreii nu sînt obligaţi să ştie româneşte. Cînd vrea să stea de vorbă cu evreii, guvernul statului românesc trebuie să înveţe, prin urmare, ovreieşte. Rămîne atît, procesele, pledoariile şi comenzile militare să mai fie făcute în idiş.

Românilor li s-a ascuns manifestul. Manifestul povesteşte pe jidoveşte evreilor, micile noastre scăderi: luptele sterile din trecut, slăbirea din pricina lor, a intenţiilor bune, prejudecăţile, patimile, de care trebuie să ne scuturăm. Ţara nu poate să rămîie la îndemîna spiritelor distrugătoare, zice cu bun înţeles manifestul. Orice bătaie de joc de banul public al unei ţări sărace va fi pedepsit aspru: pungăşie. Şi nesocotire: fiecare evreu a rămas fără apărare. Ţara va fi cotorosită de toţi paraziţii politici. Va să zică, şi parazitism.

Dacă le spuneai românilor pe româneşte, ca simplu particular sau gazetar, asemenea lucruri; erai acuzat de lipsa unui minimum de patriotism şi de defecţiune. Pe ovreieşte şi pentru ovrei e altceva: Primul ministru le vorbeşte confidenţial, în jargon, la ureche, gîdilat la nas de un simpatic perciun blond. Domnul Iorga e incontestabil un mare român, ceea ce nu-l împiedică să fie şi un foarte mare iudeu. În

românește, scrie de la stînga spre dreapta iar în idiș de la dreapta spre stînga: nu-l costă o extremitate mai mult decît cealaltă. Domnul Léon Blum afirmă pe franțuzește că «les extremes se touchent». Observați că de-a-ndaratele, cum și-a semnat manifestul, Nicolae Iorga, se citește Ealocin Agroi.

Și nu se poate spune că în textul care-i împresoară portretul cu un alfabet de viermi grafici, domnul Iorga nu e drăguț. Examinați nițel. Ca să fie mai sugestiv și-a ales din colecția domniei sale de fotografii, la contemplarea cărora întinerește săptămînal, reconfortat și de apariția scumpelor domniei sale «Bilete de Papagal»– sîntem informați că-i plac și-i produc o suavă satisfacție – una de june, ca dansatoarele la pensie, solicitate să acorde un autograf pentru o pastă de dinți. Să nu zică evreii că ar fi un om eventual urît și să poată spune Rașela: «Așa un bărbat deja am visat».

Dacă vă uitați bine, veți vedea chiar că domnul Iorga a pus să i se retușeze nițel figura, după trăsăturile lui Herzl, șeful sioniștilor și profetul noii Palestine, o similitudine avantajoasă putînd să facă să tresară o fibră tăinuită în inima lui Iuda. Toate amănuntele concordă întru a dovedi sinceritatea profundă a primului ministru. Repetăm titlul, peste măsură de drag și cu atît mai dulce cu cît anii depărtează tot mai mult epoca în care nefiind el, după o vorbă sentențioasă, era totuși domnia sa. Domnul Iorga era atît de iudaizant încît chiar semnul electoral, două pătrate concentrice, e simbolul descompus, două pătrate încrucișate, din frontispiciul sinagogii...

Am întrebat tinichigiul, pe care l-am rugat să ne traducă textul idiș al maestrului, dacă domnul Iorga scrie mai bine în limba lui Simon Labin decît într-a domnului Vaida-Voevod, și el ne-a răspuns că e mai «jenial» și mai «curect», fără totuși, susține domnul Leibu Wolf, să poată renunța nici în noua limbă învățatul la o supraabundență a relativului «care».

Dacă mai învăţa şase luni idiş, zice domnul Leibu, «asta nu există, ieşea perfect».

«Noi înţelegem, scrie textual domnul Iorga în evreieşte, şi pe aceia care au alte origini şi pe care logica de neînvins a istoriei i-a făcut concetăţeni cu noi, ajutaţi de o moştenire de neatins să fie fraţi conlucrători cu noi. Vom cîştiga astfel onoarea popoarelor cu care am apărat laolaltă drepturile omenirii la o viaţă liberă şi statelor prietene, de care ne leagă grija de pace dintre oameni, ocrotiţi în graniţele naţionale consfinţite de tratate».

Bănuim ce ar putea să spuie un cinic, că Dascălul nostru, al tuturora, din prezentul care încă n-a trecut, seamănă în politică şi credinţe cu martorul de un pol, de la uşa Ofiţerului Stării Civile. Că se duce o bucată de drum pînă la colţ, cu un mort, că se întoarce cu un nou născut şi că pleacă după aceea cu o nuntă, mulţumind alternativ, botezurile, tăierile împrejur, decesele, căsătoriile şi divorţurile într-o singură zi şi luîndu-le a doua zi de la cap, todeauna gata, în lipsa evenimentelor mai vesele din registru, să se gătească şi pentru calul îmbrăcat în odăjdiile dricarului, cu bicorn, panaş alb şi lampadar; să puie fesul sau caftanul, tocmit cu nasul acvilin ori tîrguindu-se cu cîrnul, căruia îi flatează brîul şi căciula.

Dar cinismul e superficial şi impertinent.

1937

EFEMERIDE

HAL DE INTELECT

Sînt intelectuali a cărora pedepsită conştiinţă nu-şi poate închipui credinţe, păreri şi preferinţe gratuite. Sentimentele şi ideile se plătesc şi fiind feminine ele sînt asimilate cu nefericitele fete infirme, care nu-şi pot acorda nupţii legitime cu bravii purtători de cultură, fără o zestre, destul de însemnată ca să scuze mezalianţa dintre o mireasă nedorită şi un băiat deştept.

Teza se află tratată într-un ziar, care – înţelegem – nu-şi poate imputa un exces de gratuitate, «Lumea», ediţie aproximativ românească de Iaşi, a unui cotidian aproximativ franţuzesc din Bucureşti, «Le Moment», apreciat mai ales pentru jertfa lui de toate zilele pe altarul publicităţii. Un fel de articol semnat tocmai în foaia ieşană, Paul Darie, are pentru redactorul «Biletelor de Papagal», admiraţie şi dispreţ; ştii, aşa, otova şi direct, cum ai mărturisi cu sfincterul şi ai scri cu copita. Îl admiră pentru literatura lui şi-l dispreţuieşte că a fost elogios, într-un portret, cu domnul Vaida-Voevod. Nu e permis ! Şi dacă totuşi s-a putut, domnul Vaida a plătit !

Nu pentru afirmarea faptului brut şi total că nici nu-l cunoaştem pe domnul Vaida, pe care nu l-am cunoscut niciodată, înregistrăm lamentabila măgărie a unui apreciator de situaţii morale, care dă cu gunoi şi se ascunde, ca un cinstit, în anonimat. Atare imbecil nu ştie că nici în elogiu, nici în injurie şi nici în indiferenţă scriitorul pe care îl numeşte cu neruşinare, nu frecventează sensibilităţile şi

permeabilitatea foştilor şi actualilor miniştri, şi că această ţinută i-a şi asigurat integritatea obrazului şi autoritatea concretă a peniţei ?

Dar autorul dosit al murdăriei tipărite este un cvasiprofesor universitar, asistentul Gheorghe Ivaşcu – şi e caracteristic pentru un educator, care în ceasul de-a fi ales între profesia de portar, mai apropiată de individualitatea lui, şi aceea de pedagog, a simţit şi responsabilităţile etice, se presupune, ale nobilei meserii, că e intelectualmente inapt să conceapă o minte fără comision şi un condei fără şperţ.

PROVINCIA MICĂ

Îmi trece din cînd în cînd printre hîrtii, nu ştiu de cîte ori pe lună, o dată sau de două ori, o foaie care se tipăreşte, unde credeţi ? la Călăraşi. Ah, Călăraşii ! am dormit o noapte, odată, demult, în Călăraşi, mi se pare că la prefectură, şi am stat o zi întreagă în Călăraşi. Caut să-mi aduc aminte ceva din Călăraşi: tăcere opacă, fără profil. Ploua în Călăraşi ca în cimitir şi pacă oamenii se duceau pe stradă – ah ! strada din Călăraşi! – cu dricul umbrelei deschise, la groapă. Aş putea zice că am umblat în interiorul unui sac şi că mă uitam prin peticele lui într-un întuneric. Din toate satele, tîrgurile, oraşele, pe unde am fost, mi-a rămas o amintire locală, o uliţă, o gospodărie, un colţ. Mi-aduc aminte marea de lut a Bărăganului, împărăţia lui şoptitoare, o voce mare, scoborîtă pînă la isonul strecurat în răscolirea porumburilor: Bărăganul e aproape de Călăraşi, unde nu se simte nimic din apropierea lui: o magazie de scînduri lîngă o universitate. Din Călăraşi, unde şi Dunărea devine anonimă, mai păstrez unica suvenire a unui ghiveci cu iaurt. Între pustietatea îmbelşugată a cîmpiei şi unda monumentală a Danubiului, numai atît. Nu ştiu

dacă e vorba de o insuficienţă personală sau de o formală nesemnificare a localităţii, dar n-am reţinut mai mult. Mi se pare că pe bulgăreşte se cheamă: iogurt. Aş vrea să-l variez pe greceşte, armeneşte şi turceşte, ca să-i dau măcar de la mine localităţii un artificial pitoresc, măcar de rădăcini verbale.

Ei bine, nici numele de Cialîc, tipărit cu litere convenabile pe manşeta foii, care-mi trece din cînd în cînd printre hîrtii, nu izbuteşte să acopere iogurtul. Ba dimpotrivă, dispare Cialîc. Îl găsesc în ghiveciul amintirilor obscure care mă vizitează periodic, o dată sau de două ori pe lună, îmbrăcat în haină neagră de deputat şi de muscă, zbătîndu-se în melancolicul element. Nu este aşa ? Ce tristă-i viaţa uneori în luna lui septembrie ! Dar ce tristă trebuie să fie la Călăraşi, dacă este nevoie de o foaie aproape literară şi dacă magistraţii în funcţiune, fac ca noi, scriind ca ei, polemică morală subt iniţialele de nume, care se plictisesc şi cască.

PĂCATE

Obsedate de terminologii, de care par să ia cunoştinţă abia acum, foile domnului Iorga, o revistă de provincie şi un cotidian de capitală de judeţ, se supun influenţei «Biletelor de Papagal» fără voie şi utilizează un nou vocabular. În ziua cînd vor recunoaşte că au greşit şi îşi vor cere scuze, ele tot se vor fi ales cu ceva. E mecanismul obişnuit al tuturor atacurilor literare ce ni s-au adus în trecut din diverse părţi, atacuri începute cu o contestare în bloc, continuate cu concesii şi sfîrşite cu recunoaşteri – şi destul de firesc. Nu zicem pentru însuşiri care poate că nici nu ne lipsesc, dar pentru o atitudine corectă şi de bună-credinţă. De cele mai multe ori nici n-am schiţat o apărare.

Ne sînt uneori imitate şi instrumentele pe care le utilizăm. Astfel, domnul N. Iorga, inspirat de la genul nostru portretistic, ne-a făcut nu de mult un portret. Numai că inexperimentat, maestrul s-a slujit de-a-ndoasele de obiectiv şi tocmai în momentul «vă rog nu mai mişcaţi şi surîdeţi», s-a fotografiat, în locul nostru, pe sine.

Totuşi, adăugînd cu pensula modificări în clişeul de sticlă, domnul Iorga a introdus cîteva linii de imaginaţie şi urzind schema cu fantezia, a izbutit un hibrid. Fotograful ne-a pus în linia sprîncenelor un detaliu învîrtit, care voia să exprime, ca semnele din palmă mărturisind absenţa inimii, că ne-ar lipsi sentimentele naţionale... Nu e nici un titlu deosebit să le ai. Fiece om le are, fără să se laude cu ele, mai mari ori mai mici. Încă n-a căpătat nimeni certificat de valoare morală, afirmînd că n-a bătut pe mamă-sa şi că nu i-a scos tatălui măselele cu pumnii. A te fuduli că-ţi iubeşti ţara, de care te leagă placentar un cordon sufletesc incoruptibil, este o tristă fudulie.

Dar am răspuns tăgadei domnului Iorga, care trăieşte din sentimentele naţionale, cu stima literară a celor doi legionari, Marin şi Moţa, care au murit pentru sentimentele lor naţionale: E o diferenţă. Nu a fost un fenomen, pentru motivul că versurile ni s-au vîndut pînă azi în optsprezece mii de exemplare (ne simţim vinovaţi în această răspîndire numai de faptul că n-au fost atît de bune pe cît am fi dorit, dar nimeni nu poate face mai mult decît este în stare) iar cărţile de proză, unele în cinci mii şi altele în cîte douăsprezece-treisprezece mii exemplare. Editorii trăiesc – şi cei care au tras de două ori mai multe exemplare decît stipula un contract.

În afirmarea noastră de simplă delicată stare de conştiinţă, domnul Iorga, care ignoră sincerităţile, temperatura şi altitudinea nuanţelor, a intervenit cu brutalitatea vardistului albastru într-un coş de miozotis. Era exclus, din penumbră, din luceafăr şi

din apoteoză, să putem falsifica gîndul gingaş al unor morţi de idealuri şi să-l exploatăm. Sînt priceperi între oameni şi tresăriri de şoapte şi de parfume, mai presus de polemică şi de injurii. Domnul Iorga, care nu simte poezia, nu are simţire pentru asemenea licărite irizări în transparenţă.

Numaidecît, domnia sa a făcut poliţie cu morţii, cum face cu viii noştri colaboratori şi prieteni, pe urmele cărora lansează nasuri de cîini. Nu vrem să ştim cum şi ce fel a procedat, ca să primească de la doamna Marin, soţia defunctului, o negaţiune şi de la tatăl lui Moţa chiar o scrisoare de insulte, pe care a publicat-o despre noi. Acesta e preot: dacă în ocara lui a putut găsi o consolare de moartea tînărului copil, primim ocara bucuros.

La înmormîntarea lor, domnul Iorga s-a produs cu un act de ostilitate faţă de legionari. Ar fi trebuit măcar conştiinţa faptei să-l oprească de la o verificare prin autoritatea morţilor.

Ceea ce am spus este însă adevărat.

1937

EFEMERIDE

MI-E GREAȚĂ

Stare de spirit și de bărbăție. Un ziar de mare partid ia săptămînal pulsul lui Cocò și publică regulat un buletin. Ne ține socoteală, număr cu număr, de simpatii și antipatii, ca unui membru înscris la club și pus în observație. Alte ziare ne interzic sentimentele, ne bănuiesc. Ne-au judecat și ne-au răstignit în cuie de cocă fariseii moralei, conduși de un Chaldeu profund imoral. Am tăcut de scîrbă o bună bucată de vreme și într-o zi, de altă scîrbă, am scos «Bilete de Papagal». Ce s-a ales din sinedriul fățărniciilor s-a văzut. Am putea tot dintr-o scîrbă să ne socotim achitați și să reintrăm în tăcere. Cel puțin toate lucrurile, începînd cu bubele dulci și cu mătreața, sînt mai interesante decît presa, în care se piaptănă de firimiturile negre chica păduchioasă.

Ne judecă și alții, care așteptau să le facem tot felul de plăceri. Gazete, gazete mici, foi, crîmpeie, ștergare și spălătoare. Apărute pentru a încerca procopseli realizate de alte ziare și de ziariști slujiți de noroace compuse, chioșcurile sînt învelite cu afișe pestrițe. Lîngă un patron care ciupește, se tuberculizează niște redactori plătiți cu gloria de a putea publica subt numele de pe manșetă al unui analfabet tot ce doresc. Foaia n-o cumpără cititorul, dar fondurile de variate origini pot întreține un director. Asemenea presă simulează totuși principii, gusturi dificile și complicate, puncte de vedere – mă rog ! Într-o bună zi, un ucenic de tipografie are o idee și scoate o gazetă – și devine domn ziarist, indiferent dacă l-ar fi chemat Iosală și s-ar numi Ciacîru. Altă dată, un reprezentant de comerț cu

firma nefericită îţi poate prezenta un manuscris semnat Aurel Grünberg şi dacă i-ai spune că are un nume problematic pentru literatură, el te ascultă afară din cale de mult şi devine Grama şi se face «director» şi el. Numărul poftitorilor la seminţia de domn ziarist sporeşte cu deşeul tuturor meseriilor grele sau falimentare şi, cum te văd şi cum mă vezi, o gazetă şi un domn director se fac în douăzeci şi patru de ore. Indivizii de presă s-au înmulţit neîntrerupt şi foile servesc de refugiu, ca un Cişmigiu cu bănci, şi unui număr de pensionari gratuiţi, aflaţi în fiece generaţie vacanţi şi cu nostalgia într-un ciob de suflet a unei cariere ratate. Pe lîngă ziarele cu hotel propriu se înşiră amatorii, contemplînd de la distanţă amorul în carne şi oase, cu o mînă în buzunar.

Cocò a reapărut într-o asemenea epocă şi nu s-a hotărît să ia autobuzul fără greaţă. Faţă de biletul de tramvai pasagerii se consideră egali, se dau în vorbă. Vecinul duhneşte, pute şi te presară cu scuipat verbal. Îi simţi şezutul prin căptuşală, gelos că eşti îmbrăcat curat şi neştiind cum să te mînjească. Publicitatea te face confrate, obligat să înregistrezi năduşala, strănutul, rîgîiala jerăgaiului şi chiar mai mult. Sîntem contimporani de bilet !

Nu putem gîndi nimic fără autorizaţie şi fără să luăm cunoştiinţă de speranţele puse în noi. Ne place sau ne displace oarece – n-avem permisiune. Trebuie să placă întîi altuia, unui timorat care nu se exprimă singur, unui tîmpit care scrie. N-am corespuns nazurilor unor aşteptări, strecurate tîrîş între o dreaptă, temută cu clănţănirea dinţilor, şi o stîngă dezarticulată. Cocò n-are atitudine pentru o presă fără atitudine. Cocò trebuia să ia poziţie pentru toţi cîţi şi-au pierdut-o şi pentru cei ce nu-s în stare să o creeze. E o cenzură pe lîngă care cenzura colonelului Hotineanu e un agrement; tendinţa de dictatură a fugarului. Trebuia să fim reformatori şi nu sîntem.

Trebuia să scuzăm cu pana noastră salariile directorilor de ziare democratice, să justificăm noi nevoia unei prese nejustificate, noi să o apărăm, pentru ca ea să poată încasa tihnit. Se aştepta de la noi să argumentăm ambiguităţile şi absenţa de curaj, să împodobim laşităţile, să dăm un scop famenilor şi o platoşe stîrpiturii. Să devenim direcţia activă a unui jurnalism pasiv, de concesii, să asigurăm digestiile, somnolenţa fricii, subvenţiile şi şperţul şi să construim pentru toate neputinţele şi putregaiurile o doctrină.

Nevinovatele javre sînt decepţionate că nu le-am dat concurs... Mi-e greaţă...

MEŞTERUL NICHIFOR

Domnul Nichifor Crainic e o personalitate cu surprize. Călătorind astă-vară între gara Eforia şi Bucureşti în acelaşi vagon, după o absenţă de frecventări de cîţiva ani, am făcut un drum foarte gentil şi cu atît mai gentil, cu cît în acelaşi compartiment s-a mai aflat un al treilea (ar trebui să zic cel puţin un al doilea, dacă sintaxa ar fi un cod mai politicos): domnul Aristide Blank. Fumînd pe tot parcursul Bărăganului o ţigară de foi de dimensiunile unui toroipan, oferită de bancher şi care trebuie să fi fost gustoasă, dacă m-aş lua după toate semnele exterioare de satisfacţie, domnul Nichifor Crainic ne-a spus o sumedenie de lucruri interesante şi chiar confidenţiale, cu o uşurinţă de a face privatul public, de cea mai rafinată eleganţă. Un singur lucru, care propriu-zis nu m-a şocat, ca să utilizez un franţuzism de nuanţă, dar care mi-a dat impresia unei faze neaşteptat de noi a delicioasei sale bune păreri despre sine, a fost repetata expresie: domnule profesor. Nu vreau să se înţeleagă că domnul Crainic se adresa domnului Blank sau subsemnatului

cu acest apelativ. Domnul Crainic îşi acorda sie însuşi titulatura pedagogică, reproducînd în timpul conversaţiei, dialoage şi replici care i se adresaseră în evenimentele povestite şi care toate începeau cu domnule profesor; ceea ce mai arăta şi cantitatea de stimă acordată de domnia sa titlului universitar. Mi se pare că zicîndu-şi domnule profesor, domnul Crainic s-a şi săltat de cîteva ori de pe canapea, cu o jumătate de trup.

Încolo, cum spusei, călătoria a fost din cele mai gentile şi despărţirea în gară, se înţelege, plină de civilităţi şi de efuzii.

A doua zi m-am citit înjurat de domnul Crainic subt iscălitură şi, ştii, neted şi plin.

Altădată, apărea revista «Gîndirea» care apare şi acum. Fiind singurul, cum să zic ? singurul scriitor, vreau să zic, nepublicat de revista domniei sale, domnul Crainic, într-un moment de jenă al meu, mărturisit nu-mi aduc aminte cum, dar îmi aduc aminte unde – Calea Victoriei colţ cu str. Sărindar – mi-a dat în stradă cîteva mii de lei, pentru o colaborare viitoare la «Gîndirea». Nu ştiu cît a durat rambursarea literară, dar a durat puţin. Miile au fost două sau trei. Şi această afacere, sînt foarte mulţi ani de cînd a fost făcută.

Astăzi aflu că sînt un elev al domnului Nichifor Crainic. Poate să fie, fără să fi apucat să ştiu, adevărat, dar nu mi-am putut stăpîni un franc hohot de rîs. Sînt elevul domnului Crainic pentru că am scris la revista domniei sale şi pentru că domnia sa a scris *Şesuri natale.*

Îi cer o permisiune domnului Crainic. Confidenţă pentru confidenţă. În tren, domnia sa a făcut mai multe; aci eu o să-i fac numai una. N-am citit *Şesuri natale.* E ruşinos dar nu le-am citit şi îl asigur că nici de-aci înainte nu le voi citi; sînt curiozităţi care-mi lipsesc. Şi n-am citit nici revista «Gîndirea» niciodată, nici cînd am fost un colaborator.

Şi nici de data asta n-am citit-o. Am aflat că sînt discipolul domnului Crainic, dintr-un articol al domnului Crainic, citat într-un articol al domnului Eugen Lovinescu.

1937

REZULTATE

Dacă se primeşte cuvîntul «cultură» cu sensul lui minimal de ştiinţă de carte, discuţia poate să accepte şi sensul complimentar: difuzarea culturii. Dar voindu-se cultură, se vrea ceva mai mult, adică ceva mai puţin. Nu adîncirea personalităţii naţionale şi tîlmăcirea pentru o mai justă adaptare la instrucţiune a neinfluenţatei poziţii istorice particulare faţă de problemele vieţii şi ale inteligenţei – pentru acest lucru e nevoie de muncă de laborator şi de o atitudine filosofică. Se vrea ceva care nu-i nici carte nici individuatitate, ceva intermediar şi nedeterminat, o stare de inpreciziune, compatibilă cu lipsa de valoare şi cu întrebuinţarea elementului semidoct, dintre didactică şi intelectualitate.

Cartea o dă studiul, o dă şcoala, o dă profesorul, agentul precis al ştiinţei sistematizate – după care ar urma normal biblioteca şi lucrul personal al cărturarului, invitat de noţiunile lui la un scop de creaţie, punctul terminus al oricărei aplicaţii şi marea necesitate de contribuţie la o avere intelectuală colectivă, adunată din eforturile individuale. Munca e grea şi valoarea e rară. Atunci, noi substituim, ca să-l covîrşească, profesorului – şi ca să-l anuleze şi să-l înlăture, creatorului – pe cultural.

Toată ziua, de vreo douăzeci de ani mai ales, avem de-a face cu acest tip de cărturar, care nu-i nici dascăl nici creator, un geambaş de sensuri, un misit al înţelesurilor, un individ todeauna de a doua mînă cel puţin, un dragoman, un portar cu lexicon. El vine, indiferent, din universitate, din şcoala normală, din advocatură, din gazetărie, propus să ştie mai mult

decît un dascăl şi să reprezinte, diformat, în calea mijlocie toate dezideratele intelectualităţii. Din petice şi locuri comune şi-a construit un material uzual, pe care îl transportă în conferinţe, în cuvîntări, în iniţiative peste tot locul, făcînd inutilă colaborarea individualităţii la o acţiune de ridicare a mijlociului. Hibriditatea lui se obţine corcită din nitică ştiinţă, nitică literatură, nitică religie, nitel patriotism, servită de pitorescul anecdotic.

Pătura culturală învăluie epoca, ţine în loc şi o derivă activitatea şcolii şi a profesorului, împiedică opera şi viaţa oamenilor în stare să creeze noul, prin răscolirea şi însufleţirea materialelor vechi şi purtate. Epoca se găseşte în faţa unui front de personaje necalificate, care au luat direcţia intelectului pe seama lor, amestecînd cartea, politica, elanul între ele şi cu vanitatea fioroasă a resentimentului şi înfăţişînd un extract în ambalaj portativ, destinat să înlocuiască tot ce s-a gîndit şi s-a trăit cîteva sute de ani, prin decantările succesive ale timpului. Ultima expresie a culturalului este ziarul, în superficialităţile căruia, confecţionate lîngă rotativă şi subt presiunea orarului de cale ferată, publicul, rupt din datinile lui lente de linişte şi de reflexiune, este silit să fabriciteze la marile temperaturi uscate.

O sută de ani de şcoală ne-au dus la culturalism, forma politică a cărturăriei, a sentimentului şi a experienţei şi culturalitatea ne-a dus la presă, stăpînită în mare parte de hibrizi, nici cărturari, nici creatori. De la foaie la foaie se practică ecluziv tonul minor al convingerii şi credinţele reduse la oportunitate şi acces. Sîntem foarte departe de făgăduielile făcute culturii de prezenţa în munca de creaţie a unor individualităţi de dimensiunile lui Kogălniceanu, Eminescu, Caragiale şi alţii.

Fireşte. Activităţile s-au falsificat printr-o scădere a valutei sufleteşti, de care sînt răspunzători

oamenii politici, aventurierii şi temperamentul slugărniciei agresive. Promoţii numeroase de tineri n-au putut străbate în viaţă fără un certificat probant de umilinţă şi de repudierea ţinutei, aduse precis să facă de şapte ori cîte şapte înconjurul pe patru labe de iniţiere la lichelism. Primim scrisori de adeziune la paginile noastre din partea unui mare număr de profesori şi intelectuali, care ne arată situaţia lor servilă şi neputinţa lor de emancipare din sforile întinse în învăţămînt, în ministere, în biurouri şi pînă în gazetărie. Repetatele acte de laşitate la care au fost constrînşi, i-au făcut timoraţi şi cînd se trezeşte într-înşii revolta că au putut să cadă robii unui păinjiniş, lipiţi cu creierul de ventuzele unui sugător de conştiinţe, li-i teamă că, publicîndu-şi adeziunea secretă, le vor muri copiii de foame sau otrăviţi cu o pîine preparată.

În toată această vreme ne lipsesc o mie de cărţi româneşti, care puteau să fie scrise pînă azi de scriitori şi dascăli într-o colaborare cordială. O mie de cărţi ? Ne lipseşte întîia sută din ele, ne lipsesc primele zece. Ele puteau să însemneze o cultură naţională, peste literatura de proză, versuri şi elucubraţie solitară. Sînt autori, ca domnul N. Iorga, care au scris poate opt sute de cărţi fără schimb înlăuntrul cercului de cultivare a poporului. Din ele nimeni nu învaţă.

Publicul intelectualizat nu le citeşte: greoaie, scrise încîlcit sau lipsite de interes; dacă din toate, biblioteca vie a cititorului va reţine două, autorul trebuie să fie mulţumit: nici Dumnezeu n-a scris mai multe. Dar al doilea Fiu al lui şi-a umplut viaţa de capricii grave şi de bîzdîguri, brigandată de-a lungul şi de-a latul de veleităţi. Publicului celuilalt nu-i trebuiesc. Nu e public pentru opt sute de volume, lovite de soarta dosarelor de judecătorie. Ca să fie scoase din poduri e nevoie de un advocat şi nimeni nu-şi agaţă de minte un auxiliar.

N-avem încă un Abecedar, după ce am avut un «Semănător», un «Cuget Clar», un «Neamul Românesc». Ar trebui să avem un abecedar pentru toată lumea, pentru ca în şase luni toată lumea să ştie citi, fără să mai găsim un analfabet în toată ţara analfabetismului cultural. N-avem o Carte de citire, o adevărată Carte de citire pentru copil, tînăr şi adult – şi pentru cărturar ! N-avem o carte de Socoteli, bună pentru toate vîrstele şi toate gradele de inteligenţă. N-avem o carte, o unică şi definitivă carte de limbă românească: n-o avem ! Sentimentul naţional, cu care paradăm, începe cu o bună gramatică naţională. Dar n-avem nici atît: o istorie bună a neamului românesc, atît de tumultuos interpretat pe dinafară şi în abstract, citită de fiecare, precisă, concisă, limpede.

Sîntem creştini cu variate forme politice ale ortodoxiei, compartimentate pe şefi, şi n-avem o carte adevărată a creştinului, scrisă cu talent şi esenţial prezentată, nici de nici unul din cei zece mii de preoţi ai bisericii noastre nici de nici unul din acei variaţi episcopi civili, care îndreptează zilnic, săptămînal şi mensual biserica şi sensibilitatea românească. Avem un stat organizat şi n-avem cartea care să ni-l explice. Nu ştim din nici o carte ce e pămîntul nostru. Mai mult, nici o carte n-a făcut unificarea românilor, realizată prin război: cinci spiţe de români se cunosc între ele din semnul pe vot. Legile nu ni le povesteşte nici o carte. Grîul, popuşoiul, viţa, păcura, sarea, mierea n-au cărţile lor simple, frumoase şi *scrise*. N-avem o carte de gospodărie şi toate cărţile practice, în stare să semene cunoştiinţele, să trezească interesul tehnic al unui popor inteligent şi să-l înavuţească, ne lipsesc. N-avem o carte a simţimîntului de încredere şi de respect al tuturor faţă de fiecare şi de coeziune socială. Meşteşugurile, materiile prime, negoţul, maşinile, n-au cărţi pentru noi, făcute de noi,

demonstrativ şi vioi scrise. Vitele, păsările sînt fără cărţi. N-avem o carte de sănătate, de igienă, de creştere şi educaţie a copiilor: de educaţie pentru noi. De limbile străine, atît de stringent necesare, n-avem nimic, într-un timp cînd tot românul are trebuinţă să ştie englezeşte, franţuzeşte şi nemţeşte.

Ce-au făcut scriitorii ? S-au certat între ei. Ce-au făcut învăţaţii ? S-au certat cu scriitorii şi unii cu alţii.

O preocupare de cultivare intelectuală şi una de culturalitate, dacă n-ar fi fost pe de o parte o demagogie şi pe de altă parte un monopol al turnului de ivoriu, ar fi comandat o disciplină sau de stat sau de savanţi. Domnul N. Iorga de pildă, omul de ştiinţă şi de reputaţie exagerată, ar fi avut destulă autoritate să cheme pe scriitori şi specialişti la lucru în colaborare şi fiecare s-ar fi intercalat de bunăvoie şi cu entuziasm într-un lanţ de munci închinate inteligenţei şi vieţii naţionale. Puşi să lucreze pentru ţară, ei ar fi lucrat cu folos şi impulsul le-ar fi dat şi talent, dacă n-ar fi fost, slavă Domnului, destul. Se poate judeca de valoarea instructivă a unei cărţi de pildă, scrisă de un matematician şi scrisă din nou de unul sau doi scriitori de meserie şi revăzută după redactarea definitivă de autori laolaltă. Nu s-ar fi putut refuza unei asemeni discipline nici un scriitor. Tîmplarul nu ştie să-şi cubeze lemnul pentru o comandă şi o pierde, fierarul nu poate să-şi strămute materialul în calcul, zidarul nu cunoaşte regulile betonului – exact ca intelectualul care îşi ignoră lungul nasului şi se bagă cu el în toate.

Sînt cîţiva ani, decînd maiestatea sa regele a înfiinţat un şir întreg de Fundaţii destinate editării cărţilor ce lipsesc. S-a răspuns organizării temeinice a editurilor suveranului cu organizarea producţiei intelectuale ? Nicidecum. Domnul Iorga insultă Fundaţiile, care aşteaptă manuscrise, şi insultă pe fiecare autor în parte, invidios pe meritele, mai mici

sau mai mari ale fiecăruia, înflăcărat de aceeaşi pizmă ca acum patruzeci de ani, treizeci şi cinci de ani, treizeci de ani, douăzeci de ani, zece ani şi ca în anul de faţă, împotriva penei altuia, a erudiţiei altuia, a talentului altuia.

Rînd pe rînd, ura bolnavă a istoricului a insultat bătrînii, cînd era tînăr, ca să sfîrşească în insulta tinerilor cînd a îmbătrînit. A încercat de cîteva ori asociaţia cu cîte un nucleu de scriitori: s-a lepădat de toţi, îndată ce şi-a dat seama că nu lucrează cu cîrdul de slugi ci cu nişte tovarăşi respectuoşi însă demni. Domnul Iorga suferă de un ciocoism profund dezagreabil, iritat de o permanentă secreţie de venin coroziv, şi care destrăbălînd credinţele, ambianţa, dezgustînd devotamentele, îi chinuieşte sufletul într-un infern de zvîrcoliri, contradicţii, ferocităţi şi amărăciuni deplorabile. Fără un singur prieten, fără prietenia măcar a unui cîine, urînd şi oamenii şi animalele şi cerul – îl supără zborul rîndunicii, ciripitul vrabiei, parfumul florilor, lumina zilei, privirea cinstită, vorba curată: ar înţepa ochii copiilor şi ar reteza limba mieilor neînţărcaţi – i s-a dus viaţa în deşert. Şi consolarea bietului om fără dragoste şi fără evlavie se găseşte în ajunul obştescului ineluctabil sfîrşit, mărunţit între paiaţe mici şi imitaţii minuscule.

Totuşi, noi credem că acest mare torturat ar mai putea să se mîntuiască şi să se bucure, ca Magdalena care a iubit mult, pentru că a urît inutil. Vino, Niculae Iorga, în mijlocul scriitorilor cu simplicitate şi porneşte în ora a douăsprezecea, cea din urmă, laolaltă cu ei, lucrul încă nefăcut. În crepusculul rugăciunii şi al lepădării de sine, este loc pentru o aripă proaspătă la suflet şi pentru o plecare nouă către o lumină mai mare a condeielor închegate-n întuneric.

1937

UN NOU TEMPERAMENT

La izbucnirea marelui război, cum i se zice calamității din 1914, n-a fost chiar toată lumea de părerea că participarea la el era indispensabilă. Paralel cu propagatorii necesității morale, că după o pace europeană de patruzeci de ani, de comercializare a instinctelor, adormite la ghişeele băncilor şi deprinse cu viața dulce şi cu sforțarea minimală, războiul intinereşte energiile şi deşteaptă personalitatea, n-au fost prea puțini nici partizanii tezei opuse. Un război, oricum s-ar încheia, cu o pace militară, ca în 1870, sau cu o pace de advocați, ca în 1918, cu o sporire sau cu o micşorare de teritorii, ne temem, puteau ei să afirme, că va provoca în toată lumea dezechilibrul. La noi s-a spus ceva mai mult, că păstrîndu-se neutralitatea, considerată ca o mare laşitate, România tot se reîntregeşte, fără să piardă nici un om şi nici un leu. Aci sta toată chestiunea, într-un punct de interpretare şi desigur nu se poate spune nici azi, fără greş, dacă lipsa țării noastre de suferința războiului nu constituia o lipsă de merite la semnarea păcii. Că fără sînge nu se ia pămînt este prea adevărat, legătura dintre pămînt şi viață fiind în toate sensurile implicită. Şi atunci problema este eternă şi fără altă soluție: vecinul vrea todeauna pămînt, pămîntul pe care îl socoteşte al lui, chiar dacă de drept nu-i aparține, şi pămîntul altuia, pur şi simplu, din trebuință de expansiune şi colonizare, redusă tot la dreptul național. Prin urmare, război permanent: o realitate de fapt – iar dacă te stinghereşte chiar Iisus, în numele căruia ai ridicat altare timp de două mii de ani, renunți şi la Iisus şi

îţi croieşti o religie nouă cu excluderea Evangheliei şi a principiului de credinţă că cine trage sabia de sabie va pieri.

Dar cînd a izbucnit războiul era o autoritate continentală – la Berlin. Seminţia germană reprezenta mai mult decît celelalte, regula şi disciplina, supărătoare în geometrica lor rigiditate. Cine are memoria bună şi nu ţine să uite, îşi aduce aminte cît a fost de batjocorită acea tehnică germană, care creease poporului un confort fizic dus la perfecţiune. Militarismul acestei tehnice şi al acestei ordini era repudiat. O vorbă frumoasă a lui Clemenceau: «*Les Allemands aiment la mort* !» era totuşi exactă.

Războiul cel mare a conţinut mai multe războaie, comportînd idealuri deosebite. Între Franţa şi Germania se petrecea războiul individualităţii. Între Anglia şi Germania se ducea războiul oţelului şi al materiilor colorante: ca să concureze briciul englezesc, germanii au înfiinţat în ţara lor, prin asocierea cîtorva industrii, chiar o localitate Shefield, dînd cu jumătate preţ un oţel tot atît de bun ca şi fabricanţii Shefieldului englezesc: răspuns, probabil, la umilitorul «Made in Germany», devenit o marcă de calitate... Cît priveşte anilina, produs integral german, una din culorile ei a exterminat culoarea indigo vegetală, un fost monopol englezesc, permiţînd vopsirea în boiangeriile scoţiene, chiar a şeviotului şi silind Anglia să-şi cumpere boiaua din uzinele lui Wilhelm al II-lea.

Austria, într-un rol secundar, de material de umplutură, şi Ungaria ei, au determinat dincoace războiul naţional: idealul românesc, idealul ceh, idealul sîrbesc, idealul polon; aşa încît pe cînd unele state se băteau pentru industrie, altele se băteau pentru intelect, ca Franţa, sau pentru suflet.

Cele două ipoteze, ce ar fi fost mai de dorit să învingă, ordinea germană sau libertatea franceză, cu

constelațiile lor de calitate variată, au fost tulburate de participarea la război a Rusiei, care a nuanțat toate ideile și sentimentele, gradate după loc, inteligență și oportunitate. Temerea de o dezordine generală, dacă Germania era învinsă, a fost o gîndire profund sinceră, cu toate că profund antipatică, ivită chiar în mintea oamenilor de educație excluziv franceză dintre străini, fiecare om gîndindu-se, pe temeiul propriilor lui resurse și capacități, înainte de toate la țara lui. Dezordine materială, dezordine morală, ordinea nu era un lucru de trecut cu vederea, cînd e vorba de viață de popoare. Desfrîul și anarhia nu favorizează siguranța socială.

Izbînda nu a fost a Germaniei. Imediat după război, un fost diplomat german dizgrațiat de Kaiser Wilhelm și care, retras în Elveția, scrisese o broșură foarte utilizată împotriva împăratului, se afla în casa unui general român, în București. El povestea că nu se mai găsește în toată fosta împărăție un metru pătrat de pînză și că mizeria națională era atît de mare încît copiii noi născuți germani erau înveliți, drept scutece, în hîrtie maculatură de ziar. Dar și victoria franceză a fost dezorganizată, nu numai prin actul civil și politic că generalul Foch a fost împiedicat de guvernul francez să intre în Reich și să dicteze pacea la Berlin, ca altădată Bismark la Versailles, ci mai ales prin revoluția rusă.

Temerile unora s-au justificat: victoria a fost a dezordinei. Sînt de atunci, nu este așa ? douăzeci de ani și revoluția rusă nu s-a isprăvit. O dictatură, care departe de a fi a proletariatului, este a unui singur om cu un pumn de oameni, își asasinează zilnic partizanii, cu o sete de sînge a fricii zilnic amplificată și ocupă mai mult de jumătatea Europei și a treia parte aproape din continentul asiatic într-un bloc compact, imposibil de știrbit și dezagregat decît tot prin război și revoluție. Unde poate să fie căutată

pacea, dacă nu o dau nici împărăţiile, nici republicile, nici victoriile, nici emancipările ?

Iată din ce s-a născut noul temperament: demoralizarea e generală şi foarte simţită la noi, unde avem nevoie tocmai de un moral egal şi ferm. Căci numai în douăzeci de ani situaţia noastră de plugari s-a schimbat.

Demoralizarea se identifică la noi prin absenţa unei unităţi şi a unui nivel stabil, prin naşterea numeroaselor fracţiuni antagoniste în interiorul chiar al unei singure credinţe: partide politice firimiţite, cu tendinţa ca fiecare individ să fie o entitate. Adversităţi cu atît mai radicale, cu cît s-au iscat între fraţi despărţiţi. Şi la stînga, şi la dreapta, rupturi, fragmente, crîmpeie şi personalităţi. Munca e împiedicată, în masa ei, de gusturi, preferinţe şi uri. E jignitoare atitudinea de evaziune a fiecăruia din cercul în care s-a stabilit, trecerea în zigzaguri capricioasă şi la diametral opus, lepădarea de la un ceas la altul a crezului personal.

Oamenii politici şi intelectualii trăiesc social-mente, la toate vîrstele, improvizaţi. O viaţă de studii nu le-a ajuns să-şi agonisească merindă morală suficientă, experienţa nu i-a situat într-o realitate, mobili, neprecizaţi şi în acces. Politica e instrumentul ideii: o vedem înlocuind ideea – hamurile goale tîrăsc o trăsură fără cal şi în trăsură boierul fumează havană. Oportunităţi de oră şi zi derivă ceea ce ar fi putut să fie o atitudine în ceasul precedent. Scaunele sînt goale şi oamenii umblă printre ele şi se aşază pe toate ca într-un teatru fără spectacol lucrătorii, care cîrpesc tapiţeria. Polii au rămas aceiaşi, Franţa şi Germania, două mentalităţi perfect precizate şi două doctrine fără împrumut.

Aş fi voit să cunosc orientarea cîtorva inteligenţe, chemate prin calitatea lor să dea un vot unei împrejurări. Mă înfioară bunăvoinţa complexiunii şi

incertitudinea preferinței. Îi place libertatea la Paris și dictatura la Berlin, și la București îi plac amîndouă. E o chestiune ca de restaurant: cîte o furculiță. Ca să intre omul într-o formulă întreagă are nevoie de un eveniment, de ultimul eveniment, acela care se va petrece precipitat. Am citat odată pe proprietarul din Romanați, al unei moșii întinse, care în eventualitatea unui Caracal comunist, îi explica unui dascăl de liceu din localitate, că, la urma urmei, nu crede să fie comuniștii chiar atît de răi: el se face și comunist, și e sigur că rămîne și mare moșier. Am stat de vorbă cu un celebru jurist, care de cînd nu-l mai întîlneam devenise un antisemit feroce. Vream să aflu mecanismul care a transformat frumoasa lui inteligență de sceptic într-o nestrămutată credință agresivă. M-am înspăimîntat: nu era nici antisemit ! Avusese un eveniment, cum ar fi împușcat un fazan. Te înjură și te iubește. Te contestă și te admiră.

Îți plac, dumitale, acești locatari care se mută mereu, dintr-o idee într-alta și al cărora suflet s-a făcut geamantan și bagaj, că poate să-l ducă cine vrea, și portarul, și șofeurul, și trenul expres ? Și crezi că sînt pentru dumneata, cel care cauți în confuzia noțiunilor o cinstită orientare, de vreun folos ?

Ai un singur noroc și dumneata, că nu tot omul e om politic și că nu este omul politic autor de evenimente.

1937

RĂSPUNS

Un prieten literar trimite «Biletelor de Papagal» un articol dintr-o serie de şapte, pentru a fi publicat subt un nume de împrumut, argumentînd cu situaţia pe care o deţine şi cu legitimele greutăţi ale vieţii şi făgăduind să se dea pe faţă numai atunci cînd pericolul de-a fi concediat prin uneltirile domnului N. lorga, va fi trecut. Cazul e în diverse feluri caracteristic, dar mai ales pentru barba albă a unui fost prim-ministru, pentru ţinuta lui şi pentru sentimentul de onoare literară.

Dragă domnule X, suportă, te rog, un răspuns.

Cînd am pornit acum cincisprezece săptămîni să fac pe răspunderea numelui meu ceea ce vrei să începi de-abia acum dumneata, acoperit cu un pseudonim, atmosfera era cu totul alta şi n-am avut lîngă mine un singur camarad. În optsprezece luni cît ţinuse un dezmăţ de pîră şi denunţare, unic în istoria literară, agenţii acestei întreprinderi fiind recrutaţi din ceea ce au dat mai laş universitatea, literatura, presa şi chiar poezia, toată lumea mînjită la falanga degetului mijlociu de niţel azur, devenea, cu foarte puţine dar remarcabile excepţii de caracter, prudentă, evazivă, fugace, impalpabilă şi absentă.

Ar fi fost de dorit ca pentru apărarea dreptului la cuvînt, la individualitate şi talent, rezultat şi scop al aşa-numitei culturi, să nu se arate în priveliştea luptei chiar cel direct implicat. Trebuia să iasă şi o revistă critică a şapte asociaţi şi între ei se afla un foarte valoros coleg care nu ştiu să-şi fi pierdut braţul drept ducînd oala de noapte a cuiva, ca să

înceapă să se gîndească acum la ea cu mîna stîngă. Am aşteptat revista un an.

Desigur că azi, răsturnarea scaunelor cioclilor de la banchet fiind făcută, o întoarcere la datoriile active poate să cîrpească un moral compromis şi unul cîte unul decedaţii reapar. Cazul dumitale nu vreau să zic că e identic cu al cvasiunanimităţii. Dar permite-mi să spui că orişicum vii prea tîrziu.

Al dumitale,

Tudor Arghezi

1937

AUTO: STOP !

Circulînd ziua întreagă cu flaşneta lui, văzînd multe şi ferindu-se de multe, Cocò ar fi dorit să facă o vizită la poliţie şi să-l întrebe pe domnul chestor Botez, confidenţial şi mai pe şoptite, cum i se pare circulaţia din Bucureşti după desfiinţarea claxonului la automobile. E mai bine sau nu e tocmai aşa de bine ca în prima săptămînă, fără semnalizare ? Sîntem în cîştig ori în pagubă ? Au dispărut accidentele, ori s-or fi înmulţit ?

Zgomotul, care a cerut suprimarea mugetului electric, după ziare ar fi încetat. Să vedem ce zice urechea. Urechea nu-i tocmai de părerea ziarelor. Motocicletele trag cu puşca toată ziua în tot oraşul, tramvaiele şi autobuzele tîrăsc după ele o hărmălaie cumplită. Ţi se pare că la intrarea în strada dumitale a unuia din aceste vehicule, începe să se dărîme, casă cu casă, toată strada şi dacă ai avut plăcerea să adormi, te trezeşti sărit din pat în mijlocul odăii, lovit în cap cu o grindă, năuc, zăpăcit şi cu întrebarea ce s-a putut întîmpla, explozie sau cutremur. Şi dacă aţipeşti din nou, catastrofa se repetă cu o regularitate de zece minute. Aşa se explică temperamentul arţăgos din ultimii ani al Bucureştilor şi nu-i exclus ca remorca, vagonul motor şi şopronul pe cauciucuri, vopsit în culoare halva, să fi contribuit mai mult decît convingerile şi principiile la harababura politică actuală.

Este drept că şofeurii au trecut de partea poliţiei încă din primele zece minute ale ordonanţei: singurul care încă n-a aflat că s-a suprimat zgomotul este pietonul. El nu ştie măcar că pe cînd străbate drumul de-a lungul, pe mijloc, citind un ziar, automobilele se ţin mute după el, în pasul lui,

respectîndu-i buna dispoziție și tabietul. Importanta reformă a redus considerabil punctualitățile și a lungit distanțele și timpul, proporțional, un om grăbit, preferînd unui taxi, constrîns să se creadă participînd la o înmormîntare permanentă, mersul pe jos, de-a buşile și de-a-ndaratele. Într-adevăr, de ce să ne grăbim, cînd umbletul agale este atît de sănătos ? Tot atît trăiau oamenii – și poate că mai mult – în vremea carului cu boi. E de mirare cum de nu le-a venit autorităților o idee mai bună decît suprimarea claxonului, suprimarea mașinilor și readucerea pe Calea Victoriei a lui Plăvan.

Suprimarea, știi, a fost cu totul radicală. Odată cu claxonul s-a desființat și băşica de cauciuc, aceea care în apropierea pietonului rebel de sunetul insonor și fad al buzelor cu pîrțag. Șofeurul se poate sluji acum de propriile-i buze și poate chiar conversa liniștit cu trecătorul care-i merge înainte: o colegialitate inexistentă altădată s-a stabilit între omul pe pingele și omul de la volan: amîndoi merg paralel cu patru kilometri pe oră și plimbarea pe scaun cu rotile a devenit o plăcere pentru toate cele vreo cincizeci de mii de mașini în circulație. Între Ateneu și strada Lipscani se poate fierbe o mămăligă gustoasă și pînă la Banca Națională se pot prepara pe îndelete și ochiurile moi, pentru ca șofeuri și pietoni să poată lua o masă colegială, oprind pe loc, în piața Sf. Gheorghe, și o cafea turcească.

Cocò e foarte satisfăcut, natural, de această normalizare, pe toate străzile și bulevardele. I se pare că lucrurile se cam încurcă numai la răspîntii, acolo unde în limbaj tehnic are loc un viraj, două, trei viraje. Neputîndu-se necheza între ele, mașinile în punctul cu pricina intră una într-alta cu un entuziasm accelerat și promt. Bot în bot și radiator în radiator, întîlnirile sînt cordiale și adeseori șofeurul care soseşte cu șofeurul care l-a primit sfîrșesc într-o îmbrățișare.

1937

OMUL PUR

Am cunoscut odată un om foarte inteligent care în seara cînd mi-a strîns mînile întîia şi poate că şi pentru ultima oară într-un biurou somptuos, m-a impresionat afară din cale de mult. Mă anunţasem la el ca să-l rog să mă ajute la simplificarea unei proceduri, într-o împrejurare conexă cu funcţia şi rangul. Din motive mai presus de sensibilitatea normală, nu mi-a fost de nici un folos. Sînt semeni care îţi refuză un serviciu sau pentru că le eşti prieten şi să nu se zică... sau pentru că nu le-ai fi. Însă întîrziind fără voia mea în fotoliul lui, am uitat de motivele mele, din omul foarte sus-pus ieşind la iveală un om neaşteptat. Ştia zeci de poezii pe dinafară şi mi-a recitat, întrerupte de comentarii adecvate şi de sublinieri exacte, versuri şi strofe, scotocite pînă în amănuntele sensului ascuns.

– Ce caut eu în asemenea altar cu o listă de bucate ? m-am întrebat şi cît îl poate interesa pe acest profet abstract banala mea problemă ?

M-am despărţit de el fîstîcit şi ruşinat. Vorbisem cu un înger de nişte datorii revolute şi ceream intervenţie unei divinităţi. Ce nesimţire ! Mi-era necaz şi de costumul meu, de fizionomia mea. Ar fi trebuit să mă duc la el, împachetate într-un jurnal, cu nişte odăjdii şi să mă îmbrac în anticameră cu stihar. Întîia mea vorbă de intrare, ca un salut, ar fi trebuit să fie o ectenie: «Cu pace Domnului să ne rugăm». De ce m-am grăbit şi n-am aşteptat zece ani, să-mi crească şi o venerabilă barbă şi să mă înfăţişez cu aripi de păr la fălci ?

Am stat doi ani de zile subt obsesia ceasului aceluia, cînd un bărbat de cifre spunea stihuri dinaintea unui poet, încurcat într-o cambie. L-am pus în mintea mea deoparte, într-un turn cu dulapuri de sticlă, muzeul lucrurilor incoruptibile şi pure – şi mi-am zis: pe acest arhanghel nu-l mai solicit niciodată pentru nimic. Probabil că salariul lui de şase milioane anual plus tantieme şi participări, se duce întreg pe cărţi de poezie şi cumpărătorul mai rămîne şi dator.

Mă refeream mintal la el ca la un principiu, am trăit douăzeci şi patru de luni de inefabilă plutire, mîngîiat cu prezenţa lui serafică albă în secol. Devenise un idol secret al meu, revelat mie într-o fericită seară a marilor constelaţii, un mobil, o scuză a existenţei atîtor javre şi firimituri de javră, iscate-n drumul călătorului care-şi calcă drumul cu potcoavele încălţămintelor ajutat de băţ. Dacă omul ăsta trăieşte în timpul meu, timpul meu nu poate să fie atît de rău, pe cît îmi pare – puteam să-mi zic – şi cu gîndul la om răsfoiam cîte una din cărţile mele vechi şi încheind un acord cu ele şi cu ziua sfîrşită în aprinderea lămpii, navigam în beatitudinile suave.

De unde tocmai a trebuit să cad, că oasele mi s-au frînt ca nişte surcele ! Fractura rămîne în schelet nevindecată: nici un ghips şi nici o tencuială a mădularelor nu se mai lipesc. Pe neaşteptate, am aflat că omul meu, sfîntul meu, cheltuieşte să i se publice fotografia şi elogiul... Nici măcar în ziarele, ca să zic aşa, curente: în foile suspecte ale cîte unui minuscul misit, fără profesie, fără stare civilă, o mutră, al căreia nume nici el nu-i aparţine.

E atît de mare prestigiul hîrtiei mînjite pentru un potentat care o utilizează şi el în toate zilele măcar o dată ?

1937

DOMN ZIARIST

Afară de marii ziariști, care s-au ales măcar cu un bloc din împreunarea vîrfului creionului cu hîrtia, tot atît de inocentă ca și atingerea chibritului de cutia lui, capitala împăducheată de numeroase colonii de gîngănii ale călimării, clocește continue specii și împuiază. Dacă regimul cenzurii e curios de prielnic unei inflații de presă, claie peste grămadă și valvîrtej, disproporțiile dintre apariții și numărul cititorilor sînt apărate măcar de activitatea unor fonduri cu atît mai stăruitoare cu cît se pierd mai lesnicios și mai cert. Ziarele sporesc pe măsura cofetăriilor și a frizeriei. Sînt tot atîția domni ziariști cîți și domni bărbieri și trecerea dintr-o categorie într-alta nu-i todeauna cu neputință. Dar ziariștii care atîrnă de un ziar sînt mai mult sau mai puțin cunoscuți, breasla știe despre ei ceva și fiecare se silește să iasă la suprafață printr-un act profesional personal, un articol, o dare de seamă, un reportaj, preocupat de tendința oarecum literară sau politică a meseriei.

Acești recruți fac ucenicie de atelier și reprezintă, de bine de rău, o evoluție orișicum, muritori de foame ai cîte unui patron hrănit și inexplicabil. Se cunosc în breaslă și ziarele care au un stat plătit sau ai cărora redactori, neachitați nici o chenzină, nici cu mia de lei pe lună a unui angajament contractat pe marginea trotuarului, se aprovizionează de la ministerele unde sînt, în limbajul profesional, acreditați. Starea de acreditare contrastează atît de fioros, chiar ea, cu vecinătatea ziariștilor străini, englezi, francezi, germani, niște

domni în toată puterea cuvîntului, foarte spălați, încît mi se pare că maiestatea sa regele însuși, emoționat de o garderobă jerpelită și de un pantof aproximativ, a hotărît ca gazetarii chemați să participe la festivități, parăzi, călătorii și recepții, să fie îmbrăcați și încălțați pe socoteala unui fond special. La ștergerea prudentă a tălpilor pe preșul de la ușile flancate cu oșteni în mare ținută, s-a întîmplat să se piardă cîte o pingea întreagă și poate că și cîte o bucată de ciorap. Cravata lasă adeseori de dorit și batista proaspătă, arborată în stînga pieptului ziaristului străin, iese din buzunarul pantalonilor confratelui român, ca un ghem de cîrpă, sucită și strangulată, ca să nu-i rămîie conținutul umed pe degetele nobilului gest al scrisului cu peniță de aur.

Poate că ceea ce li s-ar cuveni și mai mult ziariștilor calificați ar fi o uniformă, o șapcă, un joben... S-ar putea ajunge la o deosebire vizibilă a ziaristului de escroc, această clasă, a escrocilor de presă, împotriva cărora nu s-a putut lua încă de către nici o autoritate de poliție radicala măsură dorită mai ales de ziariști, e suprapopulată. Stîrpirea ei e sistematic împiedicată ca și a caselor de prostituție, de niște bărbați care neputîndu-se sluji după nevoile proprii de un condei onest se gîdilă, la partea simțitoare a conștiinței, cu pana de gîscă.

Orice om cu o leafă de la douăzeci de mii de lei în sus plăcîndu-și meritele citite la tipar și frumusețile fizice redate de clișeu, nu importă locul, numai hîrtie tipărită să fie, nu se poate lipsi de un borfaș al elogiului, de vreme ce oriunde ar veni, lauda nejustificată și chiar justificată, e primită, fără palme nici baston, chiar de liberii profesioniști emeriți. Dintr-o mie chiar, de asemenea cetățeni cultivați și cu un nume dobîndit prin însușiri personale, dacă se refuză unul singur la masajul și scărpinătura acatistului, este mult. Domnul N. Iorga nu e primul venit: oricine i-ar pune portretul de autor dramatic

într-o fițuică și o critică apelpisită alături, devine, numaidecît, un foarte priceput critic obiectiv. În actuala momentană fază a domniei sale de antisemitism, l-ar încurca foarte cumplit, de pildă, un gazetar evreu, care preferînd unei sterile discuții de logică și idei politice, viziunea teatrală, l-ar proclama într-o cronică de specialitate o dată și jumătate mai mare decît Shakespeare. Îndată, toată lumea ar afla că evreii cu numele terminat în «stein», dacă s-ar numi cronicarul Rosenstein, sînt și oameni de toată isprava și inteligenți dar și niște buni români; mai mult, niște aprigi naționaliști români, cărora ca să se confunde cu moții și cu oltenii, le lipsesc un cioarec, o cămașă doar sau un cojoc.

1937

GLORIE CU PREȚ FIX

Sosit acum vreo douăzeci şi şapte de ani în țară, după o lungă absență, am găsit în Bucureşti pe Teodor Cornel, care scotea o publicație, după modelele de pe atunci din străinătate, mult luxoasă; parcă o revistă, parcă un album în fascicole, un dicționar al contimporanilor așa-numit. Cine nu-i contimporan, dacă mai trăieşte ? Destinată unui cerc de abonați închis şi tipărită în două limbi juxtapuse, redactorul ei comercializase clar sentimentul de vanitate al acestor contimporani. Nici o confuzie nu era posibilă şi nici o eroare. Publicația nu avea principii de redacție pentru mascarea tocmelii din administrație. Era cu tarif. Răspîndit în toată țara, prospectul prevedea prețul unui clişeu, al unei biografii, al unei pagini întregi, al unei jumătăți de pagină. Nimeni nu putea să afirme că i se face portretul pentru că e o «figură» şi că-şi joacă mîndriile şi iubirea de sine pe iluzia unui *malentendu,* dar fiecare din aceşti contimporani făcea abstracție de ceea ce se ştia public, şi se comporta exact, ca şi cum el ar fi fost ales şi pus avantajos la litera respectivă pentru importanța personalității lui. Era o afacere searbădă dar corectă: *donnant donnant...*

Cornel ştia de la Paris cît prețuieşte valoarea personală şi ce poate să plătească deşertăciunea. Timp de vreo cincisprezece ani de strădanii variate, fusese autorul a zeci de teze de licență şi doctorat la Sorbonna. Mă tem că mai avem şi azi în profesorat şi în politică personaje însemnate, care-i datoresc lui diploma carierei. Mai pe scurt însă, Cornel a murit.

Nu ştiu cum s-a făcut că am citit la mormîntul lui un discurs. Moştenitorii afacerii contimporanilor mi-au propus să iau succesiunea, fixîndu-mi salariul chiar în cimitir... Neavînd altceva de făcut, am acceptat provizoriu. Nu pot ascunde, că propunerea mi-a permis să trec un timp dificil şi să mă arăt într-alte direcţii: datoresc parenteza unui om astăzi necăjit şi care poate că mă citeşte.

La biuroul meu, vreau să precizez, am primit vizite surprinzătoare. Ingineri, advocaţi, medici, generali, oameni politici, profesori, învăţati, mari proprietari, erau la mine, cei din litera B nerăbdători să apară litera mai iute, ca toţi din toate literele celelalte. Unul căpătase, de cînd era buletinul lui de date completat şi iscălit, o decoraţie: adăuga o notiţă şi te ruga să nu o uiţi. Altul înaintase în slujbă. Castelul altuia era terminat şi proprietarul aducea fotografii cu vederi din patru părţi. O broşură inutilă, într-o problemă nulă, venea să se intercaleze în dosarul cuiva. Un boier mai cumpărase o colecţie de pipe şi o panoplie din vremea lui Charlemagne şi ţinea să nu lipsească din ilustraţiile paginilor sale. Am primit o fotografie dublă care demonstra puterea de preciziune în darea la semn a unui contimporan, destul de ilustru şi fără acest amănunt: în prima fotografie sta un ou de găină, aşezat pe gîtul unui clondir, dinaintea contimporanului pregătit să tragă. Într-a doua fotografie oul dispăruse şi ochitorul rîdea în plenitudinea unei admirabile dentiţii de proteză. Entuziast, mi-a lăsat scris pe o altă fotografie, în care contimporanul se prezenta îmbrăcat în mătase şi cu o biciuşcă întoarsă pe şold: «*Ses meilleures amitiés*». A lucrat cu mine, cu o pasiune feroce, timp de cîteva săptămîni, un profesor de universitate, la biografia enormă a unui şef de partid, care afecta că nu ştie ce se petrece dar aştepta cu febrilitate să-i apară mai repede viaţa romanţată contra tarif. Sute de clienţi solicitau urgenţa, oferind cutii cu ţigarete fine şi

silind pe administrator să accepte dublarea şi triplarea taxei de circulaţie glorioasă.

În această formă, a biografiei lungi şi documentată cu motive din viaţa privată, pe care contimporanul o iubeşte mai mult pentru că poate introduce în ea minciuni necontrolate cît de multe, dicţionarul răspundea unei mari necesităţi, împlinită azi de feluriţii păduchi ai vanităţii şi ai presei obscure. Cetăţeanul neinformat a rămas consternat de legăturile majore ale unui potcovar, strămutat în protipendadă, cu un fost guvernator al Băncii Naţionale şi este uimit să vadă că în vreme ce el este ţinut la uşă sau împins pe scări, un escroc de presă, căruia i s-ar refuza într-o curte şi funcţia de argat, intră pretutindeni, se bucură de o trecere neînţeleasă şi este prieten, într-adevăr, cu personajele din aristocraţia organizaţiei de stat.

1937

CRIZANTEME

Cînd toate florile s-au trecut, frunza îşi dă silinţa de a se amăgi cu o reminiscenţă. Înainte de a se despărţi de lumină, ea încearcă în vişin şi cais paleta culorilor pierdute şi scuturîndu-se din ramuri vrea să risipească petale portocalii. Ideal de moarte şi rîvnă de întinerire: poezie străină; copacii groşi vor să facă trandafiri diafani.

A fost de ajuns întîia noapte de brumă. Argintările lunii i-au trecut prin flacără îngheţată şi prin cenuşă rece. Grădinarul adună cu tîrnul frumuseţile de prisos. Iată, se vede drept în cer din cerdac, şi grădina începe să fie ca o cameră goală şi ca o casă mutată. Vrabia nu-şi mai cunoaşte locul şi ţarca bălţată, care se ridică oblic în văzduh ca un zmeu, îl ocoleşte. Aricii s-au îngropat undeva, cu melcii, şi nici broasca ţestoasă nu se mai vede pitită dedesubtul blidului răsturnat. Ai auzit semnalul: a fluierat vîntul pentru toată viaţa grădinii şi viaţa se ascunde. Dacă te-ai putea face mică de tot cît o alică şi te-ai strecura în pămînt, ai călători o iarnă întreagă prin împărăţiile şi chinoviile necunoscute ale furnicii.

Te-am deşteptat într-o noapte de acum vreo zece zile, ca să asculţi vocile din înălţime. Plecau cei din urmă cocori. Chemîndu-se cu sute de glasuri prin întuneric, i-am auzit cîtva timp dibuind cărarea care duce la sud. Noi rămînem aci, greoi şi înrădăcinaţi, cu frunzele şi cu vîntul. Dacă am fi mai buni toate vrăbiile ar veni să ne bată-n geamuri cu ciocul şi să stea cu noi în casă pînă la vară – dar cum am fi mai buni ?

Ne despăgubeşte de amărăciunile pustietăţii crizantema. Ea îşi începe cîntecul după ce rozele şi chiparoasele au trecut. A voit să fie dalia, şi n-a izbutit: arătarea bujorului ei înflăcărat fusese încă ieri uriaşe: un praf de sodă a opărit-o astă noapte şi i-am găsit frumuseţile, nişte gogoloaie de hîrtie de jurnal afumate, strînse-n vîrful nuielelor goale. Gingaşa crizantemă se hrăneşte tocmai cu otrăvurile care ard florile şi le ucid. Căciulile ei de mătase flocoasă se leagănă de-a lungul drumului casei în lanuri albe. Ai crede că stoluri de porumbiei au venit de pretutindeni şi s-au lăsat la noi în grădină cu cîte un băţ subsuoară. Să umblăm încet şi să vorbim şoptit, că zboară.

În urciorul din casă a ieşit un snop de alte crizanteme, care au născocit pentru ele culoarea neaşteptată a bronzului împărecheată cu cărămiziu. Un fir de aur face conturul petalei roşii şi o margine roşie înconjoară petala de aur. Faţa metalică e căptuşită cu catifea violetă de odăjdii. Vine din cer sau din pămînt ? din apele soarelui, din lacrima stelelor, din pulberile minerale, această arătare ? Însăşi mîna lui Dumnezeu caută tulpina, negreşit, ca să întocmească miracolul fraged, răsturnînd obişnuinţele materiei, convertind sîngele şi arama, strămutînd unele într-altele stihiile încremenite, făcînd lînă însufleţită, zmalţuri trăitoare, cocă vie de jar fără dogoare şi flacără de răcoare.

Ai cumpărat fire scumpe şi ai voit să ajungi făptura cu cîrligele, cu igliţa şi cu acul. Te-ai ţinut după florile grădinii cu foarfeca şi cu stofele, ca să apuci din ele o închipuire. Ai umblat să le cuprinzi cu pensula pe un petic de pînză şi te-ai dus între buruienile frumoase cu vioara: tainele lor ar putea să fie ghicite mai bine cu murmurul decît cu o unealtă fără grai. Dar te-ai mai aşezat dinaintea toamnei cu pana şi cuvintele ei şi tot nu le-ai putut zugrăvi gîndul şi tresărirea, toate sculele rămînînd pe

dinafară. Şi nici sita înţelesurilor tale n-are desime ca să le poată cerne printr-o pînză de ceaţă.

Şi pentru că n-ai putut nimic, ai închis ochii şi te-ai rugat celui care a făcut ţărîna, tăriile şi crizantema...

1937

REGELE CAROL II

Citit heraldic Carol Secundul, numele ilustru de două ori, o dată la Quintul şi altă dată la strămoşul Carol Întîiul, s-a intercalat, în al patruzeci şi patrulea an, între marii regi, împăraţi şi începători de veac.

Unii au dus războaie lungi, mînînd popoarele peste popoare şi furtunile gloată, peste timpuri. De cînd se cunoaşte vremea, desfăcută de umbră, au sunat numai trîmbiţe şi tobe, s-au ascuţit săcurea, spada şi săgeala, s-au agerit suliţa şi arcul. Uneltelor de foc li s-au dat şi lor o grea împărtăşanie de sînge şi tinereţe. Şi a stat şi el, măria sa regele nostru de azi, în focul de acum douăzeci de ani, încă nestins de tot în vetre. Din cenuşa lor pîlpîită mai răsar chipuri înşelătoare de văpaie albastră şi năluca gloriilor, cîştigate cu moartea.

Mintea suveranului României este dată şi puterilor zvelte ale unui popor întinerit, în stare să nu-şi puie în cumpănă soarta cu viaţa. Cotropitorul poate să fie întîmpinat în piept oricum s-ar încumeta să vie, la o graniţă de izvoare, unde paşte căprioara, sau la o margine de pămînt. Pragurile ţării nu vor putea să fie călcate fără să se aştearnă peste cutezător întunericul lui Homer. Braţele sînt vioaie, cugetul e sprinten: un tineret, neştiut pînă acum şapte ani, a fost adus în privelişte şi stîrnit la bucuriile datoriei. De subt steagurile tuturor vîrstelor treptate, cărora le-au fost dăruite, ridicate în bătaia vîntului lin, iscat dintre porumburi, naţia nouă a strigat în slavă: Trăiască regele ! E graiul inimii, majestate, nu al buzelor de altă dată. Tinereţea te iubeşte întraripată. Dacă în cîţiva bătrîni nu mai bate însufleţirea ci se rostesc mocnite socoteala şi trufiile,

slujite greu de nişte încheieturi grele ca nişte cîrji şi aproape cu genunchii de pămîntul afînat, ţara strigă şi te cîntă din toată floarea ei.

Dar aceeaşi minte împărechează bravura cu chibzuiala, mîna luptătorului cu cîntarul judecăţii, cu harpa psalmistului, cu osîrdiile cărturarului, cu pensula, cu pana şi cu visul. Regele dărîmă şi clădeşte în toate zilele, împuterniceşte, înnoieşte şi primeneşte. Cămaşa sufletului vostru n-a fost niciodată atît de albă, ziua nu ne-a mai fost atît de adîncă, mîinile voastre, ca la un cules de stele, vi-s gingaşe şi curate. El a chemat în jurul Coroanei şi oamenii şi gîndurile şi întocmind lumea din nou pe trei datini ale făpturii, trupul, cugetul şi truda, o dă veacului ce vine renăscută.

Drumurile sînt ale regelui şi ele au fost făcute întîi ca să lege oamenii cu ţara şi să apropie zările unele de altele. Oraşele sînt ale regelui, înviate pe rînd. Satele sînt ale lui, an de an ajutate să se ridice. Ale regelui sînt muncile fierului, ale sondelor, ale pietrei, lemnului şi ale plugului. El a chemat materia toată la viaţă şi ea s-a supus, ca un suflet care i-a înţeles duhul şi sfatul. I-au răspuns, în căderea lor, apele, i-au grăit izvoarele, fierăstraiele, coşurile înalte, crescute în cer ca nişte columne ale străduinţei de belşug şi pace, la porunca îndemnului regesc. Îl ascultă şi lutul şi lumina şi într-o noapte ţara a trecut din tărîmul ţelinei creasta întunericului încălicată cu roţi de oţel, în pămîntul ei făgăduit, dar căutat pînă la el cu şovăială. Mii de trenuri, mii de nicovăi, mii de ciocane, mii de maşini, mii de inteligenţe, mii de cărţi urzesc în disciplina Marelui rege care a împlinit patruzeci şi patru de ani, averile unui apogeu naţional. În acea duminică a lui Dumnezeu, cînd altă săptămînă de şapte ani se va fi împlinit, va putea o zi să se odihnească mulţumit şi el, regele Carol Secundul...

1937

REPROCHES D'AMOUR

În ziarul «Vremea» domnul Pompiliu Constantinescu relevă cu un accent o afirmare dintr-un răspuns. Biletele îndemnau pe un prieten, care voia să polemizeze în paginile noastre anonim, să renunțe. Prietenia, fie literară fie personală, nu se micşorează să fie disociată de conjuncturi şi ea trebuie să funcţioneze slobod, ca să nu devie o iobăgie, o teroare sau un mecanism al reciprocităţii.

Aducem incidental aminte că o asociaţie de şapte critici s-au ostenit mai bine de un an să scoată o revistă făgăduită pentru despotmolirea din seu a condeielor şi că n-au făcut nimic, precizam noi într-o imagine, din laşitate. În majoritate profesori, criticii aveau de menajat unii o catedră actuală, de la care trebuie ascuns adevărul şi convingerea derivată, iar alţii catedre viitoare: vorba lui Napoleon cu soldatul şi cu bastonul de mareşal e bună şi pentru civilii în uniformă sufletească din învăţământul secundar. Dar o ambiţie şi legitimă, hrănită cu oportunismul, învăţat ca o superşcoală în politica de persoane chiar de către dascălii dotaţi cu un talent şi destinaţi în principiu să ridice nivelul demnităţii şi al conştiinţei de sine în colectivitate, se realizează după datina cea mai utilă.

Domnul Pompiliu Constantinescu răspunde că n-au scos criticii revista proiectată din lipsă de fonduri. Probabil că nu a fost destul de informat. Fondul care a lipsit indiscutabil, a fost moral şi acesta într-adevăr nu se ia cu împrumut şi nici nu poate să fie oferit. De altfel, noi ne reportam ceva

mai sus şi mai departe decît împrejurarea noastră, simplu monogram dintr-un alfabet şi dintr-o cultură. Dacă am individualizat *à contre-coeur* o stare de spirit într-o personalitate precizată, am făcut-o cu atît mai mult cu cît colegul ce-i poartă valoarea delicat complexă, pe lîngă că nu e nici primul venit dintre cărturari, mai are şi în fizicul lui o ştirbire eroică, menită să-l apropie de inima lucrurilor şi să-l ridice peste contingenţele vulnerare. Acest om, de atîtea ori ales pentru surghiunul din promiscuitate, ne-a mărturisit, în stupefacţia abstractelor aşteptări, sfiielile lui.

Desigur că rolul de advocat ce şi-l acordă faţă de noi domnul Pompiliu Constantinescu e nu se poate mai neavenit. Clientul domniei sale înainte de toate-i un prieten al nostru, pentru toate fostele lui eleganţe dar şi pentru alte motive. Debutul literar şi l-a făcut într-o publicaţie a noastră şi ne place să credem că fostul ofiţer dintr-o groapă a tranşeelor dobrogene a fost înainte de oricine preţuit de noi: tinereţea domnului Pompiliu Constantinescu era pe atunci în copilărie. Am scris despre poet şi fără îndoială că vom mai scri: în aromaticele lui ierbare, floarea refuzînd să se coacă pînă la fruct, îl conţine schematic voit pentru pura ipoteză. Dar surprinzînd în poet odată un om ca mai toată lumea, din ierbar am intrat cu o referinţă în insectar. Domnul Pompiliu Constantinescu e dimpreună cu domnul Octav Şuluţiu, tot un profesor, tocmai unul din cei doi din «grup» care au arătat în penibila circumstanţă a criticilor, independenţă şi caracter: putem recunoaşte azi, după ce şi-a terminat seria de articole relativ la poezia lui Tudor Arghezi, ceea ce nu puteam semna săptămîna trecută, fără pericol de graţiozitate.

Nimic n-ar fi totuşi mai lesne decît să polemizăm cu articolul fudulit din «Vremea», al domnului Pompiliu Constantinescu. Nu. Tonul cu care a voit să ne apuce de scurt nu poate să ne vexeze, căci

participa la poziție simetric. Ne mărginim să-i facem atentă subtilitatea de discernământ literar, în ce privește accepția expresiei «cel direct implicat». Nu era vorba de împricinat. Cunoașterea prezumată a matematicii sensurilor și a subdiviziunilor exclude eroarea.

1937

DOMNUL CANCICOV ŞI AUTORII

Un ziar de dimineaţă, cum i se zice, afectînd generalizarea, ziarului pe care nu vrei să-l citezi, şi-a pus în curent cititorii cu ultimele idei ale domnului Cancicov, ministru de finanţe. Ideile domnului Cancicov sînt de obicei scurte şi enumerative şi redate de o pană adecuată, într-un colţ al paginii întîi, cu portret pînă la jumătatea cravăţii. Fotograful e todeauna mai locvace decît autorul contextului, redus la stil telegrafic iar zeţarul de-a dreptul risipitor. Titlurile mănîncă tot articolul şi clişeul dă toate posibilităţile de concentrare redactorului, care în ceea ce priveşte numele lui semnat nu economiseşte nici o literă, ba mai şi adaugă cîte un aspirat. Ministrul nu trebuie în nici un caz să atribuie altuia opera lui.

Şi aşa, articolul e ca un grilaj, care împrejmuieşte un bust de zinc şi totul se prezintă dichisit, ca un mormînt dintr-un cimitir simetric. Ministrul este chemat familiar Mircea: într-o împrejurare solemnă nu era de ajuns Cancicov. În sfîrşit, o dungă groasă de mare doliu, care reprezintă probabil şi o estetică, adaugă la distincţia funebră a locului rezervat. E-adevărat că o declaraţie a domnului ministru: «Ce să vă mai spun ? Ne-am făcut testamentul», nu putea să fie armonizată cu alt aranjament de mobilier.

Singură limba franceză se găseşte niţel cam incomodă. Păstrînd frumoase amintiri de la Paris, domnul ministru, care-i şi domnia sa niţel din Bacău, nu-şi mai poate produce ideile şi imaginile fără o întărire din partea lui Voltaire, găsindu-se din punctul de vedere clasicism oleacă de rudă cu marea

literatură. Numai că nu ştii cum se face, ori ministrul declarînd ori redactorul reproducînd, limba lui Molière, colegul lui Voltaire, iese evoluată. Ministrul de finanţe ar fi vrut să spüie, poate, că «*Petit bonhomme vit encore*». Dar s-o fi gîndit că fără articol gramatical nu e franţuzească bună şi i-a pus un articol, care concordă în număr şi gen. Şi s-o mai fi gîndit, de ! că «bonhomme» nu trebuie scris, ca prostul, dintr-o singură bucată şi l-a despărţit. Unde gramatica nu se mai înţelege cu ministerul e la verb şi la relativ. Gîndirea domnului ministru se exprimă textual: «*le petit bon homme qui vive encore*».

Dacă utiliza o vorbă românească şi reporterul financiar s-ar fi simţit mai la largul lui. Domnul ministru ar fi declarat: «E lată rău» şi domnul ziarist ar fi scris: «E lată rău». Şi totul se sfîrşea cu bine.

O dorinţă neobişnuită la un domn ministru de finanţe care-şi deschide inima unui domn ziarist e însă alta şi comportînd oareşicare risc. «M-aş tăvăli pe jos de bucurie», a spus domnul Mircea Cancicov...

Întîi n-am crezut şi am recitit. Da, e dorinţa expresă a domnului ministru şi ea trădează un sentiment literar. Cînd citesc analizele şi psihologiile lui Paul Bourget, scria odată Octave Mirbeau, îmi vine să strig toată ziua şi cît mă ţine gura «*merde* !». E un rafinament; adică un contrarafinament, o perversiune de civilizaţie. A dovedit-o şi alt fost ministru de finanţe, domnul Titulescu, care ştergîndu-şi buzele de icre negre cu o batistă de olandă fină, declara ziariştilor, întors de la Londra şi neputînd să se scape mai repede de un adevăr obsedant, că sfătuieşte poporul românesc să mănînce mămăliga cu ceapă. Tăvălindu-se excluziv pe sus, i-a venit şi domnului Cancicov un acces de entuziasm, să se tăvălească pe jos. Să fim însă fără grijă de cucuiele domniei sale. Pe jos însemnează pe covor.

Dar parcă ar fi fost util să mai spuie ceva în declarațiile domniei sale, domnul Cancicov, și pentru scriitori, de vreme ce se afla în plină producție. Tot într-o declarație și chiar într-un text semnat, domnia sa redusese impozitul autorilor de la opt la sută la unu la sută iar autorii sînt, iacătă, impuși cu aproape patru la sută.

De patru ori mai mult nu e chiar de opt ori mai puțin...

1937

TATĂ ŞI FATĂ

Cînd erai de-o şchioapă te alintam şi ţipai. Te legănam cu cîntece şoptite, te duceam în braţe prin odăi şi de cîte ori ochii tăi mici şi iuţi se întorceau negri spre mine şi te uitai speriată, te gîndeai un moment şi porneai într-o goană de răcnete vijelioase. Te jignea mustaţa şi mi-aş fi ras-o bucuros dacă nu m-aş fi temut că o să te sperii şi de pierderea ei.

Eram o familie noctambulă şi balamucul nostru începea odată cu noaptea. Odată cu aţipirea apartamentelor pornea şi zbierătul nostru. Măicuţa îl arunca legănat pe fratele tău, cu spinarea-n jos o dată şi o dată cu spinarea-n sus. Mănîncă el, vezi bine, mămăligă cu pîine şi se simte fericit, dar acu unsprezece ani se făcea roşu şi vînăt de răget şi disperată, măicuţa, îl mai trîntea cîteodată şi grămădit în perne. Dacă nu taci,te omor ! urla şi ea. Şi tocmai atunci vecinii băteau cu pumnii în pereţi şi ţineau discursuri injurioase dinaintea tencuielii.

Nu-ţi mai aduci aminte şi rîzi cînd îţi povestesc. Ţi se pare că te-ai născut mare şi că todeauna ai fost bine la limba franceză şi la geometrie. Tu nu ai ştiut nici triunghiul isoscel, pe onoarea mea ! şi ignorai pînă şi terminaţia plurală la persoana treia. Ziceai «apte» şi «ghiş»; nu ştiai româneşte nici cît cîinele Pitic. Strigam la tine «Taci», şi tu vociferai mai tare; lui, cînd îi zici tu acum, «Astîmpără-te, Pitic !» el îşi ia labele mari din spinarea ta şi dă din coadă. Cîinele se naşte cărturar, Puică, şi nu dau cinci academicieni şi zece culturali pe agera noastră Cioara, cu documente şi cu opere complete cu tot. Ai văzut cum ştie ea să-ţi învîrtească un om în curte şi cum ţi-l pune jos numaidecît, expertă-n box şi în jiujiţu.

Acum ai început să mă întrebi ce cred eu despre Dickens şi aflu ce poate crede capul tău frumos cu două cozi împletite pe panglici cu funde, despre «Căutarea Absolutului». Avem preferinţe şi gusturi, copila mea, şi-ţi surprind ochii uitîndu-se drept în sîmburele lumii cîteodată, cum stai şi te gîndeşti. Asta e a gîndi: nu spui nimic şi te uiţi şi nu vezi, chemat la călătoria din nevăzutul lucrurilor văzute. Iar fratele tău cade şi el pe gînduri, chibzuind o corabie care să ne ducă pe toţi la Hawai.

Încolţeşte neghina. V-am ferit de ea cît am putut, dar mă biruie, mă farmecă şi mă amărăşte: încolţeşte sămînţa de otravă: gîndul. Cînd aţi învăţat voi să gîndiţi proporţional şi exact ? Între mine şi voi s-a intercalat un învăţător necunoscut, care vă fură mintea şi o meşteşugăreşte el, în voia lui, ca o scufie de lumină: un fir de lumină şi un fir de întuneric. Umblu să-l prind şi nu se poate: el vine în somn şi vă desface visuri dinainte, cărţi de joc lipite unele de altele cu catarămi. Ce faci acolo ? Mă gîndesc ! Nu mai e laptele, nu mai e grişul...

Aşa, mîngîie-mă tu acum. Adu-ţi mîinile încoace şi zi-mi mereu aşa, că-mi place: «Băiatul mami»... M-am făcut băiatul tău, fata mea: fii mama mea cea mititică. Un băiat bătrîn se simte bine cu o mamă ca tine, din clasa treia de liceu, cu şorţ negru şi pelerină şi pe care mama ei cea mare o piaptănă dimineaţa cu o cărare dreaptă în mijlocul părului neted. Băiatul tău, măicuţică, a chelit de tot. Tu răspunzi: «Nu-i adevărat !» Şi-mi place şi asta, că mă consolezi.

Da, da, e bine de ochii mei în mîinile tale răcorite, mamă... Lasă-le să stea puţin pe pleoape, furnică de lîngă un cărăbuş greoi, ghebos şi trîndav. Dar să nu mă mai întrebi de ce am oftat, că nu pot să-ţi spui, mamă mică a unui asemenea băiat. Că dacă m-ai mai întreba o dată, mi-ar veni, mi se pare, să plîng...

1937

«PROBLEMA CĂRȚII»

Cartea domnului Ionel Teodoreanu apare într-o zi marcată în calendarul librăriei cu o piatră neagră. Se pare că din toată epoca războiului, circulată de cel mai mare număr de inițiative culturale și mai ales fals culturale, librăria intră într-o fază de indiferență la lectura gîndită, totală.

S-a citit întodeauna la noi mai puțin, mult mai puțin, decît în toate țările, fără să mergem mai departe, din vecinătatea noastră imediată și asupra cărora aceleași pricini acuzate că au făcut gol în bibliotecă n-au avut același efect. La Varșovia, la Praga, la Pesta și se aude că și la Belgrad și chiar la Sofia, problema așa-numită a a cărții e necunoscută: verificările aparțin unui instrument special pe care îl avem dar căruia și acest lucru îi este indiferent: ataşaților de presă ai corpului nostru diplomatic.

Problema cărții, fiindcă există asemenea problemă, a preocupat pe librari, editori, scriitori și presa, tocmai într-un moment cînd s-a citit relativ mai mult și cînd edițiile domnilor Ionel Teodoreanu, Rebreanu și Cezar Petrescu, autorii cu tirajele ridicate, se vindeau în cîteva zile. Ni se părea că publicul orășenesc se îndreaptă sigur, în sfîrșit, către rafturi și această eroare de apreciere permitea pronosticuri și speranțe.

Filmul, care biruise și teatrul dar și cartea, s-ar fi părut că se osîndește singur și că din mediocritatea lui progresivă i se va trage moartea. Dar cînd nu mai poate rezista prin fabulă, cinematograful dispune de mobilier, de muzică, dans și de un personal artistic croit după modelele anatomice ideale și de o

garderobă luxoasă a modei, cu mare autoritate la public. Probabil că numai sentimentului cinematografic şi absenţei de inspiraţie la marii fabricanţi li se datoreşte izbînda acelui *sex-appeal*, care confecţionat în America răspunde noţiunii de frumos fizic şi artistic.

Cetăţeanul Statelor Unite a putut să impuie tuturor ţărilor civilizate dogma că dacă n-ai talent ai sex şi e prea de ajuns. Această împuţinare a personalităţii, mărturie a unei devalutări esenţiale, se transpune, schimbîndu-şi datele, şi în viaţa politică şi socială. Mai are cineva trebuinţă de idei noi, de un program care să justifice o pretenţie nouă ? Se alege reţeta cea mai simplă şi mai apropiată de cele zece degete ale pipăitului în întuneric: toată lumea le are la libera dispoziţie.

Cartea începe să intereseze o singură dată pe an, cînd interesul e obligatoriu, o lună, în septembrie. Dacă un străin ar intra în librăriile noastre în prima chenzină a primei luni de şcoală şi ar pleca numaidecît, impresia că a trecut prin ţara unde se citeşte imens i-ar rămîne pe toată viaţa. Imbulzeala de bazar e atunci, într-adevăr, fenomenală – dar din fenomen se împărtăşesc, odată cu librarii, mărginiţi într-un an de cheltueli aproape excluziv la amploarea lui şi la negoţul de papetărie, nişte autori care nu sînt mai la nici un grad scriitori şi care în orice caz, nu reprezintă nicidecum Cartea, cu majusculă.

Aceşti fericiţi ai tirajului, neputincioşi în specialitatea lor să facă posibile înţelesului obştesc nici regulile matematicilor elementare sau ale gramaticii, s-au industrializat pentru sezon, sprijiniţi de un minister, zis al Educaţiei, de subt ştampila căruia ies aprobări senzaţionale şi a căruia iscălitură e tocmai un gir de nulitate.

Timp de cincisprezece zile cartea se găseşte în toate casele cu copii şi dau cu ochii de ea şi părinţii. E lucru stabilit şi standardizat: cartea e făcută pentru

copilărie şi are un singur sens: obţinerea unei diplome, după ce anual şcolarul va fi silit să se chinuiască, asociat cu profesorul sau şi împotriva lui, cu un obiect asemănător cu cartea: copertă, pagini, capitole şi «materie». Pe copil îl atrage cartea începutului de an, pentru că e nouă şi are poze: atît se păstrează de către autori, din influenţa cărţii şi cu atîta lucru contribuesc autorii didactici, fără nici o voinţă propriu-zisă la trezirea curiozităţii şcolarului, dus de ilustraţii şi clişee, înmulţite la toate paginile, pentru că ţin loc de text şi face cotorul cărţilor mai gros.

Ceasul cînd cartea poate să ţie legat de ea tineretul a pierdut în industrializarea şi dezgustul de ea, şapte luni din opt ale anului şcolar şi acumulează un capital de scîrbă pe toată viaţa. Am făcut odată, pe dinafară, socoteala diplomelor din tot învăţămîntul de maturitate, obţinute în douăzeci de ani după război.

Admiţînd un minimum derizoriu de cinci mii de pergamente anuale, patronate de cîteva universităţi şi de o sumedenie de şcoli echivalente din punctul de vedere profesie, avem noi adauşi, la vechiul stoc de public luminat, cel puţin o sută de mii de cărturari. Unde sînt ? librăria nu-i cunoaşte, cartea nu-i vede. Îi găsim în funcţii foarte gras plătite şi refuzîndu-se agresiv la toată lectura şi caietului pe care li-l trimiţi o bucată de vreme gratuit la domiciliu.

Ca să poată cîştiga cartea un loc în casa lui, probabil că profesionistului intelectual îi trebuie o constrîngere, ca şcolarului. Să i se dea cartea obligatoriu şi ca să o poată răsfoi necitită, să fie plină de clişee; totuna dacă nu se leagă cu textul: Marlene Dietrich, de pildă, Ramon Novaro. Niţel sex în loc de text.

Maiestatea sa regele s-a gîndit, fără îndoială, la starea de şcolaritate a mentalităţii publicului şi la

psihologia periodicității, cînd a înființat Ziua Cărții, urmată de Săptămîna și de Luna Cărții. Amplificat prin snobism și prezent prin imitație la o sărbătoare a ideilor tipărite prezidată de suveran, publicul mai cumpără așadară o carte cu care nu știe ce să facă și o lasă șofeurului din automobil ori o dă bucătăresei. Ce nu mănîncă stomacul stăpînului, ferit de indigestii, e trimis la bucătărie.

Fundațiile Regale pun în circulație într-un an sumedenii de cărți, unele mai interesante decît altele, al cărora catalog poate satisface toate gusturile, pînă la varietatea de nuanță extremă. Suveranul e editorul, numai în cîțiva ani, al unei biblioteci destinată să formeze și o stare sufletească și o noblețe a personalității. Cititorul, publicul e rebarbativ. Lui îi mai trebuie și o poruncă scrisă, o ordonanță. Dacă ar emana de la suveran, toată lumea, fără excepție, ar citi. Vorba vine. Toată lumea ar cumpăra. Și tot cumpărînd fiecare, cine știe ? poate că ar începe să și citească. Problema cărții nu e alta: cum introduci cartea în casa omului, baricadat împotriva tuturor tentativelor, care cer osteneala gîndului și disciplina unei reguli ? S-au încercat toate formulele afară de una: ordinul. Înalt Ordin, ordin de la prefectură, ordin de la Ministerul de Finanțe.

Autoritățile de altădată șovăiau să înființeze un singur timbru. Ne aducem aminte cu cîtă grabă după război a fost desființat, ca o povară, timbrul de ajutor și satisfacțiile unui guvern la micșorarea pînă la nouă lei a timbrului fiscal de unsprezece. Aceste naivități aparțineau zilelor de pricepere greoaie. Astăzi, lipite și pe pîine și pe toate mărfurile și hîrtiile, sînt în ființă cel puțin vreo șapte timbre. Nimeni nu s-a supărat de sporirea lor și dacă s-ar mai înființa încă cincizeci, niciodată publicul nu s-ar simți mai favorizat.

Dacă statul se gîndeşte la el şi-i mai administrează şi o poruncă strictă, condiţionată de sancţiune, nu se poate public mai fericit. Avem de-a face cu un animal deosebit de complicat, care nu se sperie de puşcărie dar se îngrijeşte de amendă şi tobă. Toate legile nu fac doi bani pînă ce nu-i trimiţi o somaţie, o ţidulă roşie sau albastră, o citaţie. El tremură dinaintea unui ghiozdan, dus de către agent de o ureche şi dacă i-ai tăia capul, n-ar simţi nimic. Îl înspăimîntă accesoriile şi recipisa.

Altcum e clar că publicul nostru are aptitudini de rafinament şi că sensibil la un petic de hîrtie de-o palmă, indescifrabil, numai să-i fie adresat anume şi la adresă, nu e prea depărtat de acceptarea în principiu a unei cărţi. Dacă lîngă numele autorului şi al editurii şi dedesubtul titlului s-ar tipări şi textul poruncii care îl obligă să cumpere cartea numaidecît, o ediţie de zece mii exemplare s-ar desface într-o zi, numai să vadă, negru pe alb, cititorul că e ordin.

Acestei bune măsuri de introdus în mijloacele culturii i-a luat-o înainte starea de fapt. Nu trebuie mai mult decît un funcţionar de comisariat pentru a umple o sală de teatru, a popula o serbare de binefacere şi chiar a epuiza cîteodată clandestin un tiraj în cîteva zile – şi puterea lui reprezintă o infimă fracţiune de putere. Cu ordinul prefectului însă lucrul e instantaneu, nu mai vorbim de al guvernului, care cînd dă un ordin se realizează şi alegeri conforme.

Problema cărţii e o chestiune de simplă ştampilă de cauciuc, de care atîrnă şi toată cultura. Discursurile, deziderateleе, visurile sînt inutile.

1937

REGELE ŞI VIOARA

Duminica trecută, 14 noembrie, în plină criză şi forfotă politică, s-a petrecut un eveniment neobişnuit, servindu-i de cîmp de onoare o sală şi un concert, tixite de publicul maestrului Enescu.

În acelaşi loc, unde direcţia Ateneului Român insultase cu cîteva zile mai nainte pe ilustrul compozitor, maiestatea sa regele i-a decorat arcuşul şi vioara, în bătaia miilor de palme, care se ridicau tot atît în slavă cît se alungau grămadă şi pe obrazele din Comitet, ale cîtorva mitocani.

Vioaie şi emoţionată, doamna Lily Teodoreanu, soţia romancierului şi colaboratoarea noastră, semnată Ştefana Velisar, ne descrie cu mişcări nervoase din degete minuscule şi într-un torent de imagini, cu neputinţă de ajuns cu condeiul, evenimentul redat aci incolor.

Muzica se bucură de privilegiul că este mai egal gustată în elite decît literatura şi artele plastice, iar maestrul Enescu de situaţia excepţională de a fi indiscutabil şi acceptat pretutindeni, pe toate meridianele terestre, estetice şi cereşti.

Se isprăvise actul al doilea din Siegfried şi răscolit de vîntul wagnerian care colinda prin frunzele sufletelor simţitoare la toamnă, publicul iniţiaţilor răspundea cu ecoul aplauzelor, furtunii. Pe cînd pădurarul codrului clocotit de trăznet, se arăta la rampă covîrşit de miracole şi basme.

Aveam impresia clară, ne spune scriitoarea de zmalţuri şi filigrane, că îi creştea lui Enescu, văzînd cu ochii, capul, masiv şi monumental, ca şi cum un cerc de văpaie i-l sporea sanctificîndu-l.

Suveranul trimite să fie poftit poetul în loja regală. Apucînd drumul cel mai scurt şi mai agitat, maestrul înoată în public, obosit şi metalizat de o undă de sudoare. Publicul voieşte să-i facă loc fără să se poată birui într-o disciplină: mînile se împreună ca nişte tipsii, vocile strigă, sîngele zvîrcolit în mituri încrucişate bate. Suveranul cu Ducele de Alba aşteaptă în picioare şi sala e mai înaltă în staluri şi loji cu o jumătate de om.

Maestrul a putut să ajungă: regele ţării strînge mînile Prinţului de peste Inefabil şi-i încinge pieptul cu colanul Stelei. E limpede: singur suveranul ştiuse că George Enescu va fi răsplătit în aureolă şi apogeu de o meschină ofensă, cu aşezarea deasupra inimei lui a brîului Ordinului regesc. Artistul e intimidat şi confuz şi românii din amfiteatru îşi aduc aminte de sărutarea lui Vodă Cuza pe faţa unchiaşului Ion Roată, pălmuită de un jandarm.

Este aşa-numitul Gest. Maiestatea sa regele are temperamentul de imperial clasicism al acestui act. Împăraţii şi regii mari au fost de todeauna prieteni cu îngerii şi artiştii. E a doua intrare a suveranului în republica balaurilor degeneraţi pînă la broaştele cu frunte. Întîia dată a descălecat la scara Academiei ca să scoată din mocirla mormolocilor Mioriţa şi acum şi-a oprit calul alb în uşa unei sucursale ca să apere vioara.

1937

TABLETĂ DE NOIEMBRIE

Dacă viaţa noastră se risipeşte în patru timpi ai anului aplecat pe zodii, de ce nu ne-am uita încă o dată şi în fiecare an la toamna cenuşie ? De ce ne-ar fi ruşine de toamnă, de floarea ei arămită, de peticele-i de mătase, de zdrenţele-i de aur ? Numai copiii au dreptul naiv să le adune cu ochii, din ferestre, şi nouă care trecem cu fiece toamnă cîte puţin, copilăria ne este interzisă ?

Sîntem siliţi să fim adînci, gravi şi încruntaţi, chemaţi de cifrele lucrurilor, de pe dinlăuntru, să rămînem nesimţitori la bătaia brumei, la rugina luminii, la cernerea ploii. Schimbînd limbajul plastic al vieţii, al cîntecului, al fluierului şi al poveştii, adaptate la contabilităţi şi operaţii, să gîndim pe rubrici şi în raporturi. Să nu băgăm de seamă că în geamul biuroului nostru se aşterne ceaţa şi că, fără patrie şi fără sălaş, trec prin ea ca nişte năluci, ciorile negre. Contemplarea descumpăneşte şi visul. Nu te uita pe fereastră, domnule profesor: strigă catalogul !

Fiecare pom îngălbeneşte în felul lui şi îşi lasă frunza la o vreme a lui. Salcîmii, dafinii, au rămas încă verzi. Strîngeţi-vă ca melcii, ascundeţi-vă de negură, fugiţi pe subt pămînt. Încuiaţi-vă temniţe, mînăstiri, muşuroaie, cuiburi şi stupi. Mîţele au înţeles şi dorm. Ce caută singur sticletele în marea pustietate şi cui poate să cînte ghiersul lui de zimţi loviţi ? Cutiile de poştă ale columbarelor sînt încă deschise, din care zboară plicurile albe. Au trimis bilete greierii, şopîrlele, furnicile, pisicile de după sobă şi pachetul cu sfoara încinsă cruciş s-a rupt în

văzduhul pitit între gutui, în mijlocul grădinii. Ce de corespondenţă !

Oamenii sînt mai fericiţi. Ei au strîns stele şi foc de cu vara şi sacii cu merinde, adormiţi de-a-n picioarele, răzimaţi unul de altul, sînt păziţi cu lacăte grele. Şi au strîns şi cărţi pentru toată iarna. Nu mai e lună, s-au dus şi constelaţiile odată cu cocorii. Mai trăieşte noaptea cucuvaia, care ceartă întunericul şi mai e de faţă cîinele, care îl ocărăşte. Aşa s-au prăbuşit cetăţile mari, pe o noapte ca asta, fluierate de vînturi, lovite cu nisipuri de beznă, împroşcate cu nepipăita leşie. Nişte bivoliţe fără copite şi coarne şi-au pornit cireada. Acoperă fereastra bine şi închide oblonul: au ajuns cu boturile în geamuri şi le ling...

Se mai face vreodată ziuă ? Va mai răsări vreodată soarele peste sălcii ? Va mai încolţi luceafărul de seară ? Muscă, te-am prigonit o viaţă întreagă: unde eşti ? Aş vrea să te văd şi să te iert.

Bagă de seamă, veghează ! Să nu te prindă moartea prin odaie. Că nu e loc uscat pentru mormîntul tău nicăieri... Oricine ai fi tu, fereşte-te de tăcere şi ţine-te neadormit. Moartea poate să vie în somn şi să te ia din viaţa ta visînd. Pune să sune vioara şi cobza şi aprinde o sută de făclii, să fie în casa ta cîntec tare şi flacări – şi ţine-ţi uşile zăvorîte de cîte două ori. Să nu se strecoare, să nu te afle, cerşetoarea de vieţi, pribeagă, din ceaţă şi din ploaie măruntă.

Tăcere copii şi numai muzica să se audă. Era pe-aci pe-aproape. S-a uitat în sus. Puneţi o horă, că a trecut.

Dar o să mai vie. Drumul ei trece pe-aci, pe lîngă noi...

1937

ŞCOALA

Nu se prea vede că şcoala face altceva decît examene, promoţii şi repetenţe. Bacalaureatul, din an în an mai concludent, acordă dreptul la universitate, universitatea dă o diplomă şi două, iar la douăzeci şi cinci de ani fostul student moare de foame; nu e un secret. În vreme ce o servitoare, paralel cu studiile domnişoarei, strînge o zestre şi îşi face un căpătîi, diploma universităţii nu conferă măcar intrarea liberă în ministerul domnilor Anghelescu, Kiriţescu şi Ghiţescu, păziţi de un portar pe măsură. Licenţa şi doctoratul abia semnalizează un început de epocă: a temenelei, a insistenţei, a recomandaţiei şi a preferinţelor variate. Pentru un derizoriu salariu ipotetic, candidatul la o catedră în periferia ţării trebuie să înfrunte brutalitatea, mitocănia şi capriciul. Bărbaţii o mai răzbesc, abdicînd. Vă las să ghiciţi situaţia fetelor.

Deocamdată, şcoala serveşte copilelor care încă n-au isprăvit-o, drept instrument de anihilare. De la război încoace numărul nefericitelor copile sinucise sporeşte în toată ţara, considerabil. Babele învierşunate din învăţămînt, directoarele la menopauză, savantele palide şi zbîrcite, toate cutrele pedagogiei, ploşniţele grase şi supte ale catedrei, s-au strîns într-o inchiziţie spurcată împotriva copilelor sănătoase, frumoase şi inteligente. Duşmănite pentru un zîmbet, urmărite pentru o eleganţă, notate prost pentru un cîrlionţ, insultate din pricina unui pantof, a unui inel sau a cercelului din ureche, şcolăriţele vremei noastre culturale au de

îndurat chinul de opt ani ai liceului şi provocarea la masculinizare a dăscăliţelor cu barbete.

De curînd, fiica unui domn maior a trebuit să se arunce de la o fereastră de etaj, ca să scape de ocările unei cotoroanţe. Sinuciderea acestei eleve demonstrează categoric baza de neomenie a învăţămîntului nostru. O tinereţe suprimată pentru că profesoara s-a supărat. Un colţ cariat în gingie, o hernie, un accident la băşica udului. Părintele desfiinţat, mama îşi caută copila la mormînt. Bestia de trei ori asasină continuă să fie profesoară, ancheta, ca de obicei, întîrziază. În ce lume trăim ? Pentru asemenea rezultate un Minister al Şcolilor a devenit Minister al Educaţiei Naţionale ? Educaţia noastră naţională !

Nu putem spune dacă e mai rău ca o fată de unsprezece ani să-şi oprească ştiinţele didactice la cursul primar. Faptul concret este că în opt ani de liceu ea nu învaţă decît gradul de trivială decadenţă în care se găseşte Şcoala, cea cu majusculă. Dar copilele şi copiii trebuiesc informaţi din vreme în ce zoologie intră şi ce vor avea de suferit ca să se demoralizeze pînă la bacalaureat. Şi mai ales să înveţe părinţii ceva, echilibrul, toleranţa, răbdarea. Sînt părinţi care cer copiilor nota zece, ca o taxă de existenţă, şi premiul întîi, ca să li se plătească friptura şi ciorba. Aşa părinţi nu trebuie să se bucure de meritul de-a da naştere la oameni şi generaţii – şi cînd copiii lor exasperaţi între abuzul părintesc şi ferocitatea profesorală, se spînzură, se otrăvesc, se aruncă dinaintea locomotivei sau pe fereastră, ei sînt mai vinovaţi chiar decît putorile bătrîne cu rînza bolnavă, în complicitatea cărora îşi duc vlăstarele la descurajare.

1937

BLESTEMATUL INFERN

Nu treceau nici trei zile peste articolul nostru din nr. 23, *Şcoala*, pe care v-am ruga să-l recitiţi, că în localul aceluiaşi liceu din Bucureşti, dintr-o clasă a căruia o elevă exasperată s-a aruncat pe fereastră în faţa privirilor înnebunite de groază ale colegelor, s-a dovedit existenţa unei întreprinderi de suprimat omul în embrion. E de necrezut.

Toate autorităţile s-au cutremurat, dinaintea neaşteptatei scorburi de puroi. Părinţii trăiesc în teroarea complicată a unui învăţământ care alătură abecedarul de romanul senzaţional, clasa de morgă şi inocenţa de asasinat. Păcatele grele ale Bibliei circulă între catedră şi bănci – cerneala e otrăvită, tibişirul murdăreşte mîna copiilor de lepră, litera se strîmbă în tocul ei, gîndul se perverteşte. Mai este ceva curat ?

Un singur om rămîne senin şi nepăsător. Acel antreprenor de Paradis academic cu taxă de intrare, dintr-un bulevard, unde un public de două sexe petrece, pentru cea mai pură doctrină de moralitate, nouă părţi din zece nudă şi o parte în tricou transparent. Va rămîne de pomina viitorului că marele maestru al şcolilor de azi şi al indexului literar ţinea hotel şi grădină de jocuri în pielea goală.

El nu vrea să se ştie şi să se vorbească. Directoarea instituţiei care poartă numele suveranei reîntregirii, şi unde s-au petrecut lucrurile ştiute totuşi de toată lumea, îi este nepoată şi unchiul, pentru că are puterea de partea lui, se osteneşte să înăbuşească strigătele, să sfărîme condeiele, să oprească adevărul.

Oamenii lui de aşijderi. Surzi la suferinţă de putregaiul ce le astupă auzul şi se dospeşte în gaura urechii, vinovaţii, arătaţi cu degetul viitor şi al morţilor de ani de zile şi de un timp întreg, nu ştiu, nu văd, nu aud. Mintea lor aberată născoceşte viciul imaginar în gîndire şi ideal dar nu cuprinde descompunerea progresivă din gospodăria încredinţată chefului şi cinicului lor bun plac.

De sus pînă jos vedem cum se cojeşte zugrăveala, cum se clatină şi se mişcă pereţii acestui mormînt înalt zidit pentru inteligenţă, însufleţire şi lumină cu trupurile copiilor între cărămizi, cu aluatul sîngelui amestecat cu varul pe mistrii. A crescut prea sus mormîntul şi temelia lui s-a întins peste răbdarea pămîntului ce vi s-a dat îngrădit cu pravili, meşteri plagiaţi după Manole ! Voi nu aţi clădit şcoli, n-aţi deşteptat minţile, n-aţi împuternicit conştiinţele, n-aţi făcut suflete şi inimi: voi aţi ridicat în numele slovei şi al cărţii morminte şi aţi deschis cimitire. Nu e de mirare că imitîndu-vă opera şi stilul, slugile voastre deschid în cavouri fabrici de îngeri.

Povestea păstrează amintirea acelui nobil, bolnav de o demenţă mistică, liniştită, care fura copiii în turnurile şi catacombele unui castel şi-i masacra, slujind fanatic diavolului şi magiei. Voi ucideţi copiii pentru Sfintele Sfintelor, pentru cuminecătura ideii. Şcolile voastre ni-i primesc vii şi ni-i restituie morţi. Vă trimitem tinereţi şi ne daţi înapoi cadavre.

1937

CĂRȚILE

A început şcoala abia în septembrie şi în noiembrie părintele se întreabă, surprins de valul de mocirlă, redevent unor vîltori de veche lătură, dacă nu e ceasul, în epidemia de cancer moral dezlănţuită, să-şi ia copiii acasă şi să le suprime un învăţămînt cu ecourile asonante în mormînt. Tremură aerul şi vîntul se miră că atîţea corbi au uitat să zboare, tăbărîţi pe tineret, ca să-i scoată din carne scheletul. Ilustrul corp închis al doamnelor profesoare rabdă în rîndurile lui, fără să le arunce afară, să le biciuiască în privelişte şi să le bată cu pietre şi foc, pe asasine. Între otrăvitoarele din Ardeal care-şi ucideau bărbaţii cu hîrtie de muşte şi aceste pizmaşe brute taciturne care chinuiesc copilele cu hîrtie de caiet, nu se poate face o deosebire decît că nelegiuirea lor e mai primejdioasă. Ele nu-şi omoară ibovnicii şi întreţinuţii, ne terfelesc, ne mînjesc şi ne sugrumă copilele noastre, trimise cinstite, candide şi nevinovate ca să înveţe de la slugile hoaţe, zbanghiii şi degenerate, brevetate de un for incapabil de discernămînt şi de omenie, curatele ştiinţe ale Minervei. Te-am dus, copila mea, cu floarea de crin a Maicii Domnului în mînă şi te-ai întors cu ea pe piept, veştedă şi tu şi veştedă şi ea. Ce cuminţenie de dobitoc egoist şi legal te opreşte să-ţi încarci carabina şi să culci fiarele care i-au pătat pieptul cămăşii cu sînge, la pămînt ?

Totul s-a făcut aşa, ca să nu rămîie nici frăgezime, nici încredere, nici nădejde. Cărţile care ne sînt poruncite deghizează vicleşugul, escrocheria, jaful şi stupiditatea. În vreme ce osîndesc poezia şi o

recomandă academic Parchetului şi urmăririi procurorului, domnii executanţi aprobă cărţile care ne fură şi ne întunecă înţelesurile simple, şi pe cînd cîntăreţului de stihuri îi împiedică mijloacele de răspîndire, ei înavuţesc din literă oarbă, din cuvinte moarte, din pagini mînjite, din cărţi de cretinizare şi din monopol, pe feciorii de casă. Învăţămîntul gratuit e un învăţămînt cu beneficii şi dobînzi. Nemaipridiind cu manualele şi în nevoia de a înmulţi neamul slugilor devotate, s-a inventat şi situaţia grotescă de autori de caiete şi de blocuri de desen, ceea ce permite să se plătească protejaţilor zeci şi sute de lei, pe cîteva foi de un leu. Onoarea didactică pune subt numele de autor, tipărit pe o mucava, o gumă, un creion şi două peniţe.

1937

COPIII CERŞETORI

Cît priveşte pe şcolarii care scapă cu viaţă pînă la examen, educaţia făcută de departamentul Educaţiei Naţionale sugerează şperţul şi cerşetoria. Impozite abuzive periodice, bilete de festival, panglici de pălărie cumpărate cu şapte lei şi vîndute fetelor cu douăzeci lei, fără nevoie, insigne improvizate, donaţiuni cerute cu zîmbete făgăduitoare de medii rotunde şi care neîmplinite, elevele se izbesc de severitatea sprîncenelor rase şi rectificate cu cosmetic, de vorba cu mai multe înţelesuri, de aluzia la lucrarea în scris şi la examenele de fine de an.

Încă ieri în mahalaua mea, am găsit tremurînd în poartă o copilă săracă de oameni foarte săraci, cu o hîrtie mototolită în mînuţa ei îngheţată. Îmbrăcată aproximativ de căpătat şi cu o gheată spartă mai mare decît părechea ei desfăcută, fetiţa îngheţa în umezeala zilei şi nu putea grăi din pricina dinţilor porniţi într-o clănţănire monosilabică nebiruită. Fără să pot afla deocamdată ce trebuinţă deosebită în mizeria ei o făcea îndrăzneaţă, am luat-o în casă, unde s-a încălzit. Copila venea la cerşit. Directorul şcolii primare din cartier a dat celor două sute cincizeci de eleve din şcoală cîte o listă ca să adune bani. Era duminică şi alergînd ziua întreagă din casă-n casă în toată mahalaua, fata adunase treizeci de lei.

– Dacă nu ducem pînă diseară fiecare cîte o sută de lei, mi s-a plîns copila, domnul director ne bate.

– Pentru atîta lucru, n-are să te bată, i-am spus.

– Ne trînteşte cu capul de unde apucă, răspunde copila. Pe un băiat l-a bătut de a căzut şi-i spunea că muşcă din el cu dinţii.

Iată-ne copiii diminuați, demoralizați și omorîți, după gradul de învățămînt, încununat cu sinuciderea deznădăjduită. Părinții nu mai au ce aștepta de la această sinistră caricatură de școală, exclusivitate industrială garantată în folosul ici al unei grupări de piraţi, dincolo al unor nulități.

Părinții vor fi siliți să-și organizeze școli pe seama lor. Profesorii și profesoarele cu dragoste de chemare și devotați frumosului har și dăruirii de sine sînt între noi, asupriți, desconsiderați și ținuți la periferia profesională de către haita politică a fiarelor negre.

1937

ACTRIȚA CARE SE STRÎMBĂ

O maladie stranie şi feroce. Nasul cu concursul împrejurimilor devine creţ, vag îndoit. Strănutul nu binevoieşte să izbucnească biruitor şi calmant. Figura rămîne ca-ntr-un cuier.

Compătimeşti din stal şi eşti hotărît ca-n primul antract să-i faci cadou o batistă şi-un tub cu vaselină mentolată.

Buza de sus încearcă o evadare bruscă. Cere ajutor. Faţa se cutremură o clipă, ori mai multe. Ia formă de ciorap aruncat în grabă. Trupul porneşte în acelaşi ritm clinic. Ai impresia că doamna e chinuită de viermi intestinali. Sau de blestemele părintelui dumisale – rămas într-o casă de rugăciuni.

Umerii sar în lături. Pieptul ar vrea să se boltească şi nu poate. În stomac se dă, desigur, o mare bătălie. Fără a mai lua în seamă publicul, actriţa se screme.

O isterie neînţărcată i se plimbă din creştet pînă în tălpi pe principiul boabei de mercur.

Gesturile sînt repezite, gîfîitoare.

Obişnuiţii spun că e cu totul altceva: cucoana crede că a intrat în pielea unui rol mare. De-aceea se strîmbă. Absentează scoaterea limbei şi lovitura peste fesa proprie – aşa cum se practică la gardurile mahalalei. Deci comedia nu e pentru oricine – e de artă.

Teatrul, care se cheamă tot aşa, vrînd desigur să definească şi întruchipeze genul, – obligă fără îndoială la asemenea schimonoseli. Un nou fel de a înţelege, aprecia şi reda comicul.

Nu ştim dacă istericalele sînt din iniţiativa proprie actriţei, sau pornesc din geniul cu bretele de localizator în tovărăşie, şi regizor de unul singur, al domnului Sică Reinchard.

În calitatea sa multiplă de ţiitor de teatru, făcător de piese, dătător de falimente, necrofor recunoscut şi puitor în scenele Scita – poate fi felicitat de domnul Tudor Muşatescu.

Pentru publicul de gust nu e recomandabil. Cu riscul chiar de a nu-l vedea nici pe Iancovescu.

1937

ASPECTE

A mai fost pomenit în Bilete cazul ieromonahului Dionisie. Fanaticul călugăr, stareţ cîndva la o mînăstire oltenească şi cu destoinicii duhovniceşti şi de gospodărie în chinovie remarcabile, s-a simţit chemat la o întrebuinţare mai nobilă a însuşirilor lui şi lăsînd vitele cu coarne şi fără coarne ale eparhiei să rumege înainte, a plecat.

Episcopul lui îl întrecuse atît de mult în spiritualitatea economică încît stareţul Dionisie, constrîns să cultive via Domnului cu zarzavaturi, fusese silit să ia loc şi pe căruţa mînăstirii şi să colinde oraşul provinciei binecuvîntate de ierarhul local strigînd în gura mare, cu biciul cailor în mînă, şi vînzînd preasfinţita varză, duhovnicescul usturoi şi celelalte mîntuitoare legume binecredincioşilor, pe gologani; restituind cu alte cuvinte Kesarului ce era al Kesarului şi dînd lui Dumnezeu ceea ce aparţine lui Dumnezeu, oftatul şi răbdarea.

Strecurîndu-se greu între pîntecul diavolului care strivea mînăstirea şi zidurile acesteia, popa Dionisie a venit în Bucureşti. Un călugăr nu poate să facă ce vrea numai cu de la sine putere şi el a cerut învoirea chiriarhului. Tîrîş, grăpiş, a scos o gazetă, cunoscută subt numele de «Glasul monahilor». Nu interesau în această foaie sintaxa şi acordul, pe care încet, încet, călugărul a putut ajunge aproximativ să le stăpînească. Era aprins şi viu spiritul din cerneala lui – şi acest lucru interesează mai mult decît gramatica. Popa Dionisie îşi scria foaia singur şi singur şi-o vindea. Nu o vindea: o dăruia – şi cine voia să i-o plătească, în trenuri, în tramvaie şi peste tot locul nu

era refuzat. Călugărul trăieşte din sfinta cerşetorie şi pomana nu e ruşinoasă decît pentru chelnerii organizaţi, care o numesc «zece la sută» şi pentru clienţii bogaţi.

Odată cu foaia, popa Dionisie împărţea şi cuvîntul fierbinte al unui om cu milă de semenii lui şi trimis de către Cel de Sus să le aducă aminte de cele uitate. Rareori prea bine primit şi adesea înfruntat, preotul monah a străbătut în toate gradele nivelului mijlociu, unde mocnesc firile urîte, pornirile osîndite, între haimanale, hoţi şi beţivi. Multora cuvîntul aprig şi inspirat al stareţului le-a tulburat nu numai certitudinile dar şi cinismul. Biserica românească s-a pomenit că avea un misionar. Sînt în biserica noastră, afară de arhierei, episcopi şi mitropoliţi, admirabil înzestraţi, şi mult mai bine înzestraţi de legea autonomiei bisericeşti decît de Cel închinat în Treime, nu mai puţin de zece mii de preoţi – ba mai repede mai mulţi – şi de vreo cinci mii de monahi şi monahiţe. Această mare gloată de dulămi, potcapii şi comanace n-au dat decît atît: un singur misionar, pe popa Dionisie Lungu, un mărunţel, un om uscat şi nervos, un osos, un muncit, un neastîmpărat, un nebun al lui Dumnezeu.

Călugăria, pe care a deposedat-o de toate candorile ei clerul mirenesc, al preoţilor cu preoteasă, îl urmărea pe popa Dionisie cutreierînd cu condeiul şi cu neliniştea lui mîntuitoare, tot zodiacul bisericesc. Odinioară, cum îi şi stă bine, biserica era călugărească. O lege făcută de civilii cu spiritualitate absentă ai politicii a mirenizat-o. Sucombînd prea cucernicele preotese, prea cucernicii soţi au căpătat dreptul să devie episcopi, printr-o operaţie de cult rapidă, trecuţi prin compartimentele de lungă durată, ale ascultării, uceniei şi călugăriei în treizeci de minute şi două secunde. Veniţi în episcopat, fără noviciatul care rafinează stările sufleteşti şi le găteşte cu catifea, dar cu băieţi şi fete de căpătuit, nu

vom rosti un cuvînt prea tare dacă vom preciza că ierarhia s-a destrăbălat. În anul una mie nouă sute treizeci şi şapte de la venirea Mîntuitorului n-a mai rămas din vechea duhovnicie nimic, dar radical nimic. Firul s-a rupt definitiv cu cîţiva ani înaintea războiului şi după război mai stau în picioare zidurile din trecut.

După război s-a ivit o mişcare, pornită din cîteva nuclee mai mult sau mai puţin teologice, aproape religioasă; mai repede clericală decît religioasă şi mai repede episcopală decît preoţească. Religia care era numai credinţă sau o modalitate inefabilă a intelectului mînat de inimă, a devenit o teorie, o filosofie politică, depărtîndu-se de toate sensurile şi temporalul covîrşind spiritualul. Înainte cu mult de aceste veleităţi şi fără să caute aşezări lumeşti în aceste cîmpii ale azurului, unii au căutat o întinerire a bisericii prin sîmburele ei chiar, prin ceea ce avea biserica mai vechi şi totodată mai proaspăt şi mai virginal în sînul ei, prin călugărie. Munca popei Dionisie se găsea pe linia tradiţiei pure.

Acţiunea lui a fost suportată. Şi cei care calcă şi disprețuiesc în sinea lor cuvintele Sfintelor Scripturi se tem de ele. Dar înfăţişătorii cuvîntului curat sînt antipatici. Popa Dionisie juca, fără piele de capră pe trupul lui, rolul niţeluş al sfîntului Ion Botezătorul, de care se temea împăratul şi pe care îl urau împărăteasa şi fiica ei. Îi plăceau împăratului certările apostolului dar îi plăcea şi împărăteasa, iar împărătesii îi plăceau fardurile, parfumele, lascivităţile şi toate acele minciuni agreabile, care dau moartea aparentă înapoi şi întîrzie judecata, împiedicată de putere.

Dar pîn-aci e numai jumătate caz, din cazul ieromonahului Dionisie. Într-o bună zi, după cincisprezece ani de propagandă, rîvnă şi osteneli i

se pune în vedere să renunțe la o acțiune, pentru care biserica ar fi trebuit să-i rămîie adînc recunoscătoare, sau să-şi lepede haina. Stupefacția s-a manifestat în toată presa. Ierarhia n-a dat înapoi. Cu o perseverență pe care nu i-am cunoscut-o nicicînd în opera de construcție a sufletelor, ierarhia l-a silit pe acest monah, al căruia păcat îl vor purta toți cîți au participat la crimă, să-şi lepede reverenda, luată de bunăvoie în copilărie.

Dionisie e azi aproape un civil, jumătate chip de preot, şi jumătate mirean. El îşi redactează şi îşi distribuie ziarul ca şi mai nainte, păstrîndu-şi poziția pe care s-a clădit. Foştii lui şefi nu sînt mulțumiți. E atîta dragoste creştinească la cîrmaci, că ei i-ar scoate ochii omului care vine să le arate Evangheliile deschise la stihul cuvenit. Ei obosesc poliția cu intervenții repetate. Hoțul le-a furat pe Dumnezeu şi l-a închis în sufletul lui. Dintr-atîți cărturari şi farisei cîți numără clerul, popa Dionisie e singurul sărac cu duhul, care mai este în stare să priceapă litera şi sensul Scripturii. Acest obraznic trebuie ucis ! Dar şi polițistul care-l cheamă să-l ancheteze şi jandarmul pus cu baioneta la spatele lui simt mai mult decît e în stare să bănuiască un Sinod întreg: strălucirea tainică a călugărului exclus, iradierea din ființa lui a unei puteri peste oameni şi timp.

Cititorul copil din şcoală nu pricepe cum s-au despărțit bisericile, fracțiunile protestante şi schismatice ale bisericii latine. Profesorii le pot aduce pilda ieromonahului Dionisie Lungu. Se prea poate ca din repetarea cazurilor de nedreptate să iasă totuşi ceva bun odată şi odată pentru poporul nostru, scăpat de o formă religioasă străină: o biserică nouă; ruptă de români, cu sensibilitatea clară românească, din biserica unui Orient împovărător şi greoi întemeiat pe fantezie proastă, pe tembelism şi robie.

1937

O CARTE A CĂRTURARULUI

N-am avut vreme decît de răsfoit cartea domnului profesor Al. Rosetti: *Istoria limbii române.* E primul volum dintr-un studiu în mai multe.

Are poporul românesc un trecut: viaţa lui politică şi socială. Pînă la recenta Istorie a domnului Giurescu, acest trecut a constituit obiectul de studiu al mai multor scriitori istorici şi învăţaţii s-au certat unii cu alţii pentru un oareşcare mai mare sau mai mic adevăr şi mai ales pe călimară şi peniţă. Monumentele şi actele n-au putut în activitatea lor să-i puie de acord nici în morminte.

Dar şi limba românească are un trecut. E trecutul cel mai greu de înfruntat din pricina tocmai a unei erudiţii stricte. Domnul Rosetti şi-a luat această sarcină de la ştiinţă şi de la duhul românesc. Istoria, zisă cu înţelesul poziţiilor şi atitudinilor e o iconografie a ochiului şi prezintă frumuseţea materială a unui roman amplificat. Cioburile-i sînt de piatră, de lut şi de oseminte: evenimente înlănţuite de alte evenimente, provocate într-un anumit fel pe care întîmplarea îl putea devia deosebit.

În istoria limbii româneşti se găseşte mistica interioară şi determinată a fiinţei româneşti: acolo stă sufletul în adevărul intrinsec şi în tiparele originale. Impalpabilul cuvînt sedimentează personalitatea pură, trădează ce n-a fost trăit în act şi gest. Nu e nici Domnitorul nici momentul: e veacul, e de faţă mileniul, e de faţă mai mult, tot trecutul orientat către etern. Limba e un adevăr de acelaşi sens cu pămîntul şi văzduhul naţional, în care pot creşte cu

spic propriu plantele aduse în ghivece dintr-alte părți.

Am citit prefața. Cartea nu poate fi parcursă într-o zi și o noapte. Frumosul volum I, ce ne stă pe masă, studiază rădăcina latină în trunchiul românesc. „Volumul de față este consacrat cercetării fondului latin al limbii române", scrie cu o eleganță lapidară autorul.

Impresionează stilul moral de om de știință al domnului Rosetti. Omul de știință nu e numai eruditul din el. Omul de știință e un om nou, pe care pîn-acum nu l-au exprimat în amplitudinea lui decît fiziologia, matematicele și științele experimentale, în rare tipuri de perfecțiune din linia Claude Bernard, Henri Poincaré. Intelectul atinge în ascensiune un punct la care suie lumina tare, lepădată de celulă și de pulbere, o stare serafică a inteligenței, peste bine și peste rău, la cristal.

O spun cu toată satisfacția și sinceritatea, emoționat de putința omului urmărit, bîrfit și implicat de a se ridica în disciplina lui pînă la ținuta stelelor ancorate în marea de sus. Și acestei ținute i se întovărășesc distanța de sine și rezerva față de plăcerea dezmierdării.

Nu e nicăieri mai multă poezie decît în această carte circulată de ecouri, de roiuri minuscule, de scîntei somnolente sau trezite, în care intuiția despre misterul interior al vieții este manifestă.

1937

LUCRURI BISERICEŞTI

Revista «Convorbiri Literare» publică un articol de domnul C. Demetrescu, fost prim-redactorul presei conservatoare dinaintea războiului şi în legături politice profesionale cu bărbaţii colegiului electoral răstrîns, de pe întregul sector cu zigzaguri al partidei. Într-o ţinută a condeiului, care a rămas în ce priveşte ziaristica o suvenire, articolul domnului Demetrescu, sobru compus şi gîndit ar putea să fie un document în dezbaterea, începută uneori şi lăsată din lipsă de argumente începută, a diferenţei dintre felul cum trebuie să scrie ziaristul bun şi scriitorul bun – două sfere, două criterii, două sinteze şi două vocabulare. Singură teza corespunde mai greu prezentării.

Obiectul articolului *Cazul canonicului Baud* aparţine seriilor inactuale şi totuşi variat interesante, dar de-o inactualitate numai telegrafică şi civilă. Catoliceşte, el e perfect actual. Canonicul monegasc, Jaseph Baud, ziditorul catedralei Sf. Iosif din Bucureşti, indiferent că ar fi trăit acum patruzeci, cincizeci de ani în România şi că ar fi murit încă demult, la Monaco, unde îi stă mormîntul, este pentru biserica latină prezent. E o caracteristică a Romei papale ca întîmplările de acum o mie de ani să fie gîndite cu mintea ei de azi şi evenimentele de astăzi judecate ca atunci. Vaticanul e o fiinţă de eternitate, nu numai un Scaun al pontifilor trecători.

Ceea ce se cheamă «cazul Baud» e altceva: bănuiala că mitropoliţii Calinic Miclescu şi Iosif Gheorghian au mărturisit pe patul de moarte credinţa catolică, deşi au fost conducătorii bisericii ortodoxe

autocefale româneşti. Un ortodox activ are tot dreptul să fie vexat, mai ales în enunţul ce-l face disputa dintre nuanţele aceleiaşi credinţe, că adevărul adevărat, opus adevărului tendenţios, este ortodox. Poziţia se menţine agresivă şi în Ardeal, unde poporul unificat atîrnă prin Blaj de Roma, pe lîngă autocefalia Ungro-Valahă. Integral catolic sufleteşte şi avînd duhovnic pe preotul capelei ordinului Sf. Maria din Pitar-Moş, regele Carol I era politiceşte ortodox: e adevărat că propaganda catolică, despre care mai mult s-a zvonit decît a fost, s-a împiedicat de voinţa strictă a marelui rege de a se respecta credinţele găsite.

Parcul închis al Mitropoliei din Bucureşti, pînă a nu fi fost desfiinţat, fiecare ştie că după război devenise o crescătorie în libertate, de anumite făpturi, pe care şi Sf. Scriptură le numeşte porci, necum o relatare fidelă ca aceasta. Pe vremea lui Calinic, parcul, ţinut într-o rînduială boierească, era o grădină de pasări exotice, printre care foarte mulţi papagali – (nu vrem să măgulim pe Cocò). Aristocratica preferinţă a fostului mitropolit arată o sensibilitate, nu chiar cît a p. s. mitropolit Bălan, de la Cluj, care ni s-a spus că are o menajerie de maimuţe şi o atracţie delicată pentru starea de psihos simiescă, dar orişicum o sensibilitate de considerat. Celălalt mitropolit, Iosif Gheorghian, alături de contemporanul lui, episcopul Gherasim Safirin, a realizat însă ultima mărturie în biserica românească a clasicei ierarhii călugăreşti. El a fost şi superiorul capelei din Paris, timp de douăzeci şi cinci de ani, e întîiul tîlmaci al romanului *Jidovul rătăcitor*, de Eugène Sue şi traducătorul din franţuzeşte al *Vieţii lui Iisus*, opera abatelui Didon. Traducătorul n-a găsit cu cale, în respectul omului de gust faţă de textul original, să-l ajusteze din punctul de vedere ortodox. I-au luat manuscrisul nişte colaboratori parazitari, iviţi în Tipografia Cărţilor Bisericeşti,

profesorii Chiricescu, denunţătorul mitropolitului Atanasie Mironescu şi Nazarie, dacă ne mai aducem aminte precis, doi corectori şi în zaţ şi în spirit ai unui Didon inadaptat după o versiune rusească. Ceea ce în scrierile laice ar fi o mare indelicateţă, în lucrările bisericeşti nici nu se bagă de seamă.

Am trăit, un redactor de la «Bilete de Papagal», ecourile rămase din păstoria lui Calinic, chiar în mînăstirea Mitropoliei din Bucureşti şi cîţiva ani pe lîngă al doilea mitropolit, Iosif. Am lucrat pentru el, din cerneala lui: am fumat din ţigările lui, l-am cunoscut, s-ar putea spune, de aproape. Ne-a dat sfaturi: ne-a dat mai mult: numele lui în cin. Şi ne-a şi certat – şi pe drept şi pe nedrept. (Am vroi să mai fie de faţă şi să ne certe numai pe nedrept.)

Într-o bună zi, ne-am plîns lui, cu sufletul la gură. Ni se urîse. Duceam o luptă de apărare, de toată ziua, cu împotrivirea bătrînilor neputincioşi. Erau şi atunci două tabere de generaţii distincte: tinerii de azi n-au descoperit ceva mai nou şi lupta era tot meschină. I-am spus mitropolitului că voim să plecăm, să ne ducem într-o ţară catolică şi călugărească şi ne-am ales pitorescul canton de mînăstiri şi congregaţii, Fribourg din Switzera. Întîi, s-a supărat. După aceea i-a plăcut şi ne-a trimis la părintele canonic Baud, pe care îl cunoşteam din desele şi lungile lui vizite în apartamentul chiriarhului. Pe scurt, pater Baud ne-a dat o scrisoare la Monseniorul Jaquet, rectorul universităţii catolice din Fribourg şi fost «archevêque de Jassy».

Restul nu are aderenţe cu «cazul Baud». Dar o simplă contribuţie pîn-aci se poate să fi fost.

Să nu uităm, în paranteze, a recomanda cititorului, dacă se mai găseşte cartea în librărie, o incomparabilă Morală Creştină, scrisă în româneşte de canonic.

Cît priveşte producerea unui document probant, ca să fie crezută convertirea la catolicism a lui

Calinic, e greu de ştiut cum ar trebui să fie un asemenea act. Cu semnătura convertitului, legalizată de un notar şi garantată de o ştampilă ? Se dau atestate de credinţă ? Se înregistrează ? Ce sens poate avea o naivitate atît de infantilă care cere diplome şi iscălituri ? Stările sufleteşti nu ştim că se contabilizează – şi mărturisirea unei credinţe ar fi surprinzătoare numai dacă un prelat creştin ar deveni, de pildă, mahomedan ori budist, nu cînd ar mărturisi pe Christ în elineşte şi în latineşte. Bisericile, la urma urmei, se suprapun ca două triunghiuri egale.

Oare mîna dreaptă nu se ridică de la sine strînsă în trei degete, la frunte, cînd paşii creştinului ortodox l-au dus de la Expoziţia universală, peste pragurile de piatră ale catedralei Notre Dame pînă la altar ?

1937

ACEEA CARE ŞI CHIUIE

Aşa înţelege cucoana în speţă o parte din comic: chiuind.

Unele actriţe sînt superbe, altete au dicţiune or talent. Doamna nu are nimic din cele amintite – compensîndu-le absenţa cu trupul şi faţa suptă de schimonoseli şi nechezat. Simte, desigur, plăcere cînd procedează aşa. O plăcere intensă, pură, într-un cuvînt: artistică.

Surugiii au poate şi ei oarecare bucurie, cînd răcnetul porneşte în prietenia plesniturii de bici ori sudalmă.

Sunetul acesta violent, scos din beregată, urmăreşte spectatorul pînă la obsesie. Îţi aduci aminte că piesa a fost mediocră, că unii actori au făcut eforturi onorabile, sau chiar au jucat bine şi că s-a rîs. Dar mai presus de toate reţii chiuitul doamnei – de nenumărate ori, din rărunchii comicului, din băierele artei.

Se strîmba prea grozav în tovărăşia unor membre contorsionate bolnav. Compătimind-o ai închis ochii. Ai ascultat numai replicile.

Impresia fermă e că necuratul în persoană, deseori şi invizibil, a pişcat-o de pe undeva.

Inutil credem să insistăm asupra amănuntului că actriţa care chiuie e una şi aceeaşi persoană cu actriţa care se strîmbă.

Aşa e dumneaei. Cu temperament. Necontenit frămîntată de colici şi sonor exuberantă. Cînd plînge chiuie. Cînd rîde nechează. Iar cînd nu face nici unul din aceste lucruri se zbate lovită de streche.

Cineva s-ar putea gîndi că autorul a dat indicații în speță. Eroare. Actrița, nu pentru prima oară, face apel, pe această cale, la aplauzele publicului.

Doamna, din înalte principii artistice, emite strigăte de motan ce și-a lăsat coada subt violența unui călcîi. Procedeul l-a pus în aplicare de mult. În fiecare piesă își joacă schimonosit pieile feții, de-a valma cu membrele pornite iureș și năstrușnicul sunet zvîrlit din gît.

Cît despre regizor, personajul e cel mai încîntat fiind simultan director și multe altele. Erudiția lui teatrală a gustat cu nesaț din rînza de zile mari a lui August-Prostul. Nivelul comic n-a trecut de tifla la două mîni și sunetul scos, fără miros, din subsuoara brațului ori piciorului, pe care s-a aplicat palma vecină adusă vag căuș. El se cheamă cînd Steinbach, cînd Sică Alexandrescu – iar uneori Tudor Mușatescu or de-a dreptul Berești eanu. C-așa e la cooperativă – după principiul: desfacere generală.

1937

HENRY FORD

I se poate zice pe nume de-a dreptul, fără adausul de politeţă obigatorie comun: domnul.

Creaţiile acestui tînăr, în vîrstă de şaptezeci şi cinci de ani, îl scot din sfera convenţiilor şi un titlu alăturat de un nume de multă vreme ilustru ar juca rolul unui diminutiv. Domnul Ford e un fabricant. Dar Henry Ford nu e numai un fabricant şi importanţa activităţii lui, enormă din punctul de vedere industrial, creşte de zeci de ori pe planul moral.

Luaţi întîi începutul. Acest om care stăpîneşte într-o privinţă lumea, aşezat cu uzinele lui pe marginea unui ocean – lacul lui Atlantic – şi care şi-a înmulţit mijloacele şi puterile de realizare, pe măsură ce din lucrul lui cădea cîte un material de aruncat, utilizat ca o nouă materie primă, a pornit la o admirabilă luptă, cu o lingură de turnat fontă, cu o nicovală şi un ciocan, drept orice mobilier şi instalaţie, dintr-o magazie. Trei metri pe cinci.

Toată lumea, afară de oamenii profetici, începe cel puţin de la cîteva milioane capital în sus: Henry Ford avea în buzunarul lui cîţiva dolari. Toată lumea pleacă la drum, cum au plecat europenii de acum patru veacuri, ca să descopere bogăţii pentru sine: Henry Ford a plecat ca să facă bine şi pace. Mai toţi întreprinzătorii de lucruri vechi sau noi aduc cu dînşii între marile însuşiri, recunoscute necesare vieţii, o sălbatică lăcomie: Henry Ford s-a mulţumit cu puţin şi chiar şi cu mai puţin... Primul vehicul construit de îndrăzneţile lui intuiţii a stîrnit senzaţie şi îndată ce a fost cerut, înmulţindu-se cumpărătorii

în fiecare an, în loc să-l scumpească, după regula cererii şi a ofertei, fabricantul a înfrînt legea şi l-a ieftinit... Henry Ford căpătase cîţiva colaboratori, ale cărora posibilităţi financiare modeste aşteptau logic să se înmulţească. Faţă de răsturnarea raporturilor dintre client şi marfă, adoptată de asociatul lor, ca un principiu comercial stupefiant, ei n-au priceput şi l-au părăsit.

Henry Ford şi-a creeat industria din nimic, ca poetul şi ca Dumnezeu. A frămîntat o mînă de ţărînă şi a făcut... automobilul. Este asta o industrie ? Este şi nu este. Este industrie pentru că produce obiecte concrete şi nu este o industrie pentru că zămisleşte fiinţe puternice şi vii. Mai mult, individualităţi. N-a spus oare Henry Ford însuşi, impresionat de partea mistică a realizărilor sale, că ascultînd sutele şi milioanele de motoare, fabricate în serie pe bancurile mobile de montaj ale uzinii, nici unul nu bătea la fel cu altul şi că fiecare din ele avea un sunet personal cu o nuanţă deosebită a gamei, se poate zice sufleteşti ?...

Automobilul este primul «Robot» complet în determinarea lui, întîia făptură destinată să înlocuiască fiinţa naturii, în carne provizorie şi în oase fragile, omul mijlociu dintre natură şi ştiinţă, cu aptitudini uriaşe. El scurtează distanţele şi timpul, reducîndu-le la un minimum strict şi păstrîndu-i omului, îndatorat la simplele aplicăriri ale atenţiei, forţele intacte. Acest «Robot», fabricat după Henry Ford, în numeroase uzini, nu-şi găsea însă popularitatea şi universalitatea lui practică, fără geniul vrăjitorului care face obiectul prezentelor însemnări.

Moralmente, exemplul lui Henry Ford este monumental. Şcoala şi filozofia lui arată fiecăruia că fiecare om poate birui greutăţile existenţei, pornind cu o ideie şi ţinîndu-se eroic de ea. Dacă patru, cinci scule de atelier au dus, mînate de meşterul american,

la formidabila expansiune de azi, cu cît mai uşor este apt orice om să-şi dezlege minuscula problemă personală, urmîndu-i pilda corect: Henry Ford a ruinat toate învăţăturile socialismului, care îşi pune tehnica şi speranţele pe numărul anonim, incolor şi mat, al efortului colectiv. În plină creştere a unei idei, care în diverse forme îşi găsise preţul în activitatea făcută în comun, el a demonstrat că numai individualitatea în libertate este creatoare.

Uzinele Ford, afacerile şi muncile legate de ele, constituiesc, se poate spune, un stat. Un buget enorm, o întreagă populaţie manuală şi intelectuală, localităţi, cartiere de locuit, grădini şi parcuri, aşezăminte, şcoli, căi de comunicaţie feroviare şi maritime, rute în jurul planetei lichide etc., cu toată organizaţia lor tehnică şi programatică, todeauna originală, formulată de inteligenţa enciclopedică şi de viziunea clară a Şefului, compun într-adevăr o lume deosebită, guvernată de metodele, vigilenţa şi dragostea de oameni a lui Henry Ford. E o republică privată, demnă de a sluji de model multor state propriu-zise, guvernate aventuros.

Dar ceea ce-i mai grandios în opera morală care luminează opera materială a lui Henry Ford, e rezultatul ei de umanitate. El a dat, înfiinţînd meserii noi, putinţă de viaţă, de viaţă dreaptă, cinstită, civilizată şi confortabilă, unui număr de oameni, nerealizat pînă azi de nici un reformator, începînd cu legenda, sfîrşind cu marii împăraţi, marii papi şi marii oameni de stat şi adunîndu-i pe toţi laolaltă. La data din care ne uităm înapoi şi cercetăm grandioasa lui activitate, Henry Ford a construit în cifră rotundă treizeci de milioane de motoare. Socotind de fiece motor, afară de personalul reprezentanţelor comerciale şi atelierelor «Ford» răspîndite de jur împrejurul globului, cifrat la un contigent imens – nu mai mult decît cinci guri, un popor de o sută cincizeci de milioane se hrăneşte din cele zece

degete harnice şi din o singură minte, a lui Henry Ford. Ca altădată, cinci mii de flămînzi cu cele cinci pîini şi doi peşti din miracolul Noului Testament...

1938

HENRY FORD: O POLITICĂ

Ca să fie conduse, adică purtate tîrîş, grăpiş, pe drumurile desfundate ale istoriei, eram obişnuiţi ca statele să se adreseze unei elite strict politice, de formaţie cărturărească. Studiul dreptului, al retoricii, al arhivelor, a avut pînă azi preferinţa moştenită şi întîietatea în alegerea unei pături de conducători, buni oratori în general şi slabi administratori. Inginerii, constructorii, personalităţile uzinei şi ale comerţului erau socotiţi puţin capabili de răspunderea organizării unui stat şi tehnicitatea participa la guvernare, numai în aplicaţiile militare.

E un ridicul paradox, emanaţie a concepţiei de cabinet că omul public trebuie să facă fraze şi nu viaţă dar să corecteze zi cu zi viaţa cu articole, paragrafe şi formule. Şi rezultatele erau permanent deficitare, viaţa lovindu-se de verbe, de substantive şi de principii abstracte, incompatibile cu pîinea, cu munca şi cu bucuria de a trăi.

Această şcoală veche s-a lăsat dislocată cu greu şi a pus constant la contribuţie sentimentele înaintea realităţilor, visul şi pornirile necontrolabile ale omului, o stare de văz critic peste starea materială. Paradoxul era cu atît mai anacronic cu cît industria şi tehnicităţile au transformat viaţa individului şi socială în mărfuri şi produse fabricate, mistică altădată, romantică, iar astăzi strict contabilizată. Toată lumea ştie că o viaţă se urmăreşte pe un grafic precis cu creionul şi că tînărul apărut într-o dimineaţă de iarnă la răspîntia lumii, are nevoie de cîteva articole de primă şi ultimă necesitate, un costum cald, o cameră confortabilă, o sănătate

păstrată, o mîncare bună. Cele sufleteşti şi le face singur, ca pasărea cîntecul ei.

Omul politic pur şi simplu nu putea să dea aceste articole şi oferea în schimb discursuri, atitudini, fotografii, autografe şi cărţi poştale ilustrate.

Ni s-a povestit că odată, într-o ţară, cu prilejul vizitei unui mare profesor străin, acest personaj a fost primit la frontieră de mai mulţi specialişti documentaţi în materia economiei politice şi însoţit cu toate atenţiile cuvenite unui musafir de marcă pînă în capitală. Delegaţii aveau datoria să-i întreţie buna dispoziţie şi să-i ţie treaz interesul ce-l purta ţării, dar ca nişte specialişti n-au putut ieşi din specialitatea lor şi i-au demonstrat pe un parcurs de cîteva sute de kilometri importanţa mai multor reforme politice, agrare şi pe tărîmul asigurărilor sociale. Convorbirea devenise afară din cale de abstractă şi oarecum monotonă. În loc să fie amuzat, savantul începuse să picoteze.

– Ştiţi care ar fi cea mai mare reformă a dumneavoastră ? a întrerupt vizitatorul. Să nu mai umble nici un om cu picioarele goale.

A fost evident un duş, destul de rece pentru luna lui noiembrie 1937, în care se petrecea călătoria.

Totuşi străinul nu era departe de evidenţă. Că are fără nici o deosebire, orice om are dreptul de vot, este un beneficiu politic onorabil, dar parcă mai bine ar fi să aibă bună încălţăminte, o figură bine hrănită, o familie curată, o casă îndestulată şi o administraţie corectă. Votul reprezintă entuziasm, dulapul conţine viaţă.

Toate aceste numai ca să arătăm superioritatea utilă socială a domnului Henry Ford, un mare înfăţişetor al ingineriei şi industriei, asupra bărbatului politic, fie acesta cît de monumental şi aparţie oricărei ţări.

Afirmam în numărul trecut al acestei reviste că fabricantul Ford a făcut mai mult bine omenirii decît

toţi reformatorii izbutiţi sau numai în proiect, uniţi laolaltă.

Poate că n-am afirmat-o chiar atît de categoric, dar asta am voit să afirmăm. În prefaţa vresiunii franţuzeşti a cărţii scrisă de domnul Ford în colaborare cu domnul Samuel Crowther, *Viaţa şi munca mea*, cunoscutul diplomat francez Victor Cambon semnează aceste simple rînduri: «Locomotiva a creat mai mari schimbări în lume decît marile isprăvi militare ale lui Napoleon».

Ceea ce spune Cambon despre locomotivă, putem repeta pentru automobil şi creaţia industrială, păstrînd pe Napoleon pentru restul ideii.

Iată-l pe tînărul Ford, plecînd din casa părintească a unui agricultor sărac, cu şcoala primară făcută, drept orice bagaj intelectual. El avea însă un intelect al lui pe care îl au toţi copiii noştri de românaşi. La doisprezece ani îl emoţionează prezenţa unei locomobile, la şaptesprezece ani împotriva voii părintelui se bagă la un atelier mecanic şi face şi el, cu cele zece degete ale lui, o trăsură cu aburi. La douăzeci şi cinci de ani construieşte un motor cu explozie născocit de el, adică motorul de automobil actualmente universal, perfecţionat. La douăzeci şi nouă de ani face un prim automobil. La treizeci şi unu de ani un alt model al acestui automobil se afirmă la curse: vinde din el o mie şapte sute de bucăţi. La vîrsta de patruzeci şi patru de ani vinde dintr-un model şi mai chibzuit opt mii cinci sute de exemplare ! La patruzeci şi şapte de ani vinde optsprezece mii, iar în anul următor treizeci şi patru de mii cinci sute maşini ! În anul 1916, anul intrării României în război, Henry Ford are cincizeci şi trei de ani şi vinde şapte sute optzeci şi cinci de mii ! Dacă n-ar fi statisticile şi cifrele s-ar crede că scriem un basm. E basmul cel mai seducător al realităţii.

Nici un bărbat de stat şi nici un reformator nu-şi poate măsura creaţiile cu ale acestui industriaş. Domnul Ford are şaptezeci şi cinci de ani şi e în plină imensă activitate. Un popor de muncitori intelectuali, tehnici, manuali, trăieşte în prosperitate în oraşele, în localităţile de grădini şi în instituţiile acestui meşter de fericire. Infirmii, potrivit cu infirmităţile lor, se folosesc de aceeaşi viaţă ca oamenii valizi. Spitalele Ford, şcolile Ford, în care metodele de învăţămînt simplificate şi răsturnate, de la tangibil şi practic la teoretic, dau rezultate pedagogice uimitoare, sînt completate în vasta înlănţuire de mijloace şi de organizări, de căile ferate Ford şi de serviciile maritime Ford. Un univers !

Şi, pe deasupra, zeci de milioane de guri cum s-a mai spus, răspîndite pe toate continentele, mănîncă pîine Ford, şuncă Ford...

De felul domnului Ford sînt atîţi alţi tehnicieni şi fabricanţi din toate ţările din lume, conduse cu vorbe armonice către o viaţă incertă într-o existenţă de aproximaţii şi de suferinţe. Ce puteri pozitive şi concret exprimate ar căpăta statele conduse de aceşti creatori ! Juvetele copleşit de o cobiliţă cu care vine în spinare de la Jii în Bucureşti, e un creator: se înfiinţează pe sine şi întemeiază o avere, face viaţă. El pune ordine şi sens în viaţa lui şi o poate pune, justificat, în viaţa tuturora – căci mai apropiat de adevărul exact şi de nevoia precisă e precupeţul care ştie cum se face cartoful, cît e kilogramul şi cît rămîne cîştigul net, decît cărturarul subiectiv, chemat să ia direcţia unei vieţi, compusă în primul, al doilea şi al treilea rînd, din foame şi din cartofi...

1938

SPOVEDANIA

Cînd a împlinit şapte ani, Baruţu a trebuit ca de obicei să se împărtăşească, dar «spovedit».

– Nu mai merge ca pînă acum, să iei grijania cu linguriţa de aur în uşa altarului şi să nu te întrebe popa nimic. Trebuie să dai socoteală. Altfel popa nu te împărtăşeşte.

Aceste vorbe ale lui tătuţu nu şi le-a tîlmăcit de tot Baruţu, dar aveau pentru el un înţeles, care l-a cam pus pe gînduri. Şiret cum a învăţat să fie, nu dă pe faţă uşoara lui tulburare decît cu fizionomia, pe care n-a învăţat încă să şi-o stăpînească. Îmbucă din cafeaua cu lapte cu pîine mai des, mai aplecat pe ceaşcă şi se iveşte pe figura lui o zbîrcitură, ca la un afiş cu o literă întreruptă. Şi cînd vrea să mintă şi cînd se teme, se cunoaşte numaidecît. Parcă nasul cîrn ar lua-o într-o parte şi parcă buza de sus i s-ar lungi, parcă ochii s-ar uita fiecare deosebit; parcă s-ar trage din margine un fir, care dezlînează corecta linie a ţesăturii.

El aşteaptă, înainte de a chibzui întrebarea piezişe şi vrea să se lămurească fără să pară. Baruţu ştie tot şi-i este necaz să fie prins în deficit. De mai multe ori a păţit-o, afirmînd că ştie un lucru pe care nu putea să-l ştie şi abia şi-a menţinut poziţia, înţepenit cu afirmaţiile lui, la strîmtoare, cu mîinile şi cu picioarele şi ostenit într-o agăţare silită de obiect. Cu toate că tătuţu a căutat să-l deprindă din vreme cu mărturisirea cinstită a ignoranţei, răspunzînd la unele din întrebările lui: «nu ştiu, să căutăm în Larousse», el nu vrea în ruptul capului să

ştie mai puţin decît sora lui, la citirea gazetelor de dimineaţă.

– Ştii tu ce e Saragossa ? l-a întrebat odată Miţu.

– Cum să nu ştiu ? a răspuns Baruţu pedant. Dar n-a insistat.

Simţindu-l evaziv, a insistat însă sora lui. El a căutat să scape de preciziune. Ea l-a încleştat. El s-a zbătut, apărîndu-se cu ironia şi invectiva, dar ferindu-se să repete şi el Saragossa, de silabele cărui cuvînt era nesigur. Spiritul lui enciclopedic era în pericol.

– Nu vezi că nici nu ştii să-l zici ? Zi-l şi tu dacă poţi.

El n-a putut, dar a spus: «Nu vreau». Ea nu l-a lăsat.

– Dac-ai putea, l-ai spune numaidecît.

– Oricine ştie să spuie Saragossa, a intervenit tătuţu, ca să scape prestigiul din dezastru.

– Bineînţeles... a confirmat Baruţu, uşurat.

Însă, parţial, orgolioasa lui omniscienţă tot trebuie pedepsită.

– Pretinde să-mi spuie, mie, apasă Baruţu, completîndu-şi fraza agresiv, că n-aş putea să ştiu ce este Saragossa.

Dar tătuţu nu-l slăbeşte.

– Cine nu ştie că Saragossa e un fel de mazăre, care creşte în climele calde.

– Întocmai ca soia, zise Baruţu, sigur de enciclopedie şi victorios.

Miţu a rîs cu hohote, Baruţu s-a roşit, simţindu-se păcălit şi văzîndu-se mai ales păcălit cu colaborarea lui personală.

– Aşa îţi trebuie ! i-a declarat tătuţu. Ţi-am mai spus: nu te pripi, ca să nu te frigi...

Aşa că «spovedania», care era un cuvînt nou pentru el, ar fi vrut să ştie ce este, dacă era o piedică atît de grea, cum i-o înfăţişa tătuţu, la împărtăşire.

Va să zică, intervine ceva nou, se gîndea el. S-ar putea să-l lase popa negrijit şi tocmai acum şi tocmai pe el.

– O să trebuiască să mănînci post cel puţin trei zile, i-a spus tătuţu... Dar fără bomboane şi fără prăjituri... Nici lapte, nici unt...

Lui Baruţu, care e un mare mîncăcios, i-a mai venit inima la loc. Spovedania era pentru mîncare...

– Şi nu numai atît, asta e numai o pregătire.

Baruţu iar se simţi neliniştit. Nu era de ajuns să nu mănînce.

– Înainte de împărtăşanie, popa are să te întrebe de tot ce ai făcut pînă acum... Şi trebuie să spui...

– Fiindcă dacă nu spui adevărat, e păcat, a lămurit măicuţa. Că te-a văzut Dumnezeu şi îl întreabă popa şi nu te împărtăşeşte dacă are răspuns să nu te împărtăşească.

Atîtea constrîngeri i-au jignit simţimîntul de independenţă.

– De ce, tătuţule ? a întrebat Baruţu.

– Fiindcă aşa e spovedania. Ca să meriţi împărtăşirea, trebuie să te spovedeşti.

El nu găsea legătura şi era intimidat.

– Trebuie să te spovedeşti popii, dacă ai spus minciuni, dacă ai făcut ceva rău, pe care îl ştii bine tu, dacă ţi-ai ascultat părinţii. Te-ai făcut mare şi acum ţi se cere... Viaţa e cu multe răspunderi, ce crezi !

Gîndurile l-au năpădit şi tătuţu văzîndu-l în penitenţă i-a mai îndulcit condiţiile.

– Să-i spui că te-ai certat cu Miţu...

El nu-şi aduce sincer aminte:

– Nu m-am certat, tătuţule...

– Cum nu te-ai certat ? Tot mereu vă certaţi amîndoi... Lasă că o să o întrebe popa şi pe ea...

S-a mai liniştit, aruncînd o căutătură de complicitate către Miţu.

– O să-i spui că ai tras-o de păr...

El se pocăieşte.

– Numai aşa, în glumă, cîte niţel şi foarte rar...

– Ce cîte niţel ? răspunse Miţu. Ai uitat ? Dar revenind:

– Dar parcă eu m-am lăsat...

– M-a zgîriat şi ea cu unghiile, mărturiseşte Baruţu. Uite, să-ţi arăt.

Baruţu are semne pe nas.

– Dacă mă întreabă popa cine m-a zgîriat îi spui...

Pe seară, copiii, după conciliabulele în doi, erau de acord.

– Tătuţule, zice Baruţu, are să-ţi spuie Miţu ceva...

– Are să-ţi spuie ceva şi Baruţu, zise Miţu...

Ei stăteau alături de tătuţu, unul de-a dreapta, altul de-a stînga, aplecaţi lîngă el la masă şi apropiaţi... Miţu îi îndreptă o şuviţă de păr pe frunte. Baruţu îşi purta degetul pe verigheta lui.

– N-o fi ceva de rău ? i-a întrebat pe amîndoi tătuţu.

– Ceva despre popa... zise Miţu gramatical, ocupată acum cu cravata: atîrna un colţ mai lung.

– Dacă vrei, tu... începu Baruţu... netezindu-i degetul mic.

– Să vorbeşti cu popa... adăugă Miţu.

– Să nu ne mai întrebe... isprăvi Baruţu... Că n-am făcut nimic.

1938

BUCUREŞTII PE TABLETE

Fiindcă, în toate celea eşti mai documentat a începe cu sine, să pornim aceste note succesiv edilitare, utilitare sau aproape estetice, întrerupte cîteodată de accidentul reflecţiunii şi al vederii generale, din mahalaua noastră, a Mărţişorului de Sus.

Să recunoaştem că numele e original, de Mărţişor, născut prin generaţie spontană, fără nici o colaborare, nici comunală, nici literară şi pomenită din neam în neam, fără tăblie şi indicaţii de hartă, ivit cine ştie cum, ca vorbele sau ca melodia unui cîntec. Viile împădureau cu ciorchini de mărgăritare coastele platoului imens, desfăcut din cîmpia capitalei la Filaret, continuat pînă la Mînăstirea Văcăreşti şi, neîntrerupt, dincolo de turlele actualei închisori, schiţat într-o zare. Încă acum vreo patruzeci de ani, strugurii «mischet» ai regiunii se grămădeau de preferinţă pe mesele bucureştenilor şi boabele mari şi dulci ale razachiei se arătau montate în bijuteriile belşugului din vii. Au mai rămas în părăginile filoxerate cîte o cramă pe cerdac, de care atîrnă o zadarnică inscripţie «De vînzare», şi cocioaba unei bătrîne proprietare cu bariş, anunţată «De închiriat» printr-un bilet dreptunghiular, lipit cu multă băgare de seamă de-a-ndoaselea. Sute de case nevoiaşe au luat locul podgoriilor parcelate, improvizate din chirpici, zeci de străzi s-au croit singure, populate de muncitori şi, ca o reminiscenţă de teritoriu, locuitorii nu dispreţuiesc rubiniul, iar copiii de-o şchioapă şi sprinteni ca nişte lăcuste sînt tot atît de frumoşi ca roadele de odinioară.

Mărţişorul suie din Cărămidari pe marginile grădinăriilor de azi vreo doi kilometri, coborînd lin panta spintecată de curînd, din dreptul închisorii, în Calea Văcăreşti, care nu mai aduce aminte, largă şi asfaltată ca un mare bulevard cu două şosele, nicidecum de groaznica uliţă, nu mai veche de şase, şapte ani. E meritul fostului primar, domnul Dobrescu, de-a fi transformat un drum de ţară murdar, strîns între două băltoace paralele, în ceea ce se vede azi. Al doilea fost primar constructiv, domnul Donescu, a isprăvit proiectul şi rupînd obstacolele care reprezentau mii de tone de pămînt, a făcut derivaţia străzilor laterale în bulevard, le-a pavat şi le-a înzestrat cu electricitate. Nu trebuie uitat că primarul care a pus cel dintîi tîrn în mocirla Văcăreştilor a fost domnul doctor Nicolae Minovici. Mahalagii l-au urmărit îmbrăcat în salopetă şi cu şapca trasă pe ochi, la comanda plutonului de măturători.

Calea Văcăreşti, poate cea mai lungă uliţă din oraş, de vreme ce numerotarea caselor atinge aproape cifra de cinci sute, are două aspecte de contrast. Pînă la podul Lemaître aparţine unei lumi, şi dincolo de pod celeilalte. Arteră de circulaţie tumultuoasă pînă la răspîntia Labirint, cu caracteristicile trase de la negustoriile Bărăţiei, vopselării, fierării, armării, magazine de mobilier, de pălării, plăpumării, fabrici de perii, ceaprazării, sticlărie, faianţerie şi aşa-numita galanterie sau negustorie de mărunţişuri. Este cu neputinţă de străbătut altfel decît în *ralenti*, cu automobilul, porţiunea cuprinsă între primăria de Negru şi colţul străzii cu numele cel mai bizar din cîte s-au perpetuat cu consimţămîntul Municipiului, de Căuzaşi... Tramvaiele o parcurg cu încetineală şi trecătorii sînt mai deşi chiar decît pe un sector al Căii Victoria în zilele de corso. Aglomeraţie variată, colorată, febrilă: cartier evreiesc; un petic de patrie,

o realizare provizorie, dar concretă de pămînt făgăduit, Văcăreştii, Dudeştii şi furnicarul de străzi dintre artere.

Aici totul se negociază şi orîce rămăşiţă devine marfă. Ingeniozitatea iudee şi crîncena mizerie, pe care nici un popor din lume n-are capacitatea să o trăiască şi să o suporte ca Israel, să o biruie cîteodată strălucit, se asociază în traficarea şi punerea în valoare a tot ce se aruncă. Neputînd să caute aurul la vatră, îl scormoneşte pe maidane, în pivniţi, în poduri, în magazii, în hîrburi, zdrenţe, cioburi, deşeuri, putregai. O doamnă de jargon a întreprins monopolizarea gropilor de gunoaie ale Comunei, cu contract. E de speriat cîte soiuri de articole asortate şi ce cantităţi scot săptămînal mîinile salahorilor doamnei, din movilele rîncede şi puturoase din Valea Plîngerii, cimitirul ordurilor menajere şi al sărăcimii, şi deopotrivă de sugestivă este şi risipa sutelor de mii de cămine din Bucureşti, care nu economisesc nici un material susceptibil să fie materia primă a unei industrii. Mult fier, alamă, plumb, cutii de conserve, cîrpărie, ţesături de lînă, ţoale şi stambă, încălţăminte uzată, nasturi, catarămi, petice de linoleum, sticle şi o infinitate de dopuri. Oasele ies din groapa de gunoi în caravane de căruţe. Zincul, tinicheaua, fonta, mucavaua sînt puse cu grijă deoparte şi ele. Ciorapii aruncaţi laolaltă cu mateie de găină, nu se pierd.

Nimic nu mai pute după ce, livrate fabricilor, aceste mărfuri inexpresive sînt distribuite maşinilor şi lucrătorilor care le utilizează. Ce ajung aceste varii imondice nu se poate preciza cu de-amănuntul. Sigur este că ele dispar, dispar în consumaţie şi reconsumaţie. Vitrinele luxoase, ţinute subt fulgerul oglinzilor şi al electricităţii au secrete, nebănuite de admiraţia publicului emoţionat în faţa lor – şi stofele scumpe, de ultim desen, ar avea şi ele de spus ceva

despre cîte fire din groapa de lîngă Crematoriu intră în compoziţia lor superbă...

În calea Văcăreşti s-au improvizat din mărfurile fanteziei o sumedenie de bazare subt cerul liber, unde amatorul de scule şi hodoroage găseşte adeseori obiectele absente din toată piaţa. Un simplu şurub dezasortat e chemat să împlinească o funcţiune certă şi după ce ai umblat un an după el, îl descoperi aşezat pentru vînzare, cu un preţ abordabil, dinaintea unei barăţci universale. O jumătate de compas, douăzeci şi cinci centimetri de lanţ, un capac de canal, un dinte de angrenaj, un mîner, o garnitură de cauciuc, o vergea, fierul unui ciocan sau coada lui, un robinet, un pinten, trei sferturi dintr-un lavabo. Nu mai rămîne îndoială că bobinele electrice, aparatele de radio, gramofoanele şi plăcile sînt din abundenţă. Şi între o oală de noapte fără fund şi un tablou înfăţişînd o divinitate, se întîmplă să dai şi de cîte o carte interesantă. Aviz bibliofililor: *Mythes, Cultes et Religions*, de Salomon Reinach, e o lucrare de mare erudiţie în patru volume, epuizată la Paris. Am tras-o dintre boarfele şi ţoalele unui tinichigiu, care vindea într-un bazar din cele pomenite, fiare de călcat rupte, reparate cu ciocanul lui. «Ce ceri pe asta ?» «Ce dai dumneata ?»

Şi să nu ne închipuim că în această lume comercială, unde se pot cumpăra şi «partide» întregi dintr-un articol, de pildă galoşi noi, nepurtaţi, însă numai pentru piciorul drept sau numai al piciorului stîng, lipseşte o vie inteligenţă, zace o lene sau se dezgustă de viaţă un creier care nu gîndeşte. Adeseori convorbirea la un ghişeu simpatică şi, mai mult, documentară, instructivă, te orientează, îţi dă plăcerea să afli şi să ştii. Un talmudist vinde magneţi, ochelari despărecheaţi, chei fără broaşte şi broaşte fără chei. Doi lei bucata şi mai lasă ceva.

Plecasem de la Mărţişor.

Ei bine, aceeaşi stradă Mărţişor are de cîte două, trei ori acelaşi număr de casă, cînd pe o parte a străzii, cînd pe cealaltă, şi mai are şi trei nume deosebite, în loc de unul singur, cum ar fi cinstit: o dată, strada Mărţişor, a doua oară, strada Prelungirea Mărţişor şi a treia oară... strada Detaşamentului. Tocmai în punctul de solemnitate, unde strada se despică din marele bulevard al Văcăreştilor, chix ! Primăria actuală, care e tehnică, ar trebuie să puie repede ordine în acest balamuc.

Unul din foştii primari activi aprobase şi altă sugestie, ca toate străzile adiacente să poarte nume de calitatea Mărţişor. Ascultaţi nume de străzi: Spirache Oprescu, Ion Simigiu, Barzilai (a se rosti Bîrzălai).

Rămîne de făcut şi altă inocentă observaţie. Din punctul numit pitoresc «Sub Coastă» şi pînă în vîrful dealului Văcăreştilor şi cotind pe dreapta, din bulevard în Mărţişor, municipalitatea a construit cu mari cheltuieli stradă săpată între maluri oblice de pămînt. Ploile cară de vale pantele nefixate prin nici o vegetaţie, bitumul trotuarelor a fost acoperit cu noroi uscat, iar trotuarele străzii Mărţişor au dispărut numai în doi ani. Peste alţi doi ani, strada pavată va trebui dezgropată cu tîrnăcopul. Ministerul de Domenii invită publicul să-i dăruiască sămînţă de salcîm, pentru plantaţii. Ar fi extrem de util să audă şi primăria municipiului această poftire şi să fixeze terenul mobil din părţile locului cu sămînţă. Mai ales că teritoriul de ţărînă se cheamă în limbajul urbanistic «zonă de verdeaţă».

Prin urmare şi pentru încheiere, e vorba de o rubrică şi de ordin practic. Cînd ziarele fac exclusiv politică, vine rîndul revistelor literare să facă gospodărie...

1938

O ŞTIINŢĂ NOUĂ

Sensul termenului «ştiinţă» variază cu secolul şi epoca. Pe vremea timpului lung erau o ştiinţă limba greacă, latină, compoziţia unui discurs de plăcere, exametrul, alexandrinul, madrigalul, meşteşugul scrisorilor de dragoste, discursul. Şi erau ştiinţe şi falsele ştiinţe, asupra cărora ne orientează Molière. Sînt şi ştiinţe oculte. Sînt ştiinţe, ghicitul în palmă şi-n cărţi de joc. S-ar putea defini asemenea ştiinţe: nişte preocupări individual interesante, în care elementul de căpetenie al lui Pierde-Vară e numai cerebral şi fără un deosebit interes pentru o a doua persoană.

Evoluţia ştiinţelor făcîndu-se tot mai mult în direcţia obiectului controlabil şi experimentat, natura lor abstractă a fost substituită cu lucrul pozitiv. Întrebat ce crede despre Dumnezeu, fiziologul Claude Bernard a răspuns că nu s-a întîlnit cu el în nici una din disecţiile lui. Asta nu însemna că ilustrul savant excludea din natură fenomenul şi subînţelesul divin, ci numai de ştiinţă, mărginită la puterile practice de înţelegere ale specialistului.

Dacă, pe de altă parte, artele implică talent, adică substanţă, ca şi religia, mai presus de mijloacele noastre de judecată şi de analiză, ştiinţa implică numai element, fapt şi ideal concret.

De aci pînă la ştiinţele utilitare ale timpului nostru, care confundă în vederea celor mai necesare rezultate, ştiinţa cu tehnica şi cu fabrica şi pe savant cu inginerul şi cu lucrătorul din uzină, era drum puţin şi el a fost cu succes străbătut. Matematicile,

mecanica, metalurgia, chimia şi fizica au devenit automobil, cauciuc, roată pneumatică, vehicul cu motor. Viaţa s-a motorizat şi ritmul ei accelerat ironizează veacurile în care mii şi mii de oameni construiau ficţiuni verbale cu aoristele limbii elene, îşi băteau capul cu regimul unui acuzativ şi ştiau pe dinafară *Anavasis* şi *Eglogile* virgiliene, învăţate din foile manuscriselor îngălbenite. Ea nu mai admite pierdere de vreme cu agrementul contestabil.

Adeseori un şurub cu piuliţă, un resort, un şplint fac mai mult decît o idee fără scop şi buna mînuire a uneltelor de ajustaj întrece şi în satisfacţie şi în valoare intrinsecă un sistem de a gîndi care concepe lucrurile pe dinăuntru şi lucrul în sine.

O ştiinţă cu totul nouă e circulaţia... Nu mai e de-ajuns să nu dai în gropi, să nu porneşti cu stîngul şi să nu umbli pe două cărări. Circulaţia asta aparţinea unui trecut fără grabă, fără treabă. După ce a mers zeci de mii de ani în două picioare sau tîrîş, omul trebuie învăţat să umble iute şi cînd nu-i mai ajung talpa şi roata, să zboare.

Trebuie să ştii o sumedenie de lucruri, ca să fii, nu numai un învăţat al circulaţiei, dar şi un simplu adept al mersului pe jos. Tamponarea automobilelor unele cu altele şi a omului cu ele, este cazul cel mai frecvent şi care nu se poate evita fără ştiinţă. Poliţiile, primăriile reglementează pretutindeni cadenţa şi din competinţa autorităţilor circulaţia a trecut în viaţa socială. Şofeurul e un cărturar pe catedră, un pedagog pe fugă.

Acţionarea mişcării repezi a fost numai o etapă în dezvoltarea circulaţiei, o etapă care încă nu s-a sfîrşit, de vreme ce se caută după atingerea vitezelor de o sută şi cîteva zeci de kilometri pe oră, o posibilitate de a căpăta cinci sute de kilometri. Ca în orice rezultat înregistrat de sforţările omului, viteza trece dincolo de scopul practic şi se amplifică

monstruos. Cînd utilitatea începe să năzuiască la recorduri şi se face exclusiv sportivă, nici ştiinţa nici bunul-simţ nu mai au ce scoate dintr-însa şi excepţionalul rămîne o curiozitate de laborator, peste orice competinţă folositoare.

În ştiinţa circulaţiei excesul e maladiv şi criminal. Ea urmăreşte problemele ce i se pun, numai din punctul de vedere al nevoilor sociale şi cum individul e supus zilnic calamităţii morţii normale, ştiinţa circulaţiei, chemată să rezolve o sumedenie de teme, care de care mai esenţiale, are în sarcina ei înlăturarea morţii accidentale, a morţii inutile şi a mizeriei pentru cei rămaşi în viaţă după pieirea, de pildă, prin asasinat mecanic, fie cît de inocent, a şefului unei familii. Căci, să nu uităm, statisticile mondiale dau anual cifre de morţi prin accident, înspăimîntătoare, comparabile cu dezastrele unui război permanent, escortat de epidemii.

Circulaţia în acţiune face pe omul social mai brav, mai îndrăzneţ, mai bogat în resurse şi iniţiative şi poate că şi mai inteligent – pe lîngă cîştigul esenţial, că îl hrăneşte şi îl civilizează. Dar tot atît de adevărat e şi caracterul ei de omenie atît pentru omul în acţiune, cît şi pentru victima lui pasivă, care trebuie să se împuţineze tot mai mult, pînă la dispariţia totală a necrologului din titlurile de noblеţă ale automobilismului şi din carnetul şofeurului profesional.

1938

FRANCO

O fotografie publică l-a înfăţişat pe şeful naţionalist spaniol lîngă graţioasa domnişoară Carmencita, fiica generalului, şi un cîine britanic, Dick. Idilica scenă, cu doi copaci decorativi în fund, surîsul tatălui şi al copilei afirmă o stare sufletească de dragoste delicată şi pare luată din grădina unei reşedinţe înflorite, în care soarele parcurge din răsărit în apus nuanţele formelor tihnite de strict interior.

Singură uniforma militară a noului duce sau führer dă indicaţia meditativă a evenimentelor printre care s-a strecurat, vizibil mulţumit, comandantul războiului civil, pînă acasă, pentru o gustare de pace şi odihnă.

Evenimentele n-au variat aproape doi ani decît în intensitate, seria lor neîntreruptă fiind în categoria funestă, aceeaşi. Oraşe, monumente distruse, vechi aşezăminte pulverizate. Şi încă n-ar fi nimic: piatra se reface, tencuiala se împrospătează. Dar s-au risipit căminurile, au murit mii şi mii de părinţi şi alte mii de copile, tot atît de fragede ca fata generalului, au rămas pe drumuri. Poate că şi aceste materiale, la urma urmelor, se refac fără cheltuială...

Vina cade asupra şefului din portret, aproximativ numai pe jumătate, împărţită egal sau inegal, proporţia cauzelor interesează mai tîrziu, după ce sîngele s-au uscat şi s-au înmulţit cimitirele şi cerşetorii, între dezordinea ieşită dintr-o revoluţie de înaintare înapoi şi o revoluţie nouă, de dare înapoi, înainte... Două revoluţii succesive. Ele pot să fie repetate, la un popor a cărui voie bună de sînge de

taur se mîngîie în antracte cu spectacolul sîngelui de om.

Dintr-altă parte vine mirarea. Poate fi omul normal, omul de bine, atît de complicat încît să-şi poată răsfăţa nu numai copiii dar şi cîinii, de prietenia cărora se leagă duioşia inimilor blînde şi însufleţirile dezamăgite – poruncind în acelaşi timp sabia, focul şi prigoana împotriva pribegilor unui război, cu deosebire între fraţi ? Ori a fi spaniol e altceva ? Ceva ca o supraumanitate, indiferentă la sentimentele vulgare ale milei şi remuşcării şi pasionată de teorii şi concepţii ? Adversarii naţionaliştilor se bat pentru Kropotkin şi Marx.

Sau războiul intern din Spania e şi el cu totul altceva decît ne închipuim, decît un război şi decît un război civil ? Ceva exagerat şi amplificat de ştirile agenţiilor telegrafice, o variaţie a monotoniei unei vieţi fără avînt, un joc de sinucigaşi – cine vrea moare, cine nu, trăieşte – în evoluţiile căruia antagoniştii sînt nişte parteneri, în cele din urmă şi ori şi cum de acord ?

1938

ŞTIINŢE NOI

Alte ştiinţe s-au ivit, fiecare din noi dorind să fie pe lîngă om politic şi om de ştiinţă remarcat. Ştiinţa iese de unde nici nu gîndeşti. A ieşit pe neaşteptate şi o Academie ştiinţifică în toată corpolenţa, numărul de patruzeci de fotolii ale Academiei Române dovedindu-se insuficiente pentru excesul de celebrităţi şi nemuritori şi toată lumea voindu-se nemuritoare, nemaiplăcîndu-i calificativele, gradate de la genial şi extraordinar în jos.

Elefantiazis al personalităţii. Pe nesimţite, roca socială s-a dislocat, pornită pe firimiţare, odată cu tulburarea sedimentelor sufleteşti. Omului nu-i ajunge moralul propriu, nelimitat şi supus controverselor permanente, de cînd maimuţa, intrînd într-o fază de intelect, a început să cugete la insolubila problemă.

Smerit în creştinism şi redus şi de laborator la proporţiile fărîmei de pleavă, eul personal poate să fie lăsat pe altă dată, pentru o sesiune viitoare, ocolit ca un examen în sanscrită. Neputîndu-mă mîntui pe mine, vreau totuşi cu orice preţ mîntuirea celorlalţi, administrată de confuziile mele. Inapt să mă descifrez singur, citesc în popoare, destinul mulţimilor fiind mai uşor de manipulat decît de înţeles, prin constrîngere, poruncă şi voinţă. De frică, nu din laşitate, sute de milioane de oameni sînt purtaţi cu trompeta, cu toba, cu lozinca, supravegheaţi din spate. E o piraterie a spiritului, mai uşoară decît respectul de oameni şi omul neputincios în interior se face putincios în afară de el. Incapabil să fie simplu cetăţean, se face conducător; greoi la un

meşteşug, se oferă meşteşugului de şef; în nestare să fie actor se face profet, cu păstrarea din dramaturgie a decorului şi a spoielii.

Această atitudine dezmembrează, dezorganizează, pe lîngă învăţămintele de viaţă culese şi strînse penibil şi moştenite ca nişte bunuri de rînd, şi noţiunile epocii ştiinţifice şi tehnice, mutate din criteriul experimental în absurd.

Terenul cel mai puţin propice pentru crearea şi dezvoltarea unei ştiinţe, la care nu s-au gîndit nici domnul Jourdain, nici tatăl domniei sale, Molière, părea să fie primăria. Primăria civilă îşi are definiţia în variatele îndeletniciri casnice şi gospodăria colectivă, destul de aglomerată de preocupările înainte de orişice şi niciodată complet satisfăcute, ale unui oraş curat, care să nu miroasă, avea mult de lucru înainte de a-şi lungi programul. Era un program de tulumbă, de mătură, de gunoaie. Iată că nici mătura nu ştie să o tîrască primăria şi i-au luat-o din mînă inginerii din specialitatea electricităţii. Matematicianul mătură şi odăiaşul face ştiinţă pură.

Omului nou administrativ nu-i mai place, datoria îl jigneşte. Ia să vedem, nu se poate dobîndi mai bine un program de drepturi, o boierie inedită, un mijloc de autoritate nou, pentru ca un edil să nu aibă ce regreta că nu e ministru ! N-am putea face din primărie un tărîm al unei autorităţi chiar mai mari şi o guvernare ? Materialul pe care se aplică o autoritate nouă şi oricîte noi autorităţi e vechi, dar excelent. Nu dau de la mine nimic, dau dispoziţii şi ordonanţe. Vita de rezistenţă e gata făcută, e cetăţeanul: el mă primeşte în toate uniformele, de la aceea de gardian albastru la aceea de torero. Îi mai pui o broască, îi mai iau o libertate, mai sporesc o taxă, dar nu-i canalizez lăturile şi nu-i ridic gunoiul din curte. Nu-i dau poliţie subt forma ei prea primitivă de paza avutului, dar i-o acord în formă

superioară, îi iau de la domiciliu şi cîinii, pe care dacă nu mi-i dă de bunăvoie şi nu mi-i plăteşte gros îi asasinez. O bucată de carne otrăvită, aruncată în curte.

Sporul de autoritate, ca toată autoritatea, nu e trebuinţă să vie din însuşirile omului, pus să slujească: poţi să aştepţi cinci sute de ani. Autoritatea vine din biurou, anonimă ca Dumnezeu. Biuroul ! iată-l criteriul. Biuroul face lumea din nou. Biuroul; adică: maşina de scris, dosarul, registratura, telefonul, stampila, automobilul – ordine ştiinţifică. Semnat: «Indescifrabil».

Aşa s-a născut undeva prin Europa sau prin America, Urbanismul – să-l scrim cu mare U. Probabil că undeva unde oraşul n-a mai puţit, unde o canalizare perfectă a funcţionat în toate casele şi curţile, unde un serviciu medical minuţios organizat, o şcoală primară şi o grădină de copii au orînduit populaţia pe linia curată a vieţii, unde comuna, fără societăţi de locuinţe, numite cu preciziune ieftine, a reconstruit periferiile şi a dat fiecărui muritor confortul optimismului, al plăcerii de viaţă şi al respectului de o autoritate cu dragoste de oameni şi respectuoasă faţă de ei, cu o minimă cotizaţie, probabil că acolo s-a ivit necesitatea unui urbanism, relativ la organizarea unui ansamblu armonic. Dar atîta timp cît nu cunoşti săpunul şi batista, ce caută pielea de antilopă şi dantela ? E unicul principiu de sănătate morală şi materială admis acolo, unde ciorapul de mătase nu încalţă un picior murdar şi unde crema de frumuseţe şi buclele frizerului implică dedesubturi vizitate de apă.

Urbanismul ne-a dăruit cîteva pieţe frumoase şi artere largi. Dar trebuie acuzat el, urbanismul, ştiinţă haotică, pe care clocesc cîteva zeci de comisiuni ? Nu-i oare, cumva, numai iniţiativa Suveranului, care a găsit centrul Capitalei înghesuit şi muced şi i-a dat

aer şi văzduh ? Dar obsesia urbanismului s-a manifestat cu predilecţie în aşa-numita «zonă verde».

Se presupune ca zonă verde însemnează pe înţelesul bunului simţ, grădină. Sînt poate oraşe din care pomii, florile şi iarba se absentează de la natură. Nevoile istorice au grupat locuitorii în cetăţi, clădite pe minimum de spaţiu, pentru a fi mai bine înconjurate cu ziduri. Epoca medievală a durat aproape o mie de ani şi singure zidurile puteau garanta proprietatea de agresiunea vecinului imediat.

După ce primejdiile de toată ziua au trecut, oraşele au intrat în faza industrială şi estetica uzinei şi a coşurilor înalte a dominat pînă ce mina, fabrica, promiscuitatea şi lipsa de sănătate au dat generaţiile cu ochelari, miopiile şi presbitiile precoce, compensate printr-altă industrie nouă, a lentilei cu dioptrii pînă şi pentru sugaci. Cine trece prin ţările unde agricultura a fost înlocuită cu industria, cunoaşte spectacolul copiilor anemici, cu ochii boboşaţi de sticlă concavă, pusă ca nişte capace de lumină artificială pe golul orbitelor negre ale unui schelet. Ca să scape, vreodată, poate, de funestul destin care le-a estropiat, populaţiile oraşelor mari din Occident au silit împrejurările să se adapteze la tragica lor degenerescenţă, prin aer, verdeaţă şi sport. Acolo apartamentul muncitorului cu ziua, prevăzut cu toate instalaţiile de igienă, nu se deosebeşte decît prin absenţa unui fast de adaos, de apartamentul unui bancher, negustor sau profesor. Urbanismul restituie populaţiilor excesiv motorizate lumina, zările şi perspectivele răpite de marile furnale.

E acelaşi lucru la noi, în Bucureşti, oraşul care-i o vastă grădină şi care a fost descris de călătorii străini ca o localitate de vilegiatură ? Întrebaţi aviatorii cum se vede capitala de sus şi îndemnaţi de domnii sistematizării, care privesc natura pe gaura

uşii unui biurou să rişte o călătorie pe deasupra grădinilor noastre, ca să înţeleagă că în vreme ce s-au dărîmat toate pădurile ţării, cu neputinţă de recuperat într-un oraş, verdeaţa capitalei a rămas intactă. Bucureştii sînt zona de verdeaţă dorită. Înainte de ştiinţa urbanistică, bucureşteanul avea petecul lui de verdeaţă, o grădiniţă. Anumite periferii realizează zona de verdeaţă totală. Ei bine, tocmai acolo nişte comisiuni ale municipiului au înscenat pe nevăzute crearea zonelor de verdeaţă şi răsturnarea dreptului de proprietate prin interzicerea construirii şi a modernizării într-un stil de eleganţă, a mahalalelor improvizate între grădini.

Zelul ştiinţei urbanistice intrase într-o creştere monstruoasă, gata să ne dea şi un gen nou de mare arhitectură: în centrul oraşului cîmpii de asfalt şi la periferii pustietăţi de gazon. La cincizeci de ani de asemenea ritm, populaţia capitalei trebuia să se strămute la Ploieşti şi Giurgiu, lăsînd Bucureştii, transformaţi în stepă de beton şi realizaţi în peizaj lunar, vînturilor să le colinde.

E un noroc că noua ordine socială, care nu mai obligă pe primari să supraliciteze şi să dea gata, în limbaj adecvat predecesorii, construind goluri peste goluri şi din ce în ce mai vaste, a temperat fanatismul urbanistic, revizuit şi corectat, introducînd la municipiu principiul măsurii, umanizarea administrativă şi nevoia bine simţită de a judeca de şapte ori înainte de a hotărî o dată.

1938

REGINA GRAȚIOASĂ

Numai la cîteva zile după moartea reginei României, lacrimile s-au făcut cristale şi plînsetul poezie.

Dacă n-am şti că a murit într-adevăr, că s-a scris, tipărit şi citit, moartea Ei n-ar mai păstra nici fărîma de realitate, aproape pierdută, care o împiedică să fie un basm întreg şi o baladă ca Mioriţa.

A sosit în ţară regina Maria azi, azi a murit, azi frumuseţea Ei a fost închisă în chivotul de aur al Curţii de Argeş. Lîngă regele Ei, lîngă Neagoe Basarab, lîngă Meşterul Manole, în legendă.

Nu mai ştiu nici că a trăit, nici că şi-a dat fragedul duh de domnească păpuşă. A mai fost ? N-a mai fost ?... De la Cotroceni la sfînta mînăstire cu turlele strîmbe, s-a purtat pe unda violetă a unei nesfîrşite trîmbe de mătasă, ţesută de zambile, ca un fum de tămîie.

Au rămas violetul, ca o a treia mare culoare a cîmpiei şi a cerului, şi brazda fluturilor, însoţitori de drum, de-a lungul potecii de muşcată. O floare şi un azur de ametist au sorbit toată moartea.

Regina Maria nu a murit, nu putea să moară. Şi-a pus numai veştmînt cu lumină nouă, şi a plecat într-o călătorie nouă, la Maica Maria cealaltă, Maica suavă, care o aştepta cu crini proaspeţi într-o grădină de rouă.

Doamne, ce să-i ierţi ? Ţărîna, de ce să-i fie uşoară ?

1938

PRINTRE PODGORII

În august automobilul, care ne duce peste munți, trebuie să înceapă popasurile între vii. Ele stau în drumul nostru, pacifice tranșee, fronturi paralele de sîrmă de «șpalir». Tot ce poate fi ghimpat pe aceste creste, ridicate treptat pînă la sutele de metri, de unde începe măgura și începe muntele adevărat, e limita proprietății, atacată de permanentul război al hoțului de poame. Ele nu-s niciodată prea verzi decît pentru vulpea domnului De Lafontaine.

Din rîndurile de viță apare, ca un coif de paie, pălăria culegătorului de ciorchini. Nimic mai pacific, desigur: o arătare de tablou mural și de inscripție pe un perete simbolic de bancă, a bunelor avuții, muncite greu și exprimate frumos. Dacă doriți, serviți-vă din mîna și coșul vierului de-a dreptul. Trei, patru bolovani de mărgăritare, umplute cu rouă dulce, nu intră în socoteala gospodăriei și simpaticele persoane care coboară din limuzină la poarta ornată cu glădice, pot să capete și mai mulți, dacă știu să admire din cele două lucruri mai ciudate ale grădinii, via și prisaca, bobul izbutit și bijuteria lui îmbelșugat decorativă.

Bunul grădinar face parte din linia oamenilor de artă, silindu-se să atingă rezultatul abstract. Dacă-ți plac strugurii și florile lui, ți le dăruiește. Căci el vinde numai la tîrg, ca sătencile, care-și caută stăpîn cînd le ajunge sărăcia și atunci într-alte părți decît acasă, unde lumea le cunoaște cucoane de horă, după cosiță și podoabe. La vie guști strugurele rupt din scîrlionți și bei mustul din ulcică, în slava Domnului de Sus și în cinstea podgoreanului, tovarășul lui de grindină și arșiță.

Automobilului îi stă bine la vie şi o secretă înţelegere există între motorul de opt cilindri, ciorchinul cu o sută de perle şi stupul cu douăzeci de mii de celule. Natura geometrică şi ierarhizată pune de acord şofeurul, vierul şi albina. Dacă te vizitează la volan harnica zburătoare, nu te înfricoşa. Ea nu vine să te înghimpe, cum crezi dumneata, sosit cu nouăzeci de kilometri pe oră din oraşul năpădit de muşte: vrea să guste din ţiţele dulci ale cerceilor pe care ţi i-a dat între degetele mănuşii, doamnă, podgoreanul, atîrnate de un zuluf. Şi poate că ar gusta, subt alţi zulufi şi coacăza din cercelul dumitale. Dacă o goneşti, se poate să fie jignită, că graţioasa amazonă a unei herghelii de nouăzeci cai, o brutalizează. Şi, atunci, abia vei putea să afli ce poate să facă o albină dintr-un nas fermecător de cîrn şi dintr-un obraz adorabil.

Mai bine primeşte-o cu un exces de protocolară bunăvoinţă. Nu o împiedica să umble pe gulerul alb al bluzei de mătase şi să gîdile puţin ceafa curată. Îi place cum îi miroşi. Parfumul dumitale o interesează pe distilatoarea de mirodenii, esenţe şi arome. Ea cunoaşte extractul autentic: să nu-ţi închipui c-a fost născocit la Grasse şi că e monopolul Provansei. Felibrii au venit după stupari şi buduroiul i-a luat-o flaconului de cristal, de mult, înainte. Cînd şi-a trimis regina fetele la cules principii şi substanţe din garoafe şi sipică, nu erau metode şi reţete, ba încă mai puţin automobil.

De la Găvanele la Oeşti, peste Curtea de Argeş, pe unul din drumurile cele mai neuitate din toată Europa, unde te rog să te duci, să bei struguri şi să dumici pe lipie neagră miere cu unt, zboară roii de mii de ani.

Stuparul care-i mai todeauna şi grijitor de vie, se apropie de uleiele lui, îmbrăcat proaspăt în alb, nu a

mîncat ceapă sau usturoi, şi s-a stropit cu apă de trandafiri, cu *melissă*, sau cu *menta piperita*...

Ai de-a face, doamnă, cu nişte învăţate. Ele cunosc chimia esenţială şi matematicele subtile, ca şi viţa care construieşte fiola ideală pentru a încăpea o butie de vin într-o bucată de cracă. Sferele adunate laolaltă într-un ciorchine, sînt miracole de natura stelelor din cer şi de-a gîndului domniei tale şi nu li se poate opune şi împărechea afară numai de alveolele exagonale de ceară, celulele fagurilor de miere, zidite aşa, încît, în spaţiul cel mai mic cu putinţă, să încapă maximum de conţinut. Dumneata ai citit, fără nici o îndoială, că un strugure suferă să poarte cinci ocale de suc şi un fagure tot atîta dulceaţă.

Să nu te mai miri că albinele vin să-ţi vadă limuzina, impresurată de gîngănii. Ele au înţeles că rafinata inteligenţă, care stăpîneşte fiola de pielicică şi aluna de ceară din ştiubeie, a împins inginerii să facă iuţeală cu explozia scînteii şi maşini de mare turism din oţel şi aluminiu. Şi acolo este şi lumină, făcută de un dinam şi organizată, întocmai ca un stup, într-un acumulator.

Dimpotrivă, lasă muntele şi marea deocamdată şi ia-te după dealuri. De la Ploieşti înainte, şi spre răsărit şi spre vest, torentele podgoriilor sînt neisprăvite şi dedesubtul foilor deschise, umbrele de soare, se coace ca un ştiulete de porumb un ciucalău de struguri catifelaţi. Piersicii legănaţi de fructe, perii cu tărtăcuţe de aur, prunii gătiţi cu ovale agate vegetale, străjuiesc viile şi drumurile ei, pomi de candeli şi troiţe cu frunze – şi peste toate aceste minuni ale lui august şi peste radiatoarele înflăcărate de străluciri de oglinzi, curg, nesăcătuite în marea tăcere a piscurilor din apropierea zării, stogurile de borangic şi beteală infinită ale zilei fierbinţi.

1938

TABLETE EDILITARE

(NUME DE STRĂZI)

Există la periferia Bucureştilor o stradă cu numele frumos, de Mărţişor. E de mirare cum a scăpat nerebotezată şi aproape mă tem să nu vorbesc prea tare, ca de o indiscreţie periculoasă. Cîteva străzi adiacente se şi numesc Spirache Oprescu şi Ion Simigiu şi s-ar putea ca o comisiune comunală, însărcinată cu urbanismul nomenclaturii, să ia, cum se spune în limbaj de comisiune, act, şi să refere pentru o utilizare evocativă a registrului de notabilităţi. Sînt ajutori de primari care n-au binemeritat de la comună măcar cu o tăbliţă albastră dacă nu chiar cu bronzul unui bust şi unii din ei au cunoscut şi martiriul închisorii.

Dar factorul poştal e tare plictisit.

Pe strada Mărţişor, numărul 23, de pildă, figurează de cîteva ori, cînd pe dreapta, cînd pe stînga şi cînd dincoace şi dincolo de un cîmp. Scrisorile, fiindcă mahalagii au căpătat şi gustul corespondenţei, se grămădesc, destinate la trei adrese, într-un singur loc sau se duc de la 23 din vale, la 23 din deal sau la 23 dintre două şi invers. Zidarul se vede chemat printr-o carte poştală urgentă să croiască un rînd de haine şi grădinarul să cînte cu armonica la radio. Citaţia la judecătoria de ocol, a lui Dumitru, e înmînată lui Petre şi hotărîrea condamnă todeauna pe inculpatul absent.

E cazul unui cetăţean, mic fabricant de bice, fără metaforă, şi cunoscînd automobilul numai din auzite. S-a văzut osîndit în calitate de şofeur şi de proprietar de limuzină, la o mie de lei amendă sau la echivalentul ei în zile de puşcărie, pentru că a oprit

într-o noapte motorul pe strada Labirint, din Bucureşti, în dreptul unei case de oameni culcaţi, a claxonat ostentativ, ca un beţiv, a înjurat şi s-a bătut...

Nefericitul avea o singură vină, că locuia la acelaşi număr cu vinovatul poate că adevărat, însă la o distanţă de o jumătate de kilometru de el şi că îl chema ca şi pe acela. Încolo, în noaptea procesului el se afla la Ploieşti, la tîrg, cu bice şi căpestre. Mia de lei reprezenta beneficiul lui industrial pe zece zile şi a plătit-o, ca să nu sufere o schimbare de domiciliu forţată.

Desigur că Primăria nefiind instanţă judiciară decît urmăreşte reforme esenţiale, nici domnii edili: juzi sau substituţi, cazierul locuitorilor îi interesează slab – şi nefiind nici poştă nici telegraf, tot atît de slab. Dar parcă ar fi fost de făcut ceva edilitar. Căci, mahalagiii din partea locului, în nevoia lor de ordine, au rupt strada Mărţişor în două şi i-au dat Mărţişorului de sus numele de Prelungirea Mărţişor.

Dacă n-ar fi fost compusă din personalităţi complicate, comisiunea făcea o unică stradă Mărţişor, numerotînd-o casă cu casă, de la unu, pînă la cît ar fi ieşit la capătul celălalt.

Simplificarea pare să fie jignitoare.

Primăria a făcut ceva, trebuie să fim drepţi. A rupt şi ea din strada Mărţişor o bucată nelocuită şi i-a dat numele de strada... Detaşamentului.

DOI PRIMARI BUNI

A fost odată o uliţă lungă, întortocheată şi neînchipuit de murdară. Ceva neînchipuit de murdar e totuşi ceva relativ curat, mai puţin curat sau foarte puţin curat, din murdar o nuanţă.

Calea Văcăreşti, între podul care o taie în două şi barieră, era o albie de nămoluri, alterată cu deluvii

de praf. Acest element al pământului prost zăcea în pături groase, vara, uscate şi ridicate în văzduh, învăluind cu material gros, acru şi amar mahalalele cenuşii, oamenii cu mustăţile şi genele încărcate de lepra şi mătreaţa ei, plantele, poamele şi mîncarea. Două şanţuri mărgineau drumul cu zmîrcuri eterne, în care se descompuneau, în zeamă şi arşiţă, hoiturile menajere. Şase luni pe an, echilibrul oamenilor şovăia cu fiece pas, construit cu mare băgare de seamă într-o stare de păcură a terenului, purulentă. S-ar fi zis că tot ce aruncă la gîrlă abatorul: sîngele, maţele şi bojocii, ia drumul de urcuş la vechea mînăstire şi scoboară spre cheu. Porci întregi, morţi de epidemii, pluteau într-adevăr, nestingheriţi, cu burta în sus, cu cadavrele de mîţe şi cîini, pe spuma, de-o parte şi alta a drumului, de scursori şi lătură.

Oamenii din cincizeci, şaizeci de mahalale nu puteau părăsi, cîteva luni din an, tristul lor aşezămînt. Copiii nu se puteau duce la şcoală, şi toată această lume muncitoare şi harnică zăcea într-o mizerie de necrezut.

Un singur om şi-a permis curajul revoluţionar să transforme brusc şi radical teritoriul damnat, parcurs de ocnaşii în fiare către depoul Codului Penal, într-un bulevard încîntător: domnul Dem. Dobrescu. L-am parodiat cîndva, în momentul cînd realizînd schema revoluţiei sale, fostul mare primar, intrat în faza misticismului, care l-a şi răsturnat, vorbea cu amintirile Cezarilor, Papilor şi marilor generali, asimilate pentru uzul personal. Îmi pare rău şi sînt mîhnit. De cîte ori te loveşti de prezenţa lui indelebilă în uriaşul impuls de creaţie, pornit exclusiv de la el, absenţa personalităţii sale la direcţia municipiului nostru te ofensează. L-ai primi acum şi călare pe lebădă, îmbrăcat în togă sau uniformă de mareşal, numai să se întoarcă.

Acest om lipseşte şi trebuie. Se pare că se convertesc la concluzie toate animozităţile şi

antipatiile pe care un anumit stil de adaptare al fostului primar le-a provocat.

Bulevardul Văcăreşti, croit de domnul Dobrescu, cu două şosele mari, despicate de o peluză largă, destinată plantaţiei de frăgezime, sănătate şi agrement, a fost construit în administraţia domniei sale aproape de tot. Domnul Donescu, urmaşul domniei sale, a înţeles că nu trebuie zătincnită o concepţie, care aparţine altuia, şi a dus-o cu elan mai departe, amplificîndu-i datele, multiplicînd problema şi realizarea. Un cartier întreg, între altele multe, a fost scos la lumină de dindărătul unei măguri, tăiată de domnul Donescu cu o stradă nouă, şi scăpat din permanenţa zăcămintelor de mocirlă, care imobilizau cinci sute de familii între tuberculoză şi cimitir.

Toată această avuţie monumentală, strînsă de puterea unui om şi de strădania luptătoare a celuilalt, se risipeşte... Pămîntul e bolnav, pretutindeni unde trebuia să-l facă vioi o vegetaţie înflorită. O cărare de rîie mănîncă mijlocul bulevardului şi malurile lui pleşuve şi cariate, tîrîte de ploi, îngroapă lent milioanele învestite în piatră, muncă şi nădejde. Cartierul, unul din cele mai frumoase din Bucureşti şi cel mai înalt, îmbătrîneşte şi suferă, ţinut pe de altă parte pe loc din dezvoltarea lui naturală de toate opreliştile municipale, de dragul unei teorii. Insolubila încremenire are nevoie de spiritul de hotărîre promptă şi de realizare rapidă a unui primar de calitate.

Subt cuvînt că într-un veac sau două, regiunea va intra într-o zonă zisă verde, toată zona care nu aparţine comunei fiind cu toate acestea foarte verde, nu s-au plantat nici locurile rezervate precis şi clădit precis de mai mulţi ani pentru zonă şi cartierul cel mai pitoresc al capitalei, unde domnul Dobrescu proiectase şi un bulevard de cornişte, abandonat, nu se pricepe, de municipiu, e împiedicat să devie

regiunea de vile şi de grădini luxoase pentru care l-a pregătit natura. Primăria recunoaşte că, lăsat iniţiativei particulare, cartierul se poate realiza singur în plenitudinea frumuseţii lui – dar şovăie, dibuieşte, întîrzie. Mii de interese, şi publice şi private, sînt înăbuşite. Cumpărătorii şi constructorii aşteaptă, proprietarii aşteaptă, dreptul de a se bucura de libertăţile normale proprietăreşti, curente pretutindeni unde se lucrează şi se întemeiază, aşteaptă. O servitute similară împiedica libera funcţiune a proprietăţii la Băneasa şi Herăstrău. Acum cîteva zile un decret a suprimat-o.

Proprietarii au o avere inutilă, de care nu se pot folosi. Cei mai nevoiaşi realizînd un preţ de vînzare liber, rabdă cam demult să-şi strămute gospodăria, mai înstărită, mai departe, afară din oraş: nu pot. Cei care vor să cumpere şi să edifice aduc statului şi Primăriei venituri: apă, lumină, canalizare, taxe, impozite etc.: nu pot. O localitate nouă, ca o staţie de climat, sport şi odihnă, ar lua fiinţă fără întîrziere pe maidanele actuale: nu se poate. Şoseaua Olteniţei urbană e pustie. Primăria ezită, se gîndeşte, vrea şi parcă nu prea. E în impas. Un stilou şi o rezoluţie. Zece cuvinte: «Primăria scoate de subt regimul zonelor verzi, punctul cutare al capitalei». Le gîndeşte fiecare edil: nu e cine să le scrie, să le iscălească.

TURBAREA ŞI PRIMĂRIA

Iată ce s-a putut citi în «Gazeta Municipală», care nu-i o publicaţie umoristică:

«Cîinii şi pisicile de pe întreg teritoriul municipiului Bucureşti sînt declaraţi sechestraţi. Proprietarii lor sînt obligaţi a ţine pisicile închise, iar cîinii legaţi, ca să nu poată veni în contact cu alte animale. Dacă curtea de izolare este bine îngrădită,

aşa ca să garanteze că animalele nu pot ieşi, legarea cîinilor nu este obligatorie».

Cum ordonanţa prevede şi sancţiuni, «proprietarii ale căror pisici vor fi găsite pe acoperişuri, iar cîinii pe stradă, vor fi pedepsiţi cu amendă de la cinci mii la zece mii de lei sau cu închisoare pînă la şase luni».

Sînt în această ordonanţă, incontestabil unică, inspiraţii care nu le-au venit lui Lafontaine, Mark Twain şi Caragiale. O anumită inocenţă a inteligenţei, ivită într-un biurou administrativ, poate să facă de rîs ironia şi satira caracterizată şi să exprime într-o proză utilitară solemnă idei bufone, comice şi groteşti, cu o angelică seninătate. Dacă s-ar cunoaşte exact cui revine meritul acelui sechestru declarat «de pe întreg teritoriul Municipiului Bucureşti», al cîinilor şi pisicilor, de către un trompet civil, care într-o uniformă împrumutată de la teatrul Tănase se înfăţişează pisicilor călare, el ar trebui recomandat fără întîrziere Monetăriei Statului să-i bată o medalie marţială, dar şi gratificat de către Ministerul Sănătăţii cu o triplă serie de doze, dintr-o pulbere portocalie, fabricată în laboratoarele Meister Lucius din Leverkusen. Blajinul inconştient inaugurează, nici mai mult nici mai puţin, dreptul aberaţiei la deposedare.

O altă idee care implică veleităţi de brevet pentru asigurarea beneficiilor unei descoperiri, priveşte mijlocul de «a ţine pisicile închise». În ce fel de vas, cu sau fără dop, îşi închide fericitul edil pisicile personale, afară de putină, flacon şi colivie ? Legarea de coadă şi de piciorul patului ar fi o soluţie, dar arestarea în casă rămîne un simplu ideal, pisica obişnuind să iasă pe fereastră şi mai obişnuind ceva, adică neobişnuind să-şi facă gropile în parchet, fără un aparat special. Un bun gospodar edilitar putea să prevadă, intercalat în duşumea, un sistem de călimări estetice şi pisica n-ar fi avut decît să ridice capacul nichelat cu laba şi să-l închidă la loc.

Ar trebui refăcută riguros educaţia pisicii. Pentru că ne aflăm tocmai în epoca abecedarelor. Primăria proceda mai cuminte dacă înainte de orice măsură coercitivă, întocmea un abecedar pentru pisici. Ar fi însărcinat, de pildă, pe domnul Apostol Culea, care se bucură paralel de două calificări compatibile, desigur, una cu alta, de a fi şi director în învăţămînt, ignorînd evident absolut toate proiectele oficiului domniei sale pentru un concurs de manuale şcolare, şi cîştigînd şi premiul întîi de compoziţie, de viteză, de hărnicie şi merit, în cincisprezece zile.

Trebuia să i se explice pisicii toate datoriile ei morale şi igienice din punctul de vedere municipal şi respectul, mai ales, cuvenit din partea semenelor ei unei edilităţi inteligente – şi dacă n-ar fi înţeles, atuncea – da ! – să fi trecut Municipiul şi la acte de judecătorie.

Dar nu ştii care idee trebuie admirată mai profund, şi dacă nu cumva cea mai genială se referă la găsirea pisicilor pe acoperişuri. Flirtul tradiţional al romanticelor mîţe şi al sentimentalilor cotoi se petrece pe tinicheaua casei noaptea. Care din domnii de la Primărie costumat de astă dată în Pierrot, se va risca să-şi poarte paşii catifelaţi şi mandolina între lucarne, şi întrebarea este dacă lumina lunii sau întunericul beznă îi vor fi de-ajuns, ca să identifice apartenenţa unui cotoşman, de vreme ce el neavînd încă un carnet de identitate, portofel propriu şi o disciplină cetăţenească legală, trebuie cineva să plătească amenda de zece mii lei şi să facă şase luni închisoare. În orice caz, se mai impunea o reformă de bază: desfiinţarea din calendarul pisicilor a săptămînii brînzei.

Primăria a mai încercat înainte de reforma pisicii, o altă reformă, tot atît de importantă, reforma pastramei. Aliment barbar, de carne crudă uscată la vînt şi consumat prosteşte de către o populaţie

ignară, de cîteva sute de ani, i-a venit într-o zi Primăriei, tot aşa, să-l desfiinţeze. Momentul nu putea să fie mai bine ales. În ajunul Paştilor, se găseau la saramură sute de tone de carne de oaie. Ordinul subit al Primăriei băgînd panică în producători, a întîrziat zvîntarea cu cîteva zile şi pentru că o măsură atît de binevenită nu se putea să nu fie anulată de o instanţă guvernamentală, populaţia, ocrotită de principiile de igienă comunală, a fost silită să mănînce de Paşti cadavru crud.

Totuşi măsurile de operetă ale administraţiei în ceea ce priveşte pe cîini şi pisici, vin dintr-o legitimă îngrijorare. Numărul cazurilor de turbare, dacă este adevărat, sporeşte şi răspunzătoare sînt animalele «sechestrate».

Turbarea nu este pentru această revistă – pardon ! – chiar un subiect de discuţie nou. La o vizită făcută Institutului Babeş, unde se presupune că se vindecă şi virusul concret pe lîngă mistica lui, s-au relevat atitudinea imperială a conducătorilor faţă de bolnavii veniţi din toată ţara la tratament şi omenia puţin pregătită pentru mila de aproapele nostru.

Dar între turbare fictivă şi turbare reală e o distanţă – şi aproape în unanimitatea cazurilor e vorba de o ficţiune, şubredă platformă pentru pornirea unui tam-tam municipal excesiv.

Turbarea la cîini, foarte rară, este la pisici aproape inexistentă – şi oamenii muşcaţi într-adevăr de animale turbate sînt şi mai rari. Aglomerarea statisticii superficiale, ţinută anual din simpla prezentare la Institut a celor muşcaţi de cîini, vine din eroarea ştiinţifică în circulaţie, că dacă te-a muşcat, cîinele trebuie să fie turbat, din incompetenţa constantă de a fi recunoscută turbarea şi din axioma falsă că, orişicum, e bine să primeşti o serie de injecţii, măcar pentru moral.

Veterinarii nu cunosc turbarea decît la autopsia creierului, adică atunci cînd nu mai e vorba de servit sănătatea ci statistica, şi penibila lor înfricoşare dinaintea unui cîine bolnav cu totul de altceva, le poate da cutezanţa, dacă sînt funcţionari ai Primăriei, să-ţi declare cîinele, de care te leagă viaţa şi sentimentul, proprietatea ei, să ţi-l ridice şi să ţi-l omoare. Nu se ştie niciodată ce fel de cîine a muşcat pe omul prezentat la tratament. Omul vine şi zice: am fost muşcat. Unde-i cîinele ? L-am ucis. Medicul răspunde: treci la tratament şi, dacă e femeie, ridică fusta.

Sîntem o familie, care răspîndită în tot felul de îndeletniciri rurale, trăim între sute de cîini. Personal, am crescut poate vreo sută şi stau permanent cu ei. E o nevoie şi sufletească şi practică: locuiesc o periferie păzită numai şi numai de cîini şi certitudinile gospodăriei rezidă în măselele lor.

Copiii au fiecare cîinele lui, care-i stă la picioare în timpul lecţiei, îl însoţeşte în toată grădina, atent, vigilent şi todeauna gata de joacă şi de apărare.

Am avut dulăi mari şi potăi minuscule. Am scăpat la ţară şi în mahala de moartea cu ciomegele, cîini declaraţi turbaţi, pe care i-am vindecat subt observaţie, de alte boli. E turbat în opinia şi a vulgului şi a veterinarului, orice cîine melancolic, excitat sau suferind, ca oamenii, de dinţi, de cap, de neputinţe, cu uitătura posomorită şi alegînd singurătatea.

Am chemat într-o vreme veterinarii să-mi vadă cîte un cîine apucat de un rău ciudat şi cînd am priceput că sînt mai ignoranţi decît cei care i-au rugat să vie, am renunţat. Atitudinea cîinelui, cîteodată mai deştept decît veterinarul, faţă de un examen care îl neliniştete, e intuitiv ostilă. Ori de cîte ori mi-a intrat un veterinar de rînd în casă, mi-a declarat cîinele bolnav cercetat turbat, şi cîinele,

vindecat cu un purgativ, cu o fricțiune, cu o baie, a mai trăit cîțiva ani. După confuzia actuală a Primăriei, trebuia să-mi fie cîinele răpit și ucis.

Singurul caz într-adevăr suspect l-am avut în primăvară cu cățeaua Cioara, un foarte brav exemplar din neamul ei. Scurtă, masivă, rapidă și promptă la atac, într-o zi i s-a strîmbat echilibrul ochilor, ca și cum lumina unei pupile căzuse mai jos și în cîteva ore i-a slăbit figura. Am pus-o în lanț și n-am încetat o secundă să ne ocupăm toată familia de ea. Sensibilă la cuvintele mîngîioase pînă la extaz, se vedea că Cioara începe să nu mai reacționeze, împiedicată în expansiunile ei, ca de o paralizie.

Am luat-o, cu permisia savantului profesor, domnul doctor Fălcoianu, care are tot atîta știință cît și conștiință, și i-am dus-o la facultate s-o vadă. Profesorul Fălcoianu nu-i un doctor care se urcă și sare cu picioarele pe canapea, ca unii din medicii veterinari, și n-o ia la fugă peste scaune și paturi de spaima mîrîitului unui cățel. Pentru întîia oară în lunga mea carieră de prieten al cîinilor, m-am temut de turbare și profesorul a oprit cățeaua la școală. După trei zile de observație și de nerăbdare ațîțată, manifestată de stăpîni la telefon, profesorul a diagnosticat categoric: «Turbarea este exclusă. Cățeaua trebuie căutată de altceva. Mai las-o cîteva zile».

După alte trei zile, alt telefon: «Cățeaua a murit, prezentînd simptome de turbare»...

Care aviz, din două a fost exact ? Este foarte probabil că simptomele au fost observate de vreun servitor de la spitalul cîinilor. Impresionați de pierderea cățelei am uitat să cerem proba prin autopsie. Evident, ceilalți cîini din bătătură au fost injectați cu toții, de repetate ori, dar problematica turbare trebuia să vie, după știință, din mușcătură. Ograda e astfel izolată că nici un contact al animalelor gospodăriei nu este posibil cu animalele

din afară. Cîtă vreme am locuit în cîmp neîngrădit – vreo opt ani – ograda mi-a fost invadată în timpul cîinilor, de batalioane de pretendenți și nu s-a observat, afară de scabie, nici un caz de altă îmbolnăvire.

Am întîrziat într-o povestire indiferentă majorității cititorilor însă experimentală, ca să arăt cît e de puțin fundată o temere care inspiră o măsură municipală în forma ei ridiculă excesivă, cîtă ignoranță zace în problemă și – fără supărare – în mijloacele de investigație ale medicinii veterinare. Pretextînd turbarea cîinilor, Primăria se dă la libertățile omului și le cenzurează.

În această situație e lesne să se cifreze numărul cazurilor, la cîteva mii și alarma ușoară.

Ceea ce pare să fi speriat Primăria, e moartea petrecută de curînd a unui fost edil, chinuit de o agonie dramatică, furioasă și halucinată, atribuită turbării. Dar unei turbări fără sorginte. Nefericitul biet om n-a avut nici un cîine și nu fusese muşcat niciodată.

Nu înseamnă că orice edil sau fost edil e dator să cadă în obsesia acestei morți și să facă abstrație de cumpăt și de temperamentele bunului simț.

1938

DE ZIUA LUI...

De ziua naşterii unui copil cu bretonul blond şi ochi albaştri, cum îl arată fotografiile de altădată, în braţele reginei Maria...

Regina mamă a plecat din grădinile ei pe un drum de panglică violetă şi nu s-a mai întors.

Copilul este azi de patruzeci şi cinci de ani şi rege. Are un regat mare, un popor de peste douăzeci de milioane de oameni şi trăieşte o epocă, din toate amintirile istoriei excepţională, evenimente noi şi accelerate. Un fenomen ţine două ore, o formulă se istoveşte într-o noapte, ziua aduce faza ei neprevăzută şi un timp de cincisprezece minute ruinează concepţii de zeci de ani. Viaţa contemporană e un ritm de accese neverosimile, comandat cinematografic.

Situaţia de rege conferă dreptul la satisfacţii de un volum uriaş. Suveranii care se iubesc pe sine n-ar avea decît să se lase să trăiască, izolaţi de acţiune, observînd raporturile, ajustîndu-le cîteodată din depărtare, făcîndu-le comod succesive şi căutînd să mulţumească mai presus de orice o clasă de gelozii şi ambiţii.

Nu acesta e cazul. Indiferenţa a dat loc pasiunii, dragostea de sine e o dragoste activă de ţară, plăcerea e în muncă şi ostenealâ, în sforţare, într-o febrilă clădire din nou. Sîntem departe de tipul regelui de apartament, pe care îl plictiseşte şi problemele, inexistente pentru facultăţile lui, şi vremea, primind cu greutate o dată pe săptămînă, un sfert de ceas, un ministru şi evitînd cu singura lui energie efectivă contactul cu realitatea. Toate materialele, dure şi delicate, extrase din natura aspră şi din zăcămintele sufleteşti, trec prin mîinile M. s.

regelui Carol II şi sînt de faţă pe un şantier, care începe din odaia de lucru din Palat şi nu sfîrşeşte nicăieri. Şeful statului e primul şi cel mai împovărat salahor din regat.

Toate profesiile au ceva de spus pentru edificarea unei opinii documentare despre activitatea neîntreruptă a suveranului, şi diversă, într-un veac de transformări ale continentului fundamentale, cînd statele nu mai pot fi recunoscute şi dospesc. Un cuvînt ar avea de zis şi scriitorii, care au apucat să ştie că într-un stadiu social nedisputat de contradicţii şi cu ordinea cristalizată, grija de căpetenie a regelui s-ar fi îndreptat către carte, permanentă totuşi în proiecte şi fapte.

Fără să ne gîndim la micşorarea meritelor regilor precedenţi în ceea ce priveşte cultura sau artele, nu-i mai puţin adevărat că scriitorul cu preocupările lui începe să intereseze şi să fie promovat necesar, util şi respectabil abia după suirea pe tron a celui actual. În trecut, societatea noastră cunoştea întrucîtva pe poet, după ce îi trecuseră peste mormînt zece, douăzeci, treizeci de ani. Scriitorii vii erau inexistenţi şi cucoanele şi domnii din elite ar fi rămas în consternare, dacă li s-ar fi afirmat că vieţuiesc într-adevăr în carne şi oase nişte oameni stranii, nărăviţi să-şi facă din condei o sculă de lucru, neangajaţi cu simbrie şi că întocmesc manuscrise, aşa cum fotografii fac fotografiile şi muzicanţii dansul. Cărţile păreau că se nasc din nimic, prin spontaneitatea fizico-chimică anonimă, scrise de bunul Dumnezeu sau de vrăbii, şi dacă era identificat la masa boierului, care îl chema uneori la icre negre, scriitorul nu se depărta mult de o categorie de lăutari şi garsoni.

Aglomerat de activităţi, adeseori diametral opuse Majestatea sa nu s-a dat înapoi de la nici o iniţiativă, neobişnuită nici cititorilor bogaţi, necum şefilor de stat. E primul rege editor, cunoscut de istorie. Are

două edituri întreţinute cu cheltuieli personale, pentru cititorul cult şi pentru popor. A înfiinţat aşa-numita «Ziua Cărţii», devenită «Luna Cărţii», pentru care de curînd a clădit un Pavilion al Culturii, expoziţie a cărţilor apărute într-un an, la toate editurile din ţară. Şi ca să nu se piardă din vedere legătura neîncetată ce trebuie să dureze între literatură şi stat şi interesul datorit cărţii, la exemplul continuităţii şi periodicităţilor – reviste, ziare, buletine în toate centrele de mişcare intelectuală – suveranul a înfiinţat un Premiu naţional personal de poezie şi proză.

Premiul distinge o viaţă închinată slovei frumoase şi gîndului exprimat şi corectează în acelaşi timp uitarea, parţialitatea, intenţiunile, uniformitatea şi anchilozarea într-o formulă, care, suveranul ştie ce înseamnă în artă: decesul individualităţii.

Tot ale M. s. regelui sînt şi cele două monumente, pe cale de edificare şi care se construiesc zi de zi limbii româneşti, tîlmăcirea Sfintelor Scripturi şi Enciclopedia. Şi acum în urmă, guvernul Majestăţii sale a pus în fapt o idee discutată treizeci de ani, un nou Abecedar şi o nouă Carte de citire, două cărţi de temelie ale oricărei culturi, pe popoare şi naţii. Prin prezentarea neîntreruptă a manuscriselor la un concurs, aceste două prime cărţi ale copiilor şi adulţilor vor atinge perfecţionarea de expunere şi metodă dorită de Ctitor.

Aş produce o amintire personală, încă proaspătă după trecerea anilor de la data evenimentului cînd s-a petrecut.

Preocupat exclusiv de o limbă bună şi de trezirea în cuvintele moşului meu a substanţelor năclăite de tipografie, n-am avut vremea să-mi întocmesc strategic o reputaţie utilitară şi să trag profitul liniilor strîmbate şi al geometriei oportuniste. M-a interesat mai mult repetarea unui rînd scris şi aruncat

în foc de o sută de ori, decît o tactică de parvenire şi curtenitoarea staţionare în răspîntiile priveliştii.

Pe neaşteptate, Majestatea sa, coborînd pînă în satul meu, mi-a acordat Premiul Majestăţii sale.

Premiul avea un protocol. Titularul trebuie să se ducă la Palat şi să-l primească din mîna suveranului.

N-am crezut să iau vreun premiu vreodată: în viaţă am fost un codaş. Premiul Majestăţii sale avea o valoare hieratică. Mă gîndeam că puteam să fiu un budist tăvălit în ţarînă şi că Buda, desfăcîndu-şi douăsprezece mîini de piatră, şi le-ar fi pus pe creştetul meu.

M-am dus la Palat în haine de şiac. M-am căznit să iau între valeţii de la uşă o poză. N-am izbutit-o.

Scara m-a îndreptat printr-un mare hol boltit către biurou. Ah ! Un moment ! Ce bătaie de inimă cumplită ! Regele însuşi ! Alb, îmbrăcat ca un ofiţer. M-am uitat... Figura îi surîdea proaspătă, fragedă, inefabilă, ca o floare matinală. N-am putut rosti o şoaptă: numai emoţia era în funcţiune. Am primit un plic, pe care mi l-a întins într-o tăcere de mare răsărit de lună. Mi se părea că stau în zodia luceafărului, echilibrat pe un nor de mătase. Ori emoţia mea mă înşela, ori era şi regele emoţionat... Mi-a strîns mîna şi mi-a rămas mîna îmbrăcată într-o mănuşă de răcoare caldă... N-am mai dat-o cu nimeni toată ziua. E datină în popor ca de sărbătoarea cînd iei împărtăşania să nu-ţi mai săruţi nici părinţii.

S-au frînt atunci în mine, întîlnite, luminile ochilor lui, venite dintr-o lume care nu e a noastră. Şi nu le-am pierdut din sufletul meu şi nu le pot pierde, cu tot întunericul opac, în care unul şi altul, duşmănoşi că ele au ajuns pînă la mine şi s-au oprit deasupra slovei mele, se silesc în deşert să mă înfăşoare.

Se trezesc luminile, ori de cîte ori mă duce gîndul la el. Sînt şi aci de faţă, deasupra iscăliturii mele...

Tudor Arghezi

1938

TOAMNA ROMÂNEASCĂ

Nu se putea ca naţionalitatea pămîntului, a naturii, a vegetaţiei, a chipului şi a graiului, todeauna concordante şi inexplicabile, să lipsească timpilor din an.

Anul ştiinţific are pretutindeni, în manualul şcolarului, patru sezoane solare, demonstrate limpede cu schema cunoscută a eclipticei, pe drumul căreia se rostogoleşte ziua cu noaptea planeta, trei sute şaizeci şi cinci de zile şi ceva. A te împotrivi acestui curat adevăr, confirmat şi de limbajul poetic, care pune florile în mai, roadele în august şi zăpada neapărat în decembrie, ar fi barbar.

Totuşi primăvara lipseşte României şi anul ei are trei anotimpuri. Trecerea din iarnă e bruscă, arşiţa vine numaidecît după frig, luna înfloririlor se petrece cu foc într-o sobă, aprinsă mai multe luni în şir. Iar din vara mare, ţara intră de-a dreptul în splendorile paradiziace ale toamnei.

De la jumătatea lunii a opta, adeseori şi aproape constant de vreo zece ani încoace, pînă la Crăciun, priveliştea toamnei dă spectacolul de nuanţă şi varietate, caracteristic dintre Dunăre şi munte, al bărăganelor şi pădurii. Lumina se catifelează pe plante, aurie, cîteva ceasuri din zi, şi albă în celelalte. Soarele poartă reminiscenţe argintii nocturne şi aerul filtrat în ciurul stelelor, rămîne din timpul nopţii mai pur, mai uşor cu transparente licăriri de sidef. Cînd ai descoperit în vişin întîia frunză galbenă dintr-o dată, albinele încă muncesc, celula fagurilor mai primeşte ca nişte găoci de bijuterie mărgăritarul de miere cules din sînul

grădinii, dar dulcea îngrijorare s-a ivit. Oglinzile sufletului plumbuiesc şi culoarea delicatului azur.

Toamnele Olteniei şi Munteniei, cu deosebire, au o claritate imensă şi pe cînd catastrofele din toată lumea se succed şi tragedia uscatului e jucată cu o sălbatică învierşunare pe cele cinci continente şi pe al şaselea, al apelor răsculate, la Craiova şi Bucureşti lăutarii cîntă pe o vioară de mătase.

A fost o tendinţă: strămutarea capitalei peste munţi. Tendinţă ştiinţifică şi politică. Întemeiaţi în pulberea cafenie a unui şes reputat insalubru şi pe mocirle, Bucureştii erau ameninţaţi să rămîie un tîrg şi o prefectură. Ei s-au făcut singuri, deopotrivă cu ţara şi cu limba, cum singură s-a făcut şi piaţa lui de mărfuri centrală, desfiinţată şi mutată în Obor. Ştiţi ce se întîmplă: frumoasa cîmpie de beton şi asfalt care a înlocuit-o îşi cere drepturile îngropate dedesubt şi piaţa tot singură se reface, din petice de corturi... Proiectul unei capitale noi era gîndit, sistematizat, artificial. Un lucru la care nu colaborează veacul şi întîmplarea, lăsat în voia spiritului logic şi inductiv se dizolvă, cînd puterea de a voi înfrînge elementul subtil şi absurd al potrivirii şi oportunităţii. Dacă un Artaxerxes local ar porunci toamnei să se isprăvească înainte de termenul ei capricios şi ar bate-o cu pietre, s-ar scutura cîteva frunze.

E de mirare că din cîteva sute de mii de suflete românii au ajuns în marile intemperii ale istoriei şi cotropiţi de numeroase calamităţi politice, la optsprezece milioane. Ei au învins fără luptă, trăgînd căciula pe urechi şi deznaţionalizînd neîntrerupt năvălitorii. Exemplul e fără precedent: surîzînd cum ne surîde tuturora, toamna românească, storcînd strugurii în ulceaua de pămînt şi cîntînd lăuta în podgorii.

Calendarul românesc întîrziase cu două săptămîni faţă de cel european. Toată lumea şi-a dat seama că

era stupid ca o telegramă, trimisă la 1 septembrie din Paris să ajungă în Bucureşti la 15 august, şi calendarul s-a unificat. Măsura adoptată de stat a fost primită de popor, afară de o infimă dizidenţă de fanatism prostesc şi suspect din Basarabia, cu gingăşia şi docilitatea indiferentă, obişnuită unui neam de oameni frumoşi, cu toamna frumoasă şi îmbelşugată – dar fiecare plugar şi grădinar au continuat să se orienteze după datele fatalităţii, nu după calendarul ştiinţific. Ceea ce unui occidental cu meridianul la Greenwich i s-ar părea extravagant, şi, să spunem cuvîntul, idiot, e altceva: că datele rizibile ale săteanului nostru corespund cu fanteziile unui climat hotărît pămîntului românesc, cu toamna românească.

Aparenţele în orice caz stau de partea unui ţinut numit în derîdere Valachia: «Mamuliga, mamulai, verfluchte Walahei.»

O mohorîtă admiraţie nordică a calificat cerul cu epitetul de «italian». Cerul Italiei, despovărat de zdrenţele de negură din miazănoapte, e, comparativ, desigur o peruzea faţă de ceaţa vînătă de ardezie baltică şi irlandeză – dar nu-i mai frumos decît cerul României. Toamna noastră e o toamnă care nu se aseamănă cu nici o altă toamnă naţională. În noiembrie, peisajul francez cu totul de altă factură decît al nostru, linia pomilor întortocheată, ramurile silite, ocolitoare, frînte, canalurile zăcute, orizonturile apropiate de o sită violetă, are frumuseţi unice, însă triste, modificate în diapazonul paletei, la Toulouse.

Cînd nu e trist, peisajul rămîne totuşi suspinat: poezia lui se strecoară în literatura subtilă a unei limbi de acuarelă.

Toamna noastră vesel melancolică, dacă se poate spune, bucuroasă, are o exuberanţă triumfală. Steagurile văzduhului sînt înălbite dar toate de aur şi procesiunea stindardelor străbate cîmpul de muşuroaie de aur de păpuşoi, de movili de aur de grîu, se

oglindesc în apele de aur, suie poalele de aur ale viilor, se leagănă în codri de aur ai Alpilor Carpaţi. Acest aur al codrilor româneşti are cel puţin cincizeci de expresii deosebite ale aurului, dintre rugină şi gălbenuş; o ruşine pentru săracul aur metalic !

Şi dacă dinaintea vastului tezaur punem să joace în hore nevestele tulpeşe, fetele cu picioarele lungi, cu încheietura genunchiului ivorie şi duios aristocrată, cu gleznele de indiscutabilă rasă şi cu o carnaţie suculentă a braţelor, a grumazului bătut de salbe, a şoldului şi a fizionomiei compusă din giuvaiere: scarabeii ochilor, floarea gurii, trandafirii în trei petale ai urechii, ciuboţica nasului, arcul sprîncenii şi zîmbetul care pune în toate sculele unui trup fericit cumpănit o văpaie, toamna poate să fie şi mai frumoasă şi să ţie pînă la toamna viitoare...

1938

COLINDELE IERNII ROMÂNEŞTI

Un cititor, probabil străin, al revistei *Ford*, la care colaborez, mi-a cerut, auzind că se petrece ceva original în ţara noastră, de Crăciun, o sumară indicaţie despre datinele româneşti.

Mă voi executa cu atît mai mare plăcere, cu cît am luat parte de actor la unele din ele, actor remunerat, tot după datină, cu simplu covrig în formă de zero şi nu mai mare în gaura lui, decît un măr, însoţitorul firesc al acestui dar, întocmit din nouăzeci şi cinci la sută aer şi vînt şi din cinci la sută cocă uscată.

Întîia datină şi aceea care urzeşte fondul pictural şi plastic al sărbătorilor, înşirate în calendarul lui decembrie cu roşu, este zăpada. Ar trebui să fie – şi nu prea mai este... Se cere o regie completă, fără care Moş-Ajunul, ca să ne exprimăm în jargon, ratează. Trebuie zăpadă multă, ger cumplit, o seninătate a cerului încremenită între constelaţiile încleştate şi scîrţîitul obligatoriu al ciubotelor pe pîrtia cutreierată de echipele lui Moş-Ajun.

Se cere să-ţi fie degerate degetele cu care apuci, dîrdîind, covrigul, merele, nucile. Să-ţi îngheţe nasul. Şi accentul strigătului de «Bună dimineaţa !» să şovăie între două fracţiuni juvenile de notă, ca la tinerii cocoşi inexperimentaţi în stăpînirea celor patru silabe ale apelului în necunoscut.

Mai rămîne o traistă, agăţată pe grumaz. Cinci, şase copii pornesc, nu fără controversă, de acasă, în tovărăşie, şi cei mai nefericiţi sînt fraţii şi surorile mici de tot, siliţi de vîrstă să stea cu pisicile la sobă.

Pribegia prin mahala este: colindul – nume, cum vedeți, luminos – și participanții sînt: colindătorii. Discordant, ei strigă odată toți: «Bună dimineața la Moș-Ajun !» Au și grija practică a întrebării «Ne dați ?» Cît și mustrarea decepționată: «Ori nu ne dați» ? Vă zicem Bună dimineața, dar vrem să știm, dați ceva ori nu dați nimic ?

Dar de ce Moș-Ajun și nu Moș-Crăciun ?

E o datină și aci. Românii au doi Moși de Crăciun, în loc de unul și ei vin unul după altul. Pe cel dîntîi, Moș-Ajunul, te duci să-l cauți în frig. Cu cel de al doilea, Moș-Crăciun, situația se schimbă: vine el, se ostenește el, degeră el și îți aduce bunătățile lui în pat. El nu vine cu covrigi. Aduce daruri scumpe și mai lasă pe masă, pe undeva, și cîte un brad, cu lumînările aprinse de-a dreptul din luceafăr. Pe Moș-Crăciun îl mai văd copii cîteodată, cînd li se pare că de subt anteriul unchiașului ies la vedere picioarele unchiului Costache, care tocmai lipsește de la domiciliu. Moș-Ajun însă este continuu și unanim absent și invizibil și nici un colind nu pomenește mai mult de el, ca să știm cum arată la față și la trup.

Vacanța Crăciunului, bogată în manifestări simbolice românești, Steaua, Vicleimul, Vasilca, Sorcova, ține pînă la Bobotează, ziua binecuvîntării apelor. Aspectul nopților și imaginile colindului sînt nenumărate. O imensă sursă de inspirație, desconsiderată de literatura creatoare națională cultă.

Plugușorul e plugul țăranilor, tras de boi cu coarnele poleite, în brazda de zăpadă, hăulit împrejur de oameni și pocnit cu bice. E o muzică a biciului, încă neutilizată la jazz, o muzică foarte individuală, obținută din trosnetul de văzduh al unui gîrbaci gros, cît cosițele bălane ale Cosînzenei și înmînecat cu o coadă scurtă. Voinicul care poate să

scoată diezul curat al sculei lui de sfoară împletită, ridicată în aer, întoarsă cu meşteşug şi bruscată scurt, e un artist. În jurul lui se adună colindătorii, care, fără bici şi buhai, nu sînt în stare de-o ispravă.

Buhaiul e o voce de taur şi bivol, absolut originală şi nouă şi ea pentru muzică, deşi, de sute de ani, însoţeşte, ca un hohot de cirezi în pădure, murmurul verseturilor, unice în frumuseţea lor literară, îngînate de un sătean cu dicţiunea răspicată. Se ia o doniţă de brad şi se desfundă. I se acoperă gura cu o piele de burduf, bine întinsă şi încinsă cu frînghie strînsă. Se înţeapă toba cu sula. Prin găurica străpunsă în mijloc se strecoară, din lăuntru în afară, un mănunchi de fire de păr, tăiat din coada lungă a unui cal, şi fixat cu nod.

Un colindător ţine buhaiul subsuoară. Un alt colindător trage de coadă alternativ, alunecîndu-şi palmele ude de-a lungul: mugetul care iese din acest instrument pare pus în cîntec şi în colind de orchestra unui cor de contrabas. Versificatorul îşi rosteşte stihurile. Întreruperile sînt marcate de leit motivul «Mînaţi măi ! Hăi ! Hăi !» şi de pocnetele aglomerate ale gîrbacelor. Cînd douăzeci de flăcăi, bine instruiţi la datina orală şi talentaţi pentru reprezentarea unui Pluguşor, au întocmit un ansamblu armonic, efectul, vă asigur, e de o frumuseţe emoţionantă. Datina integrală se păstrează încă în Bucovina, unde chipul, trunchiurile şi costumele răzeşeşti, de o distincţie patriciană, concurează la atingerea unui nivel de artă fără comparativ.

Sorcova e craca de finic a copiilor. O ramură de flori de hîrtie, înrourate cu un păienjeniş de beteală, simţi că te bate pe umăr, repetat, după fiecare stih, spus cu o gingaşă reticenţă de guriţa unei fetiţe, de un băieţel. Te întorci. Te piteşti lîngă sorcovă, ca să te ajungă bătaia mai bine şi asculţi urările fragede, pe care le fac de multe veacuri cei care sosesc, celor

care s-au instalat, celor care pleacă şi celor care mai întîrzia...

Sorcova, vesela !
Să trăieşti,
Să-mbătrîneşti,
Ca un măr,
Ca un păr,
Ca un fir
De trandafir.
Tare ca fierul,
Iute ca oţelul,
Tare ca piatra,
Iute ca săgeata,
La anul şi la mulţi ani !

1938

DE CE SĂ NU MINȚI ?

În viața pe care o trăim, evazivi și depărtați profesionalmente unii de alții, ne ferim fiecare de contactul cu lucrul concret și de momentul opiniunii. Între «poate» și «parcă» se petrece necesara noastră fățărnicie și se face schimbul concesiilor, care asigură singura formulă cu putință la noi, de politețe.

În masă și individual mințim neîntrerupt: unii de bunăvoie, cei mai mulți de trebuință. Minte surîsul, minte convingerea și buna-credință și inima mint: trăim în adevărul compus al realității falsificate. Dacă în această atmosferă de clarobscur ai scăpărat din greșeală un chibrit, ca să-ți fumezi țigara, spectacolul devine regretabil. Trebuie să ți-o aprinzi pe întuneric, de la țigara altuia, de la un foc fără lumină. În secundă, toată lumea bine echipată rămîne în pielea goală schiloadă și solidaritatea nudurilor celor mai neașteptate se face numaidecît. Nu ți se impută direct: «De ce ai voit să mă vezi cum sînt eu ?» ci colaborativ : «De ce ai vrut să-l vezi pe semenul meu cum este ? M-ai dezamăgit, mi-ai sfărîmat o iluzie: la notariatul principiilor de reciprocitate, pe care noi le-am păzit, te socoteam înregistrat cu un pact. Ți-ai permis o sinceritate.»

Dar se prezintă și această secundă imperios voită, a contactului inevitabil. L-ai ocolit un an, doi, cinci, douăzeci, dar te provoacă el, contactul. Sînt oameni și confrați care din lunga repetare a unei politeți de ținută au crezut să capete certitudini definitive și din negoțul monedei mărunte a zîmbetului, te consideră proprietate și anexă. Momentul e presupus prielnic loviturii decisive și calculul te și bagă în capital personal, pentru profitul sută la sută.

Cînd nu mai poţi pretexta nici lipsa de timp, nici indispoziţia, cînd un surîs nu mai rezolvă ecuaţia, cînd intră în joc şi conştiinţa, eşti silit să înlături toate cofeturile şi zorzoanele unei educaţii sociale de permanent surogat şi să-i ceri situaţiei în care eşti pus strictul ei randament. Nu se mai poate minţi dinaintea lucrului brut, unde eşti pus – şi-i ceri lucrului brut să se dovedească valoros. Fiindcă ai izbutit să mă faci să citesc opera dumitale, pe care m-am mărginit să ţi-o apreciez după copertă, apoi cartea dumitale este obligată să fie bună. Nu mai poate fi proastă, căci în acest caz cel puţin, al constrîngerii, mi-e interzis să zîmbesc şi să mai fiu politicos: intervine adevărul meu şi calitatea trebuie să corespundă acestui adevăr.

Totuşi, mai ocoleşti o dată, ocoleşti neîntrerupt: e mai comod...

Domnul la care te gîndeşti e un foarte simpatic confrate: ştii. A scris în multe direcţii: ştii. Îşi aranjează reputaţia şi elogiile presei cu o răbdare şi o adresă de strateg: ştii – deteşti dar ştii. Inteligenţa lui tiranică şi vanitoasă e tenace: ştii – cum să nu ştii ? Ţi-a fost foarte drag, odată, peste literatură şi dincolo de ea: ştii. Pierzînd cîteva virginităţi morale, şi-a pus de gînd într-o zi să fie mare, mai mare decît calibrul lui: ştii. Asta se obţine cu falsificări: ştii. Ştii tot. Dar cînd ţi-a dat cîte o carte de a lui, ochii lui frumoşi de odinioară începeau să te întrebe, să-i afirmi anticipat ce o să crezi despre ea: ai surîs. Răsfoiai, citeai ceva şi puneai în raft. A luat atitudini, pe care le cunoşti. Şi le-a confecţionat naiv, dar lucid, cu abstracţia binevoitoare de ceea ce se mai făcuse: ai surîs. Surîsul de pace poate să dureze o sută de ani fără să-l discerni...

Omul nu se poate creştina şi el se vrea creştin prin încordarea vanităţii umilinţei...

1938

EFEMERIDE

CATECUMENII

Schimbarea guvernului a reeditat fenomenul migraţiilor de ultima oră. Stoluri întregi de porumbiţe şi-au părăsit cuiburile, într-un elan de aripi entuziast. Vechile domicilii morale au devenit subit incomode. Prieteniile ce păreau sigure pînă la un eveniment de atmosferă mai mare s-au desfăcut la o adiere, tovărăşii s-au rupt. Pe neaşteptate s-au trezit cîteva serii de conştiinţe, de care nu ştii ce trebuie să se felicite mai mult, convingerea în credinţă sau ţinuta în cultură. În bronz s-a deşteptat o sensibilitate de supernuanţă. Unii, pe care nimeni nu i-ar fi bănuit prin naştere şi sînge liberi cugetători ori atei s-au declarat de anul nou 1938 de la Hristos, adepţi ai creştinismului, hotărîţi să urmeze Evanghelia şi să se refere la parabola fiicei lui Iair, practicînd şi pilda nunţii din Cana Galileii.

Prin actul lor de catecumeni, toate personajele care au trecut în cîteva zile la noul creştinism afirmă că pînă la o maturitate, la multe din ele vecină cu bătrîneţile, au trăit în beznă sufletească, adevărul adevărat relevîndu-se cu o gravă întîrziere. Altă dată convertirile în masă erau de competinţa preotului şi a primăriei din Pantelimon şi încă nu intrase în legea strămoşească nici un fost primar general. S-a botezat în sfîrşit şi unul de la municipiu, care se refuzase agresiv eucharistiei.

Au venit la creştinism magi din teritoriile cele mai depărtate ale lumii lui Dumnezeu. Sectanţii n-au decît o mică spiritualizare, că şi-au părăsit stareţii şi episcopii, care atunci cînd i-au creştinat pentru întîia oară, această categorie de ucenici mai fiind o dată supusă Sfîntului Botez, au înţeles să-i consacre şi

să-i păstreze pentru altarele lor. Convertirea cea mare aparţine celorlalţi, idolatrilor integrali, bărbaţilor vajnici, energici şi de bravură socială, individualităţilor răzvrătite împotriva tuturor felurilor de a trăi şi gîndi într-un fel anumit. Ei au mărturisit că i-a lovit facultatea credinţei peste noapte, că miracolul s-a jucat cu ei în somn, că aşa vrea Cel de Sus.

E nemaipomenită eleganţa acestor democraţi, de-a se cotorosi de marile lor idei şi pasiuni cetăţeneşti instantaneu, observa un cititor. Ei nu voiau să admită decît un singur stat, pe cel ţărănesc şi erau gata să se jertfească pentru el. Bine că le-a lipsit prilejul, că ţara pierdea un cîrd de apostoli şi idealişti.

Literatura a beneficiat şi ea de parcurgerea drumului ce despărţea stînga de dreapta, marcate odinioară cu expresiile «ăl cu paie», «ăl cu fin». S-a ivit în presă genul abandonat al scrisorilor, tot atît de greu ca şi sonetul, Sfîntul Vasile şi Boboteaza inspirînd cîteva documente semnate, delicioase. Şi e îmbucurător, căci orice ar face, omul politic trebuie să dea odată şi odată, cînd nu mai dispune de alte puteri de argumentare, şi prin lirismul călimării, ceea ce însemnează că nu e atît de zadarnică pe cît se părea poezia.

Trecerea prin Iordan are un biet minuscul inconvenient, că se petrece la distribuirea jilţurilor, magistraturilor şi demnităţilor, singurul lucru care împiedică să fie convertirea un act admirabil.

Cineva trebuie să surîdă de via epidemie a vocaţiilor, izbucnită ca o erupţie a caracterului în ultimele două săptămîni: domnul Octavian Goga.

ŢIGĂNII

Paralel, s-a rostit şi alt fenomen. Fostul guvern e înjurat pe şleau, după patru ani întregi de tăcere

respectuoasă. Încă nu s-a citit răspicat că dominul Tătărăscu a fost un pungaş: calificarea făţişă nu poate întîrzia prea mult. Nu s-a simţit în patru ani că aveam de-a face cu cel mai odios personaj din tot trecutul politic, dar aflăm acum cu preciziune.

Furia comprimată atîta timp, revolta vulcanică stăpînită patruzeci şi opt luni, sînt ale unui eroism special. Ce a putut să împiedice patru ani arătarea curajului manifestat acum ? Cenzura ? Slavă Domnului, s-a putut înjura şi s-a înjurat.

S-a făcut mai multă cenzură în interiorul redacţiilor decît la cabinetul domnului Hotineanu. În ziarele democrate ideile slobode erau acuzate că sînt prea de dreapta, pe cînd publicaţiile de dreapta le învinovăţeau a fi cam de stînga. Confuzia criteriilor lua forme extravagante. Dacă ai fi ciupit niţel obrazul unui bărbat politic imberb, treceai de vîndut, ca şi atunci cînd ai fi fost elogios cu altul – indiferent că i-ai fi cunoscut sau nu. Judecata liberă, de care are voie să se folosească pana scriitorului de dincolo şi de dreapta şi de stînga, orizontul fiind un cerc şi nu o simplă linie culcată pe două vîrfuri, era interzisă. Nu puteai să gîndeşti prin definiţie decît în funcţiune de altcineva.

E un fel de-a face revoluţie, caragialesc: a treia zi, garantat că nu ţi se mai întîmplă nimic. Îi tragi palme omului pe lîngă care ai trecut cu căciula în mînă după ce a căzut. Simţire de slugă profesională.

1938

«CONVERTIREA» MICLESCULUI

La un articol apărut într-un număr precedent al Biletelor, domnul C. Demetrescu ne trimite frumoasa scrisoare de mai jos, încadrată într-un doliu la care participăm. Sentimentul nostru de discreţii nu e de ajuns de exagerat ca să ne împiedice să publicăm în apărarea adevărului un răspuns particular.

Trebuie să lămurim că un calificativ prea puţin controlat în dubla lui aplicare, privea cu deosebire invocarea «probei scrise» la căpătîiul unui defunct, de către prelatul catolic în chestiune.

Bucureşti, 24 decembrie 1937

Iubite domnule Arghezi,

Din cauza unui sfîşietor eveniment în atît de încercata mea familie, n-am fost în stare să vă mulţumesc la timp pentru prea măgulitoarele dumneavoastre însemnări făcute, în Biletele lui Cocò, cu privire la articolul meu din «Convorbiri literare», despre «Cazul canonicului Baud». Ele mă mîngîie de multe din durerile ce le resimt de pe urma eliminării mele din presa zilnică, de către aceia care au comercializat odată cu tiparul şi ideile.

Dar această mîngîiere pe care mi-au dat-o rîndurile de la-nceputul articolului dv. *Lucruri bisericeşti*, a fost umbrită de consideraţiile din partea lui finală, în care vă-ntrebaţi «ce sens poate avea o naivitate atît de infantilă, care cere diplome şi iscălituri» ca să fie crezută convertirea la catolicism a lui Calinic ? Fără-ndoială că ar fi fost naivă şi copilărească o asemenea cerere, dacă acela care

căuta să întărească afirmația canonicului Baud, că mitropolitul Calinic s-a convertit la catolicism, n-ar fi susținut la rîndul său că posedă proba scrisă (anume un raport al fostului arhiepiscop Palma). Eram, deci, în dreptul meu să-i spun că ar fi trebuit să publice acel document odată cu repetata afirmație că înaltul prelat ortodox ar fi mărturisit credință catolică.

Nu sînt dintre cei care n-ar împreuna trei degete și n-ar face crucea păşind peste pragurile de piatră ale catedralei Notre Dame, dar mă-ndoiesc că prelați catolici atît de fanatici, ca aceia de care m-am ocupat în articolul meu, ar fi făcut cruce la mînăstirea lui Neagoe Vodă.

Cu cele mai bune sentimente de veche și caldă prietenie,

C. DEMETRESCU

STILUL CANALIE

Ziarul «Universul» – vă puteţi mira – are şi o editură. Afară de scrierile domnului Stelian Popescu, care, curios, nu e încă membru al Academiei Române, editura scoate şi scrierile domnului N. Georgescu... A mai tipărit şi alte cărţi esenţiale, dacă n-ar fi decît o carte de bucate, editura fiind eminamente culturală, firește, dar din toată culturalitatea rezervîndu-şi, de preferinţă, literatura sănătoasă; aceea care nu ambiţionează depăşirea geniului răvaşelor de plăcintă.. Limba găsindu-se situată pe lîngă creier, gusturile, cu brînză, cu carne sau cu literatură se împrumută reciproc; ceea ce face că nu se poate preciza, dacă gîndeşti sau dai îndărăt, care anumit organ exultă şi cu ce fel de jărăgai.

Sănătatea literară a editurii e de cea mai solidă rezistenţă. Ea s-a cam oprit, istoriceşte, pe la paşopt şi ţine să onoreze cu mijloacele şi instalaţiile cerebrale proprii, intacte, epoca în perpetuitate. Cea mai bună metodă e să te încrezi cu un masiv optimism în kilogramele organizate, pe care ţi le acordă pofta de mîncare şi Dumnezeu.

Domnul Stelian Popescu profesează ca un maestru o estetică personală, fiind, ba nu, zău, şi estetician. Într-un extras unanim domnia sa întruneşte cîteva personalităţi combinate. Moralmente, intelectualmente, naţionalmente şi artisticamente, e un panaceu. Nu e nou. Hapurile de Catramină şi pilulele Pink vindecau din casa străzii Brezoianu toate bolile cu putinţă şi melancolia. Un singur vierme adevărat îl roade pe patron, nu ştie cum face că îl întrece domnul Iorga. S-a chibzuit. Şi-ar fi lăsat poate şi

barbă, dar ar fi băgat de seamă că i-a fost luată înainte. Ar fi publicat versuri, dar le-ar fi lăsat în manuscris. Ar fi scris piese de teatru... Închipuiască-şi cineva că într-o strălucită carieră de intelectual n-ar fi dat de un semen care se află mereu bătînd aceleaşi drumuri: ar fi fost unic şi slava i-ar fi fost integrală. Trebuie să-l suporte: de nevoie o face bucuros. De cîte ori domnul Iorga a înjurat literatura lui Tudor Arghezi, destinată după temerile domniei sale să-l anuleze ca poet, «Universul» a reprodus, domnul Stelian Popescu şi spiritul domniei sale critic au căzut de acord.

Deunăzi, editura ziarului domnului Popescu a scos, în sfîrşit, şi o carte *Literatura de scandal*. Una din creaţiile reuşite ale domnului Iorga, un anume N. Georgescu, valet şi pseudonim, şi-a strîns în volum cretinismele din presa marelui om de stat. Domnul Iorga făcînd o alianţă de remorcă, în ultimele zile de guvernare cu liberalii, îşi tocmise rîndaşul la Ministerul Artelor. Se nădăjduia, pe prelungirea Ministerului Instrucţiunii, o guvernare fără sfîrşit, care a durat nouă zile. Ce bun plasament, nu este aşa ? şi pentru un secretar general şi pentru editură. Şi ce răspîndire pentru o pîrlită de maculatură care deghiza într-un titlu falacios o afacere de slugoi girat. Volumul a fost scos, dar socoteala de-acasă a fost făcută prost. Ministrul domnului Iorga încetase de a mai conduce artele româneşti, înainte de a fi început să existe. Prin mimetism, nu apucase să fie el, nici el.

Desigur că răspîndirea devine anevoioasă. Trebuie publicitate. Ea se face în toate felurile, după moravurile inaugurate şi exploatate de şcoala Iorga, utilizîndu-se orice calibru de conştiinţă dintre zero şi subdiviziunile lui. Licheaua comportă varietăţi şi lingăul subalternări.

Vream altceva să-i spunem cititorului nostru.

Volumul în chestiune e însoţit de o prefaţă semnată: N. Iorga. Prefaţă goală dar declarativă. Savantul vrea să ia ifos primenit şi face nazuri. Din faţă Ducipal, el cochetează pe dinapoi ca o mînză.

Ia să-i potrivim acestui armăsar cu aripi de iapă, o potcoavă care i-a căzut.

Cititorii au băgat de seamă, negreşit, şi unii din ei ne-au scris şi ne-au întrebat, că «Biletele de Papagal» n-au mai pomenit de domnul Iorga. Este drept. Biletele nu mai vorbesc de acest rector şi decan al pudorilor jignite şi nici nu l-am fi pus pe calapod şi nu i-am fi întins pielea cîte nitel din proprie iniţiativă niciodată. N-avem de împărţit cu domnul Iorga nimic, nici glorie nici trepte, toate dregătoriile plătite fiind apanajul monopolului domniei sale şi noi rezervîndu-ne excluziv pe cele gratuite. Domnul Iorga le-a vrut şi pe astea. Cerea prea mult şi a trebuit să-i dăm peste gest...

Într-o bună zi, domnul Iorga a trimis la noi un sol, şi ne-a rugat, răzbit, să facem pace. S-a prezentat steagul alb închinat. N-am pus mîna pe stofă ca să vedem şi nici nasul ca să mirosim de unde a fost petecul scos, nitel mînjit cu blazonul familiar categoriei. Putea să fie de la inima caricaturii, de la inima de sus – şi putea să fie, cum e probabil, de la inima de jos. Ni s-a demonstrat că «Profesorul» a şi făcut primul gest frăţesc, iscălind un articol de pocăinţă literară şi nu mai rămînea decît acceptarea noastră, ca să se suprime definitiv injuria literaturii şi a persoanei noastre din cele două foi ale apostolului: «Neamul Românesc» şi «Cuget Clar».

Înjurătura sau admiraţia domnului Iorga se echivalează, atît pentru calitate cît şi pentru sentiment. N-am dat pe atîta lucru niciodată şperţ de reciprocitate şi dacă vrem anume să răspundem la o jevreală lungă cu laba – atîrnă de solstiţii şi de Casiopeea – încheieturile respective funcţionează mulţumitor.

Dar am fi putut întreba: «Păi bine, dragule, pentru acest sfîrşit deprimant şi demoralizator v-aţi dat în spectacol doi ani întregi ?». N-am întrebat. Sinceritatea, corectitudinea în judecată, piscul moralului şi cinstea polemicii domnului Iorga ne erau prea cunoscute. Nici nu trebuia. Cînd adversarul neprovocat îţi iese de la sine în drum şi te scuipă, cheamă într-ajutor Ministerul Şcolilor, excită profesorii, stîrneşte Universitatea şi Academia şi întreţine tămbălău în presă, la cursuri, la microfon şi pretutindeni, pentru că ţi-ai permis să-ţi scrii limba ta românească frumos şi să ai o fărîmă de talent, te uiţi la el: e turbat ? E tîmpit ? Dar cînd, după ce te-ai hotărît cu greu să te rupi dintre stalactitele tale şi să ieşi cu bătul la el, el îţi cade în genunchi şi-ţi cere iertare, ce mai poţi răspunde ? E măcar un rezultat.

Cititorii care încă n-au cunoscut în prototip o laşitate întreagă şi o abjecţiune în original au în domnul Iorga cel mai autentic exemplar. Te-a rugat să-l ridici de jos şi ţi-a spus că e rănit şi că-i e sete. I-ai dat o strachină proaspătă, o ulcea cu apă nouă şi un peşchir curat – şi după ce a băut şi s-a zvîntat, s-a pus în amîntrei...

Cu acest pervertit de la elementara cuviinţă nu te poţi nici lupta nici împăca, schilod în luptă şi-n pace mîrşav.

1938

BILET DE PRIM-MINISTRU

Nu ştiu ce se aude şi nu ştiu ce nu se ştie. Colegii evrei din presă au intrat în panică şi amărăciune. Bănuiesc cu deosebire pe unul, care a fost prietenul rafinat şi delect al tuturor miniştrilor de vreo patruzeci de ani încoace, că suferă cumplit – şi o să-l numesc: Streitman. Nu l-am văzut dar discern delicatele lui sensibilităţi, servite de o inteligenţă complexă, de o erudiţie considerabilă şi de un imponderabil suav. Ce se face acest suflet de om, care-i scriitorul unei pene româneşti suple şi nuanţate, în împrejurarea lui, şi ce devin alţi gazetari evrei, exploataţi ca şi colegii creştini de cîţiva antreprenori unanim antipatici şi antipatici înainte de toate coreligionarilor lor ? Nici eroismul resemnării, nici atitudinea iudaic agresivă nu se vor trezi în conştiinţa lor dizolvată româneşte, cînd trădaţi de cîţiva hahami, îmbogăţiţi din pielea evreiască şi creştină şi care şi-au trasportat sacii cu aur şi rînza la Paris, au rămas să şchioapete în singurătatea socială.

Patronii lor au fost nişte spurcate puşlamale, blegi fardaţi cu impertinenţă, înfumuraţi de creditul politic. Creaturi puturoase ale oamenilor politici fără credinţe, politiciani aventurieri, timoraţi în incerta lor personalitate de aşa-crezuta putere a presei, ei s-au ridicat de lîngă un mosorel de aţă şi o maşină de cusut, fără alt merit decît al bunului şantaj şi al unui trafic care n-a exclus din tejghele nimic.

În parcul Sinaia am văzut o scenă iritantă, într-o după-amiază de vară. Doi bandiţi de presă întinşi răscăcăraţi pe o bancă, spate în spate, cu picioarele

atîrnate, primeau foc din chibritul unui ministru defunct, care trecea, respectuos de la gura unuia la gura celuilalt, debitînd de-a-n picioarele un interviu. Era epoca în care poetul român era admis la masa ciocoilor cu portofolii printre lăutari şi chelneri şi cînd Antimireanu, gazetar şi profesor, zăcînd de oftică în odaia unde a murit, trimitea la un banchet fostului stăpîn reţeta farmacistului de patru lei.

Domnule Preşedinte şi iubite Poet, inima dumitale înţelege: o cunosc fierbinte şi emoţionată. Eşti cred singurul român fruntaş, care-şi iubeşte obîrşia profesională şi n-a uitat că puterea lui a ieşit dintr-o călimară. Mai mult, eşti unicul şef şi prezident, care ai rămas un camarad, cînd toată lumea s-a schimbat; dumneata nu te-ai mişcat din zodia matale. Ai primit întodeauna bine şi cu simplicitate şi pe scriitor şi pe scrib. Dacă degetele care ţin un condei, mai fericit sau mai nefericit, le-ai văzut mînjite cu o pată de cerneală, n-ai cerut alt certificat. Mîna dumitale trece de la căpestre la pană şi înapoi boiereşte. N-am văzut la dumneata niciodată – şi te cunosc de-o viaţă – nici mîndrie, nici mînie. Arcaş de săgeată tare şi de suliţi, stăpînul armelor e cu dare de mînă şi de suflet căci după ce-şi doboară în luptă pieptiş adversarul, care l-a sfidat, s-apleacă pe scut, îi spală rănile şi-i surîde.

Eu aşa te ştiu, de pe flaşneta mea, cu care trec pe subt ferestrele dumitale. Ţi-am scos, din cînd în cînd, cîte un bilet, bilete de rugăciune, bilete de dragoste, bilete de nădejde şi bilete de întristare. Îţi scot acum şi un bilet de preşedinte.

Şi voi veni în fiece joi, dimineaţa, la geamul matale, din odaia în care te-ai zbuciumat, te-ai străduit, ai scris, ai visat şi te-ai îndoit – să-ţi cînt un vals de demult şi să-ţi scot biletul de tinereţe şi de bunătate.

1938

ŞCOALA ŞI MORGA

Prin urmare, tot ce se scrie este de prisos: şcoala nu citeşte. Stă în capul şcolii şi al învăţământului secundar un om, care familiarizat cu tiparul îşi acordă şi familiaritatea de a dispreţui ceea ce se tipăreşte pentru ochii şi conştiinţa lui. Nu vrea să audă şi refuză să vadă.

Sinuciderea intră în datina şcolară şi în foileton. Promovează sau nu, rămîne sau nu corigentă o fată, mai interesează oarecum şi asta, dar interesul are de cîtva timp şi alt obiectiv: se sinucide fata pînă la examene sau nu? Dacă se sinucide s-a adoptat un procedeu: se face un fel de anchetă, şcoala unde s-a petrecut crima este declarată excelentă, profesoarele se scrie şi se semnează că sînt impecabile şi sună clopotul de recreaţie, cu timbrul lui de cimitir. Vinovată a fost fata care s-a sinucis. Nimeni altcineva, Doamne păzeşte. Nici programul, nici oboseala, nici nedreptatea, nici persecuţia: educaţia e ireproşabilă şi în ultimă analiză vina aparţine, după fată, părinţilor şi lui Dumnezeu, care avu fantezia să nu se mărginească la Adam ci să facă şi pe Eva, ca să fie profesoare şi şcolăriţe.

Nu ne vine să credem că peste mormîntul proaspăt al unei eleve, de tragedia căreia ne-am ocupat de curînd, a mai căzut în ultima oră cadavrul altei copile. Am dori ca seria să se fi oprit şi ea continuă. Dacă este adevărat – vrem să înfiripăm în exasperarea noastră de părinţi un dubitativ – dacă este adevărat că şi eleva Ioana Antoniu, de la liceul cu numele proaspăt şi inocent de Carmen Sylva, s-a sinucis, o copilă de şaptesprezece ani, problema

capătă o gravitate primejdioasă şi nu mai e de aşteptat o sinucidere nouă. Trebuie o promptă şi exemplară reacţiune.

A devenit statul incapabil să guverneze şcoala ? Ministerul nu mai poate să-şi stăpînească personalul didactic, în special feminin ? Nu mai e disciplină între cucoanele din învăţămînt ? Nervii lor nu mai admit omenie, bunăvoinţă, datorie ? Ura lor atroce izbeşte orbeţ, pîngăreşte, devastează, fără nici o putinţă de îndreptare. Au ajuns orele de studiu nişte ceasuri de inchiziţie, comandată de babele mocnite şi de tinereţile isterice ale demenţei ? Lumina cărţii s-a făcut otrăvitoare, ideea mortifică, avîntul a murit de tot în sufletul doamnelor cu licenţă şi doctorat ? Ce a putut să transforme gingaşa simţire a femeii, care-i, deopotrivă, mama noastră, sora noastră, copila noastră, într-o monstroasă brutalitate. Efortul la diplomă atacă şi ruinează atît de radical feminitatea, încît obţinerea ei să echivaleze cu un certificat de călău ?

Dacă aci e problema şi nu în disciplină, în libertinaj şi în disoluţie morală, soluţia e una: să se închidă liceele de fete sau să se suprime femeile din învăţămînt. O căsătorie proastă duce în cazul cel mai rău la un divorţ. Nu se mai poate ca liceul să ducă la morgă şi cimitir. Nu se mai poate !

Precedentul ministru al şcolilor, un miliardar din zestre, a fost un diletant, dus de nas prin umbra lui Haret de adevăraţii vinovaţi ai dezordinei actuale şcolare. Domnul profesor Petrovici e altă personalitate, obişnuită să gîndească, să citească, să scrie, să ia lucrurile serioase în serios. Nu mai e timp, domnule ministru, nici pînă mîine. Catastrofa merge, doboară şi pustieşte.

1938

PLANETĂ DE PRIM-MINISTRU ŞI DE POET

După cum am făgăduit, viu iarăşi cu caterinca şi cu biletele mele. Dar am un foc vechi şi vreau să mi-l vărs: nu mă ţine de rău. Nu-i numai focul meu: e şi al matale, nu chiar de azi, dar de ieri şi doresc să fie şi cel de mîine, că dacă Domnul te-a ales prim-ministru, celălalt Domn te-a uns cîntăreţ.

Unsoarea lui, care e mirul, e de mirodenii şi de simţire. El unge mai ales cu lumină şi vîntuleţ. Ia din stea un pic, ia un pic din văzduh, ceva din pisc, ceva din slavă şi ceva din marea de la marginea mărilor, o nimica toată din fitece şi cu atîta puţin pune semn pe frunte, în podul pălmilor, în talpă şi pe piept şi te face năzdrăvan. Ghiceşti neştiutele şi afli neînchipuitele, lumea te ascultă şi se ia după cîntecul tău.

Unii au fost unşi la toate încheieturile şi alţii au apucat din mir mai puţin: nu-s toţi cîntăreţii, ca şi cocoşii, de un fel. Cîntă mai tare ori mai răguşit, bat din două aripi sau numai dintr-o aripă sau mişcă de-abia dintr-o pană... Dar toţi unşii ăştia fac, neavînd altceva de făcut, cărţi.

Mi-aduc aminte că o carte a matale, trimisă în toată ţara nu s-a mai întors. A cumpărat-o cititorul de carte pretutindeni, dar parcă ar fi intrat în pămînt că nu s-au întors nici banii de pe ea. Ştiu că te-ai împrumutat ca să birui tiparul şi că ai rămas dator. Cititorul a plătit cartea, dar negustorul care a vîndut-o a mîncat preţul, rămînea-i-ar în gît !

Asta se petrece cu toţi aceia, care asemenea matale, întocmesc graiuri, răstoarnă vorbele şi urzesc din ungere şi din gînd. Dacă tipăresc cartea eu, dacă o tipăreşte, cum îi zice, editorul e totuna:

negustorul mă fură în toate oraşele ţării. Mă fură şi mă şi jigneşte, pentru că după ce a pus mîna pe cartea mea, pe broşura mea, pe ziarul meu, nici nu-i mai pasă. Îi scriu şi nu-mi răspunde, îl rog şi rîde, mă duc la el, cu cheltuială, în tîrgul unde stă, şi fuge. Îl ameninţ. Atîta rău cît se sinchiseşte. N-am de unde să-l apuc şi legea mă trimite la patru, cinci sute de negustori ca să-i dau în judecată la ei acasă, adică să mai cheltuiesc de două ori mai mult decît mi se cuvine.

Măria sa regele o pate ca noi, că tipăreşte mult şi nu plăteşte nimeni.

E o dreptate de făcut, domnule prim-ministru ? Este.

A fost odată un ministru Hamangiu, Dumnezeu să-l ierte. Pentru că mă ştia aprins la această treabă, m-a chemat.

– Am venit la putere, mi-a spus acest om cumsecade, şi vreau să fac o lege pentru voi, pentru toţi papagalii, flaşnetarii şi toţi cîntăreţii din tot felul de unelte. Ajută-mă să vă ajut.

– Domnule ministru, am răspuns, nu e nevoie de aşa de multă lege. Ajunge un crîmpei de cîteva vorbe. Scrie dumneata într-o lege că toate judecăţile despre datoriile pe hîrtie tipărită, care trebuiesc începute în oraşele hoţilor, să nu poată fi pornite şi isprăvite decît în locul unde s-a tipărit.

– Şi ce cîştig aveţi voi dintr-asta ? m-a întrebat ministrul Hamangiu.

– Nu mai pierdem nimic, am răspuns. Iată de ce: dacă un negustor, care mi-e dator o mie de lei, ştie că drumul pînă la mine şi şederea aici o să-l coste cinci, îmi trimite mia fără să i-o mai cer. De ici o mie, de colea două şi de dincolo cinci sute de lei, se fac tocmai vreo trei, patru sute de mii de lei.

– Ai dreptate, a răspuns Hamangiu: o fac numaidecît.

– N-ai s-o faci, iubite domnule ministru, i-am răspuns.

– Pui la îndoială cinstea gîndului meu ? mi-a spus atunci.

– Să mă păzească Dumnezeu, domnule ministru. Dar iată că o să se întîmple ceva. Ai să aduni învăţaţii în ale pravilei şi ei o să înceapă să vorbească latineşte. Pravila are dogme; cum zic ei, principii. Dacă acum trei mii de ani un mare învăţat latin, înfăşurat într-un cearşaf, a rostit un principiu, noi trebuie să ne ţinem de el, ca nu cumva să facem vreun păcat de gramatică. Trebuie să ne iasă ochii din cap şi să ni se isprăvească răsuflarea, dar să nu înfrîngem principiul.

– Ce vorbeşti ? s-a mirat ministrul.

Şi aşa s-a întîmplat întocmai, iubite Poete şi scumpe domnule prim-ministru. Principiul a rămas curat şi noi o să murim de foame, într-un stat cum se cheamă cultural, în care scriitorul nu-şi lasă numai slova, gîndul, cimilitura şi inima dar şi oasele, ca să facă averi negustorilor tîlhari.

Noi n-avem nici un drept în ţara noastră şi în limba noastră. Nu ştiu cîte drepturi mai multe are cel din urmă dintre hoţi, dar nouă nu ni s-a dat nici unul. Dimpotrivă, oamenii cu o sută de simbrii şi dregătorii ar voi să ne răpească şi luminile ochilor, să ne vadă copiii cerşind sau vînzînd pe bulevarde foile lor; ne pun la zid, ne scuipă, ne înjură, uneltesc fel şi chipuri pentru că în cerneala noastră vie licărea o scînteie.

Te rog să crezi serîos că ce nu s-a făcut atît amar de vreme, noi aşteptăm de la mata, care ai venit hotărît să dai palavrele deoparte şi să faci faptelor loc. Uite, fă-o numaidecît. Nu însemnează că dacă e vorba de carte, cartea poate să mai aştepte şi să i-o ia înainte bumbacul, sarea şi gazul. De ce ? Nu sîntem plugari şi noi şi, ce ? arătura noastră e mai stearpă decît brazda fratelui nostru în opinci ? Ia pana, Meştere Cîntăreţ, domnule prim-ministru şi scrie

numai două rînduri într-un decret. Că n-are să se împotrivească nici o Cameră românească.

Iată că m-am cam necăjit. Nu-i nimic; o să-mi treacă, mîngîiat în vis de fapta matale. Să trăieşti, scumpe Poete, însufleţit de o tinereţe nouă.

1938

TEZAURUL FURAT

Ziarul «Cuvîntul» ridică o chestiune, de care nu mai voia nimeni să-şi aducă aminte, după douăzeci de ani de aştepare. Vechiului aliat din est al ţării i s-au încredinţat spre păstrare, într-un ceas de pripă, al căreia sentiment de teroare un guvern n-ar trebui să-l aibă niciodată, toate tezaurele de artă româneşti, publice şi particulare.

Din Grigoreştii, Tătărăştii, Andreieştii şi maeştrii aflaţi în ţară trimişi în împărăţia sovietică odată cu ilustra Cloşcă de aur şi aurul în lespezi al băncii de Emisiune, s-a restituit statului român un cot de măsurat stamba dimpreună cu cîteva cufere goale. Restituirea grotescă a fost făcută, se ţine minte, cu o ceremonie patetică şi cu fotografii în presă, care înfăţişau stupefacţiei publice un băţ în patru colţuri comentat. Ministerul Artelor e de o indiferenţă suavă şi guvernele au dat uitării avuţia artistică naţională ca baletista înşelată pachetele de scrisori de la domnii cu barbete, joben şi marcă ducală pe plicuri.

Mai mult decît oricare alţi miniştri, era indicat domnul Titulescu să-şi facă o preocupare dusă la capăt din tezaurul românesc. În strînsă prietenie cu domnul Litvinov, în tovărăşia căruia epicuree se poate crede că plenipotenţiarul de ani de zile al statului nostru a gustat numeroase cutii cu caviar, stropite cu «Veuve Cliquot» înainte şi după recomandaţiile emoţionante făcute la Timişoara, nu fără un franc cinism, că românii au o supremă datorie, să mănînce mămăligă cu ceapă, pentru garantarea stridiilor ambasadorului. Domnul

Titulescu putea să ceară precis întoarcerea acasă a lucrurilor înstrăinate.

Celebrul triunghi al morții, în care trebuiau să dispară cîteva generații de tineri, jertfiți panicei oamenilor de stat, dezobișnuiți de senzația fricii din 1907 – n-avu parte de copiii României, dar a mistuit în schimb documentele culturii și geniului național.

Scumpul nostru mare bolnav, exilat de bunăvoie la Viena, nu ar avea de dat enigmei nici o interpretare, după ce spiritul domniei sale clar a lămurit atît de original un punct obscur din istoria politică recentă ?

1938

UN PROCES URÎT

Am cunoscut pe inculpatul Tonegaru, literat. Mi-aduc aminte cîteva foarte frumoase schiţe de mare, semnate de el, odată de mult, mai plastice decît notele luate pe apă de creionul lui Guy de Maupasant.

L-am cunoscut client de tipografie: formă în care era mai puţin de felicitat. Dar şi alte personaje mai însemnate şi mai bine situate şi care au decedat fără să treacă prin boxa Curţii cu Juri, căutau cu o mimică teatrală în momentul achitării unei facturi un portmoneu pierdut.

L-am întîlnit odată şi mi s-a plîns, într-un colţ, de tratamentul demoralizator dintr-un internat, unde avea un fiu. Un pedagog utiliza paharele de spălat pe dinţi ale elevilor drept recipient pentru extragerea cu o seringă fără ac din conţinutul lui opalin, a unei anumite spălături prin injecţii. Accentul părintelui scandalizat era cinstit.

Altă dată, m-am adresat eu lui şi l-am rugat să scape de o pedeapsă prea aspră, în calitate de advocat maritim, pe un marinar rătăcit într-un păcat sentimental. Recrutat la marină şi pornit în călătorie comandată peste Bosfor, tînărul matroz s-a îndrăgostit într-un port din Asia Mică de o localnică şi dragostea i-a fost atît de dulce încît şi-a uitat obligaţiile şi a dezertat. Arestat şi îmbarcat în stare de arest pe alt vas românesc decît cel din care fugise, marinarul a fost adus la Galaţi sau la Constanţa, am uitat, şi întemniţat. Maica lui, o distinsă femeie, care cîştiga pîinea unei numeroase familii (nu lipsea din familie nici bărbatul) – cu acul, anemiată şi istovită,

era disperată. I-am dat o scrisoare pentru Tonegaru. Fostul maior de marină şi-a luat sarcina în serios, a cheltuit din buzunarele lui, a vizitat pe deţinut, a făcut de mai multe ori drumul pînă la celula închisorii, plătindu-şi-l el, a risipit pentru forme şi cu rîvna pe care le-aş dori-o şi advocaţilor lui de nenorocire, a scăpat pe delicvent cu o penalitate uşoară.

În sfîrşit, cu cîteva luni, poate cu un an înaintea asasinatului, aşteptîndu-mi un copil să iasă din liceu, a trecut pe lîngă mine, abătut şi covîrşit, Tonegaru. M-a zărit şi mi-a debitat pe un ton, de sinceritatea căruia nu-mi era permis să mă îndoiesc, toată tragedia, dezbătută la Curtea cu Juraţi. Nu prevăzusem că şcolarul pe care-l aşteptam la ieşire avea să iasă cu un ceas mai tîrziu decît de obicei. A trebuit să stau locului prins de un nasture pe care l-aş fi lăsat bucuros între degetele lui Tonegaru şi am asistat la o desfăşurare de evenimente şi scene, povestite cu o sufèrinţă murmurată. Aveam dinainte-mi cazul concret al unei familii de roman foileton, o femeie între soţ şi amant plus un copil influenţat de preferinţele dezordonate ale mamei.

Procesul pare defavorabil inculpatului, pe prezumţia ignobilă că el şi-ar fi traficat soţia. Pentru mine, nu e de crezut şi rămîne ciudată mărturisirea soţiei că a tolerat alături de ea un aşa model de bărbat optsprezece ani. Nu se poate găsi uşor o scuză, nici invocînd o maternitate împăcată agreabil cu un fante. Apoi, cel asasinat, advocatul Stravolcă, s-a dovedit erou de aventuri speciale.

E condamnabil Tonegaru ? Judecînd după depoziţiile lui excesive, se pare că viaţa şi poate că şi situaţia de as senzaţional l-au cabotinizat. Îi place să se reflecte, stăruie şi oboseşte. Nenorocul face să aibă un procuror inteligent constructiv, cu stilul vocaţiei, învierşunat geometric şi încleştat, pe domnul Benedict Stoenescu, om de voinţă riguroasă

pe cît şi de bibliotecă, familiarizat cu gîndirea gradată şi cu nuanţa. E de altfel un nenoroc de asasin pasional, cauza naturii transpuindu-se în teatrul judiciar, unde fiecare rol trebuie jucat cu un diapazon mai sus.

Convingerea, inspirată de intuiţia mecanismului secret al acestei afaceri scabroase, în care bărbatul se frămîntă şi femeia, instinctiv determinată, ca răgacea, se răzbună din profunzimea sexualităţii, ofensată într-o privinţă şi împiedecată de la satisfacţii într-altă privinţă, este că Tonegaru ar trebui sa fie achitat, dacă printr-o declanşare mai inumană a secundelor de ajungere la Sentinţă, apariţia prezentelor note nu-l va găsi osîndit.

E de reţinut orişicum trista figură de bărbat şi de jurist a victimei, care a putut să aibă conştiinţa de a se strecura în patul familiei între un soţ, oricine ar fi fost el, şi un copil.

1938

POLEMICA

Javrele intelectualității schițează ifose și trăiesc în atitudini din disprețul și nobleța ținutei.

Preocupat înainte de orice de buna educație a copiilor mei, care nu vor fi niște javre și niște lichele, viața e plină pînă la spurcata vărsătură de ele, las de multe ori să treacă javrele pe lîngă zăbrelele grădinii și să-mi dea cîte un ocol, menajîndu-și singure distanța: anonimatul și conjunctura.

Înainte de-a mi se mîzgăli floreta, cu care am urmărit specia javrei un timp, am crezut polemica posibilă și m-am încredințat în onoarea acestei polemici. Cu o punctualitate înspăimîntătoare, adversarul, care de obicei s-a desprins de la sine din pîlcuri ca să mă înfrunte, a schimbat la fiece replică terenul. Din literatură și artă am ajuns imediat la o mă-ta. Haide, fie ! dacă nu se poate într-altfel. Dar din mă-ta în mă-sa și din mă-sa în mă-ta, străbătînd apartamente, mocirle, lături și cimitire în urmărirea bravilor, ca să-i fixezi pe un teren, fie el și cel mai străin, și să-i sileşti să primească o luptă dreaptă, ajunși din spate s-au scoborît în pas gimnastic în gaura privății, siguri că acolo nu vor mai fi căutați. Oroare ! toate polemicile începute într-o grădină s-au isprăvit la fel și a trebuit spălată floreta, nu, vai ! de sîngele rănit ci de plagiatul lui.

Așa că, dragă cititorule, care ai vrea să mă vezi aprig în spadă, scăpărînd fulgere din două tăișuri, te rog s-o lăsăm mai moale și să ne mulțumim cu mai puțin. M-am săturat să caut fața și pieptul și să mi se acorde exclusiv spinarea și șezutul – și nu mă pot

uşor deprinde cu această constantă omniprezenţă şi cu înlocuirea lamei glaciale. Tehnica biciului lung implică nişte surugiu.

Am fost acuzat totuşi, cînd am utilizat ceea ce mi s-a oferit, de pornografie ! Observă că războinicii din literatură au capul direct articulat pe partea interesată.

1938

UN NEGHIOB

Cîteodată vine cu corespondeţa un plic, pe care mi-l trimite aşa-numitul «Serviciul gazetelor» şi cîteodată desfac, ca de rîndul acesta, tăieturile foarfecilor domnilor Th. Iorga şi Em. Samoilă şi le citesc. Aşa se face că-mi cade în mînă o cupiură dintr-o revistă «Azi», care nemulţumită, de dreptul ei, să aprecieze «Biletele de Papagal» după cum o taie capul, mă insultă foarte frumos, administrîndu-mi şi o lecţie de conduită.

Mi se pare că directorul, cum se zice, al revistei «Azi» e Zaharia Stancu, un poet, care a tradus foarte prost pe Esenin şi a căruia fostă fiinţă dureroasă şi modestă mi s-a făcut cunoscută în anii următori războiului. O să se mire că-l fac răspunzător de conţinutul revistei sale mai puţin decît mine citindu-i imprudentele necuviinţe.

Ce-l doare aşa de mult că se controlează aşa de puţin ? Refuzul meu de a participa ca invitat de senzaţie la o anumită campanie a ziarului, Omul de Paie ? Măcar felul cum a încetat campania trebuia să-l facă circumspect pe tînărul simbriaş în a îmbrăca zale de înger şi a face poliţia atitudinilor, pentru care se vede că are vocaţii înnăscute. Nu l-am văzut demisionînd la ordinul să tacă, după ce-l primise să cînte. Poetul şi-a păstrat salariul şi tînăru-i stomac a înghiţit cu seninătate. Între mine şi poetul june e o deosebire nu numai de vîrstă: el e o slugă.

De altfel, pentru persoana lui nu aveam o stimă exagerată. Într-un moment desigur greu m-am pomenit acum cîţiva ani cu silueta lui, pîn-atunci

simpatică, acasă. Credea că mă am bine cu Siguranța Generală și ar fi bănuit poate că fac parte și din ștatele ei, că m-a rugat, cu o liniște temperamentală impresionantă, să intervin să capete un post de «agent acoperit». Am rămas stupefiat, dar am fost și mai stupefiat atunci cînd întrebîndu-l: «Ai putea, Zaharia Stancule, să mănînci din pîinea asta?» întrebarea mea nu l-a tulburat. Cred că a fost plasat acolo unde-i dorea conștiinta de un deputat literat.

Regret că sînt adus să fiu nemilos – ceea ce nu-i în firea mea, dar nu pot cu prețul caritații și al milostivei uitări, să ajut la clasificarea într-o nouă ediție de scrutatori moralizatori și sentențioși, a unui tînăr, destinat să caute manuscrisele colegilor în coșul redacției, prezentîndu-le la raport, să tragă la ușă cu urechea și să comunice mai departe, dintr-un loc de odăiaș.

1938

BISERICA PÎNGĂRITĂ

Episcopatul bisericii româneşti e o emanaţie a mînăstirii. Ca să primească harul preoţiei un credincios trebuie să fie una din două; ori căsătorit, şi atunci rămîne preot pe toată viaţa – ori monah. Numai monahul poate să iasă din preoţie şi să urce treapta arhieriei. Din arhierei se aleg episcopii, arhiepiscopii şi mitropoliţii, simpli însărcinaţi administrativi în rînduiala arhieriei.

Arhiereii, al cărora număr limitat indică o aristocraţie care deţine conducerea bisericii, trebuiau să primească educaţia şi iniţierea mînăstirii, şcoala unde s-a păstrat tradiţia duhovniciei prin trăire, în răbdarea şi ascultarea unui noviciat. Monahii bătrîni aveau ucenici, destinaţi să le ia locul după o încercare urmată subt ochii şi la sfatul lor – şi stilul categoric deosebit al călugărului faţă de preotul mirean, trecea din generaţie în generaţie. Nu se putea avea un arhiereu, care să continue nivelul şi stilul în ierarhie decît din chinovie.

Tradiţia a durat sute de ani şi s-a rupt la noi prin năvala în episcopat a preoţilor văduvi. O lege de cea mai laică inspiraţie şi care n-a fost lipsită la întocmirea ei de toate soiurile de influenţe, a ridicat opreliştile şi a promovat în episcopat o imensă serie de aventurieri. Se cunoaşte celebrul caz al fostului episcop, decedat în ruşine, Sofronie Vulpescu al Rîmnicului Noului Severin, fost preot pe Bărăgan şi supranumit Popa Iapă. Ca să nu fie prins, urmărit cum era călare de păgubaşi, originalul viitor episcop, a dosit nişte cai de furat în altarul bisericii din Lupşani. Cinematograful american, suprapopulat de

contrabandişti şi gangsteri, n-a inventat încă un erou de aceste proporţii.

Am trăit în biserică alături de oamenii proaspăt creaţi de funesta lege. I-am văzut în toate isprăvile şi împrejurările şi pe măsură ce dispăreau arhiereii tradiţiei le lua locul improvizaţia de ultima oră. Un Melchisedec a murit tînăr de o indigestie de pastramă: mîncase la un «chef» numai stomacul lui vreo şase kilograme din această delicatesă. Trăia în puterea vîrstei şi factorul legii greşite, un profesor teolog, om de toată isprava, păcălit de bunele lui intenţii şi îşi imputa amarnic «reforma» la care lucrase. Cu toate că trăit în tinereţea lui într-o mînăstire şi trimis de stareţul schitului Lainici la carte, el a crezut că pregăteşte pentru lupta biruitoare a bisericii româneşti cu spiritul de răzvrătire ştiinţifică al epocii, un episcopat mai apt, luat din Universitate. Legea nu mai permise intrarea în Sinod fără un pergament şi călugării aflîndu-se în situaţia unor cerşetori miluiţi de stat cu cîteva centime, nu se puteau duce la studii. În schimb, popii faptelor diverse şi-au luat cu uşurinţă diplomele, făcînd o călătorie de plăcere în sud.

Într-un număr de ani clerul superior şi-a pierdut ceea ce era mult mai însemnat şi mai greu de căpătat decît un certificat, starea sufletească, acea noblеţă a credinţei şi atitudinii care deosebeşte numaidecît pe un preot cu preoteasă şi copii de un ieromonah. E o diferenţă de contrast, şi fizică, şi intelectuală, şi duhovnicească. Pe cînd unul îţi face impresia că minte în tot ce spune, celălalt ţi se pare că vorbeşte todeauna adevărat; acesta crede. Teologia, ebraica, limba elenă nu sînt de ajuns pentru dobîndirea unei autorităţi reale – autoritatea e de diplomă, de salariu şi de treaptă: falsă autoritate. Autoritatea în public, în suflet, nu o are parvenitul: o are cel ce crede vizibil şi neîndoelnic, indiferent dacă dumneata crezi au ba în credinţele lui.

Călugărul nu e omul tuturor cărților ci al unei singure cărți, aceea care-i trebuie lui, ca să se miște cu o regulă în nuanță și în adîncime, două sensuri care se cîștigă pentru biserică, excluziv în mînăstire. Aleargă în toți Bucureștii, toată ziua, un călugăr, pe care comînduirea de la Mitropolie n-a găsit inteligența să-l utilizeze pentru marile lui însușiri de misionar și l-au răspopit, silindu-l să-și scurteze reverenda și să se înfățișeze publicului, scandalizat de măsurile luate împotriva unui prisos de rîvnă și a unui elan religios nestăpînit, într-o trivială postură de hibrid. Ei bine, acest neînțeles și împilat știe mai multă substanță decît persecutorii lui. Replica lui vie, argumentarea primitivă, entuziasmul lui de fanatic l-ar face să stăpînească Sinodul întreg, dacă ar fi chemat creștinește să fie judecat de el într-o ședință... Simțindu-se mici și moralmente calici comparativ, superiorii au căutat să se scape de el.

Acest episod, unul din multele petrecute în biserica românească, unde a fost supus canonului persecuției chiar un mitropolit, ca p. s. Gurie al Basarabiei, răzleț călugăr de baștină în episcopat – ilustrează o fază a urii episcopilor de mir împotriva călugăriei.

Lupta a fost mută zeci de ani și călugării și-au păstrat poziția duhovnicească prin rezistență pasivă. Episcopii și mitropoliții sînt cu atît mai agresivi. Transformîndu-și călugărițele și călugării în slugi și argați n-au putut să le micșoreze însuflețirea și ar voi să le-o ruineze pentru cuvîntul că ei sînt incapabili de asemenea înzestrare. Herodiada cînd a cerut capul Botezătorului pe tipsie, era urmărită în sufletul ei și terorizată de prestigiul secret al sfîntului Ioan.

Cititorul n-are să se mire poate prea mult de insistențele noastre, repetate în variate forme de vreo douăzeci și cinci de ani încoace. Ne-au preocupat credința și forma ei, pentru așteptările de viitor ale

lumii româneşti şi pentru că biserica, din ce în ce mai decăzută în şefii ei, decade zilnic mai rapid şi degenerează, noi n-o putem vedea înviind decît din celula ei, nu din politică şi universitate: din călugărie. Cînd viaţa călugărească, neîncetat regresivă, nu va mai fi, bilanţul bisericii româneşti e isprăvit şi publicul va fi solicitat de bisericile străine. Desigur că raţionamentul e valabil numai în ipoteza că un popor are trebuinţă de o credinţă în lucruri mai presus de comerţ, de organizare socială şi de Camerele legiuitoare.

Unirea Transilvaniei ne-a adus un contigent de români catolici. O credinţă este şi catolicismul, care dispune de un cler superior, la ce ne-ar servi să contestăm ? incomparabil. Dar realităţile sînt realităţi: România are o majoritate ortodoxă şi e normal să conviețuiască toate confesiunile ce-şi dispută cu sinceritate direcţia sufletească. Ortodoxia din Ardeal a intercalat între preotul de mir şi preotul de călugărie, pe aşa numitul «celib». Celibul nu e civil pentru că e îmbrăcat mai mult sau mai puţin preoţeşte: adeseori drept barbă prezintă un crîmpei de ţăcălie. Celibul nu e nici preot pentru că nu slujeşte şi nici călugăr nu-i, pentru că e un fabricat de seminar şi de oraş. E ceva care nu e şi care totuşi există prin vagi aproximaţii. De la unire încoace, şi celibii pot să se facă episcopi – şi se fac din belşug, împotriva orînduielilor bisericeşti vechi româneşti.

Dacă preotul de mir e atît de contrastant faţă de preotul de mînăstire, poate oricine să-şi închipuie ce poate fi un celib. Sensibilitatea lui la datini şi stări duhovniceşti e totalmente nulă şi demoralizatoare.

Vom povesti o ispravă a unui asemenea celib, episcop de Oradea Mare, în contact cu unul din cei mai mari călugări, întemeietor de viaţă călugărească şi ctitor de mînăstire. Cadru: autonomia bisericii, o inovaţie tot atît de proastă ca şi introducerea clerului de mir în episcopat.

Episcopul se cheamă doctor Nicolae Popovici. A fost înscăunat de curînd, în 1936, la 1 iulie.

A moştenit în eparhie pe blîndul Roman Ciorogariu, un arhiereu excepţional, care lipsind la graniţă, ca de altfel în tot Ardealul, o mînăstire românească, a chemat din Vechiul Regat, al adevăratei ortodoxii româneşti, un arhimandrit să facă din nimic mînăstirea. Arhimandritul se cheamă Atanasie Popescu şi a suferit numeroase nedreptăţi în activitatea lui de călugăr fără pată, energic şi drept. Bătrînul Roman Ciorogariu l-a luat la el şi i-a dat un izvor, al cărui nume Izbuc vine de acolo că izbucneşte, retrăgîndu-se şi aruncîndu-se din cuibul lui în sus. Izvorul documentează şi vechimea limbii româneşti către Tisa, vechile cărţi străine pomenindu-l cu numele lui românesc. Cu o tenacitate, de care numai un călugăr ales este în stare, arhimandritul Atanasie Popescu, cerşind în toată ţara, biruind piedici de netrecut, în cîţiva ani a ridicat mînăstirea şi a populat-o. Numai că el n-a înţeles să facă din noua mînăstire un local de petreceri pentru oamenii cu şi fără anteriu şi pentru cucoanele din jurul episcopiei, ci un lăcaş de rugăciune. Prezenţa unui apostol a displăcut... S-a uneltit împotriva lui. În timpul vieţii lui Ciorogariu n-au prins calomniile, falsurile, tertipurile şi înscenările. Aşteptau un episcop mai tînăr şi cu carte mai multă: un doctor.

El n-a întîrziat prea mult. P. s. Nicolae Popovici era pe drum. A venit. Şi a fost foarte harnic. Îndată ce s-a instalat şi-a adus iubiţii părinţi ai familiei, pe iubitul tată şi pe iubita mamă şi i-a pus administratori la moşia episcopiei – iar pe domnişoarele p. s. sale surori, la vîrsta măritişului, le-a luat cu sine în palatul episcopal, unde un cititor ne scrie că ceaiurile dansante sînt în mare onoare, de ! ca într-o casă de mare arhiereu. S-a stabilit şi un contract de reciprocitate între episcopia Oradei şi

episcopia Ardealului. Cumnaţilor viitori li se păstrează catedrele de profesori de la Academia teologică, parohiile cele mai bănoase şi posturile mai efectiv remunerate.

Ce-avea să facă un asemenea gen de episcop cu mînăstirea caraghioasă a Izbucului şi cu stareţul şi ziditorul ei, arhimandritul Atanasie ? A risipit călugării care nu i-au slujit proiectul, a dat de partea episcopală pe fripturişti. A trimis jandarmii la mînăstire, l-au scos pe stareţ pe sus, i-au sechestrat, cum se zice mai frumos la perfectul compus verbului a jefui, toate lucrurile, au spart uşa cu topoarele, şi plîngerilor civile şi bisericeşti ale arhimandritului nu li s-a dat nici un fel de curs. Unui bătrîn drept şi cinstit din mînăstire, un bihorean, ieromonahul Ghemel Balint, în vîrstă de şaptezeci şi patru de ani, i se refuză şi azi hrană şi îmbrăcăminte, pentru că nelăsîndu-se corupt, a mărturisit adevărul, care-i cu stareţul Atanasie.

Îl cunoaştem de aproape şi de multă vreme pe acest sfînt Atanasie, care suferă ticăloşiile persecuţiei, din partea unui ierarh tînăr, de vîrsta Mîntuitorului. Acestea nu puteau să rămîie îngropate şi neştiute. Ne facem o îndoită datorie morală şi profesională, într-un timp de uitare şi de inconştienţă tocmai la păstori, să le semnalăm, atît domnului prim-ministru Octavian Goga, prezidentul unui guvern creştin cît şi părintelui Lupaş, învăţatul ministru al Cultelor şi care este şi preot. Este cu neputinţă ca fărădelegea să fie tolerată, odată ce o facem cunoscută, pe calea, la lumina zilei, a tiparului. Este scabros, inuman şi abject ca într-o societate creştină să fie şi astăzi bătut din nou, crucificat din nou, chiar de către ai lui, în persoana unui servitor al lui, demn de prea plecata închinăciune a fiecăruia, însuşi Mîntuitorul.

1938

O AFACERE... LITERARĂ

Cititorul își aduce aminte că după o lungă tăcere în ceea ce privește pe domnul Iorga, cu care n-am avut, repetăm, de împărțit nimic afară de efectul moravurilor introduse de domnia sa în albul cîmp al oilor negre înfricoșate, numărul 30 al «Biletelor de Papagal» a răspuns cum cerea împrejurarea apariției unui volum, semnat N. Georgescu, alias Cocoș. Volumul reedita pe foi de carte niște insulte aduse pe foaie de ziar, înainte de toate bunului-simț literar, prefațate de domnul N. Iorga. Aluziile domniei sale la autorul urmărit de elanul mediocrității și javrei de presă și universitare, întreținute în stare de temperament, erau o chestiune de obraz.

Domnii N. Georgescu și N. Iorga călcau într-adevăr un pact propus redactorului acestor Bilete, și dacă pactul era călcat de partea care îl ceruse, nu mai era de înțeles ca el să fie respectat de partea care l-a acceptat.

Am povestit cititorilor că domnul Iorga ceruse pace însărcinînd cu purtarea în băț a batistei domniei sale un sol.

Inteligentul domn Cocoș este un imprudent. Prin «Neamul Românesc», domnișorul tăgăduiește și somează, ca un bun ucenic al lui Tîndală, să i se răspundă cine a fost «solul». Nu e greu să fie satisfăcut: solul a fost... domnul Cocoș.

Pentru edificare și pentru orientarea publicului în onestitatea de specialitate, publicăm scrisoarea de mai jos, a domnului Dem. Theodorescu și nu mai adăugăm nimic:

Scumpe domnule Arghezi,

O datorie de cinste şi de prietenie mă îndeamnă să intervin, chiar nepoftit de d-ta şi, iartă-mă, fără nici o plăcere, în discuţia iscată asupra fostului scurt armistiţiu dintre d-ta şi duşmanii artei d-tale.

Lasă-mă să depun numai ca martor, fără vreun adaos de necaz propriu, – oricît de legitim ar fi !

Fapte, numai fapte.

Într-o seară, acum vreo două luni, am fost chemat la telefon de d. Georgescu-Cocoş, cunoscutul duşman al poeziei şi prestigiului d-tale.

Mi-a spus:

– Dragă prietene, ai citit ultimul articol din «Cuget Clar» al profesorului ? E, acolo, o frază pe care am reprodus-o în «Neamul Românesc» şi care înseamnă o adevărată propunere de pace... Spune-i, mă, lui Arghezi, care are talent, fir'ar al dracului ! să-l citească şi să tragă consecinţele...

– Ce fel de consecinţe ai vrea ? întreb eu.

– Întîi să nu ne mai înjure...

– Uite, dragă Cocoş, eu mă simt în măsură, bizuit pe vechea mea amiciţie cu Arghezi, să obţin de la el o încetare a ostilităţilor. Dar, cu o condiţie: să-l lăsaţi şi voi în pace.

La care vorbe, d. Cocoş mi-a răspuns, repetîndu-mi de cîteva ori.

– Îţi dau cuvîntul meu că eu nu-l voi mai înjura pe Arghezi.

Ţi-am comunicat această convorbire şi m-am bucurat să te văd convenind la o propunere pe care eu, – prins între respectul ce am pentru profesorul Iorga şi între iubirea ce mă leagă de arta şi viaţa d-tale aşa de aspru trăită – mă cinsteam s-o sărbătoresc pentru însăşi demnitatea scrisului românesc în genere.

Apariţia unui număr din «Bilete de Papagal» a doua sau a treia zi după ce am transmis d-lui Cocoş adeziunea d-tale – număr în care se continua

dureroasa polemică – mi-a adus plăcerea unei noi convorbiri cu directorul secund al «Neamului Românesc», pentru a mi se atrage atenţia că «Arghezi nu se ţine de cuvînt».

I-am explicat d-lui Cocoş că numărul din «Bilete de Papagal» în discuţie era imprimat în ziua cînd s-a încheiat ceea ce mi-am îngăduit să numesc cu un termen diplomatic destul de uzual azi: «*gentlemen's agreement*».

Şi în adevăr, după aceea a urmat pace. Nici «Neamul Românesc» nici «Bilete de Papagal» n-au călcat pactul acesta de gentilomie literară pînă acum cîteva zile.

Calitatea de martor, pe care mi-o asum şi o împlinesc cinstit, trebuie să se oprească aici. Ce urmează ca întristare personală pentru mine, nu are însemnătate decît în măsura în care ar umbri, fie şi o clipă, încrederea d-tale în vechea mea prietenie devotată.

Dem. Theodorescu

30 ianuarie 1938

AM ÎNVIAT !

Am citit o broşură, pe care o scrie un reformator genial din Cluj. Nu *şciam,* cum zice autorul, numai din pricina ignoranţei noastre din Bucureşti, nimic din glorioasa ei existenţă de şase ani şi dacă nu treceam prin cancelaria unui liceu, unde am găsit-o servită în abonament, aş fi plecat într-o bună zi din această lume, încărcat de o mare nefericire.

Nu şciu nici dacă redactorul broşurii e un profesor sau numai un savant amator de probleme pe cît de esenţiale pe atît de utile şi de plăcute, dar din lectură m-am ales cu un tic. Mi s-a strepezit un dinte şi un ochi mi se uită pe dos. Trebuie să fie un pedagog înnăscut, unul din acei apostoli jertfiţi gratuit pentru ştiinţă şi care te halucinează şi te obsedă... Zic obsedă şi nu obsedează, ca să nu-şi facă o părere afară din cale de rea despre limbagiul meu – pe care ar trebui să-l scriu cu i scurt, ca să nu fie citit din eroare grafică limbagi-ul, dar nu găsesc semne în tipografie – gramaticul de la Cluj, dacă din întîmplare m-ar citi şi el. Cu toate că aş crede, acum, după ce mi-am asimilat punctul lui de vedere, că ar fi mai corect să nu scriu deloc.

Am început să văd în ce catastrofală eroare au căzut scriitorii limbii româneşti şi cîtă enciclopedie ne desparte de adevăratul nostru scris şi de adevărata noastră rostire. Pe bună dreptate am găsit tipărit negru pe alb că nu putem avea gramatică atîta timp cît nu avem ortografie. Căci ce fel de ortografie e asta, să scrii cum vorbeşti, cînd limba latină stă de faţă şi ne arată nu numai că scrim dar că şi vorbim ca nişte ţigani. De pildă, dumneata cititorule zici pătură

şi scrii pătură: nici nu zici bine nici nu scrii bine. Corect este petură, scris cu o căciulă întoarsă deasupra lui *e*. Cuvîntul brînză e corect, deşi doctorul Brînză iscălea Brandia, intrînd astfel în marea etimologie.

Vorba «se risipeşce» e slavă şi «se iroseşce» grecească. Ce caută ele în limba noastră amîndoue cînd şciut este că la Năsăud nu se dice aşe ci se dice «se pradă ?» Năsăudul e mintenaş latinist. Noi dicem în Bucureşci de pildă «se prăbuşeşce» fără să băgăm de seamă că vorbim ca slavii: la Zagra se dice «se surupă». Şi ce proşti sîntem cînd scrim «a răsturna» şi nu «a resturna». Femeie trebuie zis fămeie: singurul loc unde mi-am permis şi eu să-l găsesc pe autor deficitar, căci la Zărneşti am auzit cu urechile mele că se zice fomeie. Ba e şi un cîntec:

*Măi fomeie, măi urji*e,
Mîţa n-are pălărie.

Acum, iar nu şciu dacă s-o fi scriind bine «mîţa» cu a, cu e sau cu i circonflex. Aşa-i zicem noi jghiabului întors cu gura-n jos, la Bucureşti, circonflîx. E latinesc: de la circon, a umbla de giur împregiur, şi flîx, a se frînje în două şi a rămînea rescocarat.

Ploaie se scrie ploie, oaie se scrie oie şi nu poate să fiă într-altfel. Pui numai un zbenghi pe o, sau cum îi zicem noi, ticăloşii de limba Franciei, un accent ascuţît.

Sînt sigur că dacă te-aş întreba pe dumneata, ai spune că dici rădăcină. Fals ! trebuie se dici radecină. Şi, pentru numele lui Dumnezeu ! ziceţi ratecire, nu rătăcire. Ia să-ţi pui acum, aşe ca un fuljer, o altă întrebare: de unde vine vorba mămăligă ? Nu te mai frementa cuă nu şcii. Vine de la mamă. De ce ? foarte simplu, fiindcă altădată mamă însemna «ţiţă»...

Nu me duc mai gheparte, ca să dovedesc că tîrziu trebuie zis tardiu, capăt: capet, adăpost; adepost, biserică: beserică, adăogăm: adaogem – şi pot se dic, ca moşu-meu Caius Gracchus: *Quod erat demonstrandum*.

De aci nainte voi aplica fonetica, graţie dascălului meu de la Cluj, la toate celea, ca să pot trăi etimologic şi gramatical. Nu mai e de pierdut uă zi, metoda mi-a intrat în cap şi-n sînge.

O să mă culc în pat şi o să mă scol din el cujetînd. O să-mi pui piciorul pe podină lojic şi o să umblu raţional. Nu mai pot să trăiesc fără o viguroasă metodă deductivă, fără z din d, fără a din e şi fără oa din o, chiar dacă m-ar călca un automobil. Prea mult am trăit în fonetică şi întuneric. Destul !

1938

UN CRÎMPEI DINTR-O FIGURĂ: HENRY FORD

Cu prilejul scoaterii în vitrina internațională automobilistică, a noului model Ford 1939, nu credem să fie de prisos, nici pentru cititorul mai mult sau mai puțin informat, nici pentru noțiunea de progres național, caracteristicile, ca să păstrăm vocabularul de uzină și atelier, ale marelui creator de motoare.

Domnul Henry Ford a făcut odată cu o lume nouă, o mitologie în carne și oase. E părintele motorului. Fericitul părinte numără pînă azi aproape treizeci de milioane de copii năzdrăvani – motor după motor și balaur după balaur. Ca în cele mai imposibile basme, fiii lui mănîncă foc și aleargă cu pingele de o sută douăzeci kilometri pe oră. Și nu ca să scoată din robia cine știe cărui zmeu vreo fată de împărat, ci pentru toate isprăvile neînsemnate și curente ale existenței, ducîndu-te pe dumneata sau pe mine, în piață și îndărăt sau o scrisoare la Ploiești. La două după-amiază, erai, astă-vară – scuzați – în capitală și la orele cinci luai berea la Brașov cu ochii în turla medievală a primăriei. Domnul Ford a dat cetățeanului puterile miraculoase visate în mii de ani la gura sobii, pe cînd cetățeanul nici nu se despărțise bine de Caragiale.

Firește, se știe că primul automobil cu explozie, adică motorul pus în mișcare, nu cu aburul nici cu bateria electrică ci printr-un joc de scîntei, aprinse o secundă, atîta vreme cît e nevoie de ele și stinse succesiv, a fost o glumă pariziană construită dintr-o cutie de tinichea și născocită de un nefericit și genial fabricant de jucării. O picătură de spirt strecurată

într-o găoace şi un chibrit erau combustibilul extraordinarului mecanism de mai tîrziu. Un inginer Serpollet, a văzut jucăria, a cumpărat-o pe cîţiva gologani, s-a dus cu ea acasă şi motorul cu explozie a făcut, ajutat de intuiţiile tînărului inginer, un pas. O serie de specialişti l-au perfecţionat pînă la ivirea, acum patruzeci de ani, în Bucureşti a unei splendide limuzine ridicule De Dion Bouton, care nu a putut urca Dealul Mitropoliei nici pe o lungime de un metru şi jumătate.

Invenţia tînărului american Ford, fiu de plugar, a fost paralelă. Adeseori s-a întîmplat ca în două puncte diametral opuse şi despărţite de mări şi oceane, mai mulţi oameni să rumege fiecare în stil propriu, aceeaşi problemă.

Pentru atare împrejurări se spune că ideea era în aer. O idee circulă într-adevăr, explicabil sau inexplicabil, cîteodată în tot văzduhul. Unii o au în stare de reverie, alţii o realizează. Ideea transportului rapid a obsedat pe actualul împărat al automobilului, din copilărie. Poate că pe cînd alţi copii se jucau cu cercul, el a şi presimţit cercul organizat şi angrenat, cerc la cerc, disc la disc, pinion la pinion, şi multiplicarea lor, unele printr-altele, comandată de un sistem. Faptul istoric este că domnul Henry Ford a început să realizeze cu o oală de grafit, cu o lingură de turnat, cu nişte jăratic, şi cu un ciocan – nu ştiu dacă îi ajunseseră primii gologani să-şi cumpere şi o nicovală – toată industria dumisale actuală.

Primul lui automobil de curse nu se deosebea simţitor de un cărucior cu patru roţi şi fusese fabricat ca să ia parte la o alergare de velocipede cu motor. Motorul făcea un zgomot infernal. Inventatorul mărturiseşte în cărţile sale, extrem de interesante, scrise în urma variatelor succese şi victorii universale – şi pe care le-am recomanda oricărui tînăr cititor român decepţionat în faţa vieţii – că i-a

lipsit curajul să se urce în vehiculul lui. Dacă nu s-ar fi găsit un zănatic să-şi rişte măruntaiele, poate că visul rămînea neîmplinit.

De la acest lucru nou, domnul Ford rămîne nou în toată activitatea domniei sale de fabricant, de gînditor, de comandant de oameni, de neostenit zămislitor şi de educator. Cîţiva asociaţi de care avea trebuinţă la sporirea afacerilor, s-au înfricoşat şi l-au părăsit, stupefiaţi de principiile comerciale ale tovarăşului. Domnul Ford, într-adevăr, ieftinea automobilele pe măsură ce se mărea consumaţia, ceea ce unui economist ponderat şi unui financiar cu normalul respect de sine i se părea o incalificabilă aberaţie şi un semn de ţîcneală.

Domnul Ford a izbutit în uriaşa măsură în care a devenit mare maestru, ieftinindu-şi maşinile neîncetat şi sporind proporţional salariile lucrătorilor, răsturnînd toate sănătoasele învăţăminte ale vremii. Ba, într-o formă sau alta, şi-a permis şi mai mult: să restitue cumpărătorilor o parte din preţul maşinilor dintr-un model precedent.

E vorba nu de un fabricant care porneşte să puie lumea în buzunar, dar de un fel nou de profet şi de poet. Domnul Ford munceşte pentru plăcerea de a servi şi de a face din oameni vulgari nişte supraoameni. Vă rog să credeţi că un simplu om care devine proprietarul unui Ford, se transformă *ipso facto*: e şi mai inteligent şi mai demn, simţindu-se puternic, dominînd cu o pedală o herghelie de forţe şi trecînd cu o mişcare a degetului, de la pasul gîştei la săritura panterei şi la goana vîntului slobod.

Şi necăutînd decît satisfacţii de perfecţionare morală, domnul Ford a ajuns şi nababul cel mai bogat din cele două lumi continentale. Drept judecînd, dacă am strînge opera tuturor cuceritorilor şi reformatorilor laolaltă şi le-am confrunta, obiectiv, opera domnului Henry Ford e mai umană şi mai valoroasă şi practic mai tangibilă decît suma

tuturor celorlalte. Lupta ei a fost pacifică, biruința i-a fost ca un cîntec, revoluția fără violență și fără ruini. Belșugul, bunăstarea și mulțumirea singularizează izbînda celui mai mare miracol social petrecut în istoria lumii. Nu-i o figură literară: o sută de milioane de oameni mănîncă pîine din mîna și din sufletul domnului Ford.

Și în simplicitatea vieții și a sentimentelor lui, acest mare american, concentrat într-o muncă fără zăbavă și răgaz, parcă nu știe nimic, parcă n-a făcut încă nimic și parcă e tot la întîia lui încercare, dintr-o magazie mică de cîțiva metri pătrați, de la Detroit.

1939

O PRIMĂVARĂ DE IARNĂ

O să vă împărtăşim un secret. Pagina aci prezentă, destinată primăverii aproape adevărate, a fost schiţată ca toate manuscrisele publicate într-o revistă cu apariţia lunară, cam cu vreo treizeci de zile dincoace de termen... Colaboratorii, mai ales în specialitatea naturii pure, ar trebui să fie şi puţintel meteorologi, dacă se apucă să-şi mărturisească bucuriile anticipat. La mijlocul lui februar, termometrul, poate mărturisi orice optician, stă la + 18 grade şi noaptea întreagă rămîne la + 5.

Cei de făcut ? De ziua Babelor or să înflorească vişinii ori are să ningă ? Copiii s-au şi plîns ieri că pista de patinaj artificial din Bucureşti a fost redusă la jumătate, frigoriferele sportive nemaiajungînd să îngheţe toată suprafaţa parchetului sticlos. Să ne încredem oare în sentimentul că fordiştii vor răsfoi numărul de martie cu parbrizul deschis la Şosea, ceea ce din toată inima le dorim ? Să ne închipuim că agrementul verbului a răsfoi – redacţia speră – se va petrece la gura sobei, cu o zăpadă de un metru pe trotuar ?

Dar dacă evantaliul timpilor din an vrea să se deschidă pe dos, şi cele douăsprezece cărţi cu care joacă tînărul 1939 se intercalează strîmb ? Dacă martie vine în ianuar iar februarie se vede anulat de un april precoce ? Este interzis să-şi răstoarne şi revista calendarul şi un optimism gingaş să răsară ca ghioceii din călimară ? Mincinoşii în cadrul unui nou tărăboi hibernal în văzduh nu vor fi colaboratorii. Toată răspunderea să cadă asupra dulcilor amăgiri

care ne-au realizat în combustibil o simpatică economie de cincizeci la sută.

Căci iată ce s-a putut întîmpla în acest an record, care trebuie neapărat consemnat la tipar.

A dispărut vestitul ger al Bobotezei, fără urme. Punctual de veacuri, în 1939 el a refuzat să se ţie de cuvînt în ambele stiluri; căci, să ne aducem aminte, plugarii şi grădinarii cam stau pe două: pe un stil din oficiu şi pe un stil sentimental. Cînd un eveniment nu s-a împlinit la sorocul lui, ei mai aşteaptă paisprezece zile, păcăliţi de două ori, şi citesc învăţămintele agricole cruciş.

Apoi, a doua lună, ce să mai vorbim ? A intrat în viaţă cu adieri de Florii. Acordaţi muştelor un crezămînt ? Au înviat muştele ! Mai mult, pe sticla ferestrei laminate au zburat cîteva din acele domnişoare Ofelii diafane, cu aripile lungi ca o togă de nuanţe de smarald, care în toiul verii sărută becul electric o dată şi mor. Cîteva gîze de mai şi iunie, au poposit aievea pe manuscris. Vaca lui Dumnezeu, cărămizie ca o măceaşă, a trecut încoa şi-n colo de mai multe ori. S-au arătat şi fragilii fluturi albi de chiciură şi pudră de catifea. E adevărat că şi ciorile rele prevestitoare s-au arătat, pentru împlinirea ipotetică a unui fel de zicală, că «după alea negre vine aia albă»... De astă dată ciorile au adus soare şi temperatură de plaje. Alte mincinoase.

Un eveniment excepţional de neaşteptat. În nopţile de 11 şi 12 februar s-au întors cocorii... Poate că nu toţi, dar s-au întors. Auzi dumneata ? Cocorii ! Călători de noapte, au trecut peste cîmpie, valuri cu strigătul lor cunoscut, suspinat. În liliac s-au înşirat boabe, coacăze violete. Mugurii s-au şi înnodat în pomii livezii pe toată întinderea şesului dintre Dunăre şi Bucureşti, pe cînd de pe la Sinaia pingelele de şapte stînjeni ale amatorilor de schi alunecau pe păturile de kilometri de nea. Dimineaţa

cîntă cinteza şi piţigoiul, ca din doua furculiţe, şi sticletele bate într-o vergea de fier cu undreaua de argint.

Toată lumea minte ?

Şi cerul albastru ? Atunci mînţim şi noi cu autorii. Fiinţele cele mai înşelate au fost, nefericitele de ele, negustorii de galoşi, de umbrele, de impermeabile şi lînă. Ca să se simuleze necesitatea, reclamele mantalelor de ploaie erau însoţite la radio de un fulger fabricat cu sunete descrescînde, la care s-a renunţat... Nu se mai cumpără vara sanie şi iarna căruţă: proverbul s-a demodat odată cu cojocul. Numai frumoasele noastre doamne vor mai purta blană şi vulpe în iulie, un sezon mai cochet. Februarie a ieşit cu piciorul gol în mătase şi cu sînul decoltat şi s-a făcut fată elegantă în pantofi de lăcustă.

Altă dată, mărţişoarele aduceau o culoare de primăvară silită, compensînd urîtul de şase luni de mohorît orizont. Firul roşu de scamă moale era un zălog al culorilor viitoare şi prevestea garoafa şi trandafirul. O bijuterie îşi atîrnase fructul de aur la grumazul logodnicei şi al soţiei, frunza de trifoi, păianjenul ţesător de iluzii, scarabeul – şi aflai de la ceasornicar că porcul de smalţ aduce noroc direct. Ceasornicarul, care ascultă timpul mai mult, cum alunecă şi trece, ştie mai mult şi pe una sută lei dă concepţii şi reverie.

Pînă şi pronosticul pesimismului e favorabil. A crescut ziua şi orice s-ar mai întîmpla duşmănos şi tragic în aer, e prea tîrziu: melancoliile au cîştigat două luni întregi.

La douăsprezece luni, dobînda trebuie ţinută în seamă. Ca să fie luat în serios, frigul trebuie să vie, mă rog, atunci cînd îi stă bine şi în peizaj şi la termometru. O zăpadă întîrziată e grotescă: friptura

nu se mai serveşte după compot, cafeaua cu lapte, mutată la prînz, e fără poezie şi pruncul cu mustăţi şi barbă e un hibrid pentru borcanul cu spirt. Monştrilor li s-au rezervat în efemeride singurele zile decorative care îi salvează şi înfrăgezesc şi le dă rumeneli nemeritate, de noiembrie, decembrie, ianuarie şi februarie... În martie, odată cu mărţişoarele începe lacrima viţei. E prea tîrziu. Să ne vedem la iarnă ! Mai plimbaţi-vă niţel, pe Alpi şi Himalaia, vînturi, viscole şi zăpezi. Cititorii noştri s-au hotărît să nu vă mai primească, după ce aţi pierdut calendarul.

1939

O AMINTIRE DE PAŞTI

N-aş voi nici cît negrul subt unghie să jignesc sensibilitatea nici unui cititor, dar cum aş avea de gînd să dau drumul în paginile acestei frumoase reviste[1], unei minuscule amintiri din noaptea Învierii, de ce să nu folosesc prilejul şi să nu-mi uşurez conştiinţa ?

Crezi dumneata serios în amintiri ? Crezi, întîi şi-ntîi, că trebuie să ai o amintire ? Crezi că e mai bine să ţii minte decît să uiţi şi crezi că e bună aducerea aminte ? Pardon ! crezi dumneata că «amintirile» sînt adevărate ?

Dar să nu ne grăbim. Amintirea e întodeauna şi nemijlocit adevărată, atîta vreme cît vine singură, între patru ochi, cu facultatea de a o răscoli şi care o scoate din cimitirul personal şi din discretele morminte ale trecutului propriu. Pe negîndite, prin operaţia obscură a coincidenţei, te pomeneşti întîlnit cu tine însuţi, cel de-acum nu ştiu cîţi ani. El se plimba de-a buşile, sau cu ciorapii scurţi prin tăcerile tale.

Sînt cele mai neplăcute întîlniri cu putinţă. Evoluţiile succesive aduc pe om să-i pară rău de tot ce a făcut, confruntat cu insul interior, corectat în ediţii recente. Omul preferă să fie de-a gata, fără să mai fi fost. Ne apărăm noi cît putem mai energic, ca să părem nişte pure cristale şi nişte bronzuri de toată rezistenţa, însă desolidarizaţi de patru din cinci părţi ale albumului nostru secret, nimeni nu cunoaşte mai bine decît noi, care l-am compus, foaie cu foaie,

[1] „Revista Ford" (*n. e.*).

grimasă cu grimasă, şi instantaneu după instantaneu, majoritatea regretabilelor noastre mizerii şi confortabile deşertăciuni.

Ca să şi le ascundă, speciile de semeni, la care amintirile devin ofensive, ca la oamenii politici, aţi văzut că îşi caută o mîngîiere şi un adăpost în Memorii şi în Amintirile din copilărie. Cine nu şi-a scris nevinovăţiile la vîrsta altei copilării, a nobilei chelii, cînd, într-adevăr, craniul, nud ca genunchiul Afroditei, începe să capete – fără joc de cuvinte – licăriri de marmură nemuritoare şi lustru ?

Dacă se împărtăşeşte şi cade în publicitate, amintirea caută satisfacţii şi simplificări, ia o ţinută, vorbeşte cu posteritatea, se contrafăce ca să placă. E o datorie. O singură dată un mare scriitor plin de elanuri umanitare a voit să fie adevărat, cu aproximaţia de rigoare, scriind acele vestite *Confessions*, pentru care efortul de sinceritate făcut i-a raportat autorului titlul de imbecil şi intercalarea în categoria nebunilor maniaci. Jean-Jacques Rousseau, Dumnezeu să-l ierte, a spus cele mai puţine minciuni din toţi compozitorii de memorii.

Amintirile trebuiesc dichisite aşa, ca să enunţe şi să verifice pe viitorul om de geniu. O parte a vieţii îl revelează şi a doua l-a realizat; ca pe Messia. Ah ! să nu ne codim. Ce poate fi mai fals şi mai artificializat ?

Ce-şi poate aminti, de pildă, din copilărie un om ajuns la vîrsta, care nu-l mai scîrbeşte de individul lui, din cei nouăzeci la sută cu o venerabilă pruncie narativă ? A mîncat bătaie de două ori pe zi şi duminica trei. A spart geamurile cu ţurca şi mingea. A fost buşit şi a buşit. Sută la sută, copilăria, în toate formele, e cu bătaie, fie că se comportă copiii ca nişte civili, sau de-a soldaţii. Acasă scatoalce, în recraţie... cucuie, în clasă linia la palmă. Şi bătălia de toată ora şi de toată ziua, didactică, fizico-chimică, matematică şi gramaticală, cu onoratul corp

profesoral ? Desfid copilăria să aibă altă amintire agreabilă pînă la şaptesprezece ani, afară de aceea că a luat zece la o lucrare în scris copiată.

Dar îmi trebuie o amintire din Noaptea Învierii...

Amintirile cele mai frumoase aparţinînd aşadar copilăriei, nu se poate o noapte de Paşti mai frumoasă ca una de şcoală primară, care reprezintă şi din frumuseţile copilăriei pe cele mai frumoase. În liceu, intră numaidecît programul Cursului Secundar: s-a isprăvit poezia, paralelă cu ghiontul, cu piedica şi praştia. Caragiale nu ne-a încărcat literatura cu nici o amintire din copilărie, ferindu-şi condeiul de expresia funestelor fericiri ale fragedei vîrste şi refuzîndu-se cu groază ideii că şi-ar putea retrăi copilăria măcar în gînd. Dar a scris o povestire de Înviere: *O făclie de Paşti.*

O amintire de Paşti se poate confecţiona, dacă te lasă cugetul, fără greutate. În primul rînd, firul de ceară cu o flacără ca o lalea şi un ghiocel în vîrful ei, repetat în mîinile credincioşilor într-o biserică veche; odăjdiile de aur ale icoanelor şi preoţilor... Apoi convoiul de văpăi mărunte, purtate în obrocul palmei, datina cerînd ca din lumina ruptă din lumina mare să aduci un viu crîmpei însufleţit în cămin şi să scrii, cu ceară aprinsă la Înviere, o cruce în fiecare odaie, pe pereţele din Răsărit. Apoi, «paştele» împărţit familiei cu fărîma: pîinea binecuvîntată stropită cu vinul binecuvîntat. În Noaptea Sfîntă, după un post de şapte săptămîni, ciocnirea ouălor roşii în numele Învierii adevărate a lui Hristos.

Atari amintiri pot fi dezvoltate cu un preot ideal, cu orchestra clopotelor bucuroase din noaptea aceea, cu blîndeţea oamenilor de voie-bună, cu înfrăţirea tuturora, cu iertarea păcatelor şi a greşalelor, cu făgăduiala unei medii de trecere pe trimestrul vacanţei.

Cine mai înțelege aceste gingașe lucruri diafane ? Ele mai pot întocmi o literatură necitită a sensului obscur. Forma e schematic conservată: viața din interiorul formei s-a împuținat. Amintirea oamenilor trecuți de cincizeci de ani, povestește că frăgezimile nopții de Paști se petreceau într-o epocă de ignoranță curată și de limpezimi virginale. A fost, cu adevărat, un duh al duioșiei. S-a pierdut. Ceasornicul vorbește că nu se mai întoarce, de vreme ce tradiția inițierii s-a curmat tocmai atunci cînd credința se face filosofie și cultul dă naștere unei teorii, jumătate politică, și unei trufii necreștine.

Titu Maiorescu a fost din pricina lui Schopenhauer clasificat ca și Spiru Haret, între atei, fără nici o ură religioasă din partea clerului din mahalaua lui, a bisericii Albe. El avea o meticuloasă grijă ca niciodată de Paști să nu lipsească din fața altarelor de la Cernica, cele două enorme făclii de ceară albă, pe care le trimitea anual mînăstirii... Uneori, în puterea nopții, sosea și o caretă la Arhondaric. Printre cei cinci sute de călugări cu zăbranicul negru al camilafcii, desfăcut simbolic, ca un văl de mireasă, negru, din creștetul scufiei peste umăr, ai mînăstirii, se strecura un domn cu barbișon, pitit pînă la sfîrșitul slujbei, cu doamna lui, în străniile depărtate, de lîngă ușă. Și repede, fără să se arate mai mult, domnul se întorcea pe întuneric în București... O bucată de timp candelile albastre din dreptul catapetesmei ardeau cu untdelemnul lui Maiorescu. El făcea filosofia la Universitate, dar dincolo de catedră tăcea, de vorbă cu arhimandritul, cu iclisiarhul, cu paracliserul, săraci cu duhul și frați întru Domnul.

Amănuntul, esențial și poate că necunoscut, va fi și el destul de neînțeles. Era numai pe vremea duhovniciei.

Cineva scria despre universalitatea catolică, odată, că biserica latină cuprinde în vasta ei diversitate şi negaţia: ceea ce este adevărat şi pentru biserica greacă. Cu deosebire că acolo, dincolo, acest lucru e primit de o tradiţie intactă.

În vechile mînăstiri Neamţu, Agapia şi Vărateculd arde însă, încă nemicşorată, o vîlvătaie a Învierii, păzită de o stare sufletească de inefabilă candoare.

Hristos a înviat, totuşi, pentru toată Ţara Românească, de jur împrejurul ei.

1939

REGELE SCRIITORILOR

Două regimuri diametral opuse, la un scurt interval de timp.

Unul aparţinea tuturor trecuturilor, trecutului simplu, compus şi mai mult ca trecutului şi celui imediat anterior, numit în gramatică imperfect. Atunci scriitorul trăia şi murea alternativ, pînă la moartea definitivă, în toată desconsiderarea. Cînd am pornit şi eu să încerc, epoca era ingrată şi alegerea condeiului, drept sculă de lucru, constituia o preferinţă suspectă, comparabilă cu tot ce era pe lume mai detestabil, cu teatrul, cu socialismul sau cu pictura.

Scîrba micului burghez venea de mai sus. Dacă lui Alecsandri i s-a iertat greşeala de-a fi fost un excentric, asta se datoreşte resurselor normale care l-au ajutat să ajungă ministru, iar la cruţarea penei Carmenei Sylva obliga prestigiul reginei. Pe omul mijlociu şi mic, literatura îl declasa; ceea ce s-a întîmplat cu toţi scriitorii noştri şi mai ales cu cei mai buni. De-abia foarte tîrziu, un poet de felul lui Cincinat, a fost admisibil pentru hazul între lăutari şi felurile de bucate, al catrenelor lui de ospăţ. Huliţi au fost înaintaşii noştrii toţi, isprăviţi în mizerie.

Al doilea regim, de total contrast, aparţine majestăţii sale regelui Carol II. Nimic nu mai aduce aminte nimic din cele trei, patru trecuturi trecute. Începuse, poate, o tendinţă de dezmorţire dar ea s-ar fi lichidat de la sine, ca o revistă fără cititori. Trezirea s-a petrecut în ultimii zece ani de Domnie şi nicidecum spontan şi nu prin concursul cît de slab al intelectualilor primiţi în protipendadă: Doamne

păzește ! Imboldul, gîndurile, faptele și considerabilele cheltuieli implicate, băneşti şi sufleteşti, renaşterea – sînt opera regelui. Suveranul crede în putința infinită de creație a poporului peste care domnește și pe principiul unei libertăți, neîmpiedicată de nici o cenzură, nici de aceea a fățărniciei, a împins această putere de creație la infinit.

Se poate discuta dacă marea mişcare provocată de imensele mijloace puse-n pierdere de către suveran, a corespuns în calitate intențiilor regale şi dacă sforțarea scriitorului ar putea să se apropie de nivelul lor. Poate că dau sau, mai repede, poate că nu. Realitatea este că intelectul lucrează şi că lucrează mult mai mult şi mai bine decît acum patruzeci, treizeci, douăzeci şi cincisprezece ani. Din această aplicare a zeci şi sute de scriitori, integrați de suveran în sentimentul demnității, iese zilnic cîte ceva, cîte ceva nou, şi va ieşi treptat cîte un talent, care, fără ajutorul şi impulsul regal, rămînea osîndit la sterilitate şi mediocritate.

Apoi, dacă vîrstele de toate cifrele ale generației care se foloseşte acum de binefacerile complexe ale suveranului, n-ar prezenta meritele generațiilor tragice de pînă ieri, fapta rămîne faptă şi puterea ei de îmbrățişare le cuprinde şi pe ele, răsplătind în urmaşi mai mici pe marii predecesori. Majestatea sa regele încununează în scriitorii de azi pe toți cîți au pierit, în metempsihoză.

1940

[PROBLEMA INTERPRETĂRII]*

Se poate da, desigur, un răspuns la interesanta dumneavoastră anchetă şi, desigur, orice fel de răspunsuri agreabile curiozităţii masive.

A fost odată un profesor cu exces de iritabilitate a meningei ştiinţifice, şi el s-a scărpinat pe durată unui volum compact, ca să facă, pentru trebuinţele lui de simplism confuz, de a se dezmetici în stupefacţiile haotice ale creaţiei, din aşa-numita artă o ştiinţă de buzunar. Crezînd că nici Franţa n-a produs la nici una din numeroasele ei universităţi monstrul total al mărginirii intelectuale şi absenţa presimţirilor integrală, el şi-a tîlmăcit studiile şi în limbă interzisă cu speranţa că prezintă spiritului de subtilitate originalitatea inedită.

Eu nu vă pot răspunde cu un fabricat. Sincer şi primitiv, două condiţii ale, repet, ale creaţiei, artistul, ca să-l definim pe nume, nu ştie ce face şi cum face. Critica, dimpotrivă, vrea să ştie, neastîmpărată de a şti şi placidă întru a putea. Critica poate să adopte toate atitudinile de nomenclatură ale filozofiei şi poate întuneca o lumină ca să zgîndărească inutil, în interior. La toate originile vieţii instinctul vulgar vrea o definiţie de orientare,

---

* Răspunsul lui Tudor Arghezi la ancheta iniţiată de Ernst Verzea în „Curentul literar" nr. 115 din 14 iunie 1941. La apelul ziaristului, adresat marilor romancieri, poeţi şi artişti plastici, «pentru a actualiza problemele vaste ale creaţiei, care au fost voit ignorate de mulţi cizelatori ai materialului uman», au mai răspuns şi E. Lovinescu, Victor Ion Popa, Mihail Dragomirescu, Mihai Sorbul, Pompiliu Constantinescu, Gala Galaction, Cecilia Cuţescu-Storck, I. Valjan (*n. ed.*).

mîngîiere slabă, care îşi caută un aliment în analiză, după ce digestia s-a operat. E foarte explicabil: intelectul caută o reţetă pentru vanitatea lui de a se consola. În definitiv, nici în misterul misterelor nu trebuie să se afle nimic, în stare să descurajeze iconoclasmul omului fragmentar.

Tehnicitatea epocii excită nădejdea. Dacă o roată se poate face cu dinţi în vederea unei mişcări, tot aşa cum s-ar putea, poate, scrie o pagină sau cum se nimereşte accentul emoţiei. Pe această punte a măgarilor şi-au pierdut echilibrul toţi geometrii lucrului necuprins şi mobil.

M-am ocupat odinioară de o problemă mult mai mică decît nebuloza în care ne întroducem fără aripi şi numai cu scule de laborator. Nu căutam bacteria esenţială nici stabilirea unei formule leucocitare pentru stările îngereşti şi germinative ale sufletului inconştient, ci o definiţie mai măsurată. Agasat de certitudinile declarative ale criticii, care putea să deosebească numaidecît, ca de la masculin la feminin, ceea ce ar fi fost un roman de ceea ce ar fi o proză care nu ar fi fost roman, jignit vreau să spun de incapacitatea mea personală de a desluşi cu atîta promptă facilitate o noţiune de alta, am ţinut să verific la ce grad al încremenirii e situată stupiditatea mea particulară, de care mă cam îndoiam, faţă de franca inteligenţă critică, la apariţia cîte unui volum. Am rugat critica în scris şi cu iscălitură să mă lumineze. Meritam această lecţie de la nişte comentatori binevoitori care fuseseră elogioşi cu activitatea mea literară de pînă atunci.

Vreţi să vă spun adevărul ? Ca şi cum nu s-ar fi citit repetata somaţie publică a unui scriitor neinformat, nimeni nu a răspuns din cei invitaţi formal să verse un conţinut de toc rezervor pe un ochi de hîrtie. Am tras concluziile după cîteva săptămîni de aşteptare şi punctul de vedere s-a decolorat, pe măsură ce viitoarele articole de critică

literară se pierdeau în vocabulare de o factură progresiv mai medicală. Eram într-o situaţie analogă cu a lui Gustave le Bon care, contrariat de sutele de experienţe cu proces-verbal ale fenomenului de levitaţie, publicase în două continente un premiu de un milion de franci pentru fotografia care va surprinde în aer un obiect deplasat de la sine, de pe un obiect pe altul. Sînt de atunci treizeci şi cinci de ani...

Răspunsul meu mi l-a dat un editor, însă un editor care nu scrie: «Romanul – mi-a spus el – e o carte groasă, cel puţin într-un singur volum, pe coperta căruia tipograful pune, dedesubtul titlului, cuvîntul „roman", iar autorul devine din această pricină romancier».

Vă aduceţi aminte răspunsul lui Verlaine la o anchetă întreprinsă de un foarte mucalit reporter literat, Huret. Universitatea începea să deosebească pe fondul aglomerat şi obosit, de poezie calîp, o sensibilitate căreia, fireşte, i-a priit să i se lipească de vitrină: simbolismul.

– Sînteţi un poet simbolist, nu este aşa ? l-a întrebat anchetatorul, şi poetul holba nişte ochi...

– *Nom de Dieu*, a răspuns Paul Verlaine, *je suis poet français.*

«Nom de Dieu» are un echivalent românesc...

1941

ÎNSEMNĂRI RUSEŞTI

DINTR-UN CAIET DIN STRĂINĂTATE

La Fribourg, canton catolic, republică de mînăstiri şi congregaţii, nu e picior de rus. Terenul neprielnic e sugrumat între zidurile seculare. Se mai cunoaşte, mînjit pe piatra turnurilor de peste porţile cetăţii, fumul de puşcă al vechilor războaie.

Oamenii cantonului, masivi şi acerbi, au ceafa dreaptă din tablourile lui Hodler, verticală din vîrful capului pînă la sacru. Ei se adună seara, după lucru, la Pisica Neagră, un mic local dosnic şi curat, cu perdele verzi. Patronul serveşte bere, e poet şi improvizează pe mandolină pentru zece, cincisprezece prieteni şi clienţi. Nu e anormal în Elveţia, să fie chemat cu bătăi în masă chelnerul, «Mon Colonel». Şi-a lepădat şorţul şi tava şi domnul colonel e ofiţer adevărat pentru caz de război. Uniforma, armele şi muniţia şi le păstrează acasă în dulap, alături de fracul de serviciu. Acum, că în uniformă, convocaţi din cînd în cînd la cazarmă ca să nu uite mînuirea carabinei, mîndria verificată a fiecărui helvet, gradaţii şi soldaţii improvizează pe străzile oraşelor o armată a lui Papuc, asta e altceva. Pantalonii le cam vin pe vine, mînecile şi spinarea tunicii se umflă cocoloşite, chivăra cu fundul boltit stă pe o ureche. De la o epocă de instrucţie la alta, personalul militar s-a îngrăşat. E cald. Gulerul uniformei descheiat pînă la piept permite intercalarea sugătoare a unei batiste. «Bună ziua, Durand» a strigat după ei, din uşa lăptăriei, un camarad de comerţ. Detaşamentul întreg întoarce capul şi face cu mîna: «La revedere, Fritz, pe

curînd». Oştenii şi fără să fie aşa întrerupţi merg telelei, în rînduri strîmbe, un rînd de trei, altul de şapte, în zigzag, cu dreptul sau cu stîngul şi cu amîndoi bocancii deodată şi amestecat.

Cuiva îi e sete şi unitatea îl aşteaptă din berărie să se întoarcă, ştergîndu-şi mustăţile de spumă.

– A fost rece ? întreabă ofiţerul.

– Foarte bună ! răspunde soldatul, lăsîndu-şi puşca jos, între picioare, ca să scoată dintr-un buzunar, pe care nu-l mai găseşte la locul lui în uniformă, o ţigară.

– Staţi puţin, zice locotenentul, că mă duc şi eu să iau o bere.

Ideea făcîndu-şi drum, se duce tot detaşamentul.

La Berna, se putea citi pe biletele de închiriat odăi mobilate în trei limbi federale că «Nu pentru ruşi». Ruşii erau excluşi din inima Europei încă de pe la 1906 şi ceva. Se prezinta Raskolnicov, îi plăcea odaia, da un acont şi noaptea mai dormeau cu el în pat, pe scaune şi pe jos, încă douăzeci de compatrioţi cu chică, şapcă şi barbă. Cămaşa cu gura într-o parte, cu nasturele subt maxilar şi ureche îi deosebeşte numaidecît.

Dormitorul adună de-a valma fete şi băieţi. Fata fiind, şi după Bakunin şi după Kropotkin, un camarad, sexul e o chestiune secundară şi sfielile delicate sînt dominate de «idee». În Rusia europeană sînt nu mai puţin de 366 secte religioase, multe din ele învecinate cu o atitudine politică revoluţionară şi pravoslavnicii, în promiscuitate cu nihiliştii şi anarhiştii, nu se înţeleg într-o singură privinţă, dacă trebuie să fie statul totul sau individul. Discuţiile încep, la toată ora din zi şi din noapte, cu problemele pe care Europa sau le-a rezolvat cu cîteva sute de ani mai nainte sau le-a lăsat să aştepte o conjunctură nouă. Una din ele este fundamentală: dacă există sau nu Dumnezeu. Zece argumentatori îl afirmă, zece

tăgăduindu-l, dar în fiecare rus un fel de Dumnezeu există orişicum, chiar în negaţiune totală; rîvna de închinător, absorbit într-o iluzie halucinată. Sau se discută dacă Molière e mai mare decît Gogol, o noapte întreagă. Gogol rămîne uneori mai mare, motivat că lucrătorii tipografi din Moscova rîdeau în hohote cînd îi culegeau în manuscris zaţul ediţiei întîi. Dar unul îşi aduce aminte spre ziuă, căscînd pe parchet, pricina pentru care totuşi e mai mare Molière şi discuţia este reluată de-a capo.

Raskolnicov are numai două pahare pe masa lui de spălat, unul de băut şi altul de dinţi. Nu face nimic ! Tovarăşii sorb ceaiul la rînd din două pahare, ca soldaţii fumul de tutun din mucul de ţigară trecut din gură în gură. Scuipatul personal se pierde în colectivitate.

Desigur că somnul apartamentului trebuie amînat. Din cînd în cînd familia Dandin vine cu urechea la uşă. Soţia se scuză că a închiriat numai la unul. Soţul spune că nici dormind, nici aiurînd, unul nu vorbeşte ca mai mulţi. Soţia afirmă că n-a mai văzut pe nimeni intrînd afară de Raskolnicov în odaie şi soţul s-a resemnat să creadă că are un chiriaş pluri-ventriloc.

A doua zi pe la zece, cîte unul, cîte doi, ruşii, rusoaicele pleacă la Universitate.

Proprietăreasa consternată l-a întrebat pe Raskolnicov: «Ai avut lume multă azi-noapte la dumneata ?» «Natural, a răspuns chiriaşul, am discutat lucruri importante». «Dar nu ne-aţi lăsat să ne odihnim», insistă proprietăreasa. Chiriaşul răspunde uimit: «De ce n-aţi venit şi dumneavoastră ? Pînă la trei am vorbit despre Rousseau».

Rusul e sincer şi proprietăreasa intimidată. Ştie atît, că bronzul compatriotului ei stă în insulă, între lebezi şi porumbeii de apă. O problemă totuşi a intrigat-o violent: «N-am văzut venind la dumneata pe nimeni. Pe unde au intrat atîţia ?»

Rusul a rămas mirat de nepriceperea proprietăresei. Naiv şi total ca un buldog cu nasul pe buze, s-a precipitat cu cea mai onestă simplicitate: «Pe fereastră !... Ca să nu vă deranjez».

În toată Elveţia s-a adoptat la parter refuzul de închiriere pentru ruşi, de la toate etajele din Berna.

Rusul e colectiv.

Cu toată lupta şi terorismul reciproc dintre clase, între aristocraţie şi popor e mai mult decît o afinitate. Pobiedonoştev, procuratorul Sinodului, popa Gapone şi ţarul Niculaie, care l-a primit ca un tătuc, la Ţarskoie Selo, însoţit de cinci mii de mujici, în 1905, sînt în fond de acord şi acordul se lichidează săptămînal cu Siberia şi nagaica. Nimic nu supără susceptibilitatea unui aristocrat rus care face represiunea revoltelor populare, ca o îndoială nehotărîtă asupra legitimităţii războiului subteran dus de populaţie împotriva declaraţilor lui asupritori.

Civilizaţia sau starea de înapoiere a fiecărui ţinut fac din el o altă lume. În vasta împărăţie teritorii cît România, izolate între pustietăţi, nu au contacte cu alte regiuni. Se succed cîte doi, trei împăraţi, fără să se afle, şi multe popoare din imperiu se cred stăpînite şi azi de Petru sau de Ivan, care ca locţiitori ai lui Christos se bucură de privilegiul că nu au mai murit. Rusia e un tărîm al cerului, vine din cer şi dă în cer. Nu s-ar fi putut să nu aibă alipit şi un Iad particular, cu temperaturi uneori de Paradis, pentru deportarea convoaielor de răzvrătiţi.

Infernul Siberiei are, într-adevăr, modalităţile lui de Purgatoriu. Mai toţi deportaţii, cărora nu le vine lenea îndulcirilor locale, se întorc de unde au fost alungaţi, cu toleranţa agentului care-i cunoaşte şi în secret îi aprobă. Pînă la o răscoală nouă, din miile de răzmeriţe permanente în împărăţie sau pînă la o indispoziţie a Procuratorului, care ştie tot şi mai închide ochii, jignit din cînd în cînd de cîte un Prinţ

la Curtea din Petrograd. Se prezintă un poliţist şi-i spune evadatului, la o căzăcească: «Ai stat destul. Mai dă o raită pe la Irkuţk şi peste vreo doi ani te întorci».

Procuratorul Sinodului e un personaj cu puteri de ţar. Conceptul ţar e universal şi reprodus în toate cîmpurile vieţii ruseşti, în toate guberniile şi localităţile, ţari mai mari şi mai mici. Marii Duci, Guvernatorii, Comandanţii de armată sînt tari. E loc pentru mii de ţari, care nu se exclud decît dacă se izbesc unii de alţii violent şi atunci hotărăşte dibăcia unui cuţit ori otrava.

Un domn bălan, cu o superbă cravată gîtuită de un inel de aur subt gulerul cu lustru. Nobil polon, el îşi iubeşte Rusia ca un descreierat. Prezintîndu-ne pe canapeaua de la fereastră a cafenelei, mi-a dat în palmă o mînă ca o labă de lup. Mă uit la mîna lui, redusă la jumătate de-a lungul indexului, rămas întreg lîngă degetul mare. Îmi povesteşte că fiind pe vremuri terorist, fusese de trei ori în Siberia şi că refuzînd să mai intre a patra oară într-un convoi, a vrut să fugă cu calul fugărit de un cazac călare, care l-a ajuns cu plumburile din nagaikă şi i-a sfărîmat mîna dintr-o lovitură. Falangele i-au rămas îngropate în grumazul calului, subt coamă. Polonezul rîde.

– Aşa e la noi, mi-a mărturisit admirativ, ca de o caracteristică frumuseţe.

Polonezele, fine libelule blonde cu ochii albaştri, ca safirul răscolit de un fum interior, vorbesc şi în intimitate numai ruseşte. Rusia le aparţine. Odraslele străinilor cuibăriţi în imperiu vin la şcoală rusificaţi fanatic şi mărturisesc şi fiii helveţilor alpini oroarea de patria veche. Un patriotism teluric, fără principii şi embleme, urzeşte zeci de neamuri străine. Zic «Rosia», şi tinerii şi bătrînii, învechiţi în studii, sînt podidiţi de lacrima stepei, ruşii mari, ruşii albi, circazienii, mongolii, tătarii, calmucii şi toate

mlădițele dintre Oceane reprezentînd cu toate acestea fiecare o ficțiune de revoluție.

Sonia, o latifundiară, călăreață și armată nervos în podul mînușii de o cravașă nedezlipită de eleganța ei, are o pasiune: să fure obiectele din vitrina marilor colecții europene. Face călătorii costisitoare la British Museum, preferînd să fure de-acolo, fiind muzeul cel mai bine păzit și mai primejdios atrasă, probabil, de *hard-labour.* O ceașcă de o minunată frumusețe o poartă în geantă și manșon, sorbind subțire dintr-însa coniacul d'Armagnac, adus de garson într-un pahar de cristal. După arheologia rusoaicei, ceașca, de forma unui filigean, construit din pămînt ars, învelit cu smalț negru, e milenară. Aproape de gura groasă, pe care își pune hoața buzele elastice, cu desenul trandafiriu de floare de leandru, și dinții de mîță, ceașca e înconjurată de peruzele incrustate-n lut. Dar Sonia e un androgin aspru, rece la imbolduri.

Nataşa visează să-i scoată ochii iubitului ei, care fiind rus o înțelege și o pîndește, cu acul din pălărie. În pălăria cu marginile mari, molcome și legănate, are două ace lungi de cincizeci de centimetri, străpungînd odată cu fundul, și conciul învîrtit în calotă. Într-o noapte, obsedată de visul ei frumos, îi va scoate iubitului ochii în somn, fără nici o îndoială. Altfel Nataşa nu poate să fie fericită.

M-am certat cu misticii Siberiei dacă Dostoievski s-ar fi putut naște într-alt popor decît rusesc. Eram laolaltă, de aceeași părere, că numai Rusia a dat un asemenea monstruos și genial exemplar de contraste, dar cititorii din patrie au pus pe scriitorul lor un monopol agresiv, interzicînd străinilor și dreptul de a-i rosti numele, necum de a-l interpreta. Adevărul este că între europeni și ruși e o diferență ca de la ied la hipopotam. E o lume de stupefacții și gigantisme.

Dacă mintea noastră merge la dreapta, mintea rusească o ia de-a-ndaratele şi săgeata ei de manometru tremură şi sare peste intervale. Au alte filozofii, chiar alte matematici. Ruseşte, una cu trei face între şapte şi nouă şi minusul e cubat. De două ori patru e unsprezece sau treizeci şi cinci. Conflictul de caracter ia la ruşi proporţii elefantiazis fantastice şi se tîrăsc între Adam, Iov şi Apocalips. Capriciile rusoaicei au extravaganţa religioasă a unui asasinat, calm ca o binecuvîntare. Neamul ăsta, pe care îl cunosc în străinătate, în exemplarele lui princeps, poate să fie internaţional şi naţionalist şi şovin în acelaşi timp, pravoslavnic bigot şi ateu, de-a valma. La el, contradicţia se armonizează. Lucrurile ce se bat cap în cap îşi împletesc coarnele într-o logică înspăimîntătoare. Diametralele opuse duc la unicul oblic şi la sinteza neagră.

Ţarul te poate pofti la masă cu dragoste creştină şi respectuos de rangul şi de individualitatea omului poftit. La friptură, i se pare ceva şi te aruncă pe fereastră. Apoi, trage fum din lulea şi cugetă. Rîde la snoavele unui gîdilici de Curte. Face o metanie mare, cu închinăciunea dusă la frunte, din pămînt.

La masa de prînz a Temperanţei Crucii Albe, mîncăm ieftin cu vin şi bere fără alcool, băieţi din cîteva continente. Într-un colţ, între ei, niponii strîmbi şi zbanghii, morfolesc pîinea şi felurile de bucate, ca gîndacii negri, tăbărîţi în farfurie. Unanimitatea e rusească. Ne anunţă un inginer care studiază o rachetă de ajuns în lună, că Tatiana Leontiev soseşte după-prînz.

Tatiana Leontiev, fiica unui general de la Curte, e revoluţionară. Primea bani mulţi de acasă, pentru o viaţă de lux, şi învăţa la Şcoala de Chimie. Vorbind, răscolea cu degetele agitate un şir de mătănii de mărgăritare ce-i ocolesc graţiosul grumaz. Cu cîteva zile mai nainte i se comunicase de poliţia imperială,

care serveşte şi împărăţia şi revoluţia în părţi egale, că ţarul va trece *incognito* prin Bâle spre Paris. Fata dete fuga la Bâle, aşteptînd cîteva trenuri. Supărată, flămîndă şi obosită a intrat în cea mai scumpă ospătărie din oraş. O elită cosmopolită din marea finanţă, industrie şi intelectualitate adaugă la strălucirea localului propria ei reverberaţie. Îşi face apariţia ţarul, urmat de doi lachei ! Tatiana se scoală de la masă şi-l fulgeră pe ţar de la distanţă cu patru gloanţe de revolver, în panica de briliante şi mătăsuri a selectului public trezit la realităţi neprevăzute.

Asasinatul dăduse greş. Ţarul era un industriaş care semăna leit cu Nicolae al II-lea, un oarecare Müller. Domnişoara a fost arestată şi condusă de Poliţie la Geneva, locul ei de reşedinţă, ca să fie judecată. Am văzut intrarea ei în oraş prin gara Cornavin. Patru jandarmi eleganţi, cu bicorn şi pelerina neagră, care ascunde carabina, o însoţeau, ca nişte ciocli şi Hamleţi, şi Tatiana cînta imnuri revoluţionare. Am pus să mi se traducă vorbele acestor imnuri care dezechilibrează prudenţa neofiţilor şi exasperă fanatismul. Nu cunosc nimic mai indiferent.

Pe amîndouă trotuarele străzilor străbătute pe jos, mii de ruşi cîntau în cor cu Tatiana. Mi-a fost cu neputinţă să rămîn nesimţitor la atîta gravă şi tumultoasă desfăşurare de temperamente aţîţate. Venise din toate părţile Elveţiei, din Franţa şi din Germania, o Rusie întreagă, ca să primească pe prizonieră. Şi cîntau pe trotuar şi preotul capelei ruseşti şi un general rentier retras din Petersburg şi stabilit în cartierul cel mai ales, unde-şi cumpărase o casă...

Pe general l-am recunoscut la Café Lirique. E un portret al ţarului Alexandru al II-lea, cu favoritele despicate, albe; un bătrîn voinic şi care vorbeşte franţuzeşte cu un accent comic original. Am intrat în

vorbă. M-a răbdat să-l întreb de mai multe ori cîteva zile: «Domnule general, se petrece ceva în Rusia... Sînt semne ciudate şi Europa nu ştie nimic. Revoluţionarii ăştia de la Geneva aşteaptă ceva, dar ascund ce aşteaptă».

Scos din fire, odată, de stăruinţele mele, generalul a sărit de pe scaun şi s-a pus să vocifereze în toată cafeneaua, parcă o proclamaţie din ordin împărătesc:

– Domnule, află că Rusia e un cazan uriaş. Află că în cazan fierbe c... Află că noi cu toţii, majestatea sa ţarul, marii duci, generalii şi toată Curtea stăm pe capac şi apăsăm pe el, ca să nu sară. Află că dacă sare capacul, ia seama la ce-ţi spun, *jeune homme*, s-a isprăvit ! Cazanul dă pe din afară, face explozie şi umple Europa toată de c... Eşti mulţumit, tinere ! Ai înţeles ?

– Mulţumesc domnule general, am răspuns şi cafeneaua l-a bătut din palme, atît pentru dicţiune cît şi pentru imaginea fericită.

A plătit, a plecat şi n-a mai dat pe la cafenea.

Sîntem o grămadă de muscali şi muscăloaice la masa noastră, între care fete cu spetele masculine şi cu pîlpîirea ochiului neagră, din Caucaz. Zic masa noastră, pentru că ne găsim todeauna la ea un număr fix de scaune, un român, un german şi ruşii. Eram singurul din neamul meu în circulaţie la Geneva, interesat să mă vîr şi să ascult. Spiritişti, confesiuni, schisme, biserici, predici, vindecători miraculoşi, magi, demenţi, colonii exotice şi ruşi, indieni, sînt în Elveţia cu sutele. Ruşii, mase şi majorităţi compacte, veniţi din toate pierdutele ţinuturi ale împărăţiei necuprinse, sînt la îndemînă neîntrerupt, la birt, la berărie, în biblioteci, pe stradă, în grădinile publice care înconjoară lacul cu etaje de parcuri. Îi găseşti la Ouchy, la Lausanne, la Vevey, la Aix-les-Bains, la Chillon şi pretutindeni, de-a lungul coastelor

elveţiene şi franceze. Numai pe munţi nu se arată nici unul. Occidentul are dreptul să fie speriat de valurile continui de năvălitori şi de limba nouă care domină graiul oraşelor pretutindeni.

Români mai sîntem trei. Un surd cuadragenar exercită o meserie necunoscută, un tînăr din Galaţi e înscris la cursurile unei şcoli de comerţ şi un chimist, căsătorit cu o profesoară franceză, conduce laboratorul farmaciilor populare, unde medicamentele curente sînt supuse unui tarif de ieftenire. Confundaţi cînd cu bulgarii, cînd cu sîrbii sau maghiarii, cînd cu ruşii înşişi, românii suferă de toate ignoranţele de geografie ale bravilor moştenitori ai lui Wilhelm Tell. De la două mii de kilometri graniţele dispar ca nişte garduri şi ţările strînse în spaţii învecinate se confundă. E o miopie de care suferă mai ales francezii.

O cultură fiind suma unghiurilor şi a laturilor adunate într-un poligon, care-i un cerc (închis), individualitatea rusă are o putere de reducere la tip a tuturor raselor de care colcăie împărăţia.

Alexei nu e rus şi totuşi nu cunosc rus mai rus decît părintele Alexei. E numai născut şi crescut în Rusia. Latin şi dac în părinţi, el a căpătat, ca mărăcinii drumurilor, şi culoarea prafului care le scaldă ghimpii şi floarea săracă ieşită de soare. Ochii lui s-au depărtat de nas şi au albastrul îngălbenit. I-au ieşit şi umerii zbîrciţi ai obrajilor pînă dincolo de rasă, configurînd în portretul lui un trib din Tibet pînă şi la mustaţa, căzută din născare pe la colţurile gurii. Părul pare indicativ în direcţia firului, ca frunzele unui copac şi ca o iarbă.

Sus, în vechea cetate, e şi un chinez, negustor de mărunţişuri bizare, primite din ţara lui. Îl găsesc uneori pe Alexei în prăvălie, cu mîna scufundată în ovăz şi scoţînd la lumină cîte o figurină cît un chibrit. E cel mai sigur ambalaj de călătorie, din

Peking încoace, al unui personaj de teracotă clătinat pe Ocean şi vîndut în Europa cu zece centime.

Ştie tot ce vrei, Alexei, şi ştie adînc. Enciclopedia lui uriaşă merge pînă la amănunte, ţinute la zi. Spune cu preciziune cîţi locuitori are un oraş, dar şi ce garnizoană militară are şi ce întindere în hectare. Curiozitatea lui statistică pare suspectă. De altfel toate informaţiile lui răspund la întrebările: cîţi, cîte, de cîte ori, unde anume ? Spiritul lui Alexei nu cunoaşte pe rezumativul *et caetera.* A căpătat la o experienţă, pe care nu ştii cum şi-a făcut nevoia să o parcurgă şi de ce, o dibăcie de a ghici chiar de cîte ori se repetă într-o încăpere un motiv zugrăvit pe pereţi, cîţi paşi duc de la Plainpalais la Carouge şi timpul de umblat în raport cu deschiderea succesivă a picioarelor fiecăruia, pînă la Treize Arbres, o măgură de o mie două sute de metri.

Ştie cîte pagini de manuscris numără o compoziţie de Beethoven, dimpreună cu conţinutul muzical. Neavînd instrument, nici voce ca să ţi-l cînte, Alexis fluieră fraza din pagina 72 ter a unei simfonii. Memoria lui de fenomon se slujeşte de o voinţă cu aceleaşi fantastice dimensiuni. A învăţat limba engleză în trei luni, fără pronunţie, la perfecţiune: scrie englezeşte curent şi pusese de gînd să devie colaboratorul, plătit cu cuvîntul, al marilor periodice americane. Voinţa lui crîncenă s-a împiedecat la amănuntul de nimic, pe care inteligenţa lui dezvoltată refuză să-l accepte, la talent. Alexei e sterp. E revoltat că nu ştie ce-i şi cum se capătă talentul. Dar ţine mai mult la invenţiunile lui inutile. Are un aparat portativ cu care te poţi urca pe cal fără cazmă şi un sistem de cărţi de joc cu care dacă pierzi cîştigi.

Cu atîtea daruri nule, salvînd aparenţele, Alexei moare de foame. E contra ţarului, contra militarismului, contra proletariatului, contra revoluţiei, contra războiului... Între atîţia contra-contra, un rus

găseşte loc pentru o nuanţă şi dacă nu înfiinţează o sectă sau un balet nou, face un nucleu politic în mahalaua lui. O idee nouă începe la Alexei cu Nu, se continuă cu Dacă şi Aşadar şi concluzia ei logică e o maşină infernală.

Alexei are ştiri minuţioase despre fulmicoton şi dinamită – şi rus complet are satisfacţia, cînd îşi poate cumpăra cornul şi tableta de ciocolată ronţăită pe o bancă, la Eaux-Vives, că totul îi aparţine. Cu o candoare gravă, el îţi cere imperativ o pereche de încălţăminte cînd bănuieşte că ai avea două, o cravată, un pantalon, ca un drept al lui, însoţit de un comentariu bogat, argumentat cu Biblia şi cu o teorie socială. În patru ochi cu el, îţi explică pînă la victorie de ce bretelele dumitale sînt ale lui şi te face de ruşine că ţi-ai permis să ai în buzunar o sută de franci. Dacă instinctul de conservare, pe cînd te-ai zbătut să afli de ce obiect te-ai fi putut lipsi mai repede în folosul lui Alexei, nu-ţi şoptea la ureche: «Nu vezi că e nebun ?» ieşeai bătut şi rămîneai fără nădragi. Numai binefăcătoarea reacţie a cinstitului egoism te scapă de dialectică şi de primejdie.

Răspunsul trebuie dat în ruseşte: îl apuci pe Alexei de reversul gulerului de la haină, îl tîrăşti pînă la uşă şi-l dai afară cu violenţă. Ţi-ai recăpătat echilibrul. Şi-i zici: «Paşol !» El găseşte şi acest răspuns normal şi dregîndu-şi ţinuta zice: «Cînd te mai văd ?» sau «Miercuri iau un ceai cu dumneata».

Studenţii se feresc de Alexei, ca de un fost agent al Ohranei, trădată în beneficiul unei organizaţii teroriste, chiar sau mai ales şi acei studenţi care fac în mod curent aceste două contraservicii paralel. Dar nici trădările nu sînt la intelectuali opera sensului obişnuit al actului de lăcomie. Dezinteresul, pasiunea, ura şi vocaţia fac pe rus şi politist şi revoluţionar, rînd pe rînd şi concomitent.

Într-o seară, pe la zece, Alexei a venit la mine cu un pachet subsoară. «Ce ai acolo ?» l-am întrebat.

«Cămaşa de noapte» mi-a răspuns. «Dumneata umbli cu cămaşa de noapte prin oraş ?» l-am întrebat. «Am venit să mă culc la tine, frate» mi-a răspuns ca un creştin primitiv pe un prag de izbă Alexei, care de obicei îmi zicea dumneata. Începea să-şi desfacă şireturile de la ghete. «Poate că ai şi ceva de mîncare».

Cultura rusească e o realitate Alexei.

Am pe poliţă un obiect de nici un folos. O lele de lemn scobit, fără picioare, o siluetă rotundă, vopsită viu cu roşu mac, albastru, verde şi galben muşeţel. Culorile, de o claritate elastică, deosibesc unele de altele fusta, cămaşa, mînecile şi şorţul, semănat cu flori de birlic de treflă. Figura, de lăptăreasă tînără, plină de obraji, e trandafirie; un trandafiriu roz şi palid omogen, pe care tubul nu-l dă picturii de-a dreptul. Toate culorile ţaţei de lemn au aceeaşi frăgezime şi lacul aşternut peste ele, ca o glazură de cofetărie, nu se lipeşte şi nu se ia.

Lăptăreasa se desparte în două ca o rîşniţă de cafea, desfăcută cu o învîrtire contrarie. În interiorul lelei deschise e o a doua leliţă, identică celei dintîi şi din a doua leliţă iese a treia, dintr-a treia iese a patra şi tot aşa pînă la opt. A opta figură, cît buricul degetului, nu se mai separă în două bucăţi: e masivă. Acolo e concentrat misterul insolubil. Puse la rînd şi descrescînd, din mamă-n fiică mereu, femeia desfăcută în opt femeiuşti aduce aminte ctitoria zugrăvită în biserici, la intrare, Domniţa cu domnişoarele şi Domnitorul cu domnişorii, ridicînd un chivot, sprijinit pe palme.

Silueta de lemn, în care se ascund alte şapte siluete, este rusească. Proporţia ansamblului e vastă, dar fiecare figură împarte cu cealaltă în goluri individuale un gol general, haosul personal, cînd este adunată, al figurii întregi. Din cine ştie ce tărîmuri străbătute cu troica, vine. Pe un preţ derizoriu de

propagandă, se vinde în toată Europa dimpreună cu alte obiecte, mai concrete, dintr-un lemn împietrit şi plastic, găvane, ciorbalîcuri, linguri, străchini, colorate cu brunul cărăbuşului cornut şi tărcate cu pensula de aur.

La poarta legaţiei ruse din Bucureşti, de pe Calea Victoriei, vinde ceai în pachete un muscal şiret şi obiecte de lemn, ca şi cele din Geneva. Negustoria lui meticuloasă trage cu ochiul şi pipăie vorba ca un ban cu zimţi.

La Zürich, unde am stat patru zile, trăieşte într-o cameră la un etaj înalt, un oarecare Ulianov. Mi l-a arătat cu spaimă un rus, într-o băcănie de cartier.

«E cel mai ursuz şi cel mai primejdios, spune rusul. Are cîţiva aderenţi şi fiecare din ei e un terorist de un superlativ neatins la noi. Îl vezi cîtu-i de gălbejit, cu pometele lui văroase. De ani de zile stă singur cuc şi scrie zi şi noapte. Ce scrie ! dracul să-l ştie, că nu publică nimic. E un maniac, din specia comunistă. Dacă s-ar întîmpla, prin imposibil, să izbutească ăştia, se duce Rusia !

Ce mă înfricoşează la ei e inaptitudinea lor la dragostea de oameni, pe care îi disprețuiesc, facultatea lor rece de nimicire şi devastare, uscăciunea de suflet. Le lipseşte un organ pe undeva, care defineşte omul, şi această absenţă a unui esenţial enigmatic le dă o tenacitate fioroasă. Rîvna lui Ulianov e să stăpînească poate că mai puţin Împărăţia decît fracţiunile celelalte revoluţionare, ca să le anihileze. Voi nu ştiţi ce-i comunismul rusesc. Regimul de abuzuri de azi, de abundenţă, dezordine şi risipă e, comparativ, blajin. Azi rusul cîntă, se îmbată, iubeşte, joacă şi face revoluţie... Apostolii ăştia, cu virtuţi scheletice de nebuni, visează mizeria şi robia universală... Intelectualitatea lor nu reuneşte, nu amplifică: elimineză ! fabricată din mediocritate şi cruzime. O falsă intelectualitate

suplineşte generozitatea văzului omenesc, cu ferocitatea fanatică a belferului mărginit. Azi sîntem proprietatea ţarului, mîine putem deveni proprietatea unor arendaşi de stat.»

De altfel, prezenţa singuraticilor politici în oraşele Occidentului nu sînt rare. Toate cartierele au măcar amintirea marilor reformatori în aparenţă, bărbaţi politici de hotel şi care aveau să revoluţioneze ţările de pe undeva, de unde au fugit cu o valiză în mînă, expulzaţi din stat în stat şi din canton în canton. Luccheni, asasinul Împărătesei Austriei, e aici, într-al şaptelea etaj subteran al temniţei din oraş. Caserio, asasinul preşedintelui Carnot, a provocat conflictul încă nelichidat, dintre francezii republicani şi italieni. Dinamita lui Ravachol sugera ideea internaţională că anarhiştii, intelectuali şi manuali, să fie strînşi într-o insulă şi lăsaţi de capul lor, să-şi construiască societatea fericită visată.

«Proiectul nu mi se pare prost», argumentează rusul de la Zürich, partizan al unui buddhism unificat. «S-au înmulţit peste măsură ideile şi oamenii se bat şi se măcelăresc de o bucată de vreme pentru idei». Rusul studia medicina. «Aceşti viermi ai tipografiei sînt recenţi în omenire şi aduc numai nefericire. Epoca de cultură învaţă oamenii să risipească şi nu mai ştiu să păstreze.»

La o lăptărie din Paris, văzusem într-adevăr, şi eu, un client în papuci, care cumpăra zilnic o sticlă cu lapte şi o turtă de unt. Clientul era un asemenea om, de idei, şi lăptăreasa, frumoasă ca o ducesă îl întreba: «*Ça va bien, monsieur Maurras ? Quand aurons-nous enfin le Roi ? Faut-il encore attendre ?*» Clientul visa o revoluţie răsturnată.

În visul de o perfecţiune ideală, ruşii au dat civilizaţiei o formă de fericire cu totul personală: scapetismul. Ca să nu le mai placă viaţa şi să nu aibă

ce face cu ea, suprimînd în acelaşi timp şi omul după planetă, ei se castrează şi rusoaicele îşi stîrpesc sînii pubertăţii.

Ce mai poate limita o individualitate naţională care trece peste viaţă şi moarte cu atîta încredinţare şi ce o poate împiedica să mîne absurdul dincolo de orice închipuire şi să-l epuizeze ?

Scîrbit de glorie şi belşug, contele Leon Tolstoi a fugit într-o seară de pe moşiile sale cu traista la spinare, pribegind desculţ. Moartea săracilor a dat peste bătrîneţele lui într-o staţie mică de cale ferată. Nu înnebunise. Voia să moară dispreţuit. Fusese idealul lui, încă de pe cînd, între orgii şi ospeţe, ofiţer de Curte temut, îşi scria, pe jumătate adormit, opera literară.

Pe un părete vast al Cancelariei imperiale se întinde harta detaliată a uriaşei Rusii. Împăratul vrea să aibă evidenţa permanentă a marilor lui puteri armate, grupate pe teritorii. Bugete enorme sînt prevăzute pentru fiece garnizoană în parte. Armatele sînt inexistente şi bugetele sînt la Paris, atîrnate în perle şi briliante la braţele, la genunchii şi la gîtul frumoaselor dansatoare.

Un chef rusesc. Marele duce Vladimir are două sute de invitaţi din nobilime la un banchet. I s-a pus la dispoziţie sala cea mai încăpătoare a luxosului restaurant. În mijlocul sălii masa aşteaptă încărcată. Sute de sticle, din şampaniile cele mai scumpe, «Veuve Cliquot» şi «Moët et Chandon» sînt aşezate pe rînduri, cupele de Baccarat sînt, şi ele, mai multe sute, porţelanul farfuriilor vine de la Limoges, alternate cu vase de Sèvres. Îşi face intrarea amfitrionul cu o prăjină în mîini. Elita îl urmează emoţionată şi Marele duce doboară, dărîmă, sfărîmă şi face praf cu prăjina tot, în ovaţii şi urale.

Păpuşa de lemn, unică şi numeroasă, rosteşte, de la marele la micul infinit, crescînd şi descrescînd, un

simbol de multiplicare prin partenogeneză şi de integrare prin înghiţire. Împărăţie, ortodoxie, revoluţie, teroare, mistică bigotă, mistică atee, ies unele dintr-altele şi se definesc reciproc, ca obiectul meu inutil, de pe raftul cu cărţi.

La masa rotundă, un loc e cîteodată gol. «Nu aşteptăm pe Vasiliev ?» întreb politicos. O rusoaică de lîngă scaunul lui, logodnica lui Vasiliev, răspunde: «Azi n-o să vie la masă». Întreb: «Prepară un examen ?». Domnişoara Tecla răspunde: «A plecat la Varşovia». Mă mir: «Aşa brusc, fără să spuie nimic ?». Domnişoara rîde: «Duce manifeste».

După cîteva zile domnişoara Tecla vine la masă, cernită la braţ. La Varşovia, Vasiliev a fost spînzurat. Asta e într-o miercuri. Vineri pleacă la Varşovia domnişoara. Pînă marţi e spînzurată şi ea. Masa continuă, băieţii şi fetele se primenesc în locurile goale continuu, continuu spînzuraţi şi cîteodată nu mai e cine să facă prezentările noilor veniţi. Cei rămaşi în viaţă rîd, glumesc, învaţă, pînă la spînzurătoare. Mă uit din locul meu la aceşti ruşi, care primesc viaţa şi moartea ca o cartă poştală şi caut să văd în ei cu oclii strînşi, ca într-o zare goală. Arde ceva şi scoate fum des. Sînt în nestare să deslușesc. Intelectualitatea acestor fete zvelte şi băieţi ieşiţi din papură şi pustietate te posomorăşte. În loc de viaţă mai multă, ei aduc în cap şi în ghiozdan moarte mai multă. Geamantane cu sînge. Stai dinaintea lor ca în prăvălia chinezului din cetatea veche, prostit de un dragon de porţelan şi confundat de un Brahman de cărămidă minuscul, a zece bani bucata.

Domnişoara Kuznețev s-a întors din Nijni-Novgorod, de acasă, fată de mare proprietar de cîmpii. Ea nu face nici un fel de revoluţie şi studiază mecanica. De ce mecanica ? e o întrebare. Dar întrebările ruseşti sînt fără nici un răspuns. Aş vrea

să-i văd ochii frumoşi depărtaţi de matematici şi mîinile moi şi delicate la menghină, pilă şi ciocan. Idealul ei e mecanica. A lucrat la Politehnica din Zürich şi acum face un studiu de perfecţionare. Ne-a adus din Nijni-Novgorod, fiecăruia de la masă, cîte un cadou. Din vreo douăzeci de clienţi ruşi au dispărut în timpul vacanţelor ei opt. Ştie că toţi au fost spînzuraţi, dar acest fapt divers nu pare că o emoţionează. Îmi dă un inel de argint.

Mă sfiesc să-l iau din degetele ei ca nişte migdale. Neputînd să-i fac un dar echivalent, mă codesc. Ea rîde cu hohot:

– Nu-ţi face, domnule, o problemă dintr-un nimic. Costă două copeici !

Deschide geanta, plină cu bijuterii de argint. Are pentru toată lumea, le dă cui vrea, ca nişte sîmburi de roşcovă. Giuvaiere de două copeici.

Inelul meu e neîncheiat şi spiral, se poate lărgi şi strînge după deget.

– E argint curat, fără o picătură de aramă, explică tehnic domnişoara.

Pe creştet, inelul are o broască verde în relief, acoperită cu o pată groasă de zmalţ. E o frumuseţe de sălbătecie şi broasca seamănă cu imaginea barbară a lui Dumnezeu.

– E chinezesc, zice domnişoara. La Nijni-Novgorod, la tîrgul nostru anual, sînt mii de movili de asemenea argintării, aduse cu căruţa şi deşertate pe o bucată de covor aşternut pe jos. Chinezul le vinde stînd pe brînci lîngă ele, pe covor.

Văzusem într-o librărie o carte despre tîrgul din Nijni-Novgorod şi am alergat să o cumpăr. Am citit în ea un basm neînchipuit. Caravane fără sfîrşit străbat pînă la tîrg Indiile şi China, luni de zile, cămile, dromadere, animale ciudate cu mersul bivolului leneş, trag carele încărcate cu belşuguri extravagante. Unele pun doi ani de drum, unul de dus şi altul de întors, şi tîrgul ţine o lună de zile. O

cifră poate dă o idee despre imensitatea haotică a universului asiatic strîns într-un bîlci: sînt la Nijni-Novgorod, înregistrate regulat cu carte galbenă, afară de aventurierele ilicite, două sute cincizeci de mii de prostituate.

Chişinău. Pe Bulevardul Alexandru cel Bun dau o umbră în evantaliu nişte pomi ciudaţi. Ramificaţia lor de zeci de metri în sus, fără trunchi, începe numaidecît, de la pămînt, ca la legume.

– Te rog, poţi să-mi spui dumneata, pun, scoţînd pălăria, unui trecător, întrebarea, ce fel de pomi sînt aceştia ? Trecătorul e un moldovean, cu graiul nespus de dulce. Stă un moment, visînd în fundul continentului şi răspunde cu o linişte care mă face să tresar:

– Ce să fie ? Plopi de Turkestan...

1941

IUBITE DOMNULE GHEORGHIU,

De prezentarea care bănuiai sfios că ţi-ar fi trebuinţă, dumneata nu ai nevoie. Nu ai avut nici atunci cînd, debutant şovăitor, mi-ai trimis fără să te fi cunoscut, primele versuri publicate în «Bilete de Papagal», versuri de o elasticitate încă neatinsă în limba românească şi stăpînite de o frumuseţe delicată.

Dacă tipărind întîia carte de proză, te-ai gîndit la mine, desigur că ai făcut-o pentru simetrie şi din superstiţia că naşul de la botez trebuie să asiste şi la cununie.

Îţi răspund cu o scrisoare personală, nu cu o prefaţă. Crezi că indiscutabilului dumitale talent de prospeţime i-ar fi şi ea de vreo utilitate în librărie ?

Adus de împrejurări să intri în presa cotidiană, ai experimentat comentariul pe viu, descoperind în călimara dumitale o posibilitate de expresie nouă. Dările de seamă, împrăştiate prin ziare, ţi le-am citit cu satisfacţie întodeauna. Reportajul care-i numai un cuvînt nou la ceea ce se cheamă de mai demult povestire, capătă de la dumneata nivel şi accent de proză aleasă. Asupra literaturii de durată mai lungă şi care exploatează problemele de fantezie, reportajul are cîştigul lucrului trăit exact şi verificat rapid.

De astă dată, cu pana poetului scrie soldatul, soldatul în război, în luptă cu frontul. Începi, în limba poeziei, o literatură mai adevărată decît cele mai multe. Ai norocul, pentru cititorul de slovă,

însufleţită, că aduni în volumul de faţă, laolaltă, şi că-i confunzi, doi camarazi ai lepădării de sine, pe poet şi pe soldat.

Te felicit că eşti biruitor de două ori şi-mi rezerv plăcerea să te citesc la tipar.

9 septembrie 1941

DEMETRIUS V.

Îmi place să-i scriu numele cu majusculele şi cifra imperiului, de unde numele i-a fost, într-o frumoasă zi de primăvară, derivat de poetul, încă Grigore, care scrisese *Moara lui Călifar*. Se adunau pe atunci în casa din strada Semicercului, pardosită cu scoarţe şi umbrită de năframe mari de borangic, vreo zece băieţi. Ei credeau cu patimă în lumina unei slove noi şi cei mai mulţi au pierit. Cînd puţinii prieteni, cîţi mai rămîn, încep să se prăvale de muşuroaie, ai înţeles, mai bine decît din scrisorile lăsate timpului tău de timpurile trecute, că viaţa e pauza morţii.

Eram de faţă, marţi, trei vechi camarazi; Demetrius, purtat în raclă pe umeri, Gala Galaction, în veşminte de aur, şi un al treilea, mort de acum trei ani, pentru opinia suverană a ştiinţei. Un stol de corbi trecea. Confuzia profesională continuă, aşadar, în paguba vieţii, la nesfîrşit. Ceea ce se cheamă la Curtea de Conturi neglijenţă în serviciu, cînd un înalt funcţionar a cheltuit doisprezece lei şi şaptezeci şi cinci de bani peste buget, în medicină constituie un stil asigurat şi moartea la netimp dezinteresează. Viaţa de om se evaluează la zero virgulă unu, raportat la neant. O să meargă aşa întodeauna. Cad loviţi de laba medicală, zilnic, sute de oameni valizi şi sute de familii rămîn pe drumuri. Admirabil, onorată Facultate !

Treceau peste camaraderia noastră patruzeci şi cinci de ani; nezdruncinată, fără să o fi putut micşora ceva sau cineva sfărîma-o. Numai gorilul sadic şi lăbos, din cimitire, a fost în stare să o răstoarne.

Rafinamentul suprem al acestui dobitoc de cripte şi gropi, e să se adape cu lacrimile celor ce plîng şi să le lingă. Două femei se tîrau după preoţi, fiica scriitorului, scriitoare şi ea, şi mama ei, încovoiate în zăbranic.

L-am văzut pe Demetrius la spital, o zi de la a doua intervenţie, cum îi zice în limbajul de samsari, chirurgicală. O soră de clinică, albastră, ochioasă şi plină de lapţi, ca o scrumbie, îi masacra vîna braţului drept. Curgea mai mult sînge decît limonada celor şase gigantice seringi, vîrîte în bolnav. Acestuia, redus la transparenţă, îi era frig: ştiţi ce fel de frig. Seringile trebuia să-l înfierbînte. Mă uitam cum se joacă subreta profesorului Esculap, june şi cărnoasă, cu sîngele împuţinat al unui răstignit scheletic. Îi făcea o nelămurită plăcere. În ce priveşte asepsia, seringile erau scufundate cîrciumăreşte în două clondire, ca într-un ciubăr cu poşircă. Fiola sterilă, în spital, e un mit. Mă mîncau palmele de mînie.

– De ce şi a doua operaţie, dragă Demetrius ? l-am întrebat. Cea dintîi, întreprinsă pe dinafară, fără examen, a fost cea mai primejdioasă.

I s-au făcut întîi, între rinichi şi vezică, legături de fantezie. Fusese o chirurgie de imaginaţie. Chirurgia uitase să cerceteze cu aparatul obligatoriu organele din profunzimea locului incriminat. Ea s-a deşteptat abia după ce dăduse greş; bolnavul suferea cu totul de altceva decît îşi închipuise lirismul domnului Profesor, o somitate blajină.

A doua operaţie trebuia să fie unica şi întîia. Bolnavul murise anticipat.

Demetrius n-a fost o individualitate dublă sau triplă, sau un diletant în literatură. Alţii capătă de la muze glorie şi de la profesii suplimentare gologani: există, cum spune vecinul meu din mahala, şi doftori care scrie poezii. El a fost un scriitor şi atît, clar definit şi precis compartimentat; cum se cuvine: un om, o meserie.

Societatea Scriitorilor Români neputînd să-i dea poetului Demetrius un mormînt, i-a trimis o coroană. I l-au dat, mormîntul, prietenii lui. E un lapsus grav şi trebuie împlinit fără întîrziere. Mai sînt scriitori în viaţă, slavă Domnului, destui...

19 martie 1942

MUNCITORII CU MÎNA

Se întîmplase că stam la Paris. Sînt de atunci vreo treizeci şi cinci de ani.

Se mai întîmplase că tocmai se făceau două statistici cam în acelaşi timp: una în Franţa şi cealaltă în Germania. Francezii voiau să ştie, socoteala raportîndu-se în amîndouă ţările la muncitorii cu braţele, care sînt sindicatele mai intelectualizate, iar germanii numărau pe cap de om, cîte publicaţii citeşte un lucrător.

Să dăm răspunsul nemţesc, cel franţuzesc fiind mai lung şi trebuind rezervat la urmă.

Un cititor german era abonat (plătit) la şapte periodice şi cotidiane; asta în afară de lectura de cărţi: un ziar berlinez, un ziar din provincia de reşedinţă, o revistă profesională, o revistă de muzică, o revistă de artă plastică şi de reproduceri în culori pentru încadrat, o revistă umoristică. Pînă acum, şase. Şi încă o revistă săptămînală, pe care am uitat-o, probabil un «ilustrierte».

La Paris, bilanţul anchetei era aşteptat mai mult decît cu o legitimă curiozitate. Muncitorii, sorbindu-şi absintul, se sfădeau prieteneşte unii cu alţii, că sindicatul lor era cel mai bine reprezentat. În general, lumea de pe dinafară era încredinţată că în fruntea catalogului Confederaţiei Generale a Muncii stăteau tipografii.

Publicarea listei de rezultate, verificate riguros, a consternat. În gradaţia meritelor intelectuale, tipografii ocupau de-abia al paisprezecelea loc şi, ca nişte repetenţi favorizaţi de un certificat dovedit fals, au rămas ruşinaţi. Evitau şi cafeneaua, unde erau

primiți în spiritul analitic al breslașilor de alte calificări. Vecinătatea și contactul permanent cu buchea cărții, cu ideile, cu varietatea fanteziei, manuscrisele celor mai gustați autori, cărțile, nu fuseseră în stare să le dea lucrătorilor tipografi aptitudini de întîietate.

Capul surprinzătoarei liste îl deținea o clasă de lucrători neînsemnată: sindicatul pavagiilor ! Omul aplecat în mijlocul străzii pe care îl vedem pretutindeni în oraș, cu genunchiul la pămînt, înfășurat într-un petec de sac, bătînd cu chibzuială piatra dintre pietre cu ciocanul, o luase cu paisprezece lungimi înaintea camaradului de la zețărie. Pietrarii aveau cel mai mare număr de biblioteci, de oratori, de scriitori, de ziariști, ieșiți din breasla lor, călătoreau mai mult, erau înscriși într-o proporție mai mare la școala de limbă latină a profesorului Gouin care, cu o metodă simplificată, învăța în trei ani pe muncitori să citească pe Tacit în original și să-și scrie unul altuia latinește.

Ar fi de-ajuns interesul anecdotic al recensămîntului povestit. El se anină și de un anumit înțeles. Cultura nu e nici profesională, nici urmarea sigură a unui program laborios. Ea ține de individ și de individualitate. În cazul pietrarilor poate că intră și concursul muncii în aer liber. Lucrătorul care pardosește șoseaua și bulevardul e în situația săteanului nostru încă neîmbucat de uzină, inteligent și clar. Știința îndopată nu e tot ce trebuie la ridicarea unui nivel.

Omul fără carte e un pieton, obișnuit să facă pe jos un pas de cincizeci de centimetri. Ca să-l facă mai lung, de șapte metri, și mai iute, să-i dăm un velociped. Să-l lăsăm singur cu bicicleta lui, să încalece singur, să cadă și să se scoale singur și să-și spargă și capul. Peste cîteva zile va merge dulce, cu douăzeci de kilometri pe ceas.

1942

CULTURA

Rare au fost cuvintele cu o vitalitate atît de tare la un conținut atît de plăpînd. Chiar deprinși cum sîntem cu prestigiul vorbelor amețite.

În trei singure silabe zac un miliard și purtate din gură-n gură și din condei în condei, se vede adus și cititorul să-l repete, ca bună dimineața.

Gazetele au o pagină «culturală», de obicei cea mai puțin vioaie. Cititorul se păzește de ea, instinctiv. E vorba acolo de lucruri care nu sînt economice, nici financiare, nici judiciare, nici politice, militare, tehnice sau medicale... Cultura ar fi ceva care se leapădă de tot ce l-ar interesa pe cititor. E vorba de școală și cititorul nu mai merge la școală. E vorba de credință și cititorul știe că terenul aparține bisericii. O bibliografie de titluri de cărți se învățase să o dea pe seama librăriei. Povestiri și versuri: asta se chema literatură. Ce rămîne să fie cultură ?

S-ar părea că este cultură amestecul cam în toate și cam din fiecare lucru cîte ceva, foarte puțin, cît mai aproape de oarece. O sindrofie unde se cască și la urmă plictisul e recuperat cu bridg. Unei singure categorii de inteligențe îi revine sarcina și meritul să culturalizeze masele, categorie care se bucură de privilegiul că n-are o profesie definită: culturalii. Ei sînt dirigenți de cultură, meșteșug nou, abia degajat dintr-o crisalidă complicată și care ia ființă concretă treptat, putînd cu timpul să-și dea și directori generali. Culturalul e un exponent: o cifră microscopică, încălicată pe o cifră mai mare, și ar

putea să aducă aminte fabula lui La Fontaine, *Diligența și Musca*.

Sînt oameni învățați care s-au născut așa, cu un nobil dezgust de meseriile cu implicări de talent și personalitate, dar cu o superbă predestinare, în schimb, pentru operă dirijată. Cu mult înainte de fericita epocă a culturalizării, am cunoscut la țară un băiat de sătean, care voia să îmbrățișeze o singură profesie, să fie vizitiu la curte. Încercam să-l înduplec să reflecteze că nu era o profesiune: el ținea la predestinarea lui. Se numea Costică. Dacă se recunoaște, să-mi scrie la gazetă. N-ar fi exclus să fie un cultural.

Cuvîntul «cultură», adaptat la evoluția omului social, a fost auzit întîia dată prin preajma războiului precedent. Se povestea că substanța celor trei silabe determinase puternicia unui popor și a unui stat, puternic într-adevăr. S-a căutat substanța. S-a cerut rețeta. S-au experimentat chimicale reputate. După douăzeci și cinci de ani, sîntem tot ăi de atunci, de la început, și mai căutăm formula.

Era mai simplu să ne vedem fiecare de meserie și să lăsăm «cultura» acolo unde s-a potrivit cu alte întocmiri și văzduhuri. Un cuvînt netrăit e ca un medicament, care cînd omoară, cînd prostește. E ca și cum aș dori să mi se zică *Fiul Nenufarului Albastru*, după ce pe taică-meu l-a chemat numai Nicolae Georgescu.

S-au păcălit și franțuzii importînd odată cu lamele de ras și cu plăcile de gramofon, cuvîntul trisilab, fără să fi fost miezul cuvîntului într-înșii. De douăzeci și opt de ani, de la 1914, s-au tot chinuit să dea vorbelor căpătate o fizionomie și n-au ajuns încă să adapteze substantivului cultură și adjectivului derivat măcar un plural invariabil.

Limba românească avea cuvîntul «Carte». Era așa de rău ? Nu exprimă el destul de precis ce vrea ?

Nu poate să deghizeze îndeajuns o incompetență ? Era nevoie de un cuvînt nebulos și haotic ?

Pînă acum o sută de ani, de cînd citim mai bine, și pînă acum douăzeci și cinci de ani, de cînd cumpărăm mai mult și citim mai puțin, graiul ne-a fost păstrat vreo două mii de ani de un popor fără carte și fără «cultură». E decent să ne aducem aminte.

1942

Am cunoscut odinioară un lucrător de «sudură», cum se cheamă lipitura fierului cu flacăra de oxigen; un mic patron al unui atelier, pierdut în mahalalele mărunte ale periferiei. Crăpase în gospodărie un cazan, cîrpit de mai multe ori de savanţii reputaţi ai meseriei şi mă apropiam de iarnă cu maşina de apă caldă hodorogită. În sudură e ca şi în literatură. Marii cîrpaci cu firmă, de cum le dai o treabă pe mînă o strică.

Sudura cere, ca toate meşteşugurile, manuale sau de intelect, pe lîngă o pricepere corectă un anume pipăit, o judecată intuitivă şi ceea ce-i călugăreşte dragostea, dragostea de lucrul mîinilor tale, starea de graţie, de har.

– Un singur meşter poate să dreagă cazanul matale, m-a orientat un vecin cazangiu: Gheorghe Tăflan. O să caut să vorbesc cu el.

Duminica următoare s-a prezentat un domn în haine albe, cu mustaţa masivă, cu cravata bine ajustată, de o simplicitate în toată ţinuta lui, căutată cu gust. Mi-a dat o strîngere de mînă cinstită, de om întreg, şi m-am uitat cu plăcere în căutătura lui dreaptă. I-am arătat ce trebuia făcut, a înţeles problema numaidecît şi subt vişinii din grădină, desfrunziţi încet, mi-a schiţat-o exact. Mînuia desenul tehnic pe secţiune, creionul şi carnetul, cu o agilitate sigură de inginer. Pentru aducerea rezervorului la viaţă nu era de-ajuns o lipitură: trebuia o concepţie, o concepţie care lipsise încă de cînd fusese construit.

Convorbirea cu distinsul meşteşugar mi-a lăsat o amintire fermecată, o impresie de minte sprintenă şi

de intelectualitate solidă, iar cazanul, ieşit din sculele lui, s-a dovedit mai rezistent decît unul nou. Seara, cînd îţi trec pe dinainte, fumînd o ţigară, cîteva figuri, venite automat în amintire, mă gîndeam uneori la Tăflan şi simţeam acea mulţumire de lucru definitiv, pe care o afli faţă de realizările deplin izbutite, frunza copacului, spicul de grîu, motorul în mişcare, echilibrul inteligenţei...

Acum cîteva zile, mă găseam într-o mare librărie, obligat să înnegresc cu cîte o însemnare întîia pagină curată a fiecărui exemplar vîndut, dintr-o carte tipărită de curînd. Între sutele de cumpărători variaţi, care treceau pe dinaintea mesei, învelită cu o scoarţă şi decorată cu patru bujori scufundaţi într-o carafă de cristal, şi-a întins exemplarul lui un personaj cu mîna noduroasă, şi cum aşteptam apleact, să scriu, am întrebat, fără să-mi ridic ochii de pe condei:

– Vă rog, numele dumneavoastră ?

– Gheorghe Tăflan...

Am sărit în picioare: Eram dinaintea *Majestăţii Sale Aprige: Munca.* Era neuitatul sudor, care venea din mahalaua lui depărtată, să cumpere cartea. Nu-l mai văzusem de cîţiva ani. De astă dată, sosea de la lucru de-a dreptul, în ţinută, totuşi îngrijită, de atelier.

– O să vă rog, mi-a spus Tăflan, să-mi semnaţi şi alte două volume din biblioteca mea.

Frumos cartonate şi cu oarecare lux, le-a scos dintr-un pachet.

Tăflan avea prin urmare o bibliotecă, o grijă de cărturar delicat pentru cărţile lui, cumpăra din străduniile lui cărţile preferate, pe care cititorii intelectuali adeseori le caută gratuit, ca un drept al torturii că citesc. Cartea îl ţine pe Gheorghe Tăflan vioi, conştiincios, sever cu sine şi gînditor.

N-ar trebui să aibă orice muncitor o bibliotecă, pentru el şi pentru familia lui ?

1942

UN ARMURIER

Poate că am mai povestit lucrul de mai jos, dar fără legătură cu o preocupare şi numai pentru frumuseţea lui de varietate.

Călătorind de la Zürich în jos, cu destinaţia Fribourg, capitala, de călugări şi maici, a singurului canton catolic din Federaţia elvetică, rămas cu mînăstirile, cetăţile şi credinţele lui de acum şase, şapte veacuri, intacte, am cunoscut în tren un domn ca de treizeci şi cinci de ani. După degetele boante şi unghiile onorabil deformate, era un lucrător. Îşi scosese mănuşile şi răsfoia un catalog de pictură... Mic de stat şi cu barbă, o barbă ca de o palmă, călătorul aducea cu figura cîrnă a lui Socrate, cum ne-a rămas, tocită de dicţionare.

Am intrat în vorbă. Nu prea ştiu în ce fel de limbă am vorbit. Nemţeasca lui era dialectul tărăgănat, anglo-idiş, al tuturor elveţienilor germani, care se feresc să-l întrebuinţeze mai ales faţă de germanii din Reich, preferînd să trateze afacerile comerciale în franţuzească stricată. Poate că am vorbit cu călătorul franţuzeşte, nu ştiu... Există o limbă suplimentară în toate limbile vorbite, cu o gramatică de fantezie şi cu o sintaxă de moment; o limbă în care ajungi să te înţelegi cu orice soi de european: limba cuvintelor internaţionale de etichete, de cale ferată, de poştă, telefon şi telegraf. Amplificînd graiul cu gustul şi cu jocul figurii, poţi face sute de kilometri cu un străin şi te descurci din ce în ce mai bine. De pildă, pe două mii de kilometri de tren şi mai cu seamă în tren de «persoane», ajungi să şi

înveți treizeci la sută dintr-o limbă pe care nici nu o știai.

Pasagerul era, într-adevăr, un lucrător. Venea din Berlin, unde se dusese, nici mai mult nici mai puțin, să vadă o expoziție de pictură. Avea lîngă mînăstirea Cordelierilor din Fribourg o vitrină îngustă ocupată de o pușcă, răzimată curmeziș: era un armurier, un mic patron armurier, fără nici un alt lucrător în atelierul lui, era propriul lui patron. Construia o pușcă pe săptămînă, după cum alți mici patroni din localitate dădeau gata, în același interval de timp, o țiteră, o mandolină, o perucă de teatru sau claviatura unui harmonium pentru familii...

Ca să poată vizita expoziția de tablouri din Berlin, el și-a închis atelierul pe cîteva zile, și-a luat banii de drum, și-a sărutat nevasta și fetița, Lineli, și se întorcea, satisfăcut că artistul pe care îl urmărise cîțiva ani cu pasiune, prin toate orașele Europei Centrale, era în progres... Nu-i părea rău de francii lui de om sărac, cheltuiți, și se înapoia la bancul și strungul lui, unde l-am vizitat de multe ori mai tîrziu, voios, căutînd să recupereze săptămîna pierdută, cu cîteva ore de atelier suplimentare.

L-am cunoscut și acasă la el, în apartamentul lui, gospodărit meticulos și cu disciplină. Avea, pe lîngă orga nelipsită din nici o casă de muncitor elvețian, un dulap cu haine și rufărie, un dulap cu încălțăminte, un dulap cu cărți... Petrecerea lui de seară, între nevastă și copilă, era intelectuală, citind cu voce tare povestiri din Andersen, Grimm, Selma Lagerlof, Toepfer, Rousseau și paginile mai frumoase din Biblie. Din cînd în cînd, ca în dreptul tuturor ferestrelor date de părete, se schița un cor de trei voci, însoțit de orgă, psalmul lui Luther, cîntece de munte, refrenul *yodl*, obișnuit în Alpi, și vestita Doină a vacilor, care pentru elvețieni are un accent secret de nostalgie a patriei, atît de puternic, încît Bonaparte îl interzisese ostașilor lui mercenari. Cînd

îl rosteau în corturi, pe şoptite, soldaţii lui Napoleon dezertau cu sutele, plîngînd.

Nici o zi nu poate trece pentru lucrătorul elveţian fără două, trei ore de lectură. Asta face într-un an o mie de ore citite, adică patruzeci de zile pe an. Nobila deprindere stîrpeşte patimile de grea suferinţă ale muncitorimii, din care cîrciuma şi risipa salariului săptămînal nu sînt cele mai puţin dramatice pentru echilibrul familiei; cartea şi cititul ajută pe nesimţite la desluşirea din întuneric a vieţii, a fiinţei, a legăturilor reale dintre oameni şi interese. Viaţa, care nici nu e măcar o fericire, necum o fericire brutală, cîştigă demnitate şi onoare; bucuria de a trăi, atîta cîtă îi este dată omului trecător şi provizoriu, devine o aproximaţie înţeleasă cu modestie, şi muncitorul cultivat un înţelept.

1942

SEMNE...

Unul din scopurile de apariţie ale ziarului[1] a fost făptura morală a muncitorului ceferist, amplificat cu muncitorul în general. Muncitor e şi inginerul şi lucrătorul lui, cît şi întreg personalul, de la directorul general pînă la ungătorul cu biureta şi pînă la la salahor, deopotrivă de respectabili în vasta familie a drumului de fier.

Dar dacă ziarul ţine în evidenţă mai mult pe lucrătorul de-a dreptul manual, este pentru că celălalt lucrător, intelectual, e mai favorizat. Lucrătorului de la scule i-a lipsit, la timpul lui, stagiul studiilor publice sau personale, care i-a permis celuilalt să capete deprinderea cititului, a reflexiunii şi a bibliotecii. El se găseşte într-o întîrziere care trebuie recuperată, dar nemaiavînd răgazuri adevărate trebuie să şi le creeze singur, ordonîndu-şi viaţa de toate zilele aşa, ca să cîştige timpul pierdut, prin ruperea unui fragment din timpul lui actual.

Muncitorului nostru îi mai lipsesc şi alte mijloace, neavînd la îndemînă, ca muncitorul elveţian de pildă, o instituţie, la care Ministerul Culturii Naţionale ar avea dreptul, dacă nu şi sarcina, să înceapă să se gîndească: un bacalaureat fără frecvenţă obligatorie şcolară. Într-adevăr, orice adult din ţara lacurilor alpine are dreptul legal să dea în două sesiuni, la Berna, o aşa-numită maturitate federală, un examen greu, de bunăseamă, dar încercat întodeauna cu succes de către muncitorii

[1] «Săptămîna C. F. R.» (*n. ed.*).

agricoli şi industriali. Aş putea să repet multe dovezi, pomenite şi în alte însemnări ale subsemnatului, din trecut.

Aveam, la restaurantul meu, popular, dar de o ireproşabilă curăţenie luxoasă (unde plăteam cincizeci de centime prînzul complet), un vecin de masă, în vîrstă de vreo patruzeci şi cinci de ani, lucrător curelar. Pasionat de ştiinţele în legătură cu coaja pămîntului, curelarul era autorul necunoscut al unui manuscris original asupra răcirii treptate a planetei şi a procesului de îngheţare a polilor către ecuator... Discutîndu-şi ipotezele cu profesorii geologi, aceştia i-au atras atenţia că, pentru a-şi pune ideile în valoare, într-o materie în care diletantismul nu are nici o trecere, trebuie să capete neapărat autoritatea unui titlu de specialitate universitar. Dezamăgit o clipă, curelarul şi-a strîns pumnii şi s-a apucat de studii complicate. După o încordare de mai mulţi ani în şir, zi cu zi, muncindu-şi braţele şi, noaptea, mintea, a dat un examen strălucit, la cincizeci şi ceva de ani, a făcut Universitatea, şi-a publicat concepţiile în englezeşte, şi a devenit în geologie o celebritate. Eram cu el la Serignan, în Midiul Franţei, cînd a fost sărbătorit, la optzeci de ani, un învăţător de ţară, care, şi el, crease, fără nici un ajutor şi în ignoranţa universală despre existenţa lui, cu o sută de borcane sparte şi cioburi de ghivece, o ştiinţă cu totul nouă, a insectelor, *Entomologia*. Învăţătorul nu era altul decît ilustrul J. H. Fabre, care, înconjurat de o familie de patruzeci de fii, fiice, nepoţi, nepoate şi strănepoţi, speriaţi de invazia omagiilor atît de întîrziate, a refuzat categoric şi discursurile, şi medaliile, şi recompensele, aduse în cercuri din partea Academiei şi a Institutului, preferînd strîngerile de mînă ale muncitorilor manuali şi intelectuali, sosiţi din toate părţile Franţei.

Ceea ce a realizat curelarul Jean Pierre ar putea să ducă la capăt orice muncitor român inteligent,

fără să meargă pînă la geologie, dacă ar avea instrumentul şcolar ce-i lipseşte. Dar muncitorul nostru poate să se perfecţioneze şi într-alt fel, citind în repaosul, din care în orice caz cheltuieşte cîteva ore pe zi în dezlînare sau reverie inconsistentă, cel puţin un ceas. Restul vine de la sine.

Rolul publicaţiei prezente este să încurajeze încrederea în sine şi speranţa de mai bine prin proprie silinţă, a muncitorului cititor, arătîndu-i negru pe alb, ce săvîrşesc alţii cu o disciplină intelectuală bine întocmită. Nu e niciodată nimic nici prea tîrziu, nici cu neputinţă.

Mîntuirea vine de la minte şi suflet şi tot omul care ajunge să-şi stăpînească instinctele cu o stare sufletească e mai fericit decît cel ce nu o are şi e un biruitor.

Ziarul iese numai de cinci săptămîni. Lucrătorii noştri l-au citit. Ei şi-au dat seama că s-a schimbat ceva şi că muncitorul nu mai e singuraticul de altădată. Au prilejul să constate că fac parte dintr-o solidaritate mai mare. Le trebuia un mediu, o acţiune îndreptată către tot ce are mai frumos, mai bun şi mai trecut cu vederea fiinţa lor obosită. Le au şi le vor avea din ce în ce mai mult, pe măsură ce se vor limpezi problemele ce-i privesc, din care plăcerea de a citi este esenţială. De cînd evoluţia sentimentelor prin scris, prin lectură şi cugetare a făcut să dispară graniţa de fostă nepricepere dintre munca manuală şi intelectuală, muncitorul fără calificativ de clasificaţie e omul nou al aşteptărilor din trecut.

Avem un semn la administraţia ziarului, care-i un document demonstrativ. Din cîteva mii de abonamente spontane, fără obişnuitele presiuni şi ingerinţe, pe care «Săptămîna C. F. R.» şi le-a interzis radical, şaizeci la sută au venit din partea munictorilor din ateliere...

1942

UN POET

În terminologie de cale ferată, dacă ieşi din linia obişnuită şi apuci un drum adiacent, se spune, mi se pare, că ai schimbat macazul...

De astă dată o apucăm în sus, niţel peste cîmp şi în văzduh, pe un fir de mătase, împăinjenit între stele. Poetul Gheorghe Tutoveanu, de la Bîrlad, împlineşte şaptezeci de ani de viaţă şi vreo cincizeci de ani de poezie... Nu se poate zice «de activitate». Despre această frumoasă preocupare blestemată, de a culege muguri, rădăcini, flori şi arome, marele public, chiar din cărturari, pretinde să aibă judecăţi mai serioase, de bună-seamă, decît îndeletnicirea culesului, ori din cer, ori din pămînt, nu se ştie prea bine din care, cerul începînd numaidecît din pămînt, de cum încolţeşte verde prin împărechere de două stihii. Singure vînturile şi poezia se bucură de privilegiul halucinării şi al hoinăritului pretutindeni, gratuit şi fără scop.

Poezia e o activitate de lenevie. Ea doarme, tot ca vîntul, şi cînd umblă tiptil şi cînd aleargă: e o lumină oarbă, a ochilor închişi, cu visul pe dinăuntru.

Să nu-şi închipuiască cineva că la şaptezeci de ani poetul Tutoveanu ar fi un unchiaş. Niciodată, nici un adolescent n-a fost mai tînăr şi mai proaspăt. El face parte din acel neam de generaţii, care a rupt cu datina că un scriitor trebuie obligatoriu să fie genial la douăzeci de ani, fenomenal la douăzeci şi doi de ani şi şase luni şi hodorogit la douăzeci şi cinci, începutul bătrîneţilor din trecut. Regula trecutului fusese, fie prin puterea slăbiciunii, fie din apăsarea evenimentelor, că un scriitor se usca

neapărat tocmai la începutul vremii de germinație clocotitoare și la izbucnirea belșugului spicelor groase. Poetul Tutoveanu seamănă la chip cu sfîntul Gheorghe în care s-a botezat: el a frînt spinarea șarpelui mîncător de sfinți cu o suliță ageră și elegantă.

În poetul Tutoveanu e ceva și din felibrul Mistral, poetul Provansei, netulburat de gloria Parisului și rămas pe țărîna de născare, în mijlocul greierilor, care cîntă toată vara, fiecărui punct de argint din Calea Robilor, oglindit în iazuri, cîte un catren. Gheorghe Tutoveanu stă ca ursul în Bîrladul lui, de cînd a venit pe lume și nu și-ar da grădina de acasă și trandafirii, pe toate slăvile și Academiile adunate. Din an în an, e bucureștean cîteva zile și numai dacă-l alungă din hibernarea lui, laolaltă cu rozele îngropate, gerul fierbinte, mișcat în pustietățile polare către pridvorul lui, cu streașini de cuiburi.

Pentru sensibilitățile unei culturi sechestrate, de cabinet, poezia este versul, semnul ei grafic pe hîrtie sau pergament. Poezia e mai mult: e viața. O viață, acordată cu cîntecul și cuvîntul, e fericita zestre a poetului Tutoveanu, cel mai leal, totodată, mai candid și mai pur, și mai lin din cîntăreții pe teorbă. Omul lui dă măsura unei dimensiuni sufletești de camaraderie, bunăcredință și aristocrație, pe care și le atribuie cu nerușinare omul comun, din literatură și viață, în deșert. Ceva de tămîie, de mireasmă de ceară, de marmură netedă în scriptura și simțirea lui, aparține unui Domn, unui Voievod. E un caracter, ce se cheamă, nu o fracțiune; o desăvîrșire, nu o tărăgănare în zigzagul dintre stîrpitură și dorința suspinată. N-ai să-l găsești țigănind o corectitudine și ticăloșind-o, trădînd o cuviință, la ușile și pe scările din dos ale nici unei împrejurări. Poetul Tutoveanu e prezent într-un singur loc, în sufletul lui, întodeauna și orișicum.

Atinge-i-l puțin. Bate-n ușița lui de ornic cu cuc, cu un fulg de păpădie: ți se deschide și ești primit întreg în împărăția lui delicată, de-o șchioapă pătrată.

1942

BIS IN IDEM

Agrementele telefonului sînt variate. Este cîteodată «domnule general», «domnule decan», «domnule doctor»; alteori Societate de asigurări, fabrică de chibrituri sau dispensar. Săptămîna trecută, am primit pe negîndite «comanda urgentă de două sute de sifoane mari», iar într-o duminică eram cu violenţă tras la răspundere pentru că greşisem croiala unui mantou de damă, plătit, se vede, foarte scump, căci am fost făcut speculant.

Deunăzi, am încercat la telefon şi o durere, cînd un confrate de glorie mi-a cerut, tocmai din Iaşi, un medicament pentru o pisică bolnavă. Poate că mîţa colegului a şi decedat; mi-ar fi durerea îndoită. În orice caz, am avut satisfacţia să fiu o dată şi veterinar.

Dar telefonul comportă şi neplăceri, şi neplăcerile sînt mai todeauna de natură literară. Te întreabă cineva subit ceva, în mijlocul felului de mîncare, pentru ultimul gol al unei pagini, din care lipseşte un sfert de coloană, cu neputinţă de împlinit prin proprie inspiraţie. Cum ţi-a plăcut o carte necitită, ce impresie ţi-a lăsat un spectacol la care n-ai participat sau care e deosebirea dintre poezia pură şi recensămînt.

Tot aşa o amabilă voce, inedită pentru auzul meu şi care a refuzat să-şi dea numele pe faţă, mi-a pus într-o seară, oprindu-mi dumicatul în gît, o întrebare de teatru. Aş fi crezut că era glasul drăgălaş al unui modest farseur cabotin, dacă după patru zile nu mi-aş fi citit răspunsul în ziarul «Vremea»; fusese serios.

Am fost adică întrebat dacă poate să fie adus pe scenă, hodoronc-tronc ! poetul Eminescu. O distinsă persoană feminină din literatură avusese într-adevăr gingaşul capriciu să renunţe la alte subiecte, ca să-şi confecţioneze unul din stofa unei fantome ilustre, care prin profesie îi aparţinea. Nu-i adevărat ? – întrucîtva, ca o pălărie veche de catifea. Orişicum, este niţeluş, ca şi cum Ofelia, plictisită de monotonie, ar dori să ia un ceai de aripi de libelulă şi, în definitiv, să poarte şi pantofi de piele de crocodil.

Îmbucătura fiind aproape înghiţită, răspunsul a fost, mi se pare, că nu se cade.

Dar am mai citit şi numărul următor al gazetei domnului Donescu. Cîteva ocări blajine însă marţiale, erau adresate adversarilor ideii de a face cal de alergare dintr-un scriitor, care, maltratat în epoca lui, e, de douăzeci de ani încoace, exploatat de lumea condeiului şi a călimării, cu toată lipsa de pudoare necesară. Mă simt prin urmare dator, ca la jocul de şah prin corespondenţă, un punct.

Plagiatul e strict interzis. Transformarea poetului în orice fel de proză e mai mult decît un plagiat şi o expropiere. E o industrializare de hingherie a ţărînii şi osemintelor lui.

1942

MUCENIȚA PARASCHEVA

O datină veche a poporului începe să dispară şi uneori dispăruse de tot, decolorată de funestele intemperii ale huzurului şi lăcomiei.

Epoca petrolului, a exportului bănos, a industriilor acumulate, a marilor firme şi bănci a împins valvîrtej lumea într-o singură parte şi beţia cîştigului mare, unică însufleţire şi unică problemă a unui timp, garantat de o pace lungă şi fără primejdii, punea stăpînire pe gînduri şi credinţe. O cerebralitate înfumurată, strîmtă şi odioasă, falsa intelectualitate comunistă adăogase, după războiul trecut, la scepticismul venit din destrăbălarea raportului dintre muncă şi beneficii, influenţa nesocotitei tăgade a misterului în care se simte prezenţa celui căutat de nădejdile nefericirii.

Desigur, progresul mijloacelor de înavuţire face parte din liniştitul mers al fiecărui popor, cu toate că neamurile sărace au fost la suflet cele mai înavuţite. Iisus şi creştinătatea lui s-au ivit într-o ţară aridă şi pustie, cu cîmpiile de piatră uscată de vînturi şi dezolate de o perpetuă arşiţă. Nu este o lege că trebuie să-ţi pierzi neapărat aripile care te ridică în azur, dacă dobîndeşti desfătătoarele bunuri ale materiei neguţătorite. Piere eroismul teafăr, piere fanatismul, piere suprema plăcere a jertfei, dar un echilibru mijlociu dintre o bunăstare şi o stare sufletească nu-i cu neputinţă; protestanţii l-au realizat la maximum în cîteva ţări. Sînt state în care, fără ipocrizie, acţionarii miliardari ai întreprinderilor uriaşe trec din uzină pe amvon şi ţin o predică a parabolei fiului risipitor...

Adevărul este că, pe măsură ce ne-am îmbogățit, noi am uitat învățăturile blajine ale religiei, începînd cu așa-numita Clasă, care nici nu a mai citit, nici nu s-a mai rugat, nici milele boierilor de odinioară nu a mai ştiut; dimpotrivă. Într-o sută de ani au fost lichidate înzestrările credinței și ale carității de două ori; o dată bunurile mînăstirești și a doua oară bunurile zise de mînă moartă, ale bolnavilor. Un buget al școalei, un buget al bisericii, un *Te-Deum* din cînd în cînd și la deschiderea Corpurilor legiuitoare nu dovedeau chiar dragostea, nici de carte, nici de oameni, nici de Evanghelie, simple pretexte protocolare pentru un sentiment absent. În formele și expresiile goale nu mai era nici o viață.

Nu mai demult, de-abia acum patruzeci și doi de ani, o datină mîna către mînăstiri la hramuri, rîurile de căruțe și oameni din cîte patru, cinci județe dimprejur, care-și alegeau un Ierusalim al ținutului, pentru pelerinajul anual.

Am fost martorul unuia din aceste exoduri întru slava Celui de Sus, la mînăstirea Cernica, de lîngă București, unde, toamna, se îmbulzeau Ilfovul, Vlașca, Ialomița, Dîmbovița, Teleormanul, duse de cai subt coviltire, șiruri fără sfîrșit de omenire, ca procesiunile de furnici. Mai puțini negustorași pe timpuri, țăranii aduceau altarelor și chinoviilor de călugări și maici ofrandele căsniciilor nevoiașe de pe sute de latifundii. Toate paraclisele și bisericile mînăstirii slujeau o săptămînă întreagă pentru un popor imens de straie albe, îngenuncheate în ogrăzile vaste ale teritoriului monastic, și citania pomelnicelor și sărindarelor, grămădite teancuri în arhivă, ținea tot anul, la liturghiile, șoptite în crăpatul de ziuă, într-o firidă din pristol, unde se pregătea eucharistia.

După plecarea satelor înapoi acasă, voioase, cu apa sfințită într-o tărtăcuță, la sîn, cu fărîma de artos în nodul basmalei și cu mirul prins în cosiță ori

răsucit în bete, timp de două luni se făcea de către o sută de călugări cărturari inventarul darurilor căpătate. Iclisiarhia, care le contabiliza pe categorii, devenea un bazar, şi în mînăstire vieţuiau patru sute cincizeci de monahi, arhimandriţi, mitrofori, preoţi, protosingheli, singheli, ieromonahi, diaconi şi fraţi de ascultare, cu cîntăreţi, canonarhi, arhondari şi paracliseri.

Mierea şi brînza hrăneau chinovia aproape douăsprezece luni. O movilă de bulgări de ceară slujea la lumînări. Făina cea mai albă, adusă cu traista, era folosită la frămîntarea prescurilor, în curatele încăperi, aşternute cu giulgii şi năframe, ale cuviosului Dosoftei, care între metanii şi tropare le cocea rumene în cuptor deosebit. Uleiul era pentru candelele de la catapeteasmă şi pentru licuricii albaştri din iarba mormintelor, păzite de flăcări delicate. Din lîna oilor se urzea şiacul castaniu şi mohairul şi se bătea pîsla de scufii şi culioane a părintelui Ghelasie căciularul. Trîmbele de pînză de in, cînepă şi bumbac se adunau clădite pe douăzeci de pereţi înalţi, pînă la grinzi. Cămeşile, peşchirele, se numărau cu miile, tărcate la margini cu arniciuri roşii, galbene şi negre, migălite cu suveica şi vătala. Buţile cu vin şi poloboacele de ţuică erau încredinţate chelarului, un schivnic bătrîn, cu barba năpîrlită de o bătrîneţe ca de o sută de ani, cocoşat de veacuri, dar vioi, răutăcios ca babele slabe, la turnatul porţiei, tremurat, în ulcelele de lut din trapeza mare.

De douăzeci şi cinci de ani nu a mai tras nici o căruţă la sfînta mînăstire... Datina s-a pierdut.

Dar iată că de ziua sfintei Paraschiva, la Mitropolia din Iaşi, la moaştele sfintei, erau, acum cîteva zile, la 14 octombrie, două sute de mii de săteni ! Ei năvăleau cu sfiială din toate Moldovele dintre Siret, Nistru şi Bug, să se roage, după

prigoana imbecilă a rugăciunii, dusă timp de douăzeci şi cinci de ani de către soviete.

Oamenii şi-au adus aminte... Fără de răscolirea războiului ei ar fi uitat de Dumnezeu.

1942

NOTE BIBLIOGRAFICE[1]

SORCOVA, VESELA...: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9348, 6 ianuarie 1933, p. 3.

FUM: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9350, 9 ianuarie 1933, p. 3. (A apărut cu titlul *Fum din lemne*.)

ANUL 1932: *Progresul social*, an. II, nr. 1, 20 ianuarie 1933, p. 52.

UN COD PENAL NOU: *Progresul social*, an. II, nr. 1, 20 ianuarie 1933, p. 53.

REGINA MARIA: *Adevărul literar şi artistic*, an. XII, nr. 633, 22 ianuarie 1933, p. 1.

STAREA DE ASEDIU: *Progresul social*, an. II, nr. 2, 20 februarie 1933, p. 138.

HITLERISMUL: *Progresul social*, an. II, nr. 2, 20 februarie 1933, p. 140.

CĂLINDARE: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9477, 19 mai 1933, p. 1.

POVESTE DE PAŞTI: *Magazinul*, an. III, nr. 29, mai 1933, p. 7.

CAROL AL II-LEA: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9504, 15 iunie 1933, p. 1.

O MANIFESTARE...: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9533, 14 iulie 1933, p. 1.

HÎRTIA: *Dimineaţa*, an. XXIX, nr. 9561, 11 august 1933, p. 3.

POEZIA DEPĂRTĂRII...: *Rampa*, an. XVI, nr. 4710, 25 septembrie 1933, p. 1.

BOEMA MANUALĂ: *Progresul social*, an. II, nr. 11, 20 noiembrie 1933, p. 752.

UN FOST MINISTRU ŞI AVORTUL: *Progresul social*, an. II, nr. 11, 20 noiembrie 1933, p. 753.

[1] Majoritatea tabletelor fiind semnate T. Arghezi, vom menţiona în notele bibliografice – atunci cînd e cazul – numai pseudonimele, iniţialele, precum şi tabletele nesemnate.

DOMNII BRĂTIANU ŞI SLĂVESCU: *Progresul social*, an. II, nr. 12, 20 decembrie 1933, p. 811.

ANUL 1933: *Rampa*, an. XVI, nr. 4788, 25 decembrie 1933, p. 1.

H. BLAZIAN – *PLASTICA 1932*: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIII, nr. 683, 7 ianuarie 1934, p. 3.

ACCENTUL GRAV: *Dimineaţa*, an. XXX, nr. 9722, 20 ianuarie 1934, p. 3.

IMPERFECTUL ŞI INFINITIVUL: *Dimineaţa*, an. XXX, nr. 9723, 21 ianuarie 1934, p. 3.

ADVOCATUL: *Gazeta advocaţilor*, an. I, nr. 1, 25 februarie 1934, p. 3.

PENTRU INOCENŢĂ: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIII, nr. 700, 6 mai 1934, p. 3.

PITER MUNDSEN: *Viaţa literară*, an. VIII, nr. 158, 15 mai – 1 iunie 1934, p. 1.

SĂPTĂMÎNA CĂRŢII: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIII, nr. 702, 20 mai 1934, p. 1.

AUGUSTINA: *Revista Fundaţiilor Regale*, an. I, nr. 11, noiembrie 1934, p. 244.

AVORTUL: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 743, 3 martie 1935, p. 3.

GRECII: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 745, 17 martie 1935, p. 1.

ZIUA CĂRŢII: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 754, 19 mai 1935, p. 1.

BILETE DE PAPAGAL (*COCÒ, PE BĂRĂGAN, DE-A MOARTEA, VEAC NOU, PÎINEA NOASTRĂ, JAURÈS, HINDENBURG, ELEMENTE, DE-A PUŞCA*): *Revista Fundaţiilor Regale*, an. II, nr. 6, 1 iunie 1935, p. 483-492.

STERILIZARE: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 758, 16 iunie 1935, p. 3.

VIEŢI PĂSTRATE: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 758, 16 iunie 1935, p. 3.

BILETE (*POEMATA, ABSOLUTUL EXPERIMENTAL ? ROMANUL MINUSCUL*): *Revista Fundaţiilor Regale*, an. II, nr. 9, 1 septembrie 1935, p. 489-493.

NICI TU NU EŞTI DIN LUMEA ASTA...: *Curentul*, an. VIII, nr. 2767, 17 octombrie 1935, p. 7.

REGINA MARIA: *Adevărul literar şi artistic*, an. XIV, nr. 779, 10 noiembrie 1935, p. 1.

[BIBLIOTECA PENTRU TOȚI]: *Biblioteca pentru toți – 40 de ani de cultură,* 1935, p. 5.

ÎNSEMNĂRI DE IGNORANȚĂ: *Muzică și poezie, Editura Fundațiilor Culturale,* an. I, nr. 3, ianuarie 1936, p. 3.

VIOARA DOMNULUI INGRES: *Muzică și poezie, Editura Fundațiilor Culturale,* an. I, nr. 5, martie 1936, p. 5.

C. STERE, CUGETĂTORUL !: *Revista de studii sociologice și muncitorești,* an. III, nr. 10, aprilie 1936, p. 7.

ÎNTÎMPINARE: *Popularul,* an. I, nr. 1, 16 octombrie 1937, p. 1.

SCADENȚA: *Popularul,* an. I, nr. 17, 4 noiembrie 1937, p. 1.

TURNUL CU PRICINA: *Popularul,* an. I, nr. 37, 27 noiembrie 1937, p. 1.

PLANETĂ DE REGE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 1 (478), 1937, p. 3.

EFEMERIDE (*CHESTIA ÎNCHISĂ, NASURI DEFUNCTE, CĂRȚILE DOMNULUI, MARȘUL TINERETII, SINTEZA): Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 1 (478), 1937, p. 4-10.

LUI COCÒ: MĂRTURISIRI DE REÎNCEPUT (*COPISTUL, DIHORUL, ÎNTRE VRĂBII; UȚA-UȚA !, CATERINCA): Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 1 (478), 1937, p. 10-14.

POLEMISTUL: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 3 (480), 1937, p. 41, nesemnat.

BRAVURA LAȘITĂȚII: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 4 (481), 1937, p. 61, semnat T. A.

TRENUL MALAXA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 4 (481), 1937, p. 63, semnat T. A.

SECETA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 4 (481), 1937, p. 76, nesemnat.

DOMNU' BABEȘ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 5 (482), 1937, p. 81, semnat Cocò.

ZGOMOTUL ȘI ORAȘUL: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 5 (482), 1937, p. 88, nesemnat.

CARNET BALNEAR (EFORIA I): *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 6 (483), 1937, p. 101, semnat Cocò.

UN RĂSPUNS: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 7 (484), 1937, p. 125, semnat T. A.

BUN SOSIT !: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 8 (485), 1937, p. 141, semnat Cocò.

CUM POLEMIZEAZĂ DOMNUL IORGA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 8 (485), 1937, p. 158, semnat T. A.

ALEX. VAIDA VOEVOD: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, p. 161, nesemnat.

ALEXANDRU SAHIA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, p. 164, nesemnat. (A fost inclus în volumul *Scrieri 27*, cenzurat.)

EFORIA II: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, p. 166, nesemnat.

SENSIBILITATE ŞI IMAGINI ?: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, nesemnat.

O JAVRĂ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, p. 176, nesemnat.

DOMNULUI M. R.: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 9 (486), 1937, p. 179, semnat A.

PROPRIETARI DE CULTURĂ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 10 (487), 1937, p. 181, nesemnat.

RADIO: CASA CU DIRECTORI: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 10 (487), 1937, p. 187, nesemnat.

LA MOARTEA OMULUI ŞI A DATORIEI: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 11 (488), 1937, p. 201, nesemnat.

RADIODIFUZIUNEA: PROGRAMUL VORBIT: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 11 (488), 1937, p. 216, nesemnat.

CÎT PREŢUIEŞTE O CREDINŢĂ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 12 (489), 1937, p. 221, nesemnat.

OMENIE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 12 (489), 1937, p. 226, nesemnat.

«IUDAICA» ÎN IDIŞ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 13 (490), 1937, p. 241, nesemnat.

EFEMERIDE (*HAL DE INTELECT, PROVINCIA MICĂ, PĂCATE*): *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 13 (490), p. 252-255, semnat T. A.

EFEMERIDE (*MI-E GREAŢĂ, MEŞTERUL NICHIFOR*): *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 14 (491), 1937, p. 261-264, semnat T. A.

REZULTATE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 15 (492), 1937, p. 281, semnat T. A.

UN NOU TEMPERAMENT: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 16 (493), 1937, p. 301, nesemnat.

RĂSPUNS: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 16 (493), 1937, p. 310.

AUTO: STOP !: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 16 (493), 1937, p. 311.

OMUL PUR: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 17 (494), 1937, p. 321, nesemnat.

DOMN ZEARIST: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 17 (494), 1937, p. 323, nesemnat.

GLORIE CU PREȚ FIX: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 17 (494), 1937, p. 324, nesemnat.

CRIZANTEME: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 18 (495), 1937, p. 341, nesemnat.

REGELE CAROL II: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 18 (495), 1937, p. 343, nesemnat.

REPROCHES D'AMOUR: Bilete de Papagal, vol. III, nr. 18 (495), 1937, p. 359, nesemnat.

DOMNUL CANCICOV ȘI AUTORII: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 19 (496), 1937, p. 361, nesemnat.

TATĂ ȘI FATĂ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 20 (497), 1937, p. 381, nesemnat.

«PROBLEMA CĂRȚII»: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 21 (498), 1937, p. 401, nesemnat.

REGELE ȘI VIOARA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 22 (499), 1937, p. 423, nesemnat.

TABLETĂ DE NOIEMBRIE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 23 (500), 1937, p. 441, nesemnat.

ȘCOALA: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 23 (500), 1937, p. 455, nesemnat.

BLESTEMATUL INFERN: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 24 (501), 1937, p. 461, nesemnat.

CĂRȚILE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 24 (501), 1937, p. 462, nesemnat.

COPIII CERȘETORI: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 24 (501), 1937, p. 464, nesemnat.

ACTRIȚA CARE SE STRÎMBĂ: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 24 (501), 1937, p. 479, semnat S. Traponti.

ASPECTE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 25 (502), 1937, p. 481, nesemnat.

O CARTE A CĂRTURARULUI: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 25 (502), 1937, p. 491, semnat B. de P.

LUCRURI BISERICEŞTI: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 26 (503), 1937, p. 501, nesemnat.

ACEEA CARE ŞI CHIUIE: *Bilete de Papagal,* vol. III, nr. 26 (503), 1937, p. 514, semnat S. Traponti.

HENRY FORD: *Revista Ford,* an. I, nr. 2, februarie 1938, p. 4.

HENRY FORD: O POLITICĂ: *Revista Ford,* an. I, nr. 3, martie 1938, p. 2.

SPOVEDANIA: *Buletinul săptămînii,* an. II, nr. 8-9, 24 aprilie 1938, p. 41.

BUCUREŞTII PE TABLETE: *Viaţa românească,* an. XXX, nr. 5, mai 1938, p. 15.

O ŞTIINŢĂ NOUĂ: *Revista Ford,* an. I, nr. 5, mai 1938, p. 2.

FRANCO: *Viaţa românească,* an. XXX, nr. 6, iunie 1938, p. 16.

ŞTIINŢE NOI: *Viaţa românească,* an. XXX, nr. 7, iulie 1938, p. 14.

REGINA GRAŢIOASĂ: *Revista Ford,* an. I, nr. 8, august 1938, p. 3.

PRINTRE PODGORII: *Revista Ford,* an. I, nr. 9, septembrie 1938, p. 2.

TABLETE EDILITARE (*NUME DE STRĂZI, DOI PRIMARI BUNI, TURBAREA ŞI PRIMARIA*): *Viaţa românească,* an. XXX, nr. 9, septembrie 1938, p. 21-26.

DE ZIUA LUI...: *Allgemeine Zeitung,* an. III, nr. 10006, 16 octombrie 1938, p. 1. (Pe frontispiciul ziarului se află următoarea notă manuscrisă a lui Tudor Arghezi: «Articolul din interiorul ziarului a fost publicat şi de gazetele următoare: „Ancheta" (Brăila), „Cuvîntul" (Brăila), „Ecoul" (Galaţi), „Curierul Tecuciului", „Ştirea" (Timişoara), „Ardealul" (Braşov), „Presa Olteniei" (Craiova), „Conştiinţa română" (Satu Mare), „Noua Gazetă de Vest" (Oradea), „Acţiunea" (Galaţi), „Estilop" (Cluj), „Az Uisag" (Salonta), „Szekely Nep"

(Sfîntul Gheorghe), „Glasul Bucovinei" (Cernăuți), „Solia Dreptății" (Orștie), „Volksblatt" (Arad)»

TOAMNA ROMÂNEASCĂ: *Revista Ford*, an. I, nr. 10, octombrie 1938, p. 10.

COLINDELE IERNII ROMÂNEȘTI: *Revista Ford*, an. I, nr. 12, decembrie 1938, p. 2.

DE CE SĂ NU MINȚI ?: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 28 (505), 1938, p. 541, nesemnat.

EFEMERIDE (*CATECUMENII, ȚIGĂNII*): *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 29 (506), 1938, p. 561-563, nesemnat.

«CONVERTIREA» MICLESCULUI: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 29 (506), 1938, p. 568.

STILUL CANALIE: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 30 (507), 1938, p. 581, nesemnat.

BILET DE PRIM-MINISTRU: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 30 (507), 1938, p. 589, semnat Cocò.

ȘCOALA ȘI MORGA: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 30 (507), 1938, p. 594, nesemnat.

PLANETĂ DE PRIM-MINISTRU ȘI DE POET: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 31 (508), 1938, p. 601, semnat Cocò.

TEZAURUL FURAT: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 31 (508), 1938, p. 607, nesemnat.

UN PROCES URÎT: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 31 (508), 1938, p. 608, nesemnat.

POLEMICA: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 31 (508), 1938, p. 611, nesemnat.

UN NEGHIOB: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 31 (508), 1938, p. 619, semnat T. A.

BISERICA PÎNGĂRITĂ: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 32 (509), 1938, p. 622, nesemnat.

O AFACERE... LITERARĂ: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 32 (509), 1938, p. 623.

AM ÎNVIAT !: *Bilete de Papagal*, vol. III, nr. 33 (510), 1938, p. 641, nesemnat.

UN CRÎMPEI DINTR-O FIGURĂ: HENRY FORD: *Revista Ford*, an. II, nr. 14, februarie 1939, p. 10.

O PRIMĂVARĂ DA IARNĂ: *Revista Ford*, an. II, nr. 15, martie 1939, p. 10.

O AMINTIRE DE PAȘTI: *Revista Ford*, an. II, nr. 16, aprilie 1939, p. 4.

REGELE SCRIITORILOR: *Săptămîna cărţii*, Buletin editorial Socec & Co. S. A., 1940, p. 5.

[PROBLEMA INTERPRETĂRII]: *Curentul literar*, an. III, nr. 118, 5 iulie 1941, p. 1.

ÎNSEMNĂRI RUSEŞTI: *Revista Fundaţiilor Regale*, an. VIII, nr. 8-9, 1 august -1 septembrie 1941, p. 344.

IUBITE DOMNULE GHEORGHIU: *Prefaţă* la vol. Const.-Virgil Gheorghiu, *Ard malurile Nistrului*, Editura Naţionala Gh. Mecu, 1941, p. 5.

DEMETRIUS V.: *Curentul*, an. XV, nr. 5064, 22 martie 1942, p. 1.

MUNCITORII CU MÎNA: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 1, 7 iunie 1942, p. 1.

CULTURA: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 2, 14 iunie 1942, p. 1.

BIBLIOTECA MUNCITORULUI: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 3, 25 iunie 1942, p. 1.

UN ARMURIER: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 4, 28 iunie 1942, p. 1.

SEMNE...: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 5, 5 iulie 1942, p. 1.

UN POET: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 15, 13 septembrie 1942, p. 1.

BIS IN IDEM: Bis, an. I, nr. 6, 25 octombrie 1942, p. 1.

MUCENIŢA PARASCHEVA: *Săptămîna C. F. R.*, an. II, nr. 21, 25 octombrie 1942, p. 1.

CUPRINS

Sorcova vesela... 7
Fum... 11
Anul 1932... 15
Un Cod Penal nou... 18
Regina Maria... 23
Starea de asediu... 26
Hitlerismul... 27
Călindare... 29
Poveste de Paşti... 32
Carol al II-lea... 36
O manifestare... 38
Hîrtia... 41
Poezia depărtării... 44
Boema manuală... 46
Un fost ministru şi avortul... 48
Domnii Brătianu şi Slăvescu... 51
Anul 1933... 53
H. Blazian – *Plastica 1932*... 56
Accentul grav... 59
Imperfectul şi infinitivul... 61
Advocatul... 63
Pentru inocenţă... 65
Piter Mundsen... 69
Săptămîna cărţii... 72
Augustina... 76
Avortul... 77
Grecii... 82
Ziua cărţii... 86
Bilete de Papagal... 90
Cocò... 90
Pe Bărăgan... 91
De-a moartea... 92
Veac nou... 93
Pîinea noastră... 94
Jaurès... 95
Hindenburg... 96
Elemente... 97
De-a puşca... 100
Sterilizare... 101
Vieţi păstrate... 104

Bilete ... 106
Poemata ... 106
Absolutul experimental ? ... 107
Romanul minuscul ... 108
Nici tu nu eşti din lumea asta... ... 111
Regina Maria ... 113
[Biblioteca pentru toţi] ... 115
Însemnări de ignoranţă ... 117
Vioara domnului Ingres ... 120
C. Stere, cugetătorul ! ... 123
Întîmpinare ... 125
Scadenţa ... 127
Turnul cu pricina ... 129
Planetă de rege ... 131
Efemeride ... 133
Chestia închisă ... 133
Nasuri defuncte ... 134
Cărţile Domnului ... 137
Marşul tinereţii ... 137
Sinteza ... 138
Lui Cocò: Mărturisiri de reînceput ... 140
Copistul ... 140
Dihorul ... 141
O viaţă ... 141
Între vrăbii ... 142
Uţa, uţa ! ... 143
Caterinca ... 144
Polemistul ... 146
Bravura laşităţii ... 149
Trenul Malaxa ... 152
Seceta ... 156
Domnu' Babeş ... 158
Zgomotul şi oraşul ... 161
Carnet balnear ... 164
Eforia I ... 164
Un răspuns ... 168
Bun sosit ! ... 174
Cum polemizează domnul Iorga ... 177
Alex. Vaida Voevod ... 181
Alexandru Sahia ... 184
Eforia II ... 186
Sensibilitate şi imagini ? ... 189
O javră ... 193
Domnului M. R. ... 196
Proprietari de cultură ... 198
Radio: Casa cu directori ... 202
La moartea omului şi a datoriei ... 206

Radiodifuziunea: programul vorbit. 212
Cît preţuieşte o credinţă. 214
Omenie 219
«Iudaica» în idiş 224
Efemeride 227
Hal de intelect 227
Provincia mică. 228
Păcate 229
Efemeride 232
Mi-e greaţă 232
Meşterul Nichifor. 234
Rezultate 237
Un nou temperament 243
Răspuns. 248
Auto: Stop !. 250
Omul pur. 252
Domn zearist. 254
Glorie cu preţ fix. 257
Crizanteme 260
Regele Carol II 263
Reproches d'amour 265
Domnul Cancicov şi autorii 268
Tată şi fată. 271
«Problema cărţii» 273
Regele şi vioara. 278
Tabletă de noiembrie 280
Şcoala 282
Blestematul infern 284
Cărţile. 286
Copiii cerşetori 288
Actriţa care se strîmbă. 290
Aspecte 292
O carte a cărturarului. 296
Lucruri bisericeşti 298
Aceea care şi chiuie. 302
Henry Ford 304
Henry Ford: o politică 308
Spovedania 312
Bucureştii pe tablete 316
O ştiinţă nouă 321
Franco. 324
Ştiinţe noi 326
Regina graţioasă 331
Printre podgorii 332
Tablete edilitare. 335
Nume de străzi. 335
Doi primari buni 336

Turbarea şi primăria 339
De ziua Lui. 346
Toamna românească. 350
Colindele iernii româneşti 354
De ce să nu minţi ? 358
Efemeride 360
Catecumenii. 360
Ţigănii. 361
«Convertirea» Miclescului. 363
Stilul canalie 365
Bilet de prim-ministru 369
Şcoala şi morga 371
Planetă de prim-ministru şi de poet 373
Tezaurul furat 377
Un proces urît 379
Polemica 382
Un neghiob 384
Biserica pîngărită. 386
O afacere... literară 392
Am înviat ! 395
Un crîmpei dintr-o figură: Henry Ford 398
O primăvară de iarnă 402
O amintire de Paşti 406
Regele scriitorilor 411
[Problema interpretării] 413
Însemnări ruseşti 416
Iubite domnule Gheorghiu 435
Demetrius V. 437
Muncitorii cu mîna 440
Cultura 442
Biblioteca muncitorului 445
Un armurier. 447
Semne... 450
Un poet. 453
Bis in idem 456
Muceniţa Parascheva. 458

Note bibliografice 463

Redactor: RADU TRAIAN
Tehnoredactor: GEORGETA CÎRSTEA

Bd 84096
Bd 193240

TUDOR ARGHEZI
SCRIERI 41